International Science Group

ISG-KONF.COM

XI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "MODERN GENERATION: CURRENT PROBLEMS, EXPERIENCE, DEVELOPMENT PROSPECTS"

Seville, Spain

November 12 - 15, 2024

ISBN 979-8-89504-799-6

DOI 10.46299/ISG.2024.2.11

MODERN GENERATION: CURRENT PROBLEMS, EXPERIENCE, DEVELOPMENT PROSPECTS

Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference

Seville, Spain
November 12 – 15, 2024

UDC 01.1

The 11th International scientific and practical conference “Modern generation: current problems, experience, development prospects” (November 12 – 15, 2024) Seville, Spain. International Science Group. 2024. 415 p.

ISBN – 979-8-89504-799-6
DOI – 10.46299/ISG.2024.2.11

EDITORIAL BOARD

Pluzhnik Elena	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
Liudmyla Polyvana	Department of accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine
Mushenyk Iryna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines, Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
Prudka Liudmyla	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
Marchenko Dmytro	PhD, Associate Professor, Lecturer, Deputy Dean on Academic Affairs Faculty of Engineering and Energy
Harchenko Roman	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.
Belei Svitlana	Ph.D., Associate Professor, Department of Economics and Security of Enterprise
Lidiya Parashchuk	PhD in specialty 05.17.11 "Technology of refractory non-metallic materials"
Levon Mariia	Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Scientific direction - morphology of the human digestive system
Hubal Halyna Mykolaivna	Ph.D. in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Скрипник Н.В. ВІРОГІДНІСТЬ ПОТРАПЛЯННЯ ВІДСУТНІХ ШКІДЛИВИХ ОРГАНІЗМІВ В УКРАЇНУ	12
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
2.	Пенязь Т.О. РЕКОНСТРУКЦІЯ ІСТОРИЧНИХ БУДІВЕЛЬ ЦЕНТРУ М. КРОПИВНИЦЬКОГО НА ПОЧАТКУ XXI СТ.	15
3.	Пенязь Т.О. ВЕРНАКУЛЯР В АРХІТЕКТУРІ М. КРОПИВНИЦЬКОГО	17
4.	Савельєва Д.І. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ АРХІТЕКТУРНИХ РІШЕНЬ ВОДНО-ОЗДОРОВЧИХ КОМПЛЕКСІВ	20
COMPUTER SCIENCE		
5.	Bashkatov H. EXPLORING POSSIBILITIES OF DATA ANALYSIS AND TRANSFORMATION USING LIGHTWEIGHT WEB-BASED TOOLS	24
6.	Hryshyn R., Kopp A. SOFTWARE COMPONENT DEVELOPMENT TO DETECT SQL INJECTIONS IN HTTP TRAFFIC BASED ON MACHINE LEARNING	26
7.	Бровченко Є.М. АДАПТИВНИЙ ЗАХИСТ НЕСТРУКТУРОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА МОБІЛЬНОМУ ПРИСТРОЮ	36
8.	Бутенко П.В. КОМПОНЕНТНИЙ ПІДХІД У ЗАХИСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	39
9.	Казимир М.М., Басюк Т.М. ПРОЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ІЗ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОЗРАХУНКІВ З НАДАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ПЛАТФОРМІ SALESFORCE	43

10.	Пасемко А.А. РОЗПІЗНАВАННЯ ЖЕСТІВ РУК ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ЛЮДИНО-МАШИННОЇ ВЗАЄМОДІЇ	45
11.	Петровський Н.Р., Басюк Т.М. ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПІДБОРУ МУЗИЧНОГО КОНТЕНТУ ЗГІДНО ВПОДОБАНЬ КОРИСТУВАЧІВ	53
	ECONOMY	
12.	Miahkykh I. THE ROLE OF INNOVATION IN ENHANCING BUSINESS EFFICIENCY	55
13.	Yeromin S. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	58
14.	Максименко І.Я., Колесников Є.М. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТОВАРІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	61
15.	Моісєєнко С.О., Сергєєва О.Р. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КАВОВОГО ЗЕРНА	64
16.	Опалатенко І.С. ОСТАННІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИПТОВАЛЮТ	67
17.	Пальчук О.І. ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	71
18.	Піменов С.А. ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ І ЗАГРОЗА БЕЗРОБІТТЯ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТЛІ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ	79
	ENERGY	
19.	Щербина Є.В. ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ГЕНЕРУЮЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ ОБ’ЄДНАНОЇ ЕНЕРГОСИСТЕМИ УКРАЇНИ	83

GEODESY		
20.	Бєгічев С.В., Ішутіна Г.С., Андреєва І.Г., Антоненкова А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПУНКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ГЕОДЕЗИЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ	88
GEOGRAPHY		
21.	Fang Li, Muhad Hadeeila OPTIMIZING WATER RESOURCE MANAGEMENT IN LARGE-SCALE MICROALGAE CULTIVATION: CHALLENGES AND SUSTAINABLE SOLUTIONS	97
22.	Fang Li ADVANCES IN MICROALGAL BIOMASS TO ENERGY CONVERSION: TECHNOLOGICAL PROGRESS AND FUTURE DIRECTIONS	101
23.	Fang Li, Songfa Qin OPTIMIZATION AND CONTROL OF MICROALGAE CULTIVATION SYSTEMS: INTEGRATING DESIGN INNOVATION WITH INTELLIGENT MONITORING	104
24.	Jingxuan Zhang CLIMATE ADAPTABILITY IN LARGE-SCALE MICROALGAE CULTIVATION: STRATEGIES FOR ENHANCING RESILIENCE AND PRODUCTIVITY	108
GEOLOGY		
25.	Ішков В.В., Дрешпак О.С., Козар М.А., Березняк О.О., Чечель П.О. ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВМІСТАМИ АРСЕНУ ТА ЗОЛЬНІСТЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С5 ШАХТИ "ПАВЛОГРАДСЬКА" (УКРАЇНА)	111
HISTORY		
26.	Akhmadjanov A.P. COMBINATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND HISTORICAL THINKING	151
27.	Jomurodov L.I. THE PROCESS OF FIGHTING AGAINST SKIN-GENERAL DISEASES IN UZBEKISTAN	155

28.	Дунайський І.В., Каліщук О.М. ДІЯЛЬНІСТЬ АЛЕКСАНДРА ДУБЧЕКА У ПЛАНІ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ	160
	JURISPRUDENCE	
29.	Prianykova P., Prianykov V. BRIDGING LEGAL LACUNAE: AI PROTOCOL I. SUPRANATIONAL PROTOCOL ON RESPONSIBLE AI USE AND LABOR RIGHTS (PART I IN A SERIES OF PUBLICATIONS)	163
30.	Turdiboyeva G. EFFECTIVENESS OF CAMPAIGNS TO COMBAT JUVENILE CRIME	173
31.	Valchuk S., Petrenko M. ANTIPERSONENMINEN UND SPRENGFALLEN IM HUMANITÄREN VÖLKERRECHT	178
32.	Степанюк С.М. СУДОВА ВЛАДА ТА ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	181
33.	Ступицький М.А. СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	184
34.	Тихонова Д.С. ПЕРЕКЛАД ЗАКОНОДАВСТВА ЕС, ЯК ВАЖЛИВИЙ КРОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	187
	LIFE SAFETY	
35.	Какура І.В., Костенко А.І., Федоришина О.М., Гуменнікова Н.М. БЕЗПЕКА ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЧНОЇ БІОМАСИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ҐРУНТІВ ЗА БІОЛОГІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ	189
36.	Пилипенко О.В., Саньков П.М., Гваджаіа Б.Д., Тимченко П.О., Паламарчук В.М. ЗБІР ДАНИХ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ МЕТОДИЧНИХ ВКАЗІВКАХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ НА РАДІАЦІЙНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ’ЄКТАХ	193

LINGUISTICS		
37.	Dadabayeva F. “BYGONE DAYS” - A STORY FROM OUR PAST DAYS	199
38.	Obeyd S.S. TEACHING COHESIVE DEVICES	203
39.	Чернякова В.О., Шевчук А.Д. НЕОЛОГІЗМИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ	211
MANAGEMENT, MARKETING		
40.	Підвисоцька О.В. ВИКОРИСТАННЯ ВЕЛИКИХ ДАНИХ У МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	215
41.	Тітаков І.О. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ЯК ВОНА ЗМІНЮЄ УПРАВЛІННЯ РОЗДРІБНОЮ ТОРГІВЛЕЮ ТА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ	219
MATH		
42.	Мислінчук І.В., Петрівський Б.П. ГЕОМЕТРИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ВИЗНАЧНИКІВ: ВІД ОБ’ЄМУ ТА ПЛОЩІ ДО ЛІНІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	223
MEDICINE		
43.	Daminova A.B. FEATURES OF THE FUNCTIONAL STATE OF THE VASCULAR WALL IN PATIENTS WITH CKD5 DURING HEMODIALYSIS	228
44.	Serheta I. MENTAL STATE OF PUPILS DURING THE TIME OF STUDY IN THE SENIOR CLASSES OF MODERN SCHOOL AND ITS PECULIARITIES	229
45.	Дзівак К.В., Ромаш І.Р., Пустовойт М.М., Ромаш І.Б., Кухта О.П. ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ’Я ДІТЕЙ: АНАЛІЗ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ	231

46.	Плетенецька А.О., Бондар С.С., Міщенко С.А., Семчук К.А. ПОСТМОРТАЛЬНА ТОМОГРАФІЯ. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ У СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ В УКРАЇНІ	234
	PEDAGOGY	
47.	Djumaniyazova M.X. THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' VALUES ORIENTATION AND EDUCATIONAL MOTIVATION	237
48.	Golub T., Kovalenko O. STATISTICS OF COIL PROJECTS IN HIGHER EDUCATION: A COMPREHENSIVE REVIEW	241
49.	Ivashchuk A. L'INTÉGRATION DES COMPÉTENCES INTERCULTURELLES DANS L'ENSEIGNEMENT DU FRANÇAIS AUX ÉTUDIANTS EN RELATIONS INTERNATIONALES	244
50.	Гордійчук О., Константинюк Р. КОРЕКЦІЙНО-СПРЯМОВАНЕ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ: БАЗОВІ ОРІЄНТИРИ	247
51.	Деренько В., Гнатів Р. ОРГАНІЗАЦІЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	252
52.	Дунайський І.В., Каліщук О.М. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У 11 КЛАСІ	256
53.	Міськова Н.М., Кошелюк Ю.В. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	259
54.	Савченко В.А., Лаврова Л.В., Андрющенко Т.Г., Яшина О.М. ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОГОЛГІЙ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВІЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ	264
	PHARMACOLOGY	
55.	Руденко Н.Є., Кисельов В.В. КОМБІНОВАНІ ПРЕПАРАТИ ПАРАЦЕТАМОЛУ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	267

PHILOSOPHY		
56.	Toychiyev A.N. IMPACT OF GLOBALIZATION PROCESSES ON THE DAILY LIFE OF YOUNG PEOPLE	274
57.	Зленко Н.М., Кулак Д.О. СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	278
PSYCHOLOGY		
58.	Богатирьова Є.М. ВИЩІ ПСИХІЧНІ ФУНКЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	282
59.	Жарков О.В. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУСПІЛЬСТВІ	290
60.	Зінченко С.В., Задерей М.А., Сухоставець Є.І., Ступаченко Д.С. РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ	293
61.	Кир'язова Т.О. ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	297
62.	Петенок Є.П. ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСТЬ	300
63.	Хілько В.Г. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ	307
SOCIOLOGY		
64.	Czubina T. UZALEŻNIONE ZACHOWANIE JAKO WSPÓŁCZESNY PROBLEM	316
STATE ADMINISTRATION		
65.	Ніколаєнко В.В. ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ У СУЧАСНОМУ УПРАВЛІНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ	327

TECHNICAL SCIENCES		
66.	Andrushchak I., Kraglik O., Gordiychuk Y. WEB-DEVELOPMENT OF MODERN INFORMATION ONLINE SERVICE	330
67.	Andrushchak I., Berezyuk P., Staschuk V. ISSUES OF DEVELOPMENT AND RESEARCH OF COMMERCIAL WEBSITE SERVICES	335
68.	Ivakhnenko O., Khudiakov R., Vernydub M., Dernovyi O., Skrypka R. ANALYSIS OF DESIGN FEATURES OF EQUIPMENT AND TYPES OF CONSUMABLE MATERIALS FOR 3D PRINTING	339
69.	Strotskyi O., Telishevskyi P., Basystiuk O. DEPTH ESTIMATION FROM MONOCULAR IMAGES USING MACHINE LEARNING METHODS	342
70.	You Yang SWIN-INSPECT: A HIERARCHICAL TRANSFORMER MODEL FOR REAL-TIME DEFECT DETECTION IN INDUSTRIAL MANUFACTURING	346
71.	You Yang ECODIFF: A DIFFUSION-BASED MODEL FOR AUTOMATED WASTE CLASSIFICATION AND RECYCLING OPTIMIZATION	350
72.	Zhiguts Y., Talabirchuk V., Goban I. PECULIARITIES OF SYNTHESIS TECHNOLOGY AND PROPERTIES OF SPECIAL GRAY THERMITE CAST IRON	354
73.	Zhixin Yang POWERTFT: A TEMPORAL FUSION TRANSFORMER MODEL FOR HIGH-ACCURACY LOAD FORECASTING IN SMART GRIDS	357
74.	Zhixin Yang TRAFFICNET-ST: A SPATIAL-TEMPORAL GRAPH CONVOLUTIONAL NETWORK FOR REAL-TIME TRAFFIC FLOW PREDICTION IN URBAN TRANSPORTATION SYSTEMS	361

75.	Zhixin Yang STRUCTDYNNET: A DYNAMIC GRAPH NEURAL NETWORK FOR STRUCTURAL HEALTH MONITORING IN CIVIL INFRASTRUCTURE	365
76.	Євтушенко Д., Творошенко І.С. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ, РЕАЛІЗОВАНИХ ЗАСОБАМИ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ТА НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ	369
77.	Клімов О.П., Ісаков О.В., Мартиненко М.М., Лапченков Є.В., Лучкань А.П. ЗАХИСТ БОЙОВИХ БРОНЬОВАНИХ МАШИН ВІД FPV-ДРОНІВ. СУЧАСНІ РІШЕННЯ.	372
78.	Корчак М.М. ПЛАНУВАННЯ ОСНОВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ КОМБІНОВАНОЇ МАШИНИ	377
79.	Корякіна С., Творошенко І.С. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДУ SIAMESE NETWORKS ЩОДО ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАДАЧІ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ НА ЗОБРАЖЕННЯХ	386
80.	Кісєль А.Г., Кравченко О.О. ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПНЕВМОАВТОМАТИЦІ	391
81.	Лимонов Л.Г. ЗАСТОСУВАННЯ АСИНХРОННОГО ЕЛЕКТРОДВИГУНА ДЛЯ ПРИВОДУ МОТАЛКИ	394
82.	Тігарєв А.М., Тігарєва Т.Г., Корчагін П.П. МОДЕЛЬ СИСТЕМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДИСПЕРСНОГО СКЛАДУ СИРОВИНИ ПРИ ДРОБЛЕННІ КОНУСНИМИ ДРОБАРКАМИ	402
TRANSPORT		
83.	Доля К.В. ОСНОВИ ТРАНСПОРТУ	406
84.	Доля О.Є. ВПЛИВ ТРАНСПОРТУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК	409

ВІРОГІДНІСТЬ ПОТРАПЛЯННЯ ВІДСУТНІХ ШКІДЛИВИХ ОРГАНІЗМІВ В УКРАЇНУ

Скрипник Наталія Володимирівна
кандидат біологічних наук, ст.н.с.
Інститут захисту рослин НААН

Для безпеки нашої країни важливу роль відіграє попередження інвазії шкідливих організмів, які відсутні або обмежено поширені на території нашої держави. Зміни клімату та екологічні проблеми стали серйозними викликами для суспільства XXI ст., що змушує вчених різних країн світу вести пошук заходів для запобігання негативним наслідкам. Стрімке поширення шкідливих організмів може призвести не тільки до зростання наших внутрішніх проблем, але і до обмеження експорту та імпорту рослинної продукції. В останні роки на територію України проникли та акліматизувались небезпечні шкідливі організми: вузькозлатка ясенева смарагдова, жовто-бурий мармуровий клоп, середземноморська плодова муха та інші (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка поширення регульованих шкідливих організмів в Україні
(за даними матеріалів Держпродспоживслужби України, 2020 - 2024 рр)

№ п/п	Назва карантинних організмів	Площа заражена / заселена (га) на 01.01.				
		2020	2021	2022	2023	2024
1	Американський білий метелик	48075,94	49510,88	91303,4	91816,03	98355,15
2	Картопляна міль	1600,31	1300,31	740,50	776,50	781,50
3	Західний кукурудзяний жук	123200,99	129224,3	138693,53	144167,74	138583,27
4	Західний квітковий трипс	6,85	2,364	2,364	2,364	2,364
5	Середземноморська плодова муха	9,90	9,90	9,90	11,90	11,90
6	Південноамериканська томатна міль	1020,77	1190,98	4532,22	5956,82	6316,10
7	Тютюнова білокрилка	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75
8	Вузькозлатка ясенева смарагдова	13,30	536,8	1177,85	1184,54	1211,6
9	Жовто-бурий мармуровий клоп	-	-	-	-	58,23

За останні 5 років спостерігається тенденція зростання ареалу південноамериканської томатної молі в 6 разів. Осередки шкідника виявили в 9-ти областях: Волинська, Закарпатська, Запорізька, Донецька, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська. Площа під карантином становить 6316,10 га. Сьогодні без належного регулювання чисельності шкідника, його поширення може призвести до 100 % втрат урожаю.

Стрімко поширюється вузькозлатка ясенева смарагдова((*Agrilus planipennis* Fairmaire). Вперше Вершеисутність фіксували в Луганській, Харківській областях та м.Київ. Площа під карантином становить 1211,6 га. Шкідник небезпечний для ясеня, деяких видів в`язів, горіху. При активному його розмноженні може зникнути від 35 до 100 % уражених дерев. Спостерігається активне розселення жовто-бурого мармурового клопа територією Європи. В Україну шкідник потрапив через незахищеність кордону з Росією. Площа під карантином становить 58,23 га. Існує загроза подальшого його розповсюдження [1]. В результаті проведення фітосанітарного моніторингу лісопаркової зони виявлено інвазійний вид *Arion vulgaris* Moquin-Tandon, 1855, який набув масового поширення в Європі з середини 20 століття. Іспанський слимак потрапив в нашу країну 2007 р. Поступово із західних областей його ареал розширювався завдяки міжобласним торгівельним зв'язкам. Впродовж 2022-2024рр співробітники відділу карантину рослин ІЗР НААН під час обстежень лісопаркової зони його присутність фіксували в Київській області, Фастівський район, с. Новосілки (рис.1). Активність шкідника спостерігали після дощу в останніх числах червня, де він переміщувався із лісопаркової зони на узбіччя траси Київ-Одеса. Інвазійний вид продовжує захоплювати Правобережжя України. Шкідник надзвичайно небезпечний для городів та садів. Завдяки високій репродуктивній здатності, досить швидко розмножується та здатний цілком знищити врожай. Вірогідність потрапляння відсутніх шкідливих організмів в Україну надзвичайно висока: в результаті міжнародної торгівлі з плодово – овочевою продукцією, посадковим матеріалом, насінням, ґрунтом, пакувальним матеріалом, транспортом, вітром, водою, самостійних перельотів, тощо. Враховуючи невпинний розвиток міждержавних торгівельних зв'язків захист рослинних ресурсів від занесення чужорідних інвазійних видів набуває все більшої актуальності.

Рисунок1. Слимак іспанський (фото Н.В.Скрипник,2024 р.).

Список літератури:

1. Огляд поширення карантинних організмів в Україні на 01.01.024 https://dpss.gov.ua/fitosanitariya-kontrol-u-sferi-nasinnictva-ta-rozsadnictva/fitosanitarnij-kontrol/oglyad-poshirennya-karantinnih-organizmiv-v-ukrayini

РЕКОНСТРУКЦІЯ ІСТОРИЧНИХ БУДІВЕЛЬ ЦЕНТРУ М. КРОПИВНИЦЬКОГО НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Пенязь Тетяна Олексіївна
ФОП, архітектор
М. Кропивницький, Україна

У другій половині XX ст. розпланування центральної частини м. Кропивницького зазнало змін, що призвело до втрат у історичній забудові (переважно об'єктів вул. В. Перспективної вул. Т. Шевченка, вул. Преображенської у північно – західній частині центру міста, майже всі вулиці південно – східної частини центру міста та частина вулиць, прилегла до фортеці Св. Єлисавети (вул. Куроп'ятникова, вул. Соборна).

Це відбувалось через переосмислення підходів до пам'яткоохоронної діяльності протягом XX ст.:

- об'єктний підхід, що панував у радянській пам'яткоохоронній діяльності до 1980-х рр. XX ст. торкався пам'яток XIV – XVIII ст. ст. Архітектурні пам'ятки кінця XIX – початку XX ст. вважалися такими, що не набули підстав для визнання об'єктами архітектурної спадщини. [1; 2].
- середовищний підхід кінця XX ст. висунув на чільне місце своєрідні властивості історико – архітектурного середовища, їх неповторний характер, який склався під час його формування і розвитку. Методика середовищного підходу передбачала комплексні дослідження території значно більшої ніж центр міста, або кварталу, і була невиправдано копітка. Локальні середовищні проекти мали риси утопічності, були занадто ідеалізовані, абстрактні і не витримували впровадження у реальні ситуації (проект архітектора О. Кецко [3]). Вони не враховували економічні можливості міст, інтереси переважної кількості мешканців, структур влади та бізнесу [1].
- становлення регламентації архітектурно - будівельної діяльності кінця XX – початку XXI ст. в умовах формування правоустановчих документів приватної власності на забудову привели до спотворення об'єктів архітектурної спадщини кінця XIX – початку XX ст., втрати їх ідентичності. Прогалини у законодавстві, слабкі позиції органів охорони історико – культурної спадщини не сприяли ефективному контролю за дотриманням проєктних обмежень [2].

Попередні дослідження довели, що в результаті інтенсивної розбудови 1960 – 1980-х рр., та вернакулярних спроб 1990 - х 2000 - х рр. історичний центр міста втрачав своєрідність художньо - естетичного образу.

Цьому сприяли перепланування історичних будівель із втручанням у субстанції пам'яток, які призводили до фізичного руйнування об'єктів архітектурної спадщини, загрози втрати автентичності пам'яток та низького рівня поінформованості мешканців міста про культурну спадщину, сучасний стан та перспективні можливості відродження пам'яток, що спричиняло руйнацію культурно-історичного потенціалу міста.

Кричушим прикладом руйнації пам'ятки архітектури початку ХХ ст. є стан будівлі по вул. Театральній, 10 (будинок Г. Волохіна). Будинок збудований у класицизованому модерні у 1912 р., репрезентованому у Кропивницькому двома будівлями. У 2020-му році будівля зазнала пожежі, втратила внутрішню частину і перекриття, і досі не має захисту від погодних факторів. Розроблений проект реконструкції будинку має вражаючу частину дослідження конструктивної частини будинку, але не враховує автентичних елементів віконних прорізів будинку, більшість яких втрачена, які вказують на вплив творчого методу архітектора О. Лішневського і спонукають до більш ретельної фіксації свідчень (вивчення іконографічних матеріалів для відновлення у проекті реновації) [4].

Іншим прикладом втрати автентичних рис пам'ятки архітектури ХХ ст. є реконструкція будівлі по вул. В. Перспективній. 46 із добудовою.

Будинок був побудований у раціоналістичному напрямі модерну у 1915 р. на замовлення купця І. Заславського.

В кінці ХХ ст. будівля сприймалась як результат невдалого ремонту у 1960-х рр..

При реконструкції повністю змінено внутрішнє планування. На вуличному фасаді збережені розміри віконних прорізів другого поверху з надбудовою мансардного поверху, змінені розміри прорізів першого поверху із палімпсестом скляних елементів у формах орнаментів декоративного модерну (арх. С. В. Бурлаченко 2013 р.) [5].

Внаслідок реконструкції при втраті рис раціоналістичного модерну фасад будівлі зберіг основні структурні членування, скульптурний декор і набув образності декоративного модерну.

В результаті слабкої поінформованості щодо стилістичних і композиційних особливостей об'єктів історичної забудови втрачені їх автентичні риси, що веде до порушення сталості розвитку міського архітектурного середовища, втрати значущих пам'яток архітектури м. Кропивницького початку ХХ ст.

Список літератури

1. Лисицина А. В. Историко – архитектурная среда средних городов нижегородского Поволжья // Автореф. дис. док. архітектури. – Н. Н. 2020. - 54 с.

2. Рибчинський О. В. Формування і ревіталізація середмість історичних міст України // Автореф. дис. док. архітектури. – Л. 2017. - 36 с.

3. Кропивницький обласний краєзнавчий музей. Графічні проектні матеріали архітектора Кецко Олени Юріївни. Ф. АІ 20294 – АІ 20299.

4. ТОВ «Тридцять три бай Юнаков», ФОП «Жила О. С». 2021. *Звіт за результатами комплексного науково - технологічного обстеження пам'ятки містобудування та архітектури місцевого значення - колишнього будинку театру «Казка» по вул. Дворцова, 10 у м. Кропивницький*. Київ, , т. 2 кн. 3.

5. Лауреати обласної премії у галузі архітектури, геральдики та вексилології і декоративно – прикладного мистецтва іменя Якова Паученка. – Кр – й., 2014. – 40 с.

ВЕРНАКУЛЯР В АРХІТЕКТУРІ М. КРОПИВНИЦЬКОГО

Пенязь Тетяна Олексіївна
ФОП, архітектор
М. Кропивницький, Україна

Непрофесійна архітектурна діяльність має субпідрядне значення, але впливає на розвиток міст і селищ. Історично вона суворо обмежувалась і регулювалась. Результати такої діяльності отримали назву вернакулярів.

Термін «вернакуляр» прийшов в архітектуру з області лінгвістики: це позначення місцевого діалекту, що використовується в дослідженнях жаргонних виразів певного регіону і фольклору окремої місцевості [1].

Поняття вернакуляра в архітектуру ввів американський архітектор Чарльз Дженкс в своїй книзі «Мова архітектури постмодернізму». Вернакуляр - поняття, що означає будь-які об'єкти, побудовані без участі професійних архітекторів: традиційне житло аборигенів; зшитий нашвидкуруч намет біженців; тимчасовий притулок, споруджений з підручних засобів бездомними; дачний будиночок небагатої сім'ї з провінції з імпровізованим парканом з лиж і ліжкових спинок; котедж нового буржуа, що принципово відмовився від послуг архітектора, щоб одноосібно втілити дитячу мрію про замок. Ці простори автентичні, в них збережений місцевий контекст, його рідна неповторна мова міста [2].

Вернакулярная архітектура - це непрофесійна «народна» забудова, яка виникає історичним шляхом, стихійно і не завжди послідовно. У районах, сформованих безпосередніми жителями, відсутні які б то не було стилістичні рамки, формальні прийоми, властиві авторській «високої» архітектурі.

Будинки, що зводяться людьми для себе, нехай навіть в умовах дефіциту коштів, виявляються більш екологічними: використовують більший відсоток вторсировини (а значить залишають менший вуглецевий слід), сприяють підтримці соціальних зв'язків і розвитку локальних спільнот (так як допомога в будівництві часто надають розширена сім'я, сусіди, «вулиця»). Крім того, оскільки собівартість вернакуляра виявляються суттєво (в деяких випадках - на порядок) нижче «офіційного» житла того ж рівня комфортності, вернакуляр сприяє подоланню крайньої соціальної нерівності.

В кінці 20 ст. в світовій культурі поширюються постмодерніські засади плюралізму. Архітектура стає більш демократичною, доступною для тих, хто уявляв, проектував і будував будинки, не будучи частиною професійного цеху.

У цей період в нашій країні склалася унікальна ситуація: нормативно практично не обмежене приватне будівництво. У 90-і роки почалася масова приватизація міських земель із недостатньо сформованим контролем за виконанням правил і обмежень в забудові. Малі міста на 80% почали складатися з приватної забудови. Ніщо не заважало власникам втілювати найнеймовірніші форми, матеріали і стилістику будівель незалежно від їх місцезнаходження [3].

В м. Кропивницькому 1990 - 2010 років вернакулярна архітектурна творчість розквітла і дала надзвичайні плоди. Народ - головний глядач і головний споживач, принаймні так його представляє влада. «Порожній» міський простір 1980-х рр. заповнювався найдивовижнішими будівлями, прибудовами входів в магазини, терасами кафе із спотворенням, або втратою автентичних характеристик історичних будівель. Поширення самочинного будівництва в Кропивницькому досягло надзвичайних масштабів і форм: будівля паркового видовищного комплексу, будівля торгового комплексу на перехресті центральних вулиць міста; численні офісні будівлі, після будівництва яких будівлі за типовими проектами сприймаються гармонійними і цілісними.

Застосування надбудов і прибудов з оздобленням фасадів історичних будівель пластиковими панелями, використання металопластикової черепиці у в об'єктах історичної забудови, зміни форми і розмірів віконних прорізів без урахування існуючої структури фасаду спотворюють фасади і композицію об'ємів об'єктів архітектурної спадщини міста.

Багатий досвід народних непрофесійних зодчих активно вивчається сучасними теоретиками, освоюється і транслюється практиками архітектури.

У творчості швейцарського архітектора Маріо Ботти поєднувалися естетика модернізму і народних традицій. Проекти цих будинків привернули увагу міжнародної фахової спільноти до творчості архітектора.

Про відродження та «перезавантаження» вернакулярной архітектури говорить Бьярке Інгельс, архітектор з Данії, засновник бюро BIG. Його концепція Vernacular 2.0 пропонує замість повернення до минулого і традицій взаємодію з професіоналами, концентрацію на нових технологіях в будівництві, використання різних архітектурних стилів і моделей для створення нових будівель і районів для людей всього світу.

Також в своїй практиці широко застосовує вернакуляр архітектор Петер Цумтор. Для його робіт характерні лаконізм у використанні художніх засобів, інтерес до традиційних будівельних матеріалів і дбайливе ставлення до оточення [2].

Дослідження «вернакулярної» архітектури дозволить створити проекти будинків і окремих елементів, звільнені від обмежень авторських прав (open source архітектура), демократизувати процес архітектурного проектування, додати у палітру професійного архітектора нові прийоми комбінування традиційних матеріалів і конструкцій, що по-новому розкриють їх виразні можливості [4].

Список літератури

1. Александр Малахов. Вернакуляр и эмансипация: «народная» архитектура как ресурс для социального развития. Інтернет- ресурс: http://vernacular.city/vernacular-emancipation

2. Новая Эклектика. Інтернет- ресурс: https://cih.ru/k3/radi.html

3. Парамонова Д. В. Грибы, мутанты и другие: архитектура эры Лужкова Інтернет- ресурс: https://design.wikireading.ru/hvKmIu0VHa /

4. Проектирование. Вернакулярный город: демократия в действии. Інтернет-ресурс: https://exp-index.ru/vernakylyarniy_gorod/

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ АРХІТЕКТУРНИХ РІШЕНЬ ВОДНО-ОЗДОРОВЧИХ КОМПЛЕКСІВ

Савельєва Діана Іванівна
здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня освіти ступеню магістр
Національний університет «Львівська політехніка»

Сьогодні в контексті актуальних процесів розвитку сучасного світу та примусовій адаптації до проблем сьогодення утворюється ряд проблем, які змушують задуматись над своїм здоров'ям та здоров'ям своєї сім'ї.

Швидкий темп життя, виснажлива робота, конфліктні ситуації - все це удари по здоров'ю та самопочуттю. Такі фактори спричиняють виснаження організму, що призводить до використання його вичерпного ресурсу сили. Вплив різних чинників на формування ментального та фізичного здоров'я відіграє ключову роль у здоров'ї населення. Моральне виснаження призводить до депресій, поганого самопочуття, безсонні та знесилення. А відсутність фізичної активності спричиняє різні негативні наслідки, що порушують функції опорно-рухового апарату, травлення, кровообігу, дихання [1]. До таких факторів також варто віднести екологію, віруси та найбільшого ворога – стрес, особливо у теперішніх умовах війни.

Із сукупності усіх вищезгаданих фактів стає зрозумілим нагальна необхідність у створенні середовища, де люди зможуть якісно відновити та підтримати своє здоров'я в усіх його значеннях. Покращення даного критерію можливе за допомогою водно-оздоровчих процедур, які є найбільш поширеними та дієвими на даний час. Такий вид оздоровлення передбачає всебічний позитивний вплив на організм людини - це укріплення зсередини, тобто приймання мінеральних вод, та укріплення ззовні, тобто застосування води для фізичних вправ, релаксаційних процедур. Воду також використовують у процедурах, що направлені на психоемоційне відновлення.

Комплекси водно-оздоровчого характеру із урахуванням сучасних тенденцій користуються неабиякою популярністю та затребуваністю станом на зараз. Більше того, за останній період суттєво збільшилось дотримання здорового способу життя серед населення, а також зросло прагнення людей регулярно піклуватися про своє здоров'я, що супроводжується популярністю таких видів послуг, як релаксація, рекреація, реабілітація. Це впливає на збільшення кількості споживачів водно-оздоровчих послуг, а це, у свою чергу, зумовлює підвищення вимог до отримання даних послуг на високому рівні. Абсолютний комфорт та задоволення відвідувачів залежить від якості процедур та умов, в яких вони отримують ті чи інші послуги, тому обов'язковим критерієм є врахування сучасних тенденцій у проектуванні даного виду комплексів.

Провідні архітектори та фахівці неодноразово згадували у своїх працях такі терміни, як: «спа», «велнес процедури», «водно-розважальний комплекс» та інші, але мало хто досліджував дану тему детально. Більшість наукових робіт

побудована на поняттях рекреації, туризмі, медицини, курортології та інших. Усі ці терміни поєднані між собою та мають пряме відношення до водно-оздоровчих комплексів, але вони є лише елементами, які впливають на формування даного терміну, а не є його значенням. Даний кластер наук, які об'єднані властивостями водних процедур, потребує глибшого дослідження та виокремлення основних принципів та поєднання їх в успішне функціонування із урахуванням усіх актуальних тенденцій.

Відповідно до цього стає зрозумілим складність проектування водно-оздоровчих комплексів. Адже формування архітектури таких споруд вимагає одночасного поєднання багатьох сучасних принципів функціонального взаємозв'язку, чинників та врахування новітніх ідей у одному комплексі. Проектування ВОК (водно-оздоровчий комплекс) приділяє ключову увагу розробці ефективному дизайну, а саме: ергономічному плануванню простору. Це включає створення інтуїтивно зрозумілих маршрутів для пересування, зручного доступу до різних зон комплексу та використання безпечних матеріалів. Крім того, важливо враховувати потреби різних груп користувачів, таких як: діти, люди похилого віку та особи з обмеженими можливостями. Для усіх таких груп потрібно забезпечити комфортне перебування. Це означає врахування факторів, таких як: рівень шуму, забруднення, освітленість, озеленення та інше. Зони повинні бути взаємопов'язані та доповнювати одна одну. Така комплексність передбачає присутність всіх необхідних зон для відвідувачів, а саме: житлова, ділова, рекреаційна, зона фізичної активності, зона призначена для водних процедур, зона харчування та інші. При цьому використання території повинно бути максимально ефективним. Дана рентабельність передбачає розташування зон таким чином, щоб мінімізувати втрату простору та оптимізувати безперешкодні потоки руху. Враховуючи швидкість розвитку процесів та науки, варто зробити функціональне зонування гнучким та динамічним, щоб воно могло адаптуватися до змін, потреб людей та розвитку суспільства. Це дозволить безперешкодно застосовувати новітні технології та запроваджувати ефективне та позитивне їх використання, інтегрувати актуальні пропозиції та рішення у простір комплексу.

Усі ці чинники є дуже важливими при проектування ВОК. Важливо підкреслити, що врахування усіх вищезгаданих пунктів повинно гармонійно поєднуватися та бути естетично привабливим архітектурним рішенням та відповідати загальному архітектурному стилю комплексу. Простір має позитивно впливати на психіку та спонукати до відпочинку та оздоровлення.

Це й стосується вибору розміщення самого комплексу. Переважна більшість сучасних комплексів зосереджена на територіях, які мають свої природні особливості, що робить їх невід'ємною частиною концепції розвитку. Такі території включають прибережні зони, ліси, гори або озера, що створюють унікальні можливості для інтеграції природних елементів у архітектурний простір. Вибір таких ділянок дозволяє максимально використовувати рекреаційний потенціал природного середовища, забезпечуючи відвідувачам доступ до природних ресурсів, таких, як: вода, свіже повітря та мальовничі

ландшафти. Комплекси водно-оздоровчого характеру мають значний потенціал на таких територіях. Це пов’язано з потребою людей відпочити від міської метушні та знайти внутрішній спокій у природному середовищі. Така тенденція робить ці території ще більш цінними, адже вони перетворюються на оазис для релаксації та оздоровлення.

При цьому важливим є баланс між архітектурним втручанням і збереженням екологічної рівноваги. Архітектори повинні враховувати характер рельєфу, кліматичних умов та навколишньої природи для мінімізації негативного впливу будівництва на екосистеми. Це передбачає використання еко-матеріалів, впровадження стійких енергетичних рішень, таких як сонячні панелі, та застосування концепцій природного озеленення, зокрема зелених дахів, що стало сучасним трендом у проектуванні. Зелені експлуатовані дахи виконують не лише естетичну, але й практичну функцію, сприяючи екологічності та енергоефективності будівлі. Вони допомагають підтримувати комфортний мікроклімат всередині приміщень, знижуючи витрати на енергоспоживання, а також створюють додаткові простори для відпочинку просто неба. Це відкриває нові можливості для використання території на дахах, що підсилюють екологічний ефект комплексу. Вони також сприяють збереженню біорізноманіття, створюючи середовище для місцевої флори і фауни, та покращують мікроклімат, зменшуючи ефект теплового острова.

Таким чином, сучасні водно-оздоровчі комплекси не лише відповідають високим стандартам комфорту та функціональності, але й активно сприяють збереженню та розвитку природного середовища, в якому вони розташовані. Архітектура водно-оздоровчих комплексів є відображенням багатогранного процесу розвитку суспільства, що включає в себе як історичні, так і сучасні тенденції та технологічні інновації. Утворення таких комплексів пов'язане з потребами людини в фізичному та психологічному відновленні, що спонукає до створення інфраструктури, здатної забезпечити комфорт та ефективність процедур.

Сучасні водно-оздоровчі комплекси повинні бути не лише функціональними та естетично привабливими, але й екологічно стійкими та комфортними для всіх категорій користувачів. Тільки за умови гармонійного поєднання цих факторів можна створити справді ефективні та привабливі оздоровчі простори, які відповідають потребам сучасного суспільства.

Список літератури

1. Khilchevskyi, V. K., & Zabokrytska, M. R. (2024). Water bodies of Ukraine: water quality and recreation. *Constructive geography and rational use of natural resources*, (4), 38–43. https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special-5/19

2. Кучеренко, В. С., & Дудник, І. М. (б. д.). ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ. Репозитарій Національного Авіаційного Університету: Home. https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61243/1/Кучеренко%20В.С.%20Дудник%20В.С.%20Особливості%20рек.-тур.%20викор.%20вод.%20рес.%20.pdf

3. Левкович, У. (2013). Сучасний стан рекреаційних ресурсів України. Молодь і ринок, (10 (105), жовтень), 150–152.

4. Aleksieienko-Lemovska, L. (2023). RECREATION AND RESORTS: HISTORICAL EXPERIENCE AND INNOVATIVE APPROACHES IN THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY. *International scientific journal "Internauka"*, (20(154)). https://doi.org/10.25313/2520-2057-2023-20-9460

5. Мальцев, Д. (2022). Оцінка рівня задоволеності споживачів рекреаційних послуг в індустрії розваг та відпочинку. Теорія і методика фізичного виховання і спорту, (2), 49–53. https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.2.49-53

6. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 330 (2022) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09#Text

EXPLORING POSSIBILITIES OF DATA ANALYSIS AND TRANSFORMATION USING LIGHTWEIGHT WEB-BASED TOOLS

Bashkatov Hlib
Kyiv National Economic University

Introduction. The growing need for efficient, accessible data analysis tools has sparked interest in browser-based solutions that can simplify workflows. Traditional methods, such as Jupyter Notebooks or full-scale desktop IDEs, often require significant setup and feel excessive for quick, exploratory tasks. While Jupyter offers strong interactivity, its Python-centric nature and setup requirements can be restrictive. This exploration seeks to understand how a lightweight, JavaScript-based approach within a familiar, web-based code editing environment could streamline data transformation without overcomplicating the process.

Objective. The objective is to investigate how a VS Code for the Web extension could facilitate data analysis and transformation using JavaScript. The focus is on understanding whether such a tool could simplify common tasks and enhance the flexibility of working in-browser, all while avoiding the need for extensive configurations or heavy software installations.

Features and Capabilities. The exploration will cover essential capabilities, such as: transforming complex or poorly structured Excel data into formats like JSON or iCal for exporting making calendars; using JavaScript to map, filter, and manipulate CSV or plain text structured data for varied purposes; performing very specific text processing, such as reformatting or extracting data subsets. These functionalities aim to bridge the gap between basic text editors and more complex tools like Jupyter or desktop IDEs, turning VS Code for the Web into an experimental space for data handling.

Integrated Workflow and Usability. This investigation will take a closer look at how VS Code for the Web's advanced text editing features—such as multi-cursor support, keyboard shortcuts, and efficient file navigation—can improve productivity. The emphasis will be on whether the familiar and user-friendly interface of VS Code can elevate productivity without requiring users to invest time in learning highly specialized commands, as is often the case with tools like VIM or Emacs. Intuitive shortcuts, such as selecting words with Ctrl + Shift + Arrow or using Shift + Home/End to highlight lines, are universally recognized across many software applications also work in VS Code, reducing the learning curve for users and improving editing speed [1]. Unlike environments with a steep learning curve, these features in VS Code are designed to be accessible yet powerful enough to perform basic data filtering and transformation tasks using standard techniques like search and replace. Furthermore, the integration of customizable keyboard shortcuts in VS Code provides a significant productivity boost. Studies indicate that adopting keyboard-driven workflows can enhance the efficiency of repetitive tasks, making data transformation workflows less

time-consuming. The design philosophy behind VS Code encourages flexibility and ease of use, allowing users to harness more advanced functionality without needing to learn a completely new system. This balance between power and simplicity positions VS Code for the Web as an ideal tool for lightweight, exploratory data work, with many productivity benefits over traditional mouse-based interactions.

Flexibility and Temporary Nature. This approach acknowledges that a lightweight, web-based setup isn't a comprehensive "batteries included" solution. Instead, it encourages a pragmatic use of external tools for one-off tasks—like using a base64 decoding website or an online unzipping service when that's faster and more convenient. However, thanks to JavaScript's support for HTTP imports, users can easily extend the core capabilities by incorporating specialized libraries as needed. The math.js library is one of the many JavaScript libraries that contain multiple helpful functions to make Data Analysis very easy with JavaScript [2]. This adaptability ensures that workflows remain flexible and efficient, empowering users to tailor their setup based on task requirements without being bogged down by unnecessary features or complexity.

Comparisons to Existing Solutions. Jupyter notebook is the most go-to platform when it comes to performing data analysis or performing data science-intense data pre-processing, EDA and data visualizations [3]. However, this project will evaluate whether a browser-based setup might fit just be enough. Unlike Python-focused environments that require a dedicated setup, this research will assess whether a simpler, more dynamic option using JavaScript can address the same needs. The comparison will also consider the advantages and limitations compared to traditional desktop IDEs.

Conclusion. This thesis explores the potential of a lightweight, web-based approach to data transformation using JavaScript within VS Code for the Web. The goal is not to create a final product but to bring together different components—JavaScript's flexibility, browser-based accessibility, and the efficient editing features of VS Code for the Web—to evaluate their combined effectiveness. The outcomes will contribute to a broader understanding of how simple, web-based tools can support and enhance data analysis workflows.

References:

1. Mastering the Art of Efficiency: The Most Useful Keyboard Shortcuts to Boost Your Productivity - https://medium.com/@shadowcasteryt/mastering-the-art-of-efficiency-the-most-useful-keyboard-shortcuts-to-boost-your-productivity-5695e5a8c786.

2. How to Use JavaScript for Data Analysis – A Beginner's Guide. URL: https://www.freecodecamp.org/news/basics-of-data-analysis-with-javascript.

3. Leveraging the Power of Jupyter Notebooks. URL: https://towardsdatascience.com/leveraging-the-power-of-jupyter-notebooks-26b4b8d7c622.

SOFTWARE COMPONENT DEVELOPMENT TO DETECT SQL INJECTIONS IN HTTP TRAFFIC BASED ON MACHINE LEARNING

Hryshyn Ruslan,
Master's Student
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Kopp Andrii
Ph.D., Associate Professor,
Head of Software Engineering and Management Intelligent Technologies Department
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Introduction. SQL injection (SQLi) attacks have become a persistent and serious web security threat that targets applications that rely on database interactions. This vulnerability exploits improper handling of input data in SQL queries, allowing attackers to manipulate database operations and compromise sensitive data. As web applications become more complex and ubiquitous, the risks associated with SQL injections are increasing, requiring advanced detection mechanisms. Machine learning (ML) has shown great promise in overcoming these limitations, allowing systems to detect anomalies and attack patterns without being constrained by rigid rules. The ability of ML algorithms to generalize known attack behavior and predict potential threats has made them an attractive solution for detecting SQL injections in HTTP traffic. This research aims to develop an ML-based software component specifically designed to detect SQLi in HTTP traffic.

Research questions posed in this paper:

1) how can ML algorithms be applied to detect SQL injection attacks in HTTP traffic with high accuracy?

2) what features in HTTP data are most effective in distinguishing SQL injection attempts from safe traffic?

3) to what extent can a trained ML model reliably detect SQL injection in web application traffic?

Related work. Web applications are often the target of various types of attacks, each of which exploits specific vulnerabilities to compromise system security, data privacy, or application functionality. Attacks on web applications are classified by the nature of the vulnerability exploitation and the expected result, with the general goal of unauthorized access to data, disruption, or manipulation of resources [1]:

1) authentication-based attacks;
2) authorization-based attacks;
3) client side attacks;
4) command execution attacks;
5) information disclosure;

6) logical attacks.

Attacks on web applications pose a significant and growing cybersecurity threat, with attackers using an increasingly diverse set of tactics. Among them, the most common is SQL injection, which accounts for about 78% of all attacks on web applications [2]. SQLi exploits vulnerabilities in the application's interaction with the database, allowing attackers to manipulate SQL queries to execute unauthorized commands. Such attacks can lead to the leakage of confidential data, unauthorized access to user accounts, and in severe cases, complete system compromise. The prevalence of SQLi is explained by its simplicity and significant impact, which makes it a prime target for attackers trying to exploit improperly cleansed input fields.

SQL injection attacks in HTTP traffic are carried out using various methods that exploit specific features of SQL syntax, allowing attackers to manipulate requests or inject malicious code into them. Each technique uses specific operators or indicators in SQL to bypass security checks, change the structure of legitimate queries, or execute unauthorized commands [3]. One of the most common methods used in SQL injection is the character string indicator, usually represented by single quotes ('). This approach is often used to terminate existing strings and inject new SQL commands bypassing input validation mechanisms. By entering a single quote, an attacker can manipulate the SQL query to include additional conditions or commands, potentially gaining unauthorized access to the database [3]. The single-line comment (--) is another commonly used SQL injection tactic. By adding -- at the end of the injection string, attackers can effectively "comment out" the rest of the query. This technique is useful for bypassing unwanted parts of the SQL query that may interfere with the injection, or for neutralizing further syntax that prevents the injection from executing as intended [3]. For more sophisticated injections, a multi-line comment (/* ... */) is used, which allows attackers to insert or mask code inside multi-line blocks. This approach can enable more complex query manipulation, including hiding parts of a SQL query or inserting multiple payloads. It provides flexibility in cases where single-line comments or simpler manipulations may not be enough [3]. Wildcards, such as the percentage symbol (%), are often used as an indicator of wildcard attributes in SQL injection attacks. These characters allow attackers to perform pattern matching, potentially obtaining records bypassing certain filtering conditions. Wildcards are especially effective when combined with LIKE statements, allowing attackers to refine their injections to access broader or more targeted data sets in the database [3]. A query terminator, usually represented by a semicolon (;), allows attackers to terminate one query and start a new one. This technique is powerful because it allows attackers to execute multiple commands in a single request. By inserting a semicolon, attackers can add a separate query that runs independently of the original query, potentially performing malicious actions such as extracting, modifying, or even deleting data [3]. String concatenation methods involve the use of operators such as + or || (depending on the SQL dialect) to combine injected strings with legitimate request components. By using concatenation operators, attackers can create complex payloads that bypass restrictions or obfuscate injection code, making it difficult to detect in HTTP traffic and potentially bypassing security mechanisms [3]. The assignment operator (=) and

comparison operators (=, <, >, !=) are also often used in SQL injections. Attackers use these operators to insert conditional statements that change the query logic, allowing them to extract certain data or forcing them to change the query behavior. By manipulating the conditions in WHERE clauses, attackers can retrieve unauthorized records or verify information, for example, to determine whether certain tables, columns, or values exist in the database [3].

Problem statement. Detecting SQLi in HTTP traffic is a critical cybersecurity task, as SQLi attacks are one of the most common and damaging forms of web application vulnerabilities. Traditional rule-based detection methods are often unable to detect complex and evolving attack patterns, leaving applications vulnerable to data breaches and unauthorized access. With attackers constantly modifying injection techniques to bypass static defenses, there is an urgent need for adaptive, intelligent solutions that can recognize subtle anomalies in HTTP traffic.

The object of research is the process of detecting SQL injections in HTTP traffic.

The subject of research is a software component for detecting SQL injections in HTTP traffic.

The purpose of the research is to improve the security of web applications by detecting SQL injections in HTTP traffic based on machine learning algorithms.

Thus, in order to improve the security of web applications by detecting SQL injections in HTTP traffic based on machine learning algorithms, the following research tasks need to be solved

1) design the architecture of the software solution;

2) design and develop the software solution database;

3) model the process of the software solution functioning;

4) select appropriate software solution development tools;

5) develop a software solution for detecting SQL injections in HTTP traffic based on machine learning algorithms;

6) demonstrate the use of the software solution;

7) analyze and study the obtained results.

Materials and methods. Machine learning offers a diverse set of algorithmic approaches designed to enable systems to identify patterns and make decisions based on data without explicit programming. The main types of ML algorithms – supervised learning, unsupervised learning, and reinforcement learning – differ in their methodologies, types of input data, and learning objectives. Each of these approaches (Fig. 1) serves specific problem areas and application contexts, with specific strengths suitable for different data structures and desired outcomes [4].

Several classification algorithms are widely used to detect SQL injections in HTTP traffic, using different approaches to pattern recognition and data classification. Each of these methods, such as Artificial Neural Networks, Bayesian classifiers, Support Vector Machines, Random Forests, K-Nearest Neighbors, and Decision Trees, offers unique capabilities for recognizing complex patterns that signify potential SQL injection attempts [5].

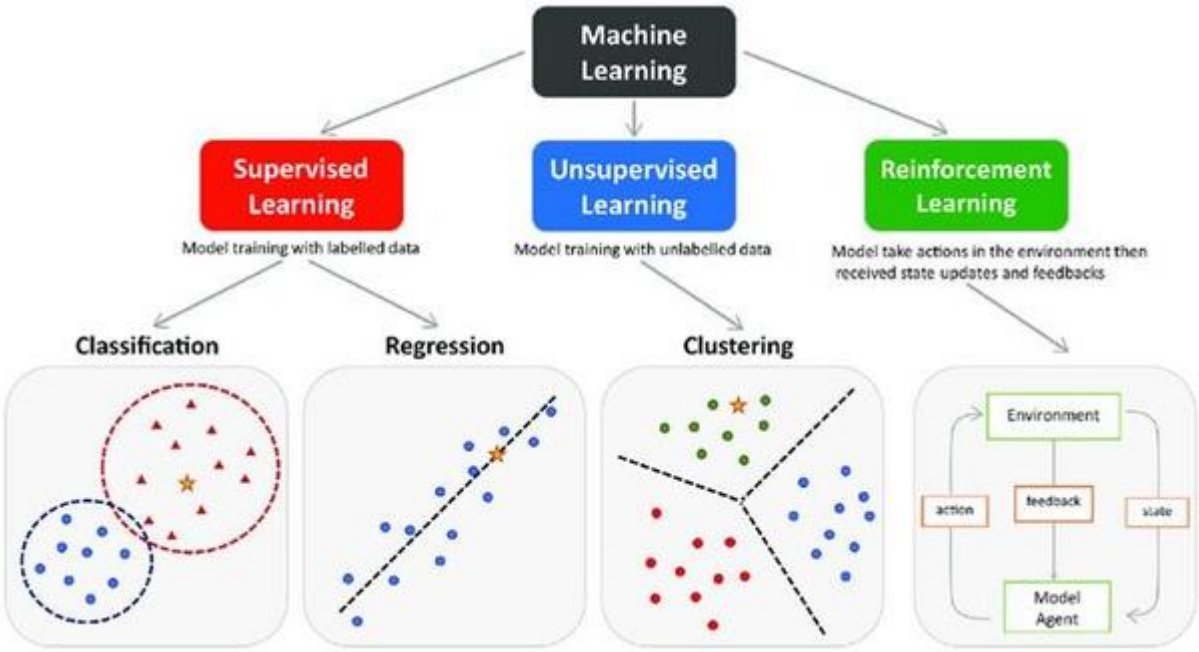

Figure 1. Types of machine learning algorithms [4].

The k-nearest neighbors (k-NN) method is a simple non-parametric classification algorithm based on the principle of similarity between data points. The k-NN algorithm classifies a new unlabeled instance by examining the k most similar instances within the labeled dataset, where similarity is usually defined in terms of a distance metric such as Euclidean distance. After identifying these nearest neighbors, the k-NN algorithm determines the class of the majority among them and assigns this class to the new instance, using the assumption that instances that are close in the feature space are likely to belong to the same class. This approach allows k-NN to efficiently process data with complex, nonlinear boundaries, as it does not rely on a predefined model or parametric assumptions [6].

The algorithm for detecting SQLi in HTTP traffic using the k-NN method is demonstrated using the UML activity diagram in Fig. 2.

A UML use case diagram of a software solution for detecting SQLi in HTTP traffic based on ML algorithms is shown in Fig. 3.

The client-server architecture is a fundamental model of network computing that structures the way client and server objects interact to facilitate data exchange and distributed processing [7]. In this model, a “client” typically refers to an end-user device or application that requests services, while a “server” represents the machine or software that provides those services. By separating requesting and responding objects, the client-server architecture allows for efficient resource allocation, centralized control, and scaling. The deployment diagram of a software solution for detecting SQLi in HTTP traffic based on the k-NN algorithm is shown in Fig. 4.

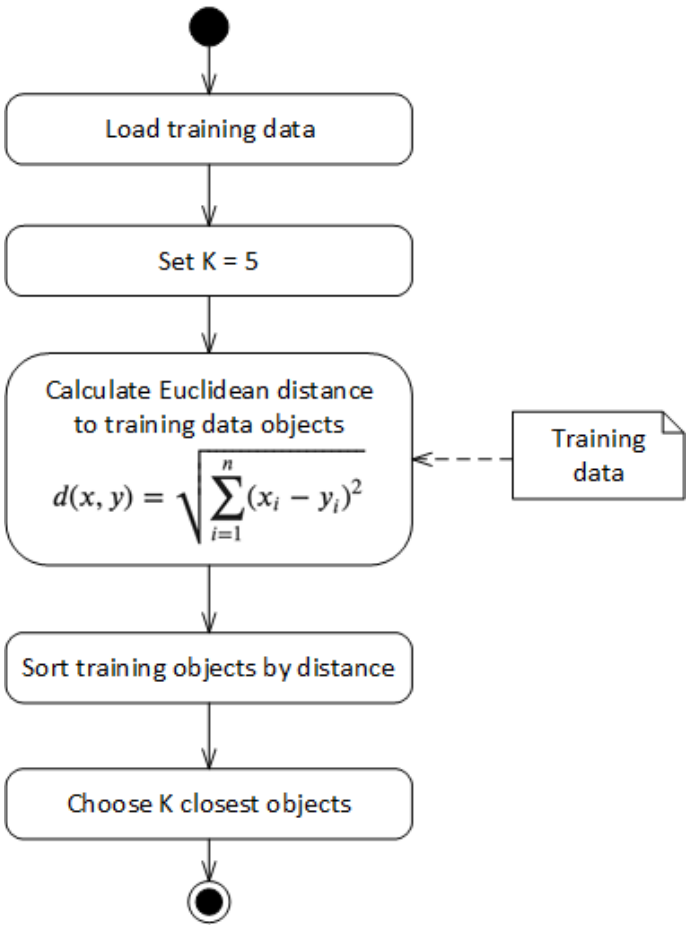

Figure 2. Algorithm for detecting SQLi in HTTP traffic using the k-NN method.

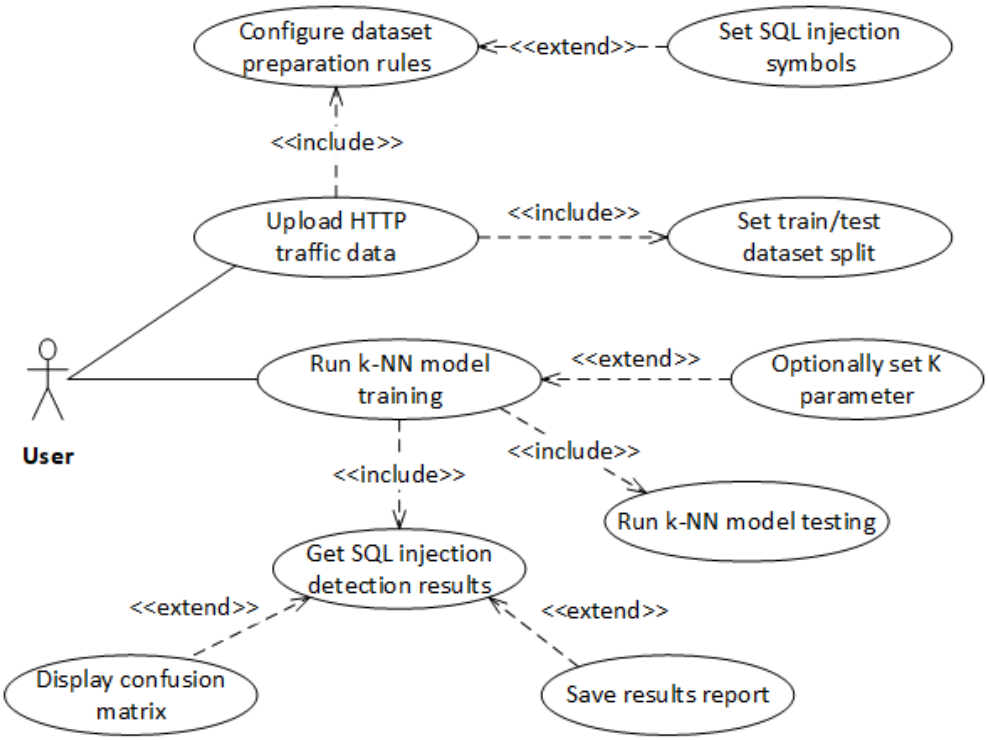

Figure 3. Use case diagram of the software solution.

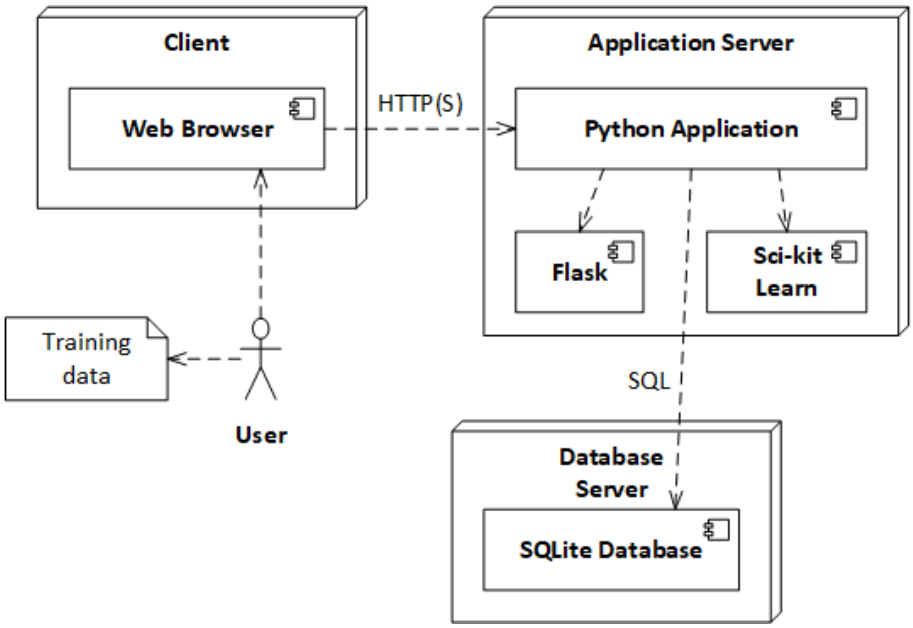

Figure 4. Deployment diagram of the software solution.

A sequence diagram of a software solution for detecting SQLi in HTTP traffic based on the k-NN algorithm is shown in Fig. 5.

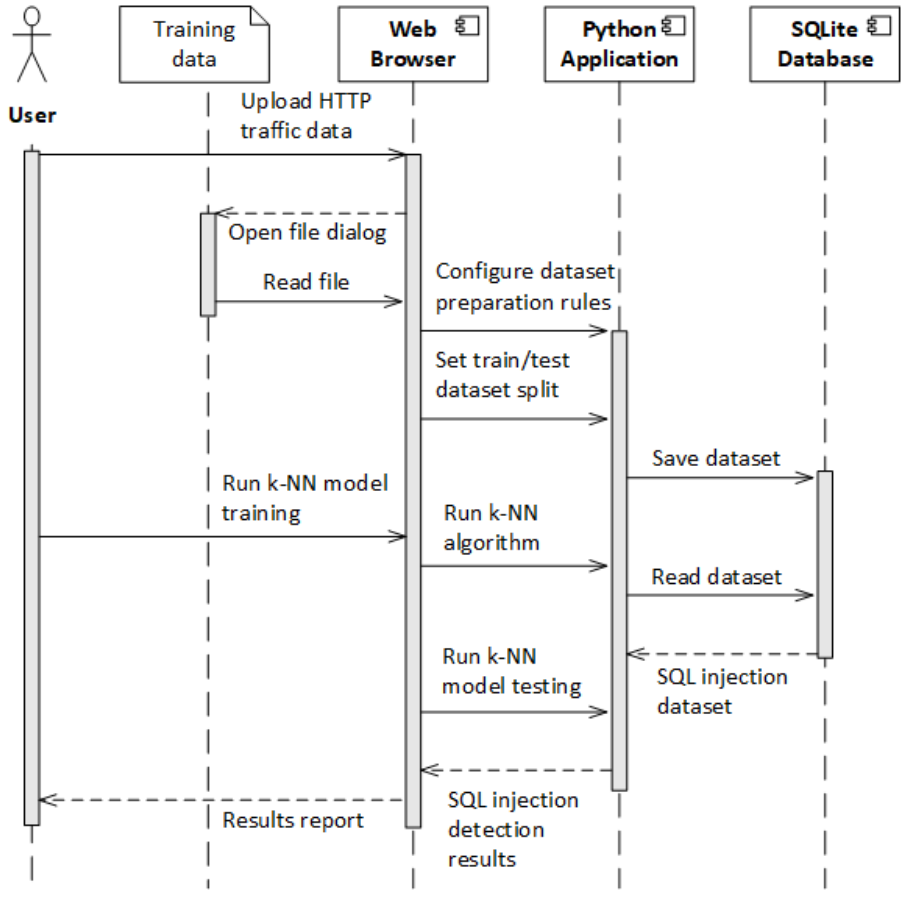

Figure 5. Sequence diagram of the software solution.

The chosen technology stack of Python [13], SQLite [14], Scikit-Learn [15], and Flask [16] form a powerful and flexible software component designed to detect SQL injections in HTTP traffic using machine learning algorithms.

Results and discussion. The user interface of the software component is designed to provide a simple and clear process for detecting SQL injections. The interface is built on a clean Bootstrap-style card layout with a text area where users can enter SQL code for analysis. A single button "Analyze Code" below the text field runs the analysis process, calling the detection of SQLi patterns in the entered code. After submitting the code, a banner appears below the input field to indicate the results of the analysis:

– red banner warns the user "Potential SQL Injection Detected!" (Fig. 6) if patterns commonly associated with SQL injections are detected;

– green banner displays "SQL Code OK - No Injection Detected" (Fig. 7) for safe code with no SQLi detected.

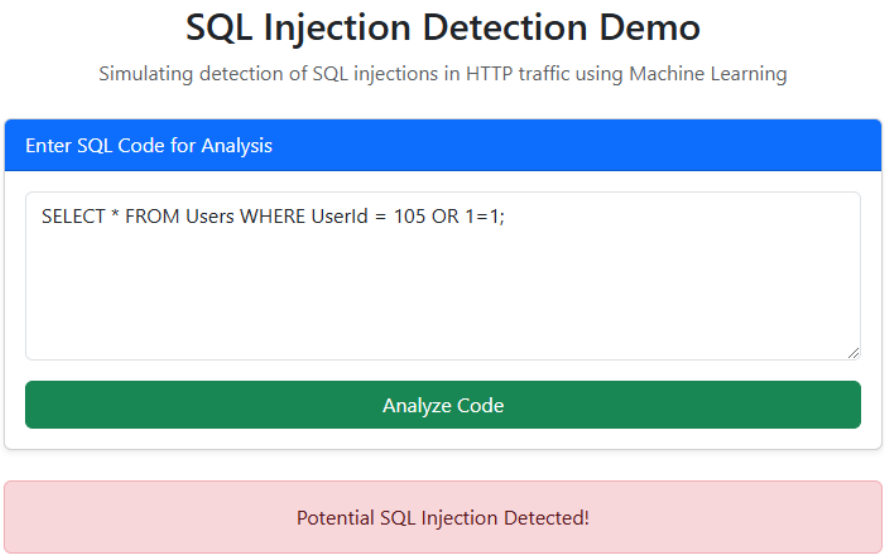

Figure 6. Example of SQL injection detection.

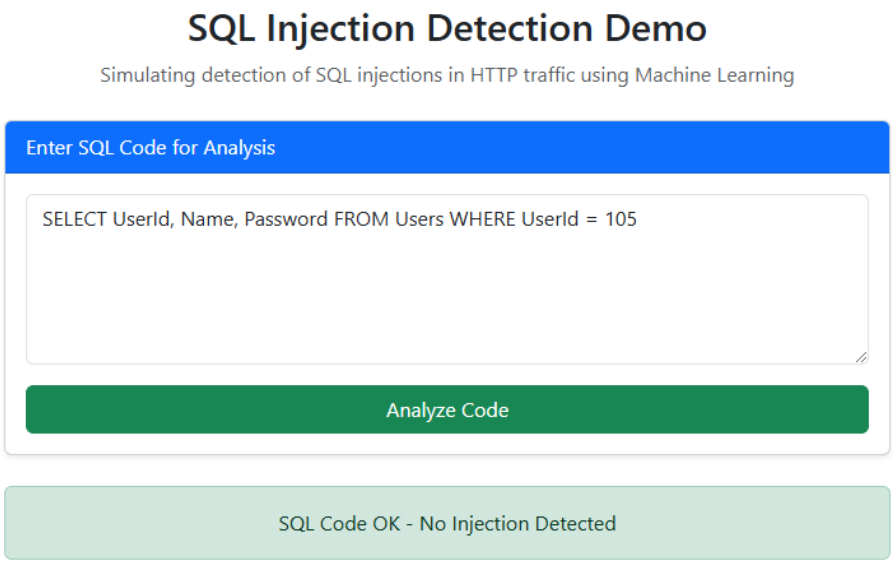

Figure 7. Example of a secure SQL code.

The dataset is taken from the open source repository HttpParamsDataset [8] and contains values found in HTTP request parameters. It contains 31,067 records divided into two main categories: normal values and anomalies. Benign values, labeled as "norm," comprise 19,304 entries representing typical, harmless data. The anomalous values, labeled "anom" include 11,763 records that correspond to various types of attacks on web applications. The anomaly values are further divided based on attack type, providing a clear structure for training ML models to recognize specific attack patterns. The largest subgroup of anomalies consists of SQLi attacks with 10,852 instances, making SQLi the predominant attack type in this dataset.

The dataset [8] of 31,067 records is divided into training and test subsets to support the development and evaluation of a k-NN model for detecting SQLi in HTTP traffic. In particular, 21,746 records, or approximately 70% of the dataset, are used to train the model. The remaining 9,321 records, or approximately 30% of the dataset, serve as a test subset, providing unseen data to evaluate the ML model's accuracy and performance under realistic conditions.

The confusion matrix (Fig. 8) gives an insight of the model's performance by displaying the number of true positive (TP), true negative (TN), false positive (FP), and false negative (FN) values.

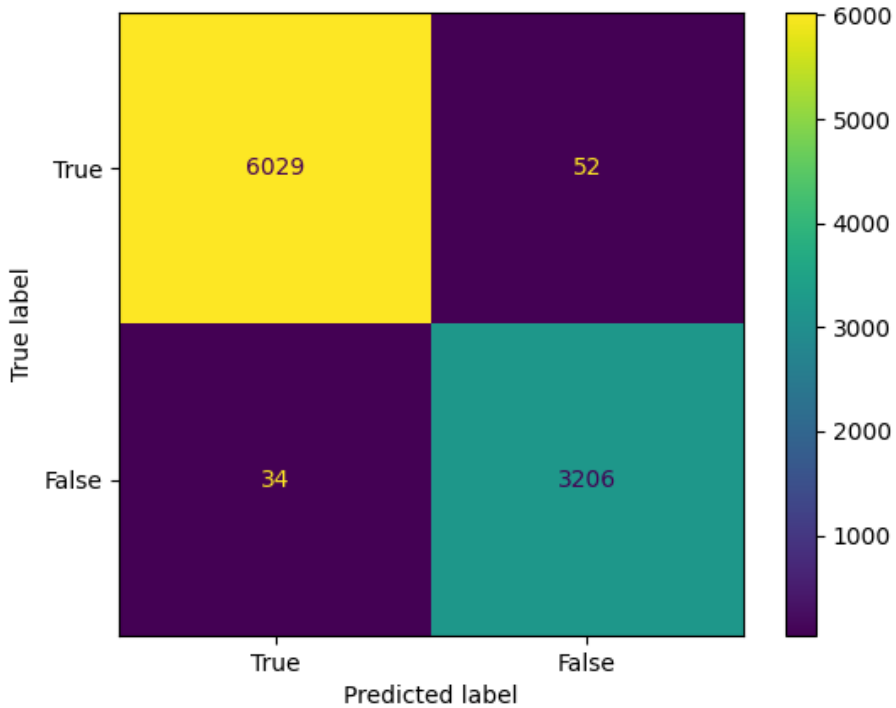

Figure 8. Confusion matrix for SQLi detection using the k-NN method.

Metrics such as accuracy, precision, recall, and F1-score are commonly used to evaluate the performance of an ML model [9]. Based on the obtained metrics, the model demonstrates high efficiency in detecting SQL injections in HTTP traffic:

– the accuracy of 99.08% shows that the model correctly classifies the vast majority of HTTP traffic, which indicates high reliability in general;

– the 98.4% precision rate shows that when the model predicts a SQLi, it is precise in almost all cases, which indicates a minimal number of false positives;

– the 98.95% recall rate further emphasizes the model's ability to identify almost all actual SQLi attacks, which underscores its reliability;

– the F1-score of 98.68%, which harmonizes precision and recall, confirms the balanced performance and enhances the model's effectiveness, especially in scenarios where both FP and FN cases are critical.

Conclusions and future work. As a result of the work, a machine learning-based software component aimed at detecting SQLi in HTTP traffic was developed and studied.

A detailed analysis of SQLi techniques was conducted to identify key indicators and patterns in malicious HTTP requests. This led to the formulation of a set of features capable of distinguishing between safe and potentially malicious HTTP traffic cases. The dataset used to train and test the model consisted of labeled HTTP request parameters organized into safe and abnormal categories, with SQLi making up the majority of anomalies. The dataset, which was carefully processed to identify the main characteristics of SQLi, provided a reliable basis for training the model.

The research was focused on developing a classification model using the k-NN algorithm, chosen for its simplicity and effectiveness in recognizing patterns in structured data. The model was trained and evaluated on a training (70%) and a test (30%) set, with the test set being used to measure its generalization ability.

The performance metrics, including accuracy (99.08%), precision (98.4%), recall (98.95%), and F1-score (98.68%) indicate a high level of reliability of the software component, which is important to protect web applications from SQL injections.

To further improve performance of the software component, future work may include experiments with other ML algorithms, as well as improving feature selection to ensure that the ML model is adaptive to the evolution of SQLi patterns.

References:

1. Ibarra-Fiallos, S., Higuera, J. B., Intriago-Pazmino, M., Higuera, J. R. B., Montalvo, J. A. S., & Cubo, J. (2021). Effective Filter for Common Injection Attacks in Online Web Applications. *IEEE Access*, 9, 10378–10391. https://doi.org/10.1109/access.2021.3050566

2. Faisal, F., & Elshoush, H. T. (2023). Input Validation Vulnerabilities in Web Applications: Systematic Review, Classification, and Analysis of the Current State-of-the-Art. *IEEE Access*, 1–1. https://doi.org/10.1109/access.2023.3266385

3. Abikoye, O. C., Abubakar, A., Dokoro, A. H., Akande, O. N., & Kayode, A. A. (2020). A novel technique to prevent SQL injection and cross-site scripting attacks using Knuth-Morris-Pratt string match algorithm. *EURASIP Journal on Information Security*, 2020(1). https://doi.org/10.1186/s13635-020-00113-y

4. Adeyinka, N., Udeh, S., Anafeh, T., None Odunayo Sekinat Sobowale, Akinwande, J., & None Aminat Olaide Oteniara. (2024). Comprehensive review of machine learning models for sql injection detection in e-commerce. *World Journal of*

Advanced Research and Reviews, 23(1), 451–465. https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.23.1.2004

5. Sattar, A. (2020). TADOC : Tool for Automated Detection of Oral Cancer. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 11(3). https://doi.org/10.14569/ijacsa.2020.0110364

6. Zhu, L., & Spachos, P. (2021). Support vector machine and YOLO for a mobile food grading system. *Internet of Things*, 13, 100359. https://doi.org/10.1016/j.iot.2021.100359

7. Zhang, W., Wang, G., Kong, B., Xu, Y., & Shen, Y. (2021). Research on Effective Management and Control team System of Power Grid Based on Internet Technology. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 632, 042046. https://doi.org/10.1088/1755-1315/632/4/042046

8. *HttpParamsDataset*. Www.kaggle.com. https://www.kaggle.com/datasets/evg3n1j/httpparamsdataset

9. Gaël Varoquaux, & Olivier Colliot. (2023). Evaluating Machine Learning Models and Their Diagnostic Value. *Neuromethods*, 601–630. https://doi.org/10.1007/978-1-0716-3195-9_20

АДАПТИВНИЙ ЗАХИСТ НЕСТРУКТУРОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА МОБІЛЬНОМУ ПРИСТРОЮ

Бровченко Євген Миколайович,
аспірант
Інститут комп'ютерних технологій,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
м. Київ, Україна

Мобільні пристрої можуть працювати з різними типами інформації, кожна з яких має власну ступінь важливості, але їхній захист є першочерговим завданням. З огляду на швидкий розвиток технологій і непередбачуваність багатьох процесів, інженери та розробники стикаються зі складним викликом забезпечення безпеки інформаційних систем та надійності їхньої роботи. Хоча мобільний пристрій є однією з найбільш уразливих частин системи, він має свої переваги та специфічні особливості. У дослідженні розглядаються проблеми використання мобільних пристроїв та захисту неструктурованої інформації, представленої у вигляді текстових документів, електронної пошти, фотографій, відео, аудіозаписів та інших типів контенту, що зберігаються на мобільних пристроях.

До основних загроз належать втрата або крадіжка пристрою, вразливості операційних систем і програмного забезпечення, недостатнє шифрування, слабкі паролі та нехтування кібергігієною. Сучасні технічні рішення часто мають обмежену ефективність та зустрічаються з проблемами інтеграції. Аналіз сфери застосування та результати досліджень демонструють зростаючу потребу в швидких та дієвих засобах захисту як для інформаційних систем в цілому, так і для мобільних пристроїв зокрема. Найбільш ефективним є комплексний підхід, що включає адаптивний захист з використанням технологій шифрування, біометричної автентифікації та інтелектуальних систем виявлення загроз. Регулярне оновлення та вдосконалення цих методів є важливими для протистояння новим загрозам.

Користувачі мобільних пристроїв також повинні брати участь у процесі адаптивного захисту, підтримуючи актуальність оновлень, встановлюючи надійні паролі, здійснюючи резервне копіювання та реагуючи на попередження щодо безпеки. Розробники мобільного програмного забезпечення несуть відповідальність за впровадження таких захисних механізмів у свої додатки та платформи. Це вимагає поєднання технічних, організаційних та освітніх заходів для досягнення максимальної ефективності.

Забезпечення адаптивного захисту даних на мобільних пристроях є критично важливим для захисту приватності та безпеки користувачів у сучасному цифровому світі. Покращення цього процесу можливе завдяки співпраці між виробниками, дослідниками, законодавцями та користувачами для створення безпечного інформаційного середовища. Інформаційна безпека мобільних

пристроїв спирається на поєднання технічних інновацій і підвищення обізнаності користувачів щодо кібербезпеки.

Сучасні тренди розвитку включають використання штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання для створення вдосконалених систем захисту, що автоматично виявляють підозрілу активність і блокують загрози. Біометрична автентифікація, удосконалені технології розпізнавання обличчя та відбитків пальців забезпечують більш надійний захист. Також перспективними є блокчейн-технології для збереження даних у розподіленому та захищеному від змін вигляді. З появою квантових комп'ютерів зростає потреба в нових алгоритмах шифрування, які можуть протистояти їх обчислювальній потужності.

Існуючі інженерно-архітектурні підходи не завжди справляються з поставленими задачами, а також часто стикаються з труднощами інтеграції. Особливої уваги потребує й економічний аспект. Дослідження прикладної галузі підтверджують, що захист інформації є надзвичайно важливим, тому існує необхідність у швидких та надійних рішеннях для безпеки як інформаційних систем загалом, так і мобільних пристроїв зокрема.

Неструктурована інформація — це дані без чіткої структури або заданого формату, що ускладнює їхню обробку та аналіз. До такої інформації належать текстові файли, електронні листи, аудіо- та відеофайли, зображення, веб-контент, дані із соціальних мереж тощо. На відміну від структурованих даних, що зберігаються в таблицях або реляційних базах даних, неструктуровані дані не мають фіксованої моделі, проте їх захист є критично важливим, адже вони можуть містити конфіденційну або чутливу інформацію.

Мобільні пристрої вразливі до крадіжок та зламів через відносно низький рівень безпеки у порівнянні зі стаціонарними комп'ютерами. Це підкреслює важливість розробки та впровадження надійних методів захисту неструктурованої інформації на мобільних пристроях.

Основні загрози включають втрату пристрою, злом облікових записів, шкідливе ПЗ, незахищені мережі Wi-Fi, фізичний та віддалений доступ, небезпечні хмарні сервіси. Ефективні методи захисту охоплюють шифрування даних, автентифікацію користувачів, резервне копіювання, оновлення ПЗ, антивірусний захист, блокування небезпечних програм, використання захищених мереж, управління доступом та політики безпеки. Програмні засоби, такі як антивіруси, файрволи, шифрування та менеджери паролів, також є ключовими для захисту неструктурованої інформації.

Принцип «приватність за замовчуванням» (Privacy by Design), що передбачає створення пристроїв і додатків із вбудованим захистом даних, сприятиме збереженню приватності користувачів. Освіта користувачів у сфері кібербезпеки допоможе знизити ризики інцидентів. Також необхідне вдосконалення законодавчої та нормативної бази для формування надійного середовища кібербезпеки.

Мобільні пристрої стали невід'ємною частиною сучасного життя і водночас несуть нові виклики для безпеки. Їх використання може бути адаптовано до сучасних вимог кібербезпеки завдяки співпраці між розробниками, постачальниками послуг та законодавцями. Забезпечення надійного захисту інформації на мобільних пристроях стає дедалі важливішим у зв'язку з їхнім зростаючим використанням.

У проведеному аналізі встановлено, що захист неструктурованої інформації на мобільних пристроях стає дедалі актуальнішим через зростання загроз і потребу в новітніх технологіях безпеки. Для надійного захисту такої інформації необхідний комплексний підхід, який поєднує сучасні криптографічні методи, адаптивні засоби безпеки та відповідність міжнародним стандартам. Це допоможе зменшити ризики втрати даних і підвищити рівень захищеності мобільних платформ у сучасному цифровому світі.

Список літератури:

1. Бабаєва, К., & Мельникова, О. (2024). Використання методів, механізмів та засобів криптографічного захисту інформації на прикладі захисту біометричних даних. У Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті. Т. 5 : Конференція "Проблеми комп'ютерної інженерії та захисту інформації". Press of the Kharkiv National University of Radioelectronics. https://doi.org/10.30837/iyf.pceip.2024.088

2. Бровченко, Є. М., Самарай, В. П., Даценко, І. П., Павленко, В. І., Середа А.В. Захист неструктурованої інформації на мобільному пристрої. Інфокомунікаційні та комп'ютерні технології, No 1(05). Київ, 2023. с. 194–200. https://visn-icct.uu.edu.ua/index.php/icct/article/view/133

3. Є.М. Бровченко , "Адаптивний захист інформації на мобільному пристрої," 2023 International Conference on Innovative Solutions in Software Engineering (ICISSE), Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, Nov. 29-30, 2023, pp. 8-24. DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.10397356

4. Horniichuk, I., Yevetskyi, V., & Kubrak, V. (2019). Applying mobile devices in biometric user authentication systems. Collection "Information Technology and Security", 7(1), 14–24. https://doi.org/10.20535/2411-1031.2019.7.1.184213

5. Silva, A., Chung, D. S., Vaz-Álvarez, M., & Lainez-Reche, J. (2020). Mobile devices and mobile content. Information visualization in the era of innovative journalism (с. 35–50). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780367809638-3

6. Systems, M. I. (2022). Retracted: Infrastructure smart service system based on big data information system. Mobile Information Systems, 2022, 1. https://doi.org/10.1155/2022/9879217

7. Yang, Y., Huang, X., Guo, Y., & Sun, J. S. (2020). Dynamic multi-level privilege control in behavior-based implicit authentication systems leveraging mobile devices. 2020 IEEE 17th international conference on mobile ad hoc and sensor systems (MASS). IEEE. https://doi.org/10.1109/mass50613.2020.00037

КОМПОНЕНТНИЙ ПІДХІД У ЗАХИСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Бутенко Павло Владленович,
студент
Харківський національний університет радіоелектроніки

Обсяги та складність інформаційних систем постійно зростають, питання забезпечення безпеки набуває все більшої актуальності. Для ефективного захисту від різноманітних загроз, таких як несанкціонований доступ чи спроби модифікації даних, необхідно створювати системи, здатні забезпечувати належний рівень захисту. Застосування компонентного підходу та математичного моделювання [1] вимог безпеки дозволяє формалізувати та аналізувати ці вимоги, забезпечуючи надійність і стійкість застосунків до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Під час розробки безпечних інформаційних систем необхідно враховувати три головні складові: конфіденційність, цілісність і доступність даних. Кожен із цих аспектів має власні механізми захисту та методи оцінки, що забезпечують їхню ефективність та взаємодію.

Конфіденційність передбачає, що доступ до даних мають лише авторизовані користувачі, тоді як для сторонніх осіб ці дані залишаються недоступними [2]. Це досягається за допомогою розділення усіх користувачів на ролі:

$$A(u) = \begin{cases} 1, & \text{якщо } u \text{ має право доступу,} \\ 0, & \text{в іншому випадку.} \end{cases}, \quad (1)$$

де $A(u)$ – функції доступу;

u – користувач.

Конфіденційність також включає процес шифрування при відправці даних, шифрування виконується за допомогою ключів [3], які мають тільки користувач та сервер. Шифрування можна формалізувати наступним чином:

$$C = E_K(M),\ M = D_K(C), \quad (2)$$

де C – зашифровані дані;

K – ключ шифрування;

M – вхідні дані;

E – шифрування;

D – розшифрування.

Цілісність забезпечує, що дані залишаються незмінними під час їх зберігання або передачі. У процесах шифрування та розшифрування здійснюється внутрішня перевірка для виявлення можливих модифікацій. У разі виявлення

змін у даних, система сигналізує про помилку під час розшифрування, схема представлена на Рис. 1.

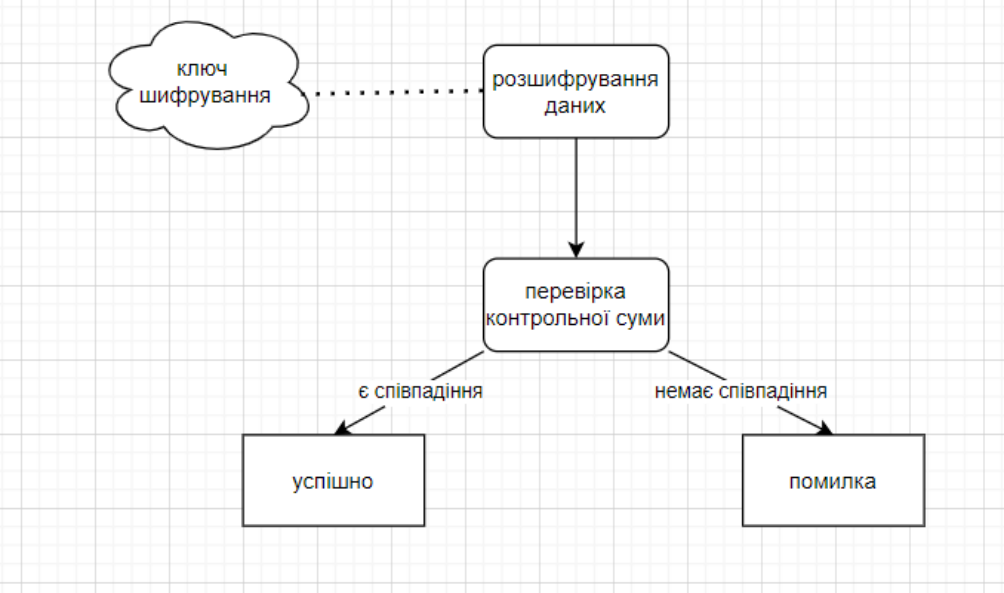

Рисунок 1. Процес перевірки цілісності при розшифруванні

Доступність передбачає, що доступ до застосунку мають лише авторизовані користувачі у потрібний момент. Це можна формалізувати за допомогою коефіцієнта готовності системи:

$$A = T_{\text{роб}}/T_{\text{роб}} + T_{\text{відмов}}\ , \tag{3}$$

де A – коефіцієнт готовності системи;

$T_{\text{роб}}$ – час працездатності;

$T_{\text{відмов}}$ – час простою.

Для забезпечення високого рівня захисту в інформаційних системах використовуються криптографічні алгоритми, такі як AES та RSA [3], що надають змогу захищати інформацію під час передачі та зберігання. При цьому шифрування є інкапсульованим компонентом, який може бути як підключений до іншого застосунку так і відключений поточного. Дані, які передані між клієнтом і сервером, проходять через проксі-сервер, він також є окремим компонентом.

Для більшого розуміння компонентного підходу у захисті інформаційних систем взятий процес авторизації. Спочатку користувач вводить дані у форму на Рис. 2

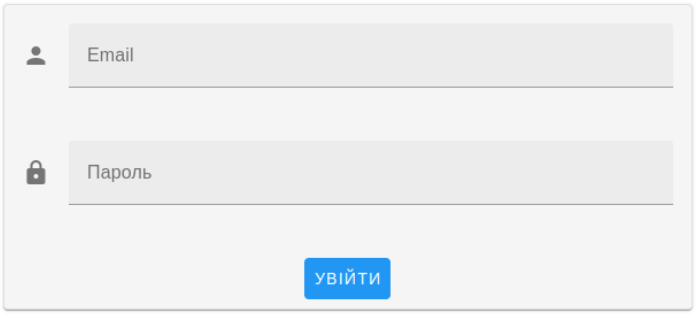

Рисунок 2. Заповнення даних

Після введення користувачем даних, вони відправляються у компонент проксі-сервера у початковому вигляді, зображено на Рис. 3.

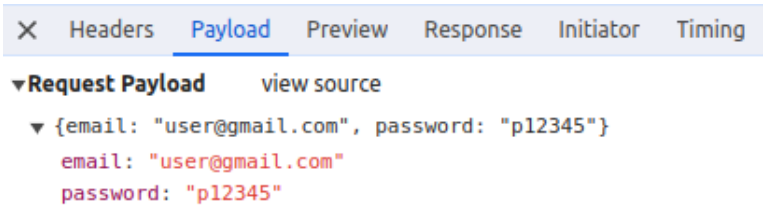

Рисунок 3. Відправлені дані на проксі сервер

В свою чергу компонент проксі-сервера приймає ці дані та шифрує їх з використанням випадкового вектора ініціалізації, після чого дані надсилаються на сервер, зображено на Рис. 4.

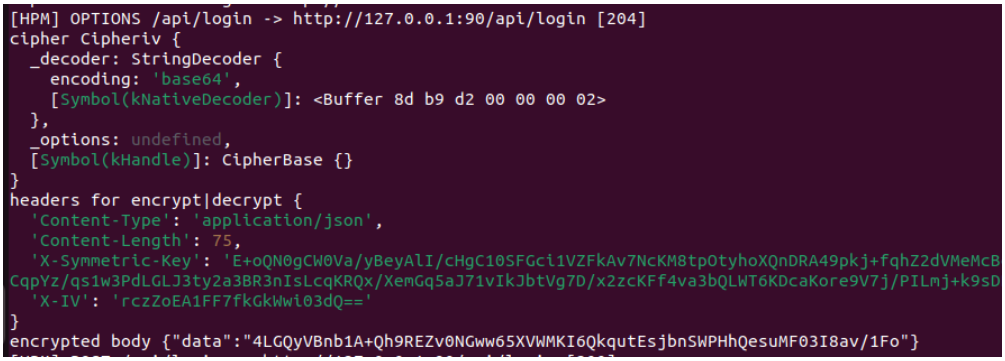

Рисунок 4. Зашифровані дані на стороні компонента проксі-сервера

Після доставки на сервер дані розшифровуються за допомогою приватного ключа RSA. Серверний компонент обробляє запит клієнта, шифрує відповідь та відправляю назад до компонента проксі сервера, зображено на Рис. 5.

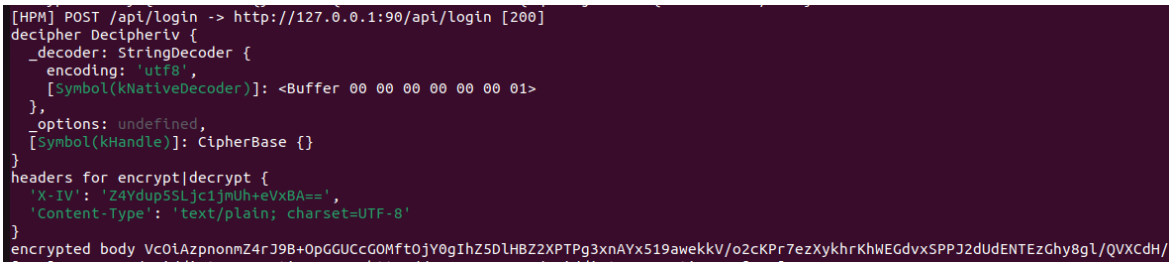

Рисунок 5. Зашифрована відповідь від сервера

Компонент проксі-сервера виконую зворотну операцію та відправляє розшифровану відповідь на клієнт, зображено на Рис. 6.

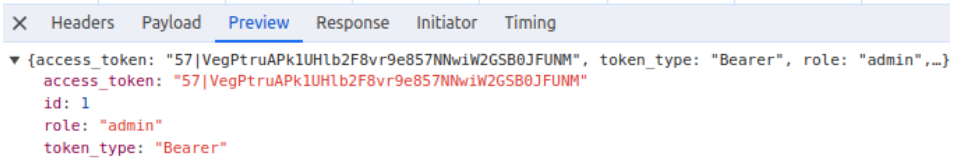

Рисунок 6. Розшифрована відповідь від сервера

Таким чином клієнт відправляю свої дані без змін, при цьому у відкритий інтернет простір вони потрапляють у зашифрованому вигляді, це гарантує їх конфіденційність, цілісність, при цьому для клієнта дані все ще залишаються доступними. Це досягається за допомогою компонентного підходу до розробки інформаційних систем, у поєднанні з математичним моделюванням дозволяє створювати системи, що відповідають сучасним стандартам безпеки.

Список літератури:

1. Dyadun, S., Yakovlev, S., & Kobylin, O. (2022). Mathematical Modeling of Steady Flow Distribution in Water Supply Networks with Pumping Stations and Regulating Capacitances. In ProfIT AI (pp. 78-83).
2. Кобилін, О. А., Путятіна, О. Є., & Гарячий, М. В. (2020). Filtration of parameters of the Heston model. Системи обробки інформації, (4 (163)), 48-55.
3. Hamza, A., & Kumar, B. (2020, December). A review paper on DES, AES, RSA encryption standards. In 2020 9th International Conference System Modeling and Advancement in Research Trends (SMART) (pp. 333-338). IEEE.

ПРОЄКТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ІЗ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОЗРАХУНКІВ З НАДАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ПЛАТФОРМІ SALESFORCE

Казимир Микола Михайлович
магістрант
НУ «Львівська політехніка»

Басюк Тарас Миколайович
кандидат технічних наук, доцент
НУ «Львівська політехніка»

На сьогоднішній день автоматизація є ключовим аспектом підвищення ефективності у багатьох сферах діяльності, зокрема у сфері надання комунальних послуг [1]. Розрахунки за комунальні послуги включають складні процеси виставлення рахунків, контролю заборгованостей, прийому платежів та ведення статистики. Для багатьох користувачів комунальних послуг основною проблемою є складність і неефективність процесу подання показників лічильників, особливо коли послуги надаються різними постачальниками з різними тарифами і вимогами до періодичності подання. Традиційний спосіб передавання показників часто передбачає необхідність телефонного дзвінка в абонентський відділ або особистого відвідування офісу постачальника послуг, що може займати багато часу і створювати незручності. Крім того, різні компанії можуть вимагати подання показників у різний час, що призводить до плутанини і пропуску термінів подання.

Основне завдання дослідження полягає у створенні інформаційної системи для автоматизації цього процесу через інформаційну систему на базі Salesforce, що дозволяє користувачам зручно і швидко передавати показники лічильників через онлайн-систему, де усі їхні комунальні послуги будуть інтегровані в один обліковий запис. В такій системі споживач може ввести показники лічильників для всіх своїх послуг, незалежно від того, які постачальники їх надають, і система автоматично передасть їх відповідним службам. Це усуває потребу в різних платформах або методах подання для кожної послуги.

З початку було здійснено проектування системи за допомогою об’єктно-орієнтованого підходу [2]. Основна функціональність система зображена на діаграми варіантів використання (Рис.1).

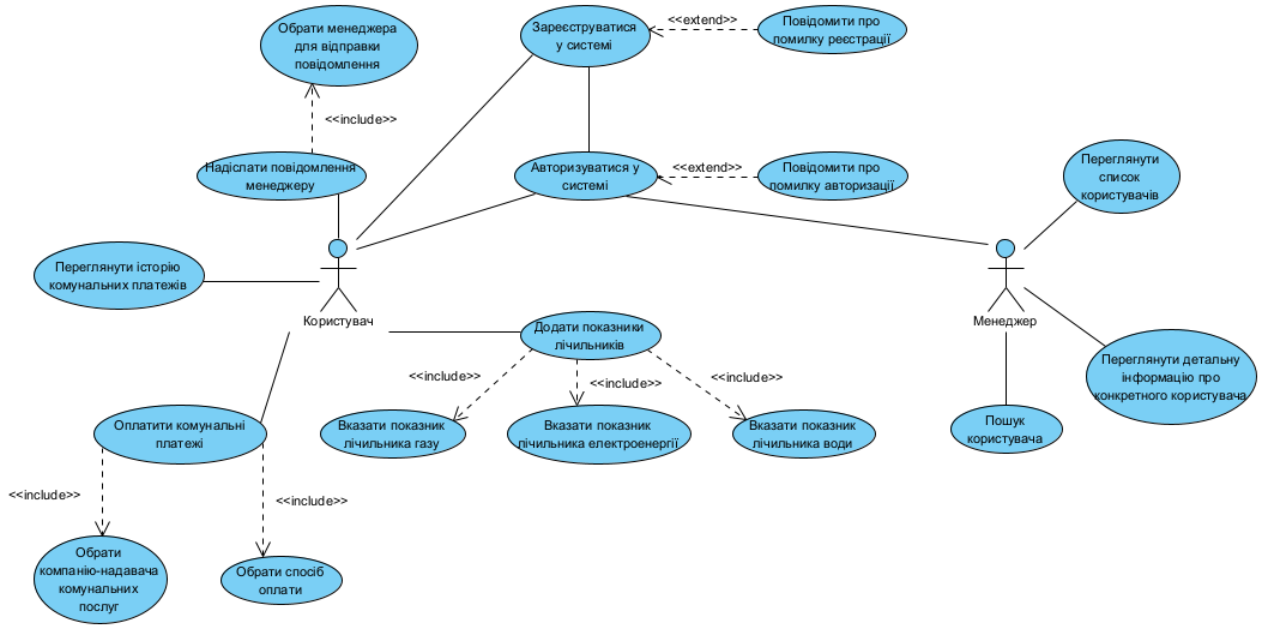

Рис. 1. Діаграма варіантів використання

Діючі особи – користувач та менеджер (основні актори системи). Користувач повинен здійснити реєстрацію, яка включає введення різноманітних даних, наприклад адреси чи електронної адреси. Після успішної реєстрації він може авторизуватись у систему, яка відповідно згенерує токен доступу. Далі користувач може виконувати різні дії в системі, як-от введення показників лічильників для розрахунку місячного платежу, вибір способу оплати та здійснення оплати комунальних послуг, перегляд історії платежів, надсилання повідомлення менеджеру. У свою чергу менеджер може лише авторизуватись, так як його аккаунт вже попередньо створений у платформі Salesforce компанією чиї послуги він представляє. У менеджера доступні такі функції як переглянути список користувачів, знайти певного користувача за допомогою електронної адреси та переглянути детальну інформацію про нього, включаючи історію комунальних платежів.

Список літератури:

1. How Automated Meter Reading? [Електронний ресурс]. https://www.matellio.com/: веб-сайт. Режим доступу: https://www.matellio.com/blog/automated-meter-reading-software-development/.
2. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.

РОЗПІЗНАВАННЯ ЖЕСТІВ РУК ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ЛЮДИНО-МАШИННОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Пасемко Андрій Андрійович,
Магістр, студент
Національний Університет “Львівська Політехніка”

Мова жестів є важливою формою невербальної комунікації для людей з порушеннями слуху. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад 400 мільйонів людей у всьому світі мають порушення слуху [1]. однак більшість людей не володіють нею, що створює бар'єри у спілкуванні. Автоматизація процесу розпізнавання мови жестів може сприяти інтеграції людей з інвалідністю, усуваючи комунікаційні труднощі. Завдяки розвитку комп'ютерного зору і глибоких нейронних мереж, зокрема згорткових нейронних мереж (CNN), розпізнавання жестів стало ефективним і доступним у реальному часі.

Метою цього дослідження є розробка системи для розпізнавання жестів на основі CNN, яка забезпечує точне та швидке розпізнавання жестів з відеопотоків. Завдання дослідження включають аналіз існуючих методів, проектування системи, вибір алгоритмів та створення програмного забезпечення.

Практичне значення роботи полягає у створенні системи, що автоматично перетворює жести на текст чи мову, сприяючи комунікації людей з вадами слуху та використовуючи сучасні технології для покращення їхньої якості життя.

……..

1. Аналіз літературних джерел.

Розпізнавання мови жестів є важливою галуззю комп'ютерного зору та штучного інтелекту, зокрема для спрощення комунікації між людьми з порушеннями слуху та іншими членами суспільства. У цьому розділі розглянуто основні підходи до розпізнавання жестів з використанням CNN.

У дослідженнях [2][3] детально описано процес побудови моделі CNN для розпізнавання мови жестів на основі набору даних з зображеннями алфавіту американської мови жестів (ASL). Автор використовує послідовну архітектуру CNN, що включає кілька шарів згортки, нормалізації та пулінгу для витягнення важливих ознак із зображень рук. Така архітектура дозволяє досягти високої точності при класифікації статичних жестів.

Інші дослідження [4][5] акцентують на багатошарових нейронних мережах для ідентифікації жестів американського та індійського алфавітів, з точністю понад 99%.

Використання CNN у розпізнаванні жестів CNN є потужним інструментом для розпізнавання жестів завдяки здатності автоматично виділяти важливі ознаки з зображень. У роботі [6] представлено систему для розпізнавання жестів

у реальному часі з точністю 98,05%, що демонструє високу ефективність у складних умовах. Основною перевагою цього підходу є можливість швидкої обробки даних та висока точність розпізнавання навіть у складних умовах.

Інші методи, такі як підтримка векторних машин (SVM) та рекурентні нейронні мережі (RNN), також застосовуються, однак вони виявились менш ефективними для складних динамічних жестів порівняно з CNN [7] [8].

Сучасні технології на основі штучного інтелекту значно просунулись у розвитку систем розпізнавання мови жестів. Серед комерційних рішень відомими є системи SignAll, DeepASL та ASL Translator, які підтримують реальний час, але часто вимагають спеціального обладнання або обмежені певними мовами жестів. Унікальність досліджуваної системи полягає у використанні звичайних камери для розпізнавання жестів в реальному часі, що робить її доступнішою порівняно з іншими методами, які вимагають спеціалізованого обладнання.

2. Математичне та алгоритмічне забезпечення.

Математичне та алгоритмічне забезпечення системи розпізнавання жестів базується на використанні методів глибокого навчання, зокрема згорткових нейронних мереж (CNN), які дозволяють автоматично виділяти та класифікувати ознаки жестів на зображеннях та у відеопотоці.

Згортка є основною математичною операцією в CNN, яка відповідає за виділення ознак зображень, таких як контури, текстури та інші важливі елементи. Формула згортки визначається за формулою 1.

$$(f \cdot g)(t) = \int_{-\infty}^{\infty} f(\tau) g(t-\tau) d\tau \quad (1)$$

Де $f(\tau)$ — це функція, що представляє пікселі зображення, а $g(t-\tau)$ — це ядро фільтра, яке переміщується по всьому зображенню.

Цей процес повторюється для кожного шару мережі, що дозволяє моделі поступово витягувати більш складні ознаки.

Після кожної згортки використовується активаційна функція ReLU, яка допомагає вносити нелінійність в модель, що дозволяє краще навчатися на складних даних. ReLU визначається за формулою 2.

$$f(x) = \max(0, x) \quad (2)$$

Пулінг — це операція, яка використовується для зменшення розмірності вхідних даних, що дозволяє зменшити обчислювальні витрати. Найчастіше використовується операція «максимального пулінгу» (Max Pooling), яка обирає максимальне значення з певного підмножини пікселів, як показано на формулі 3.

$$f(x) = \max(x_1, x_2, \ldots, x_n) \quad (3)$$

Навчання CNN включає кілька етапів: пряме поширення (forward propagation), обчислення функції втрат, зворотне поширення (backpropagation) і оновлення ваг за допомогою оптимізаційних алгоритмів.

У процесі прямого поширення вхідні дані (зображення жесту) проходять через шари згортки, активації та пулінгу, а також через повнозв'язкові шари, які виконують остаточну класифікацію. На цьому етапі обчислюється ймовірність того, що вхідний жест належить до певного класу (букви або слова мови жестів).

Функція втрат визначає, наскільки поточне передбачення моделі відрізняється від фактичного значення. Для класифікаційних задач найчастіше використовується функція крос-ентропії, наведена формулою 4.

$$L = \sum_{i=1}^{n} y_i \log(\hat{y}_i) \quad (4)$$

Де y_i — це фактичне значення (мітка класу), а $\hat{y}_i$ — це передбачувана ймовірність, обчислена моделлю.

Після обчислення функції втрат алгоритм зворотного поширення використовується для обчислення градієнтів ваг моделі, які потім оновлюються за допомогою методу оптимізації. Один з найпоширеніших алгоритмів оптимізації — це Adam, який є покращенням стохастичного градієнтного спуску (SGD)(див. формулу 5).

$$\omega_{t+1} = \omega_t - \eta \frac{\partial L}{\partial \omega_t} \quad (2.5)$$

Де ω_t — ваги на ітерації t, а η — швидкість навчання.

Як показано на рис. 1, кожен рівень навчає CNN розпізнавати багато аспектів вхідного зображення. Кожному зображенню надається фільтр або ядро для створення результату, який стає кращим і детальнішим з кожним шаром. Фільтри можуть починатися як основні характеристики на нижніх рівнях. Щоб перевірити та визначити особливості, які конкретно відображають вхідний елемент, складність фільтрів зростає з кожним додатковим шаром. У результаті частково розпізнане зображення з результатів кожного шару або згорнуте зображення служить вхідним для наступного шару. CNN розпізнає зображення або об'єкт, який він представляє на останньому шарі, який є шаром FC. Під час згортки вхідне зображення обробляється за допомогою кількох різних фільтрів. Кожен фільтр виконує свою функцію, вмикаючи певні аспекти зображення, після чого надсилає вихідні дані фільтру в наступному шарі.

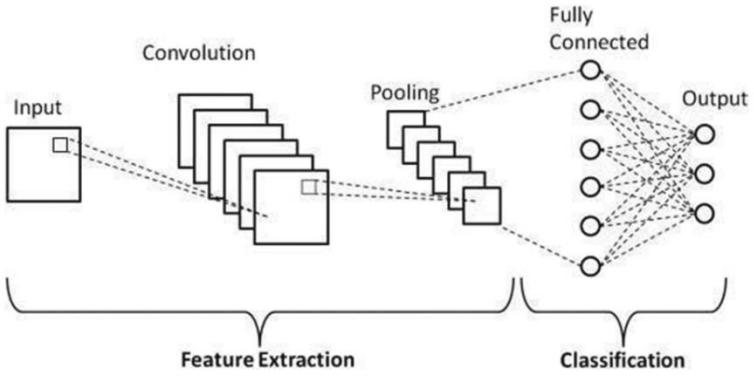

Рис. 1. Архітектура згорткової нейронної мережі.

Операції повторюються для десятків, сотень або навіть тисяч шарів, оскільки кожен шар вчиться розпізнавати різні особливості. Нарешті, CNN може розпізнавати повний об’єкт після обробки всіх даних зображення через численні шари.

3. Опис та обробка вхідних даних.

Набір даних, що використовується у даному досліджені, доступний на платформі Kaggle [9] та представляє перелік зображень, що використовуються для навчання моделей розпізнавання американської мови жестів (ASL). Він складається з великої кількості зображень рук, які демонструють різні статичні жести, що відповідають буквам англійського алфавіту та іншим жестам, використовуваним у мові жестів.

Перед використанням для тренування моделі згорткових нейронних мереж зображення можна нормалізувати, перетворити у відтінки сірого або масштабувати до стандартного розміру для підвищення продуктивності моделі.

Використовуючи наведені вхідні дані, відбувається пошук 21 ключової точки кисті руки (рис. 2) з використанням моделі відстеження рук MediaPipe [10]. Ці ключові точки власне й представляють собою знаки американськї мови жестів. Потім орієнтири збираються як точки координат, нормалізуються та зберігаються у файлі .csv як точки даних.

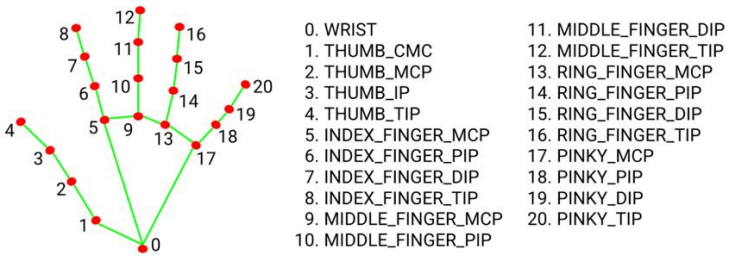

Рис. 2. Кістяк руки із ключовими точками в MediaPipe

4. Навчання власної моделі CNN та аналіз результатів.

Базова модель CNN складається з двох згорткових шарів (Conv1D), пулінгових шарів (MaxPooling1D), шару Dropout для регуляризації та двох

повнозв'язкових шарів. Вихідний шар моделі має 36 нейронів для класифікації жестів на 36 класів (26 букв алфавіту та додаткові жести).

Архітектура базової моделі (див. рис. 3):

- Перший згортковий шар: 64 фільтри, ядро 3, активація ReLU.
- Другий згортковий шар: 128 фільтрів, ядро 3, активація ReLU.
- Пулінг після кожного згорткового шару.
- Повнозв'язковий шар з 128 нейронами та активацією ReLU.
- Вихідний шар з активацією Softmax для класифікації на 36 класів.

Layer (type)	Output Shape	Param #
conv1d_6 (Conv1D)	(None, 61, 64)	256
max_pooling1d_6 (MaxPooling1D)	(None, 30, 64)	0
dropout_9 (Dropout)	(None, 30, 64)	0
conv1d_7 (Conv1D)	(None, 28, 128)	24,704
max_pooling1d_7 (MaxPooling1D)	(None, 14, 128)	0
dropout_10 (Dropout)	(None, 14, 128)	0
flatten_3 (Flatten)	(None, 1792)	0
dense_6 (Dense)	(None, 128)	229,504
dropout_11 (Dropout)	(None, 128)	0
dense_7 (Dense)	(None, 36)	4,644

Total params: 259,108 (1012.14 KB)
Trainable params: 259,108 (1012.14 KB)
Non-trainable params: 0 (0.00 B)

Рис. 3. Архітектура початкової моделі CNN

Модель була навчена на 50 епохах з використанням функції втрат categorical crossentropy та оптимізатора Adam. Криві точності та втрат були візуалізовані для оцінки процесу навчання (рис. 4). Як бачимо з наведених нижче графіків процес навчання моделі пройшов досить успішно та з мінімальним перенавчанням.

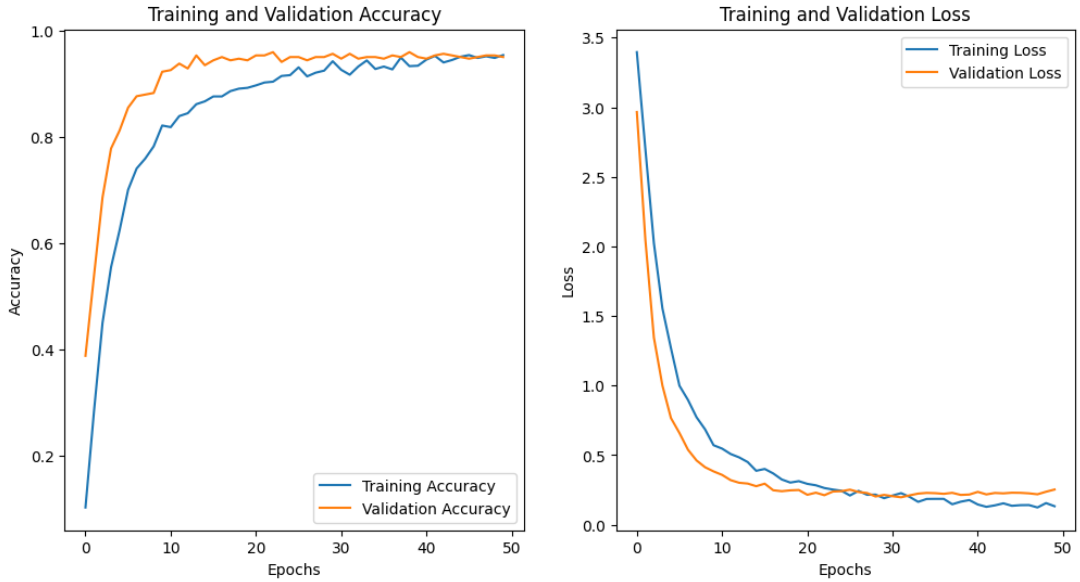

Рис. 4. Криві точності та втрат на тренувальній та тестовій вибірці

А також побудовано матрицю плутанини для оцінки якості класифікації на тестовому наборі даних (рис. 5). Як бачимо наша початкова модель продемонструвала досить високу точність зі значенням 95%.

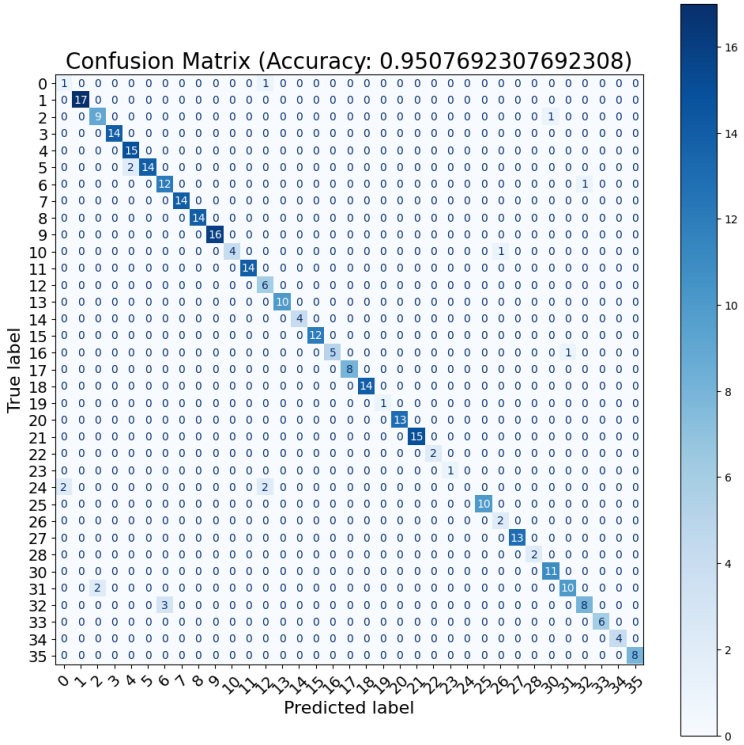

Рис. 5. Матриця плутанини початкової моделі

Із матриці плутанини бачимо, що для жесту №24 не відбулось жодного правильного передбачення. Найчастіше плутанина відбувається для жестів із індексами 0, 12 та 24, які відповідають числу “0”, літері “c”, та літері “o” американської жестової мови відповідно (див. рис. 6.). Можемо зробити доволі логічний висновок, що помилки відбулись через високу подібність самих жестів. Щоб виправити цю помилку для кінцевого користувача системи доведеться в майбутньому вводити контекстуальну пост обробку, для визначення чи користувач намагається показати літеру чи цифру. Для виправлення помилок із літерою “c” можна спробувати покращити архітектуру моделі, або ж надати більше вхідних даних.

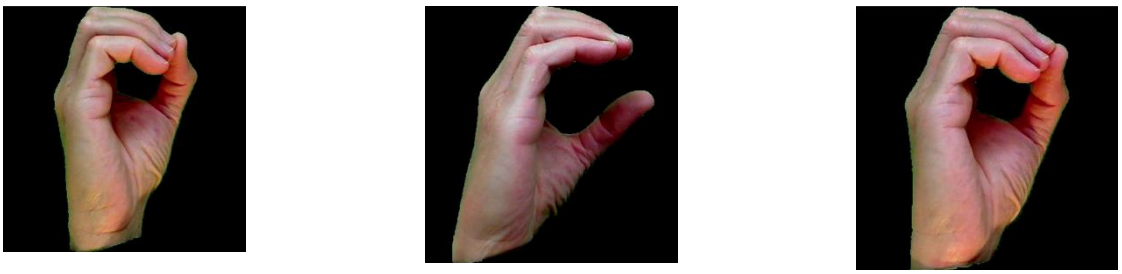

а) жест “0”(число) б) жест “c” в) жест “o”(літера)

Рис. 6. Жести з високим рівнем помилок класифікації

5. Висновки.

Розроблена система для розпізнавання жестів на основі згорткових нейронних мереж (CNN) демонструє високий потенціал у вирішенні комунікаційних проблем для людей з порушеннями слуху. Дослідження підтвердило ефективність CNN у розпізнаванні статичних жестів американської мови жестів (ASL), досягаючи точності до 95%. Особливістю розробленої системи є використання звичайних камер без спеціалізованого обладнання, що робить її доступнішою для широкого кола користувачів.

Попри високу точність, спостерігається певний рівень плутанини для жестів, схожих за формою, таких як цифра "0" та літера "O". Це вказує на необхідність контекстуальної обробки для коректного розпізнавання жестів у реальних умовах. Додатково, збільшення кількості навчальних даних та покращення архітектури можуть підвищити точність розпізнавання.

Розроблена модель демонструє значний прогрес у технологіях комп'ютерного зору, що сприяє інтеграції людей з інвалідністю, підвищуючи їхню якість життя через усунення комунікаційних бар'єрів. Подальші дослідження можуть зосередитися на розпізнаванні динамічних жестів, а також на підтримці інших жестових мов, що розширить можливості системи та зробить її універсальнішою.

Використані джерела

1. Alaftekin M., Pacal I., Cicek K. Real-time sign language recognition based on YOLO algorithm. Neural Computing and Applications. Вип. 36, № 14. С. 7609–7624. DOI:10.1007/s00521-024-09503-6.
2. Kumar S., Rani R., Chaudhari U. Real-time sign language detection: Empowering the disabled community. MethodsX. Вип. 13, 12.2024. С. 102901. DOI:10.1016/j.mex.2024.102901.
3. Noor T. H., Noor A., Alharbi A. F. та ін. Real-Time Arabic Sign Language Recognition Using a Hybrid Deep Learning Model. Вип. 24, № 11. С. 3683. DOI:10.3390/s24113683.
4. Saiful Md. N., Isam A. A., Moon H. A. та ін. Real-Time Sign Language Detection Using CNN. 2022 International Conference on Data Analytics for Business and Industry (ICDABI)2022 International Conference on Data Analytics for Business and Industry (ICDABI). Sakhir, Bahrain : IEEE, 2022. DOI:10.1109/ICDABI56818.2022.10041711. С. 697–701.
5. Ugale M., Shinde O. R. A., Desle K. та ін. A Review on Sign Language Recognition Using CNN. Proceedings of the International Conference on Applications of Machine Intelligence and Data Analytics (ICAMIDA 2022). ред. Sharvari Tamane, Suddhasheel Ghosh, Sonal Deshmukh. Dordrecht : Atlantis Press International BV, 2023. С. 251–259. DOI:10.2991/978-94-6463-136-4_23.
6. Taskiran M., Killioglu M., Kahraman N. A Real-Time System for Recognition of American Sign Language by using Deep Learning. 2018 41st International Conference on Telecommunications and Signal Processing (TSP)2018 41st

International Conference on Telecommunications and Signal Processing (TSP). Athens : IEEE, 2018. DOI:10.1109/TSP.2018.8441304. С. 1–5.
7. Mohamed Abdulhamied R., M. Nasr M., N. Abdul Kader S. Real-time recognition of American sign language using long-short term memory neural network and hand detection. Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science. Вип. 30, № 1. С. 545. DOI:10.11591/ijeecs.v30.i1.pp545-556.
8. Oguntimilehin A., Balogun K. Real-Time Sign Language Fingerspelling Recognition using Convolutional Neural Network. The International Arab Journal of Information Technology. Вип. 21, № 1. DOI:10.34028/iajit/21/1/14.
9. American Sign Language Dataset for Image Classifcation. American Sign Language Dataset. American Sign Language Dataset for Image Classifcation. URL: https://www.kaggle.com/datasets/ayuraj/asl-dataset (дата звернення: 04.11.2024).
10. Hand landmarks detection guide | Google AI Edge | Google AI for Developers. URL: https://ai.google.dev/edge/mediapipe/solutions/vision/hand_landmarker (дата звернення: 04.11.2024).

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПІДБОРУ МУЗИЧНОГО КОНТЕНТУ ЗГІДНО ВПОДОБАНЬ КОРИСТУВАЧІВ

Петровський Назар Романович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Магістрант

Басюк Тарас Михайлович,
к.т.н, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»

Актуальність музичних сервісів, які використовуються для музичних рекомендацій й особливо тих, що використовують методи контент-фільтрації, привертає значну увагу в цифровому музичному ландшафті. Оскільки споживання музики еволюціонувало від фізичних форматів до потокових платформ, користувачі все більше покладаються на алгоритмічні рекомендації, щоб знайти нові треки, які відповідають їхнім смакам. Фільтрація контенту відрізняється тим, що аналізує конкретні атрибути пісень, такі як жанр, темп і настрій, що дозволяє надавати персоналізовані пропозиції, які резонують з попередніми слухацькими звичками користувачів, не вимагаючи великих даних від інших користувачів [1].

На сьогодні, технології музичних рекомендацій продовжують розвиватися, з огляду на те, все більше уваги приділяється покращенню користувацького досвіду завдяки покращеній персоналізації та динамічним рекомендаціям, які адаптуються до поведінки користувача та контекстуальних факторів. Майбутні тенденції передбачають перехід до балансу між персоналізацією та ширшим вивченням жанрів, що дозволить користувачам не лише отримувати персоналізований контент, але й відкривати для себе різноманітні музичні стилі, які збагатять їхній досвід прослуховування.

Системи підбору музичного контенту стали невід'ємною частиною сучасних потокових музичних платформ, таких як Spotify, Apple Music та Deezer. Ці системи використовують різні алгоритми для створення персоналізованих плейлистів для користувачів, покращуючи їхній досвід прослуховування. Зокрема, функція "Discover Weekly" на Spotify є прикладом використання спільної фільтрації для створення індивідуальних плейлистів на основі слухацьких звичок користувачів [2].

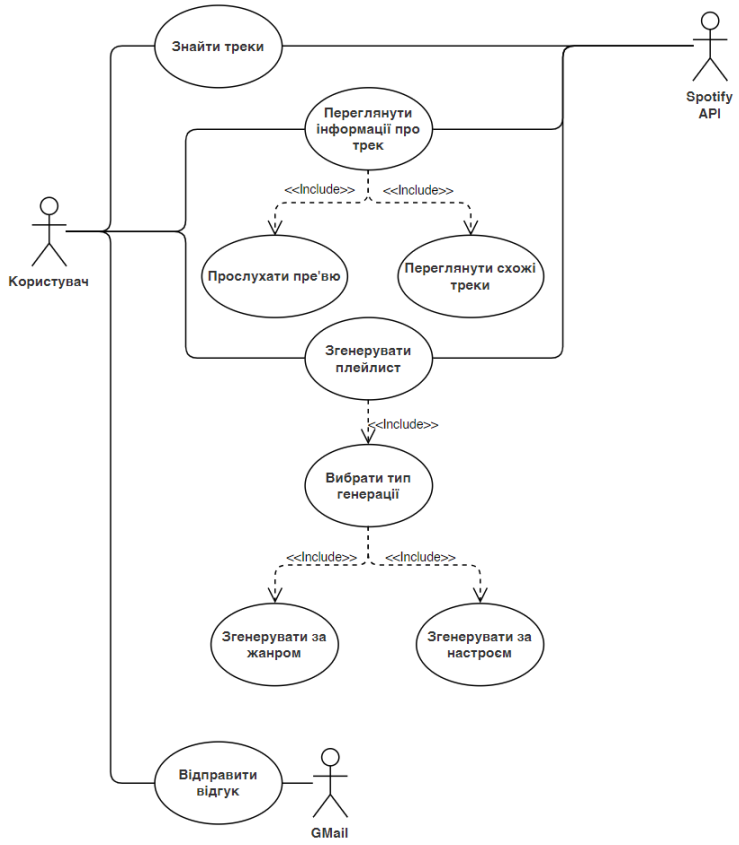

Рис. 1. Діаграма варіантів використання.

Цей сервіс надає користувачам можливість взаємодії зі Spotify API для пошуку та прослуховування уривків музичних треків, а також створення персоналізованих плейлистів. Користувач може шукати треки за назвою, виконавцем або альбомом та отримувати детальну інформацію про вибрані композиції, включаючи основні метадані, такі як назва, виконавець, альбом і рік випуску. Сервіс також дозволяє прослухати коротке прев'ю треку (30 секунд) і переглянути схожі композиції, що допомагає користувачеві знайти музику за своїм смаком. Окрім цього, користувач може згенерувати автоматичний плейлист, вибравши один із двох типів: за жанром або настроєм, що забезпечує ще більш персоналізований підхід до підбору музики. Після користування сервісом, користувач має можливість надіслати свої відгуки через інтеграцію з Gmail, що допомагає сервісу отримувати пропозиції та покращувати функціонал.

Список літератури:

1. Enhanced Music Recommendation Systems: A Comparative Study of Content-Based Filtering and K-Means Clustering Approaches. *IIETA* : вебсайт. URL: https://iieta.org/journals/ria/paper/10.18280/ria.380138
2. How do algorithms and music recommendations work? *SoundiizBlog :* вебсайт. URL: https://soundiiz.com/blog/how-do-algorithms-and-music-recommendations-work/

THE ROLE OF INNOVATION IN ENHANCING BUSINESS EFFICIENCY

Miahkykh Iryna
Doctor of Economics, Professor
Kyiv National University of Technologies and Design

Research into the role of innovation in improving business efficiency indicates that innovations are a crucial element for company development, as they stimulate the creative process, leading to increased labor productivity and the creation of new jobs. With the help of innovations, businesses can open new markets, develop innovative products, and introduce advanced services. In order to maintain competitiveness, companies are forced to develop new business models, supporting innovations through strategic approaches. However, there are various interpretations of the term "innovation" among scholars, which reflects the lack of a unified approach to defining this category.

According to the Law of Ukraine "On Innovation Activity," innovation is defined as newly created or improved products, services, or technologies that enhance competitiveness, as well as organizational and technical solutions that significantly improve the structure and quality of production and the social sector. It is important to note that innovations encompass not only the production sphere but also other areas of activity, as their implementation also involves organizational and commercial aspects [1].

Statistical data on innovation development among enterprises in Ukraine indicates a lack of interest from management in innovation. This is due to the fact that many companies rely on other tools to increase competitiveness, such as improving products or processes that already have established consumers. However, this should not lead to underestimating the importance of innovation in the long-term perspective.

In the current stage, amid both internal and external competition, innovation has become a key factor in strategic success. New products and technologies guarantee long-term development and financial stability for the enterprise. Therefore, innovation-driven strategies and production development tactics impose new management requirements, leading to the need for improvement in the innovation management system. One component of innovation management, which focuses on managing the enterprise's potential, involves planning and implementing strategies that ensure sustainable business development. Analyzing the external environment allows companies to identify opportunities and risks, while evaluating the innovation potential assesses the resources available to the company and their capacity to implement strategic decisions.

In market conditions, the formation of innovation potential is an essential factor for the sustainable development of enterprises [2]. This includes the use of scientific research to create new products, introduce new production technologies, and commercialize them [2]. The extent to which innovation potential is realized directly

depends on the specific characteristics of the enterprise and determines its ability to adopt innovations [2].

The evaluation of innovation potential is an important stage in enterprise development, and there are two main approaches to this evaluation: diagnostic and detailed [3]. The diagnostic approach is based on expert assessments of various parameters of the organization's innovation potential; however, it can be subjective. The detailed approach requires precise numerical determination of the potential's condition, which is more labor-intensive and requires significant data that management often does not have access to. For effective realization of innovation potential, management mechanisms must be applied to ensure interaction between the subject and object of management, maximizing the effectiveness of innovation use.

Management decisions form the foundation for the development of innovation programs and projects, where technological and organizational innovations are implemented. The use of financial and economic analysis tools in these projects allows for the consideration of the enterprise's resource needs. Innovation management is based on the principles of systematization, focus on innovation, and a comprehensive approach, which enables the maximization of both internal and external resources to achieve strategic goals.

The development of an enterprise's innovation strategy should begin with assessing its current state and identifying development directions that align with its competitive position in the market. In today's risk environment, a strategic approach to innovation allows for timely reactions to changes and the implementation of technologies that will provide a competitive advantage.

Innovation strategy is focused on forecasting global changes in the economic environment and seeking solutions aimed at strengthening market positions and ensuring the stable development of the enterprise [4]. An important step in this process is the evaluation of innovation potential to determine the sufficiency of financial and economic resources needed to support both strategic and current production tasks.

The choice of development strategy for an enterprise largely depends on its innovation potential. Therefore, a well-formulated strategy not only defines the ultimate outcome but also serves as a vital tool for strategic management, helping minimize risks associated with innovation while maximizing the effective use of available resources. Innovation potential management is a key factor in maintaining a company's competitiveness in the face of ongoing changes in the market.

References:

1. Miahkykh I.M. Analiz i otsinka investytsiinoi pryvablyvosti korporatsii ta formuvannia systemy upravlinnia investytsiinymy resursamy aviatsiinykh pidpryiemstv - Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, 2011. – S.62-65.
2. Miahkykh I.M. Innovatsiina spryiatlyvist pidpryiemstv do rozvytku v umovakh zminiuvannoho zovnishnoho senredovyshcha / I.M. Miahkykh, S.T. Piletska //Visnyk KNUTD №6 (117) – 2017. -S. 121-128.
3. Piletska S.T. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm realizatsii stratehii zabezpechennia innovatsiinoi aktyvnosti aviapidpryiemstva / S.T. Piletska //

Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu №1(53), 2016. - S.102-110.

4. Lesko O.I. Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku promyslovykh pidpryiemstv za suchasnykh umov / O.I. Lesko, I.V. Prychepa // Visnyk VPI. – 2016. - №1. –S.44-48.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Yeromin Serhii,
Ph.D., Candidate
Private Higher Education Establishment "European University"

Розробка стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів є важливою складовою управлінської діяльності підприємства. Цей процес спрямований на визначення оптимальних шляхів оновлення матеріально-технічної бази, що дозволяє забезпечити стабільний розвиток та підвищити конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі. Відтворення основних засобів може охоплювати модернізацію, реконструкцію або повне оновлення обладнання, а також придбання нових активів, які відповідатимуть сучасним технологічним вимогам. Успіх цього процесу значною мірою залежить від раціонального використання фінансових ресурсів та грамотного поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування.

На початковому етапі стратегії необхідно здійснити глибоку оцінку поточного стану основних засобів підприємства та визначити їх відповідність виробничим потребам [1]. Це дозволяє виявити зношені або морально застарілі активи, що потребують заміни чи модернізації. Аналіз технічного стану основних засобів також допомагає зрозуміти, які саме виробничі лінії або інфраструктурні елементи підприємства мають пріоритетне значення для забезпечення безперервного процесу виробництва. На основі цього аналізу формується перелік об’єктів, які потребують оновлення, та встановлюються пріоритети їх модернізації.

Ключовим елементом стратегії є визначення оптимальних варіантів відтворення основних засобів. Оновлення може відбуватися шляхом капітального ремонту, модернізації або придбання нових активів. Вибір конкретного підходу залежить від довгострокових цілей розвитку підприємства, доступності нових технологій, а також прогнозованого ефекту від впроваджених змін. У цьому контексті оцінка економічного ефекту від модернізації відіграє вирішальну роль, оскільки дозволяє зіставити витрати з потенційними вигодами, такими як підвищення продуктивності, зниження експлуатаційних витрат та збільшення доходів.

Формування стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів потребує точного розрахунку необхідного обсягу фінансових ресурсів. Важливо не лише визначити обсяг капіталовкладень, але й забезпечити їх раціональний розподіл у межах окремих виробничих підрозділів та проєктів. Далі слід провести аналіз доступних джерел фінансування. Внутрішні ресурси, такі як прибуток чи амортизаційні відрахування, є більш надійними та економічно вигідними, оскільки не передбачають додаткових витрат на

обслуговування боргу. Однак їх часто недостатньо для покриття всіх витрат, що зумовлює необхідність залучення зовнішніх фінансових джерел.

При виборі зовнішніх джерел фінансування доцільно звертати увагу на умови кредитування, включаючи відсоткові ставки, строки погашення та можливі гарантії з боку кредитора. Важливим аспектом є оцінка ризиків, пов'язаних із використанням позикових коштів, а також розробка механізмів забезпечення своєчасного повернення боргів. Грамотне поєднання внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування дозволяє мінімізувати фінансові ризики та забезпечити стабільний розвиток підприємства.

Окремої уваги заслуговує питання ефективного використання залучених коштів [1]. Це передбачає розробку чіткого плану витрат та контроль за його виконанням на всіх етапах реалізації стратегії. Використання коштів має бути підпорядковане принципам доцільності та економічної ефективності, що забезпечить максимальний результат від інвестованих ресурсів. Одним із ключових показників успішності стратегії є зростання продуктивності та підвищення ефективності виробництва внаслідок впровадження нових або модернізованих основних засобів.

Після завершення процесу відтворення важливо забезпечити своєчасні розрахунки з кредиторами та партнерами, які брали участь у фінансуванні проєкту. Це сприяє зміцненню ділової репутації підприємства та відкриває нові можливості для подальшої співпраці на фінансових ринках. Водночас необхідно розробити механізми моніторингу результативності впроваджених заходів та здійснювати регулярну оцінку їх ефективності. Це дозволить вчасно вносити корективи у стратегію та забезпечить адаптацію до змін у зовнішньому середовищі.

В умовах прискореного розвитку підприємство зосереджується на збільшенні інвестицій у розширення виробництва, залучаючи як внутрішні, так і зовнішні джерела фінансування [2]. Стабілізаційна стратегія передбачає підтримку рентабельності шляхом модернізації основних засобів без значного нарощування виробничих потужностей.

Реалізація стратегії вдосконалення за умови незмінного рівня зростання спрямована на ефективне використання наявних ресурсів без потреби в нових будівельних або виробничих проєктах [2]. Підприємство зосереджується на простому відтворенні основних засобів, модернізації існуючого обладнання та підвищенні його продуктивності. Основним завданням у такому разі є підтримка стабільного грошового потоку та уникнення фінансових труднощів через надмірне боргове навантаження. Залучення консорційного фінансування чи оренди може бути корисним, коли необхідні ресурси обмежені, а збільшення боргових зобов'язань недоцільне через ризик втрати кредитоспроможності.

Антикризова стратегія, яка фокусується на стримуванні спаду, вимагає ретельного управління фінансовими потоками для зниження впливу негативних чинників на діяльність підприємства [2]. За таких умов фінансове забезпечення відтворення основних засобів ґрунтується на внутрішніх джерелах, таких як самофінансування чи акціонування, а також на залученні пільгових або

субсидованих ресурсів. Важливо зберегти критичні виробничі потужності та підвищити ефективність експлуатації наявного обладнання. Це забезпечить не лише оперативну стабілізацію, а й підготує підприємство до можливого перепрофілювання або впровадження нових продуктів, що сприятиме його відновленню та розвитку в майбутньому.

Помірне зростання передбачає поступове збільшення масштабів діяльності підприємства, одночасно спрямовуючи значні кошти на посилення своїх конкурентних переваг. Фінансування в межах цієї стратегії здійснюється різними методами, за винятком консорційного підходу. Використання боргових зобов'язань при цьому обмежується, оскільки основний акцент робиться на контрольоване розширення з мінімізацією фінансових ризиків. Такий підхід дозволяє підприємству досягати стабільного зростання без надмірного навантаження на боргові ресурси, зберігаючи фінансову стійкість. При виборі стратегії стримування спаду пріоритет надається збереженню та відновленню існуючих виробничих потужностей. Основні інвестиції спрямовуються на просте відтворення засобів виробництва, модернізацію ключового обладнання та ефективну організацію ремонтних робіт.

Отже, формування стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємства є комплексним процесом, що включає аналіз наявного стану активів, вибір оптимальних форм їх оновлення, а також пошук і залучення необхідних фінансових ресурсів. Вдале поєднання інноваційних підходів, ефективного планування та контролю за використанням коштів є запорукою успішної реалізації стратегії та підвищення конкурентоспроможності підприємства. У результаті підприємство отримує можливість оптимально використовувати свої виробничі потужності, швидко адаптуватися до змін на ринку та забезпечити стабільний розвиток у майбутньому.

Список літератури:

1. Сафонік Н., Ватащук В. Підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів підприємств транспортної галузі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-23 (дата звернення: 22.10.2024).
2. Танасюк І. Формування стратегії відтворення основних засобів підприємства в сучасних умовах. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. Vol. 5-6, no. 318-319. P. 129-135. URL: https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-5-6-318-319-129-135 (дата звернення: 22.10.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТОВАРІВ НА ТОРГІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Максименко Ірина Яківна,
к.е.н., доц. каф. Обліку і оподаткування
Національний університет «Запорізька політехніка»

Колесников Євген Миколайович
магістр
Національний університет «Запорізька політехніка»

Основою фінансово-операційної діяльності на підприємствах торгівлі є товарні операції. Оскільки в процесі обліково-аналітичної діяльності формується інформаційна та методична база, що необхідно для прийняття відповідних управлінських рішень, то управління товарними запасами неможливе без проведення їх обліку, контролю та аналізу.

Роздрібна торгівля — це вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачеві й надання йому торговельних послуг. Торговельними об’єктами у сфері роздрібної торгівлі можуть бути, зокрема, магазини, павільйони, кіоски, палатки й товарні склади.

Згідно з п. 8 і п.9 П(С)БО 9 «Запаси» придбані товари зараховують на баланс підприємства за первісною вартістю, до якої входять:

— суми, сплачувані згідно з договором постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків;

— суми ввізного мита;

— суми непрямих податків у зв’язку з придбанням товарів, які не відшкодовують підприємству;

— транспортно-заготівельні витрати (витрати на заготівлю запасів, оплату тарифів (фрахту) за вантажно-розвантажувальні роботи й транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання, включаючи витрати зі страхування ризиків транспортування запасів).

Для обліку товарів, які надійшли на підприємство з метою роздрібного продажу, використовують субрахунок 282 «Товари в торгівлі» (згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженою наказом Мінфіну від 30.11.1999 р. № 291.

У разі якщо виробниче підприємство реалізує свою продукцію через власний магазин, то таку продукцію також вважатимуть для нього товарами. Тобто таку продукцію треба перевести до категорії товарів на субрахунок 282.

Якщо готова продукція підприємства не призначена для роздрібного продажу через магазин, що належить підприємству, а реалізується безпосередньо зі складу, то її не переводять до категорії товарів (лишають як готову продукцію) і на рахунку 28 не відображають.

Відповідно до п. 16 П(С)БО 9 оцінку запасів під час вибуття можуть проводити одним із методів, зокрема:

— ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;

— середньозваженої собівартості;

— собівартості першого за часом надходження запасів (ФІФО);

— нормативних витрат;

— ціни продажу.

Зважаючи на значну й змінну номенклатуру товарів, підприємствам роздрібної торгівлі зручніше здійснювати оцінку товарів за цінами продажу — п. 22 П(С)БО 9.

Оцінка за цінами продажу ґрунтується на застосуванні середнього проценту торговельної націнки товарів.

У такому разі під час надходження товарів на підприємство в бухобліку відображають і суму торговельної націнки, яку можна формувати у два способи:

1) наказом керівника — розмір торговельної націнки встановлюють у певному (фіксованому) розмірі від ціни придбання товару;

2) зворотним розрахунком — спочатку встановлюють продажну вартість товару, а потім визначають суму торговельної націнки.

Для оцінки товарів за цінами продажу підприємство має визначити:

— середній відсоток торговельної націнки — визначають діленням суми залишку торгових націнок на початок місяця й торгових націнок у продажній вартості отриманих у звітному місяці товарів на суму продажної вартості залишку товарів на початок місяця та продажної вартості одержаних у звітному місяці товарів — (Сальдо Кт 285 + Оборот Кт 285) : (Сальдо Дт 282 + Оборот Дт 282) × 100 %;

— суму торговельної націнки на реалізовані товари — визначають як добуток продажної вартості реалізованих товарів і середнього відсотка торгової націнки;

— собівартість реалізованих товарів — визначають як різницю між продажною вартістю реалізованих товарів і сумою торговельної націнки на такі товари.

У разі обліку товарів за продажними цінами на субрахунку 282 відображають продажну вартість товарів, яка складається з первісної вартості товарів і суми торговельної націнки.

Зокрема, для обліку торговельної націнки підприємства роздрібної торгівлі використовують субрахунок 285 «Торгова націнка». На цьому субрахунку відображають різницю між покупною та продажною (роздрібною) вартістю товарів. Відповідно до Інструкції № 291 збільшення суми торговельних націнок відображають за кредитом субрахунку 285.

Причому у фінансовій звітності слід відображати згорнуте за всіма субрахунками сальдо рахунка 28, тобто купівельну вартість товарів без суми торговельних націнок.

Дохід від реалізації товарів показуємо за кредитом субрахунку 702 «Дохід від реалізації товарів», а за дебетом субрахунку 902 «Собівартість реалізованих

товарів» (Дт 902 Кт 282) — списання фактичної собівартості реалізованих товарів (виходячи із ціни їх придбання).

Щодо списання суми торговельної націнки на реалізовані товари, то це можна відображати у два способи:

— за дебетом субрахунку 285 і кредитом субрахунку 282

або

— методом сторно зворотною кореспонденцією таких рахунків (Дт 282 Кт 285 — сторно).

Отже, можна сказати, що у відповідності до національного законодавства України торговельне підприємство повинно проводити бухгалтерський облік товарів, дотримуючись всіх норм і вимог відповідних нормативно-правових актів.

Саме дотримання чинного законодавства дозволить надавати достовірну інформацію відповідним користувачам, контролювати дохідність підприємства та забезпечить ефективне його функціонування.

Список літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14 (дата звернення: 13.11.2021)

2. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing. 2017. P. 268—275.

3. Максименко І.Я., Васильченко Е.В. Особливості бухгалтерського обліку та оподаткування товарів через інтернет-торгівлю. Молодий вчений. 2018. № 9. С.2153-256.

4. Максименко І. Я. Внутрішний аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1. С. 294-296.

5. Максименко І.Я., Вайло Т.В. Особливості обліково-аналітичного відображення товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством. Науково-практичний журнал Інвестиції: практика та досвід 2016. № 16. С. 22-25.

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КАВОВОГО ЗЕРНА

Моісєєнко Семен Олександрович
здобувач вищої освіти кафедри менеджменту
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

Сергєєва Олена Романівна
к.н.держ.упр.,
доцент кафедри менеджменту
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

Ринок кавового зерна є одним з найдинамічніших сегментів світового сільського господарства. З огляду на високу популярність кави, яка є одним з найспоживаніших напоїв у світі, ринок кавового зерна продовжує демонструвати стійке зростання.

Станом на 2023 рік, глобальний ринок кави оцінюється у понад 100 мільярдів доларів США. Основні країни-виробники кави включають Бразилію, В'єтнам, Колумбію, Індонезію та Ефіопію. Бразилія залишається лідером у виробництві кави, забезпечуючи близько третини світового постачання (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Основні країни-виробники кави (2023 р.)

Країна	Виробництво, млн тон	Частка світового виробництва, %
Бразилія	2.7	33.8
В'єтнам	1.6	20.0
Колумбія	0.8	10.0
Індонезія	0.7	8.8
Ефіопія	0.4	5.0
Інші	2.0	22.4
Всього	8.2	100

Розраховано за даними [2].

Глобальне споживання кави також продовжує зростати, зокрема в країнах, що розвиваються, таких як Китай і Індія. Споживання в Європі та Північній Америці залишається стабільно високим.

Основними тенденціями ринку на сьогодні є:

Зростання попиту на органічну та спеціальну каву: Споживачі стають все більш свідомими щодо якості та походження кави. Попит на органічну каву та спеціальні сорти (наприклад, каву з окремих плантацій) зростає.

Зростання ринку в країнах, що розвиваються: Зокрема в Китаї та Індії спостерігається значне зростання споживання кави, що відкриває нові ринки для експорту.

Технологічні інновації: Використання новітніх технологій у виробництві та переробці кави дозволяє підвищувати ефективність і якість продукції.

Сталий розвиток та екологічна відповідальність: Все більше компаній зосереджуються на сталому розвитку, забезпечуючи екологічно чисте виробництво та чесні умови праці [3].

Прогнози та перспективи. Прогнозується, що глобальний ринок кави буде продовжувати зростати зі середньорічним темпом зростання (CAGR) близько 4% до 2028 року. Очікується, що попит на спеціальну каву та органічну каву продовжить зростати, а країни Азії стануть важливими гравцями на ринку [4].

Український ринок кави також демонструє позитивні тенденції зростання. Попит на каву значно зріс за останні роки, особливо на спеціальні сорти та продукти преміум-класу. Важливим сегментом є HoReCa (готелі, ресторани, кафе), де споживачі віддають перевагу високоякісним напоям. Крім того, все більше людей в Україні віддають перевагу споживанню кави вдома, що збільшує попит на якісні зерна та капсули [1].

Спеціальна кава, включаючи моносорти та органічну продукцію, набуває популярності серед українських споживачів, які цінують автентичність і екологічність продуктів. У той же час, споживачі стають більш обізнаними про різні методи приготування та походження кави, що стимулює ринок до подальшого розвитку.

Попит на спеціальну каву в світі та Україні має великий потенціал для зростання. Основними факторами є підвищення рівня споживчої свідомості щодо якості кави, зростання культури споживання кави, а також інноваційні підходи до виробництва та подачі продукту. Великі міжнародні та місцеві гравці продовжують інвестувати в нові технології та розширення асортименту, що сприяє розвитку ринку [5].

Для подальшої популяризації продукції та маркетингу щодо просування кавового зерна можна віднести:

Участь у виставках та ярмарках: виробники беруть участь у різних виставках, ярмарках та фестивалях кави, що дозволяє компаніям демонструвати свою продукцію широкій аудиторії та встановлювати нові ділові контакти.

Рекламні кампанії: використання таргетованої реклами в соціальних мережах, блогах та спеціалізованих онлайн-виданнях для привернення уваги до нових продуктів та акцій.

Співпраця з інфлюенсерами: залучення популярних блогерів та лідерів думок для реклами продукції та підвищення впізнаваності бренду

Таким чином, ринок кави як у світі, так і в Україні, має значний потенціал для зростання завдяки підвищенню попиту на спеціальну каву, інноваціям у виробництві та розширенню споживчого сегмента, орієнтованого на якість та інноваційні підходи до виробництва та подачі продукту.

Список використаних джерел:

1. https://funt.coffee/about
2. Coffee Beans Market – Global Industry Analysis and Forecast (2024-2030) https://www.maximizemarketresearch.com/market-report/global-coffee-beans-market/118497/

3. Coffee Trends: Global Market Overview https://www.innovamarketinsights.com/trends/coffee-trends/
4. Coffee Beans Market Report by Product (Arabica, Robusta, and Others), Distribution Channel (Online, Offline), End User (Personal Care, Food and Beverages, Pharmaceutical), and Region 2024-2032 https://www.imarcgroup.com/coffee-beans-market
5. Global Coffee Market Report and Forecast 2024-2032 https://www.expertmarketresearch.com/reports/coffee-market

ОСТАННІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИПТОВАЛЮТ

Опалатенко Іван Сергійович
Студент
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Стрімкий розвиток цифрових технологій та фінансових інновацій призвів до появи та активного поширення криптовалют, які стали невід'ємною частиною сучасної глобальної фінансової екосистеми. Криптовалюти, що базуються на технології блокчейн, пропонують революційний підхід до здійснення фінансових операцій, забезпечуючи децентралізацію, прозорість та підвищений рівень безпеки транзакцій.

Актуальність дослідження перспектив розвитку криптовалют зумовлена їх зростаючим впливом на світову економіку та фінансові ринки. В умовах цифровізації економіки та трансформації традиційних фінансових інститутів, криптовалюти демонструють потенціал стати альтернативним засобом платежу та інвестиційним інструментом. Особливої значущості набуває аналіз можливостей та викликів, пов'язаних з інтеграцією криптовалют у глобальну фінансову систему.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасних тенденцій та перспектив розвитку криптовалютного ринку через призму оцінки економічних показників, технологічних інновацій та інституційних змін. Дослідження спрямоване на вивчення динаміки розвитку користувацької бази та ринкової капіталізації криптовалют, аналіз ключових факторів впливу на розвиток криптовалютного ринку, включаючи економічні, технологічні та поведінкові аспекти, виявлення основних викликів та можливостей для подальшої інтеграції криптовалют у глобальну фінансову систему, а також прогнозування перспективних напрямків розвитку криптовалютного ринку в контексті технологічних інновацій та інституційних змін.

Дослідження базується на використанні комплексу методів: системного аналізу для вивчення криптовалютного ринку як цілісної системи, статистичного методу для обробки кількісних показників, порівняльного аналізу. Інформаційною базою слугували аналітичні звіти фінансових установ, статистичні дані Statista, наукові публікації та матеріали спеціалізованих досліджень ринку криптовалют за період 2017-2024 років. Використання різноманітних джерел даних забезпечило комплексність та об'єктивність проведеного дослідження.

Сучасний стан та особливості криптовалютного ринку характеризуються стрімкою динамікою розвитку та трансформацією під впливом технологічних інновацій. Криптовалютний ринок, що виник як результат прогресу інформаційних технологій та цифровізації економіки, сформував унікальну

екосистему з характерними особливостями функціонування. Принципова відмінність криптовалют від традиційних фінансових інструментів полягає у використанні технології блокчейн та децентралізованому характері емісії й обігу.

Основоположною характеристикою криптовалют залишається відсутність централізованого адміністрування платіжної системи та неможливість примусового повернення чи «замороження» платежів без доступу до приватного ключа власника [1, ст. 97].

Останні тенденції демонструють вражаючу динаміку зростання користувацької бази: від 12,23 млн користувачів у 2017 році до 101,8 млн у 2020 році, з подальшим збільшенням до 428,6 млн у 2022 році та прогнозованим зростанням до 861 млн користувачів до 2025 року [2]. При цьому, хоча на ринку представлено понад 10 000 різних криптовалют, приблизно 20% з них домінують і контролюють до 90% ринкової капіталізації [3, ст. 107].

Вплив криптовалют на глобальну економіку характеризується багатовекторністю та глибиною трансформаційних процесів, що охоплюють різні сфери фінансової системи. Особливо помітним є вплив на міжнародні платежі, де криптовалюти забезпечують значне зниження комісій та пришвидшення транскордонних переказів порівняно з традиційними банківськими системами.

Роль криптовалют у сучасній економіко-фінансовій системі стає все більш визначальною. Вони виступають не лише як альтернативний засіб платежу, але й як інструмент трансформації традиційних фінансових послуг. Криптовалюти сприяють демократизації фінансової системи, забезпечуючи доступ до фінансових послуг для незабанкованого населення, особливо в країнах, що розвиваються. Вони також стимулюють інновації у фінансовому секторі, сприяючи розвитку нових бізнес-моделей та фінансових продуктів, включаючи децентралізовані фінансові протоколи (DeFi) та невзаємозамінні токени (NFT).

Аналіз ринкової динаміки демонструє значне зростання капіталізації криптовалютного ринку. Особливо помітним був період зростання з початку 2021 року до середини 2021 року, коли у травні 2021 року було досягнуто значного піку в 2,47 мільярда доларів США. Подальше зростання призвело до досягнення максимуму в 2,9 мільярда доларів наприкінці 2021 року. Однак після цього спостерігався значний спад до 877 мільйонів доларів у липні 2022 року. Новий підйом розпочався з середини 2023 року, досягнувши піку в 2,8 мільярда доларів у березні 2024 року [4, ст. 13].

На розвиток криптовалютного ринку впливає комплекс взаємопов'язаних факторів. Економічні фактори включають спекулятивну активність, рівень довіри до алгоритмів, купівельну спроможність та загальну економічну невизначеність. Високі процентні ставки та економічна нестабільність часто спонукають інвесторів відходити від традиційних ринків, тоді як високі потенційні прибутки та технологічні інновації приваблюють їх до криптовалютних ринків.

Примітно, що у 2022 році Bitcoin утримував домінуючу позицію, складаючи понад 36% глобального доходу. Значний вплив на це мало впровадження Bitcoin ETF, зокрема помітним став приплив 207 мільйонів доларів США у канадський Purpose Bitcoin ETF у травні 2022 року. Паралельно сегмент біржового програмного забезпечення захопив понад 32% глобального доходу, а майнінг залишається домінуючою силою, складаючи понад 74% глобального доходу у 2022 році [4, с. 13-14].

Особливу увагу варто приділити прогнозам розвитку ринку. Очікується, що глобальний криптовалютний ринок досягне 13,19 мільярдів доларів США до 2030 року, демонструючи сукупний річний темп зростання (CAGR) на рівні 12,5% протягом прогнозного періоду 2024-2030 років. Це зростання підтримується збільшенням прийняття криптовалют як альтернативних інвестицій, зростаючим визнанням цифрових валют традиційними фінансовими установами та вдосконаленням блокчейн-технологій [4, ст. 14].

Важливим аспектом розвитку ринку є поведінкові фактори та сприйняття споживачів. Користувачі очікують від криптовалют зручності використання, безпеки та надійності, мінімальної волатильності та високих прибутків у короткі терміни. При цьому спостерігаються значні відмінності у сприйнятті криптовалют між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. У розвинених країнах криптовалюти частіше асоціюються з "віртуальністю" та "цінністю", тоді як у країнах, що розвиваються, переважають асоціації з "хакерством", "незручністю" та питаннями безпеки [4, ст. 15].

Ринок також стикається з низкою викликів, включаючи волатильність цін, регуляторну невизначеність та кіберзагрози. Особливу увагу привертають питання безпеки бірж та гаманців, які залишаються привабливими цілями для хакерів через потенційні фінансові вигоди та незворотний характер транзакцій. Крім того, існують правові та комплаєнс-ризики, пов'язані з податковими зобов'язаннями, вимогами протидії відмиванню грошей (AML) та процедурами know-your-customer (KYC) [4, с. 15-16].

Перспективи подальшого розвитку криптовалют значною мірою пов'язані з їх інтеграцією в традиційну фінансову систему та розширенням сфер практичного застосування. Очікується посилення ролі стейблкоінів як bridge-активів між традиційними та криптовалютними ринками, розвиток central bank digital currencies (CBDC) на основі блокчейн-технологій, а також зростання інституційного впровадження криптовалют через ETF та інші регульовані фінансові продукти. Особливе значення матиме розвиток Layer 2 рішень для покращення масштабованості та енергоефективності блокчейн-мереж, що сприятиме ширшому впровадженню криптовалют у повсякденні фінансові операції.

Майбутнє криптовалют значною мірою залежатиме від здатності ринку адаптуватися до регуляторних вимог, забезпечити належний рівень безпеки та зберегти баланс між інноваціями та стабільністю. Подальший розвиток технологічної інфраструктури та зростання інституційного прийняття

залишаються ключовими факторами, що визначатимуть траєкторію розвитку криптовалютного ринку в найближчі роки.

Проведене дослідження сучасних тенденцій та перспектив розвитку криптовалют дозволяє зробити ряд важливих висновків щодо їх ролі та майбутнього у глобальній фінансовій системі.

По-перше, криптовалютний ринок демонструє стійку тенденцію до зростання, що підтверджується як збільшенням користувацької бази (з прогнозованим досягненням 861 млн користувачів до 2025 року), так і динамікою ринкової капіталізації. Важливим показником розвитку ринку є прогнозоване досягнення капіталізації у 13,19 мільярдів доларів США до 2030 року із середньорічним темпом зростання 12,5%.

По-друге, технологія блокчейн, що лежить в основі криптовалют, продовжує вдосконалюватися, створюючи нові можливості для інновацій у фінансовому секторі. Особливо помітним є розвиток децентралізованих фінансів (DeFi), що розширюють спектр фінансових послуг та підвищують їх доступність для широкого кола користувачів.

По-третє, незважаючи на певні виклики, пов'язані з волатильністю та регуляторною невизначеністю, криптовалюти демонструють значний потенціал для трансформації традиційної фінансової системи. Зростаюче інституційне прийняття, розвиток регульованих фінансових продуктів на основі криптовалют та впровадження державних цифрових валют (CBDC) свідчать про поступову інтеграцію криптовалют у mainstream фінансову систему.

Водночас, подальший розвиток криптовалютного ринку потребує вирішення ряду важливих завдань, включаючи вдосконалення механізмів безпеки, розробку збалансованого регуляторного framework та підвищення енергоефективності блокчейн-мереж. Успішне вирішення цих завдань визначатиме темпи та масштаби подальшої адаптації криптовалют у глобальній економіці.

Список літератури

1. Dykha M., Frolov S., Hrabar V. Cryptocurrency: features and prospects of development. *World of finance*. 2023. No. 1(74). P. 93–103. URL: https://doi.org/10.35774/sf2023.01.093

2. Динаміка кількості користувачів криптовалют. Statista URL: http://surl.li/lfreaz

3. The future of cryptocurrency / K. Thakur et al. *International journal of engineering and management research*. 2023. Vol. 13, no. 3. P. 104–114.

4. Bozhko, D. ., Vitkovska, K. ., Maliutina, M. ., & Sarkisian, L. . (2024). GLOBAL CRYPTOCURRENCY MARKET. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (May 17, 2024; Sydney, Australia), P. 10–16

ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Пальчук О.І.
кандидат економічних наук, доцент,
дослідник Університету Ювяскюля, м. Ювяскюля, Фінляндія

Після закінчення війни Україна зіткнеться з чисельними викликами, серед яких одним з найгостріших стане значне зменшення кількості працездатного населення через міграцію. Війна призвела до масового виїзду громадян за кордон, що створило дефіцит кваліфікованих кадрів у різних сферах економіки. Залучення іноземних студентів може стати одним із ключових стратегічних напрямів для заповнення цих прогалин. Міжнародні студенти можуть не лише підтримати освітню сферу, а й стати потенційною робочою силою для українського ринку праці. Такий підхід дозволить Україні перш за все поступово вирішувати проблему нестачі фахівців та забезпечити сталий розвиток економіки, а також сприяти культурному збагаченню.

Сучасні економічні досягнення таких країн, як Південна Корея та Тайвань, є результатом цілеспрямованої політики використання демографічного потенціалу та активного розвитку людського капіталу. Ці держави успішно інвестували в освіту, професійну підготовку та підвищення кваліфікації населення, що дозволило їм створити конкурентоспроможну економіку з висококваліфікованими кадрами.

Оскільки не варто сподіватися, що після війни всі українські громадяни, які виїхали, повернуться, Україні необхідно буде шукати додаткові джерела поповнення робочої сили. Це означає, що країна потребуватиме не тільки політики, спрямованої на утримання власного населення, але й стратегії для залучення іноземних фахівців та студентів, які могли б заповнити кадровий дефіцит. Важливим є питання: завдяки яким крокам і яким чином ми можемо створити привабливі умови для тих, хто готовий приїхати до України і стати частиною її економічного відновлення?

Україна може розглядати залучення робочої сили з країн, де населення також прагне отримати доступ до якісної освіти та роботи в стабільному середовищі. У такій стратегії важливо зосередитися на наступному:

- **Залучення іноземних студентів з можливістю подальшого працевлаштування.**

Надання іноземним студентам можливості залишитися працювати в Україні після закінчення навчання сприятиме формуванню нової хвилі фахівців. Завдяки створенню умов для працевлаштування та соціальної інтеграції, ці студенти зможуть стати частиною українського суспільства та зробити внесок у розвиток економіки.

- **Розробка програм для залучення фахівців з інших країн**
Створення програм, орієнтованих на залучення кваліфікованих працівників з-за кордону, особливо у високотехнологічних сферах, сприятиме швидшому відновленню та розвитку економіки. Це можуть бути спеціальні візові програми, пільгові умови для проживання та працевлаштування, що дозволять Україні конкурувати за таланти на глобальному ринку праці.
- **Інвестиції в освіту і підвищення кваліфікації власного населення**
Окрім залучення нових фахівців, важливо зосередитися на розвитку власного людського капіталу. Це включає перепідготовку кадрів, стимулювання до здобуття нових навичок та підтримку професійного розвитку. У результаті це не лише зменшить потребу в імпорті кадрів, а й зробить українську економіку більш стійкою.
- **Стимулювання повернення українських громадян**
Ще однією важливою частиною політики має бути створення умов для повернення тих, хто тимчасово виїхав за кордон. Це може включати фінансові стимули, програми адаптації для тих, хто набув досвіду та знань за кордоном, та підтримку для тих, хто прагне реалізувати свої навички на батьківщині.

Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова з у червні 2024 року за підтримки Фонду Конрада Аденауера, 54% українців вважають, що необхідно здійснювати перекваліфікацію працівників та оптимізувати розподіл обов’язків у трудових колективах, 52% зазначили важливість поширення програм для залучення молодих фахівців і стимулювання повернення українських громадян, які наразі перебувають за кордоном, 53% підтримали ідею розвитку програм навчання та адаптації для працівників старшого віку, а також адаптації робочих місць і умов праці для старших працівників і осіб з інвалідністю, а 22% респондентів вважають за необхідне автоматизувати виробничі процеси для вирішення кадрового дефіциту [1].

Ці дані вказують на різноманітність підходів до подолання дефіциту кадрів в Україні, які зосереджуються на перекваліфікації працівників, залученні молодих фахівців, підтримці старшого покоління та автоматизації виробництва.

На тлі стрімкого старіння населення в країнах Заходу та тенденції до його зменшення, дослідники акцентують увагу на швидкому зростанні чисельності населення Індії. У 2022 році в Індії народилося близько 23 мільйонів дітей, що суттєво перевищує рівень народжуваності в інших країнах, включно з Китаєм, де за той же рік народилося лише 9,56 мільйонів дітей.

За даними ООН, Індія вже витісняє Китай із позиції найгустонаселенішої країни світу. В Індії також найбільша кількість молоді у світі: кожен п'ятий молодий житель планети віком до 25 років проживає саме там. Це близько 650 мільйонів осіб, що становить 47% населення Індії. Середній вік індійців складає 28 років, у той час як середній вік у США становить 38 років, у Китаї — 39 років. Дорослі у віці 65 років і більше становлять лише 7% населення Індії, порівняно з аналогічним показником у Китаї — 14% та у США — 18%, в Україні — 20% [2].

Молоде населення Індії має доступ до ринкової економіки, освіти, Інтернету та широко поширеної англійської мови. Цього року індійська економіка може продемонструвати найвищі темпи зростання у світі.

Що означають ці демографічні та економічні тенденції? Одна з гіпотез полягає в тому, що вікова структура населення безпосередньо впливає на темпи технологічного прогресу, інновацій та економічного зростання. Вважається, що старше населення втрачає здатність до швидкої адаптації та інновацій, що гальмує галузеві трансформації та технологічний прогрес, а отже, й обмежує органічне економічне зростання. Саме зниження технологічного імпульсу називають однією з причин структурної кризи в економіках розвинених країн.

Темпи науково-технічного прогресу та галузевих змін почали сповільнюватися приблизно з 2006-2008 років на фоні збільшення частки літнього населення та зростання середнього віку. Деякі дослідники вважають, що протягом останніх 15 років галузеві зміни відбуваються повільніше через те, що старші покоління використовують накопичені ресурси та раніше створені технології для підтримки існуючого балансу, а не для створення нових умов для фазового переходу.

Якщо ми говоримо про залучення іноземних студентів у нашу країну, то варто розуміти у студентів яких країн наша освіта користувалася популярністю раніше, молодь з яких країн ми реально можемо залучати в майбутньому.

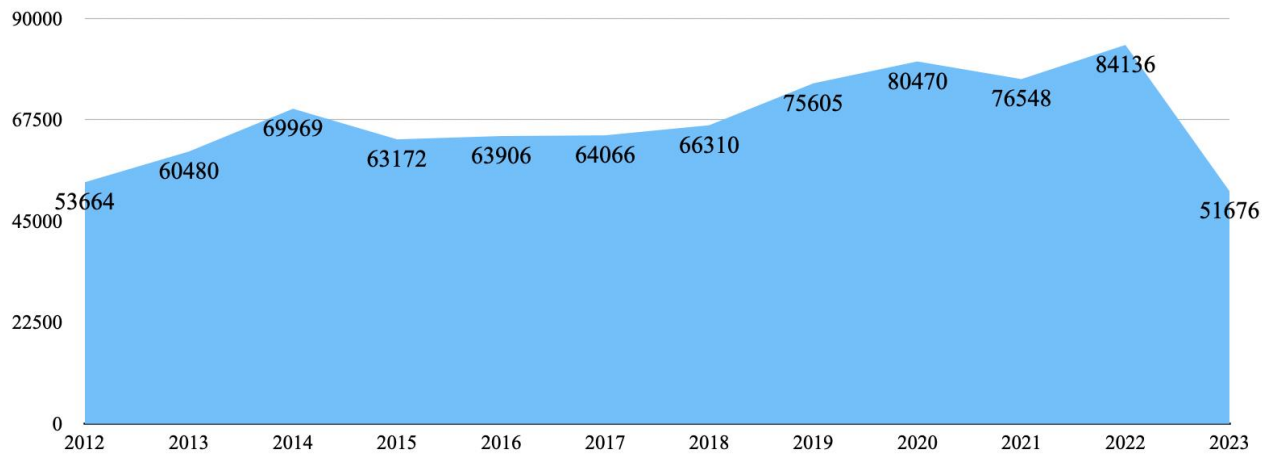

Рис. 1. Кількість іноземних студентів в Україні [3].

Станом на 1 січня 2023 року в українських університетах навчалися 51 676 іноземних студентів із 150 країн світу, що свідчить про широкий географічний спектр зацікавленості у здобутті освіти в Україні. Найбільша кількість іноземних студентів прибуває з таких країн, як Індія, Китай та Марокко, які займають лідируючі позиції за чисельністю студентів, що обрали Україну для здобуття вищої освіти.

На рис. 1 видно, що кількість іноземних вступників знизилася приблизно на 40% у порівнянні з попереднім роком. Кількість закладів освіти, які надають освітні послуги іноземним студентам, також зменшилася майже вдвічі у 2023 році. В той же час, по завершенню бойових дій, ситуація зміниться.

З огляду на демографічні показники Індії, яка має одне з найбільших молодих населень у світі, є значний потенціал для подальшого залучення студентів з цієї країни. У 2022 році Індія стала найбільш густонаселеною країною світу, витіснивши Китай, і зараз налічує близько 650 мільйонів людей віком до 25 років. Це дає Україні унікальну можливість розширити свої освітні програми для іноземців, зробивши особливий акцент на індійських студентах, які прагнуть отримати якісну вищу освіту та залишитися працювати та жити у європейській країні.

Табл. 1.

Кількість іноземних студентів (за країнами походження), що навчаються в закладах вищої освіти України станом на 01.01.2023 [3]

Країна	Основне навчання	Мовна підготовка	Післядипломна освіта	За програмами академічної мобільності	Загалом
Індія	14321	167	47	0	14535
Китай	5258	178	19	5	5455
Марокко	4920	198	256	0	5374
Нігерія	3199	211	58	0	3468
Азербайджан	3199	9	16	0	3224
Туркменістан	2291	84	14	0	2389
Туреччина	1956	165	12	0	2133
Єгипет	1219	17	16	0	1252
Ізраїль	1223	7	12	0	1242

На сьогодні 256 закладів вищої освіти в Україні приймають студентів із-за кордону. Найбільше іноземних студентів навчаються у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (3389 студентів), Запорізькому державному медичному університеті (2875 студентів) та Харківському національному медичному університеті (2429 студентів)

Залучення іноземних студентів є одним із стратегічних напрямів для розвитку української системи вищої освіти, особливо в умовах післявоєнного відновлення. Наразі, як видно з рис. 2, найбільшим попитом серед іноземних студентів користуються медичні спеціальності – 79% студентів обрали навчання на програмах із медицини, фармації та стоматології. Однак, для збалансованого

розвитку економіки та задоволення попиту на фахівців в інших секторах, важливо розширити спектр спеціальностей, які залучатимуть іноземних студентів.

Рис. 2. Найпопулярніші спеціальності серед іноземних студентів станом на 01.01.2023 [3].

Україна має значний потенціал для залучення іноземних студентів на такі напрями, як інженерія, інформаційні технології (IT), бізнес, аграрні науки та екологія. Ці спеціальності не лише відповідають глобальним освітнім трендам, а й задовольняють потреби українського ринку праці, що особливо актуально для відновлення країни.

1. Інформаційні технології (IT) та кібербезпека
Світовий ринок IT продовжує активно розвиватися, а потреба у фахівцях у галузі програмування, кібербезпеки, аналізу даних і штучного інтелекту постійно зростає. Україна має сильні IT-університети та програми, які вже користуються популярністю серед іноземців. Зростання цього сектору дозволить залучити ще більше студентів, зокрема з країн Азії, Близького Сходу та Африки. Залучення іноземних студентів на IT-спеціальності

сприятиме розвитку цифрової інфраструктури країни та зміцненню міжнародних зв'язків.

2. Інженерія та технології
Відновлення інфраструктури та промисловості потребуватиме великої кількості кваліфікованих інженерів і технологів. Спеціальності у сфері будівництва, електроенергетики, машинобудування та робототехніки можуть бути привабливими для іноземних студентів, особливо з країн, що розвиваються. Розробка практичних програм навчання, включно з інженерними стажуваннями та практичними проєктами, допоможе зробити ці спеціальності популярнішими серед іноземців.
3. Аграрні науки та екологія
Україна має багатий аграрний потенціал, що робить її привабливою для студентів, зацікавлених у сільському господарстві, агрономії, продовольчій безпеці та екології. Спеціальності в цих сферах можуть залучити студентів з країн Африки та Азії, де аграрні питання є актуальними. Програми, орієнтовані на сталий розвиток, збереження довкілля та інновації в аграрному секторі, можуть стати конкурентними на міжнародному рівні.
4. Економіка, фінанси та підприємництво
Бізнес-освіта є однією з найбільш популярних напрямів серед студентів з усього світу. Розробка високоякісних програм з економіки, міжнародного бізнесу, фінансів і підприємництва може зробити Україну привабливим вибором для іноземців, які прагнуть здобути знання у сфері бізнесу. Спеціальні програми з підприємництва, що включають реальні кейси, бізнес-стажування та навчання з управління, будуть привабливими для студентів, зацікавлених у запуску власних проєктів.
5. Соціальні науки та міжнародні відносини
Україна, будучи частиною Європейського регіону, може запропонувати унікальні освітні програми у галузях політології, міжнародних відносин, соціології та права. Студенти, які прагнуть поглибити знання про політичні процеси в Східній Європі, демократію та міжнародну безпеку, можуть знайти в Україні відповідні програми та експертів. Такі спеціальності можуть залучити студентів із країн, які прагнуть зрозуміти європейський контекст та співпрацювати з Україною.

Тож, Україна має значний потенціал для залучення іноземних студентів не лише на медичні, але й на інші спеціальності, що відповідають потребам глобального ринку праці. Програми з IT, інженерії, аграрних наук, бізнесу та соціальних наук можуть стати привабливими для іноземців за умов вдосконалення інфраструктури, розвитку англомовних програм та створення можливостей для післядипломного працевлаштування. Залучення студентів на ці спеціальності сприятиме розвитку української економіки, зміцненню зв’язків із різними країнами та підвищенню престижу українських університетів.

У звіті міністерства освіти і науки України вказано, що крім війни, існують й інші фактори, що негативно впливають на вступ іноземних студентів до

українських закладів освіти. Серед основних проблем у процесі організації набору іноземців можна виділити корупційні ризики під час видачі паперових запрошень та оформлення навчальних віз, недостатньо налагоджену взаємодію між міністерствами та відомствами при прийнятті рішень щодо віз для навчання, а також значну бюрократизацію процедури вступу. Оформлення віз для іноземців з «країн міграційного ризику» потребує додаткового узгодження з компетентними органами, через що понад 50% іноземців отримують відмови в отриманні віз. Це особливо стосується громадян країн, які складають більшу частку серед іноземних студентів в Україні, таких як Індія, Марокко та Нігерія тощо.

Яка ж виходячи з цього може бути політика держави щодо залучення іноземних студентів до України:

- Спрощення процедури вступу та отримання візи. Створення зручної та прозорої процедури вступу для іноземних студентів стане важливим кроком до залучення студентів з інших країн. Україні необхідно спростити візові процедури, а також запровадити електронну систему подачі документів, що дозволить абітурієнтам комфортно планувати навчання.
- Підтримка міжнародної акредитації університетів. Підвищення якості української освіти та акредитація програм на міжнародному рівні підвищать довіру до української освіти з боку іноземців. Українським університетам варто працювати над отриманням міжнародних акредитацій та забезпеченням викладання деяких курсів англійською мовою, що розширить доступ до програм для іноземних студентів.
- Стипендії та фінансова підтримка для іноземних студентів. Стипендіальні програми для іноземців значно підвищать інтерес до української освіти. Наприклад, надання грантів для студентів, які вивчають затребувані для України професії, дозволить залучити талановиту молодь. Це також допоможе створити міцні культурні та економічні зв’язки між Україною та країнами, з яких походять студенти.
- Розвиток партнерств із зарубіжними університетами та освітніми організаціями.
  Співпраця з міжнародними університетами та організаціями відкриє нові можливості для залучення студентів. Важливою частиною цієї стратегії є спільні програми подвійних дипломів, які дозволять студентам здобути міжнародний досвід, отримуючи дипломи як українського, так і закордонного університетів.
- Розробка програм практичної підготовки та стажувань. Іноземні студенти більше зацікавлені в навчанні, якщо бачать перспективи працевлаштування після завершення освіти. Українські університети можуть створити програми стажувань та практичної підготовки, які дозволять студентам здобувати реальні навички, необхідні для роботи в Україні.

Після завершення навчання іноземні студенти можуть стати важливим ресурсом для українського ринку праці. Україна може розробити програми працевлаштування, які дозволять випускникам залишитися і працювати за фахом. Це допоможе розв'язати проблеми дефіциту кадрів, зокрема у таких сферах як медицина та охорона здоров'я, ІТ та технології, будівництво та інфраструктура, освіта та наука.
Україна потребує лікарів, медсестер та спеціалістів у галузі громадського здоров'я. Іноземні студенти, які отримали медичну освіту в Україні, можуть бути залучені до роботи в медичних закладах після завершення навчання. Ринок інформаційних технологій в Україні активно розвивається, однак відчуває брак кадрів. Іноземні випускники технічних спеціальностей можуть допомогти заповнити вакансії у цій сфері. Після війни Україна потребуватиме відновлення інфраструктури. Іноземні студенти, які навчаються на будівельних і технічних спеціальностях, можуть стати частиною цих відновлювальних проектів. Важливою частиною освітнього процесу та розвитку наукової думки є викладачі та дослідники. Залучення іноземних випускників до викладання та досліджень може підвищити рівень української освіти та науки.
Загалом, залучення іноземних студентів є перспективною стратегією для післявоєнного відновлення України. Це допоможе не лише фінансово зміцнити українську освіту, а й сприятиме вирішенню проблем дефіциту кадрів та економічному розвитку. Для успішної реалізації цієї стратегії необхідно впроваджувати сучасні підходи до освітнього процесу, сприяти міжнародному співробітництву, розробляти програми фінансової підтримки та створювати сприятливі умови для працевлаштування випускників-іноземців. Такий підхід дозволить Україні не лише інтегруватися у світовий освітній простір, а й стати центром підготовки майбутніх фахівців, які візьмуть активну участь у відновленні країни.

Список літератури:

1. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. Офіційний сайт. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/trudovi-resursy-dlia-povoiennogo-vidnovlennia-ukrainy-cherven-2024r
2. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. Офіційний сайт. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2023/09/25/Zvit.MON.pro.eksperyment.proyekt.naboru.do.ZVO.inozemtsiv.ta.osib.bez.hromadyanstva.25.09.2023.pdf

ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ І ЗАГРОЗА БЕЗРОБІТТЯ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТЛІ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ

Піменов Сергій Анатолійович,
Ph.D., Докторант,
Докторант економічного факультету,
Вища Школа Безпеки та Економіки,
Пловдів, Болгарія.
ORCID: 0000-0003-0764-9630

Очікується, що в найближчому майбутньому третина поточних завдань буде виконуватись із використанням технологій штучного інтелекту. У міру розвитку штучного інтелекту та робототехніки виникають занепокоєння щодо їхнього впливу на зайнятість, згідно з дослідженнями, до 2030 року в усьому світі може бути втрачено до 300 мільйонів робочих місць [1]. Якщо вдасться ефективно перерозподілити цю частину роботи, це може призвести до значного зростання продуктивності [2]. Це обумовлено тим, що генеративний ШІ є інтелектуальною технологією, здатною інтегруватися в численні існуючі бізнес-процеси та задачі.

З одного боку, заявки на отримання патентів на штучний інтелект мають надто позитивний вплив на продуктивність праці компаній, особливо для малих і середніх підприємств і сфери послуг [3]. У контексті китайської економіки встановлення та застосування промислових роботів показали «ефект створення» на попит на робочу силу, збільшуючи загальну пропозицію робочих місць на ринку праці [4]. Роль штучного інтелекту в підвищенні продуктивності є очевидною; водночас особливого значення набуває питання адаптації ринку праці до цих змін. Ця адаптація є критичною для збереження поточного рівня зайнятості та забезпечення стійкого зростання продуктивності на національному рівні.

Важливим питанням залишається, чи проходять перекваліфікацію працівники, чиї професії стають менш затребуваними в результаті впровадження ШІ, і чи допомагає економіка створювати нові робочі місця, які дозволяють цим людям залишатися продуктивними в довгостроковій перспективі?

Коли консультанти з управління та компанії, що впроваджують штучний інтелект і робототехніку, заявляють, що немає причин для занепокоєння, це, навпаки, має викликати занепокоєння. Компанії, такі як «Макдональдс», які впроваджують кіоски самообслуговування з метою оптимізації витрат за рахунок скорочення кількості працівників із погодинною оплатою, або великі інвестиційні банки, що покладаються на програмне забезпечення замість трейдерів для здійснення багатомільйонних операцій на фондових ринках, продовжують активно впроваджувати технології, спрямовані на підвищення

операційної ефективності та збільшення прибутків. Цей процес неминуче веде до скорочення кількості персоналу, що, в свою чергу, може мати значний вплив на ринок праці та посилити соціальну нестабільність у довгостроковій перспективі.

Така тенденція потенційно може негативно вплинути на всі класи працівників. Адміністративна підтримка офісу, юриспруденція, архітектура та проєктування, бізнес та фінансові операції, менеджмент, продажі, охорона здоров'я, мистецтво і дизайн — ось деякі галузі, на які автоматизація вплине з високою ймовірністю. Спротив співробітників — це природний біологічний процес, це інерція, яку демонструють співробітники у прийнятті змін, що приносить нова технологія. Загалом співробітники надають перевагу статус-кво та чинять спротив відходу від нього при впровадженні нової технології, особливо коли це загрожує їхнім робочим місцям.

Ризики, пов’язані з впровадженням штучного інтелекту, коли люди втрачають робочі місця через автоматизацію рутинних завдань, таких як сортування документів, аналітична обробка даних, узагальнення інформації та пошук знань, вимагають ретельного управління. Одним із підходів може бути поступове впровадження змін, при якому, наприклад, можна використовувати податкову систему для субсидування зайнятості, особливо у виробничому секторі. Це дозволить компаніям обрати між двома варіантами: або залучати субсидованих працівників, або нести повні витрати, покладаючись виключно на існуючі технології.

Альтернативні заходи можуть включати введення прогресивного оподаткування вищих доходів з метою підтримки працівників з низьким рівнем доходів або введення податку на роботів та ШІ. Кошти, отримані від такого оподаткування, можуть бути спрямовані на субсидування зайнятості працівників, що дозволить пом’якшити соціальні та економічні наслідки автоматизації та підтримати перехід до нових форм зайнятості.

Зазвичай від впровадження нових технологій виграють ті, хто має великі ресурси, масштаб і конкурентну перевагу [5]. Однак у випадку з генеративним штучним інтелектом існує можливість включити до економічної активності найменш затребувані верстви суспільства, тим самим збільшивши пропозицію кваліфікованої робочої сили. Це може призвести до значного зростання продуктивності в окремих галузях або на рівні цілих країн. Одним із ключових аспектів застосування ШІ є його потенціал для інклюзивного розвитку, коли найменш забезпечені верстви населення, що перебувають у нижніх квартилях ринку праці, отримують можливість підвищити свою кваліфікацію та стати активними учасниками економіки.

Інтеграція цих людей в економіку принесе не лише зростання продуктивності для компаній, але й створить нову споживчу базу, оскільки раніше низькі доходи перешкоджали їхній участі у споживанні товарів і послуг. Крім того, це зменшить навантаження на державний бюджет, зменшивши потребу в соціальних субсидіях і допомозі з безробіття. У результаті такого підходу можна

досягти потрійної вигоди: підвищення продуктивності, розширення споживчої бази і зниження державних витрат.

У найближчі десятиліття багато професій, що існували протягом поколінь, таких як початкові посади «білих комірців», зникнуть під впливом розвитку генеративного штучного інтелекту. Проте основна проблема, з якою стикається економіка, полягає не в зростанні безробіття, а в дефіциті робочої сили. Автоматизація стає необхідним інструментом для задоволення зростаючих потреб економіки, дозволяючи людям зосередитися на тих завданнях, які неможливо передати машинам.

Одним із ключових факторів, що впливають на продуктивність праці, є старіння населення. У більшості професій пік продуктивності припадає на вік близько 40 років. Наразі середній вік у США становить близько 39 років, що відповідає віку більшості працівників [6]. У Китаї середній вік також приблизно дорівнює американському, проте до 2050 року цей показник зросте до 51 року, і понад 30% населення країни буде старше 64 років. Пік чисельності працездатного населення в Китаї був зафіксований у 2015 році, з того часу ця чисельність скорочується. Хоча ця демографічна зміна поки що не має значного впливу на продуктивність, у майбутньому вона стане однією з головних причин її зниження через дефіцит робочої сили.

З урахуванням демографічних викликів, з якими стикаються багато розвинених країн [7], використання генеративного ШІ для інтеграції мудрості та досвіду старших працівників у трудові процеси може стати важливим рішенням. Це дозволить повернути багатьох літніх працівників на висококваліфіковані посади, де їхні десятиліття досвіду та знань будуть високо цінуватися, тим самим компенсуючи нестачу кадрів та підтримуючи продуктивність на високому рівні.

Висновки. Технології штучного інтелекту, включаючи генеративні моделі, представляють значний потенціал для підвищення продуктивності праці завдяки автоматизації рутинних операцій і покращенню ефективності бізнес-процесів. Проте процес їх впровадження супроводжується певними соціальними ризиками, зокрема, зі скороченням робочих місць у секторах, що потребують низької кваліфікації, що може призвести до загострення соціальної нестабільності та збільшення рівня нерівності.

Для мінімізації цих негативних наслідків потрібно реалізувати комплексні заходи з адаптації ринку праці, включаючи програми перепідготовки працівників та їхній перехід до висококваліфікованих секторів економіки. Важливим аспектом є також інтеграція літніх працівників, які мають значний досвід, через використання штучного інтелекту, що дозволить компенсувати очікуваний дефіцит трудових ресурсів унаслідок демографічних змін. Таким чином, успішне впровадження штучного інтелекту потребує розробки та реалізації стратегій, спрямованих на підтримання економічної стабільності та соціальної справедливості, включаючи субсидування зайнятості, податкові ініціативи та програми перекваліфікації, що забезпечить баланс між економічним зростанням і сталим розвитком.

References

1. Rossomakha, I., Borysiuk, A., & Kyrylenko, O. (2024). The impact of artificial intelligence on the labor market in the world and particularly in Ukraine. Economics. Finances. Law, 2/2024, 27–30. https://doi.org/10.37634/efp.2024.2.6

2. Wasik, Z., Iswanto, D., Saifuddin, M. (2024). The Effect of Technological Innovation on Sustainability and Industry 4.0 Implementation: An Empirical Analysis of Indonesian Small and Medium-Sized Businesses, Journal of Managerial Sciences and Studies. DOI: https://doi.org/10.61160/jomss.v2i2.46

3. Damioli, G., Van Roy, V., & Vertesy, D. (2021). The impact of artificial intelligence on labor productivity. Eurasian Business Review, 11(1), 1–25. https://doi.org/10.1007/s40821-020-00172-8

4. Shen, Y., & Zhou, P. (2024). Technological anxiety: Analysis of the impact of industrial intelligence on employment in China. Chinese Journal of Population, Resources and Environment, 22(3), 343–355. https://doi.org/10.1016/j.cjpre.2024.09.013

5. Castel, A. G., & Aleson, M. R. (2008). Human resources as facilitators of the adoption of information and communication technologies. International Journal of Information Technology and Management, 7(4), 405. https://doi.org/10.1504/ijitm.2008.018657

6. Bradle, C., White, O. (2024). The ups and downs of global productivity. Retrieved June 27, 2024 from https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/the-ups-and-downs-of-global-productivity?

7. Nuno, G., Pulido, C., & Segura-Cayuela, R. (2012). Long-Run Growth and Demographic Prospects in Advanced Economies. SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.2100769

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ГЕНЕРУЮЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ ОБ'ЄДНАНОЇ ЕНЕРГОСИСТЕМИ УКРАЇНИ

Щербина Євген Васильович
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України

Швидке зростання обсягів встановлених потужностей відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та втрати енергетичної інфраструктури внаслідок російської військової агресії потребують змін умов функціонування та трансформації структури генеруючих потужностей Об'єднаної енергосистеми (ОЕС). Характерною особливістю енергетики України є суттєва нерівномірність графіка електричних навантажень (ГЕН) енергосистеми протягом доби. Типовий добовий ГЕН має характерні зони: базову, пікову і напівпікову. Базова зона знаходиться нижче рівня мінімального нічного навантаження. Пікова зона лежить між лінією середньодобового навантаження та максимальним добовим навантаженням. Напівпікова зона розташовується між мінімальним і середньодобовим навантаженнями. Структура графіка навантажень є основою для визначення складу генеруючих потужностей електростанцій енергосистеми. Режим електроспоживання енергосистеми описується річним графіком електричного навантаження за тривалістю, отриманого на основі добових ГЕН, який перебудовується з урахуванням резерву та кількості годин використання потужності електростанцій в річний графік використання встановлених потужностей.

Для покриття базової зони графіка навантажень використовуються атомні (АЕС) та теплові електростанції (ТЕС) з блоками великої потужності (200, 300 МВт). Використання ТЕС з потужними економічними енергоблоками для покриття пікової та напівпікової зон графіка навантажень є недоцільним. Для напівпікової зони характерно значне зростання навантаження раз на добу в ранкові години і зниження в кінці доби, а для пікової зони – декілька підйомів до максимального навантаження і спадів до рівня середньодобового навантаження протягом доби. Як правило, присутні два максимуми споживання електроенергії – ранковий і вечірній. Найкращим обладнанням для покриття напівпікової і пікової зон ГЕН є агрегати гідроелектростанцій (ГЕС), пуск і зупинка яких здійснюється за декілька хвилин. Внаслідок обмеженої потужності ГЕС, при покритті напівпікової частини графіка навантажень доводиться застосовувати потужності ТЕС, які спроектовані для роботи в базових режимах, що призводить до перевитрат палива, зменшення їх ресурсу і збільшення витрат на експлуатацію та ремонт. Для покриття пікової зони ГЕН використовують обладнання, яке забезпечує швидкий запуск та зупинку, як правило, це газотурбінні установки, а також малоекономічні енергоблоки ТЕС із-за

незначної кількості годин їх використання. Особливе місце при покритті нерівномірності навантаження енергосистеми належить гідроакумулюючим станціям (ГАЕС), що мають подвійний регулюючий ефект – при піднятті нічних провалів ГЕН в режимі споживання та при покритті піків в режимі генерації. Ефективність покриття нерівномірності ГЕН енергосистеми залежить від її складу і структури генеруючих потужностей, характеристик і стану енергоблоків електростанцій.

Для довоєнної структури генеруючих потужностей ОЕС України характерні надлишок базових електростанцій (АЕС, ТЕС) і значний дефіцит маневрових потужностей генерації. Станом на 2021 рік встановлена потужність ТЕС становила 21,8 ГВт (38,8%), АЕС - 13,8 ГВт (24,6%), ВДЕ – 8,1 ГВт (14,4%), ГЕС/ГАЕС – 6,3 ГВт (11,2%) і ТЕЦ – 6,1 ГВт (10,9%). Впродовж останніх років до 2022 р. у періоди максимумів навантаження потужність ТЕС не перевищувала 9,6 ГВт, АЕС – 10-10,5 ГВт, а ТЕЦ – 3 ГВт. Для покриття нічних провалів та ранкових і вечірніх піків навантаження доводилось застосовувати базові потужності ТЕС, що не відповідає їх проектним режимам експлуатації. Проблема нерівномірності графіка навантажень та його вирівнювання значно ускладнилась в останні роки після початку дії законів про «зелений тариф», що призвели до швидкого впровадження генеруючих потужностей ВДЕ без одночасного вводу регулюючих потужностей. Генерація вітрових (ВЕС) та сонячних електростанцій (СЕС), що є джерелами негарантованої потужності, потребує додаткових маневрових потужностей з високими швидкісними характеристиками навантаження, наприклад газопоршневих установок, або систем накопичення та зберігання електроенергії. Зростання встановлених потужностей ВДЕ призводить до дисбалансу між споживанням і виробництвом електроенергії, який не вирішується наявними маневровими потужностями. У зв’язку з цим, у звіті з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей, розробленому ПрАТ "НЕК "Укренерго" у 2020 році, для підвищення гнучкості енергосистеми було запропоновано побудувати мінімум 1 ГВт високоманеврових потужностей зі швидким стартом (не більше 15 хвилин) і можливістю здійснювати пуск та зупинку не менше чотирьох разів за добу з діапазоном регулювання не менше 80% від встановленої потужності та від 0,5 ГВт до 2 ГВт систем акумулювання електроенергії.

Після початку повномасштабної агресії рф у лютому 2022 р. структура і склад ОЕС України значно змінились. Енергосистема зазнала великих втрат внаслідок окупації, знищення та пошкодження електростанцій всіх видів генерації та енергетичної інфраструктури. 17 ГВт встановлених потужностей електростанцій енергосистеми опинились на окупованих територіях, в т.ч. найбільша в Європі Запорізька атомна станція. Виробництво електроенергії на теплових електростанціях (ТЕС) у 2022 р. впало на 35%, на атомних (АЕС) – на 28%, на теплоелектроцентралях (ТЕЦ) – на 32%, генерація відновлювальних джерел енергії знизилась на 36%. Загальне виробництво електроенергії у 2022 р. скоротилось на 27,5%. Найбільше постраждали теплова і атомна генерації. В той же час, разом з падінням майже на 30% ВВП, споживання електроенергії у 2022

р. впало на 31%, а у 2023 р. – ще на 7%. Змінились як структура генерації, так і структура споживання електроенергії у зв'язку з втратою частини промислових підприємств і значною міграцією населення.

Після незначної стабілізації у 2023 р. нові ракетні удари по енергетичних об'єктах та інфраструктурі у березні-травні 2024 р. дуже ускладнили ситуацію в енергосистемі внаслідок майже повного знищення маневрених потужностей ТЕС і ГЕС. Повністю знищені генеруючі потужності ПАТ «Центренерго». Енергетичний холдинг ДТЕК втратив 80% своїх генеруючих потужностей. Виведено з ладу 2/3 гідроелектростанцій. На сьогодні актуальність задачі вирівнювання нерівномірності графіків електричних навантажень значно зросла. Для вирішення проблеми покриття пікових і напівпікових навантажень необхідно паралельно вирішувати наступні задачі:

- оптимізація структури генеруючих потужностей енергосистеми;
- збільшення доступної потужності для імпорту електроенергії з сусідніх країн Європи;
- впровадження адміністративних та економічних важелів для вирівнювання ГЕН зі сторони споживачів.

Оптимізація структури генеруючих потужностей відіграє важливе значення при прогнозуванні напрямків повоєнного відновлення і розвитку енергосистеми. Задачу вибору оптимальної структури генеруючих потужностей ОЕС України пропонується вирішувати на основі математичного моделювання трансформації структури енергосистеми з урахуванням зростаючих обсягів потужностей ВДЕ, втрат енергосистеми і її поточного стану. Для розрахунків варіантів розвитку енергосистеми у перспективі застосовується математична модель визначення оптимального складу та завантаження енергоблоків теплових і атомних електростанцій та гідроагрегатів ГЕС і ГАЕС при покритті добових графіків електричного навантаження ОЕС України з урахуванням добових профілів генерації ВЕС і СЕС [1, 2]. Модель розроблена в Інституті загальної енергетики НАН України і належить до класу моделей математичного програмування з цілочисельними змінними. Критерієм оптимізації є мінімум загальносистемних добових витрат на виробництво електроенергії. Система обмежень включає погодинний баланс обсягів споживання і виробництва електроенергії і детально описує технологічні умови функціонування енергоблоків ТЕС і АЕС, умови експлуатації гідроагрегатів ГЕС та ГАЕС, зокрема в насосному і генераторному режимах, примусове обмеження при необхідності надлишкової генерації ВЕС і СЕС, застосування імпорту (експорту) електроенергії, режими використання акумуляційних систем накопичення енергії, а також погодинний стан енергоблоків та гідроагрегатів. Розрахунки проводяться для кожної доби року. Їх результати підсумовуються для отримання річних показників генерації і покриття навантаження. Такий підхід дозволяє протестувати варіанти розвитку і трансформації структури генеруючих потужностей енергосистеми з урахуванням відновлення пошкоджених енергоблоків і вводу в експлуатацію нових потужностей генерації та зберігання електроенергії для забезпечення прогнозованих обсягів споживання.

Запропонований модельний підхід було застосовано для розрахунку двох варіантів трансформації структури генеруючих потужностей енергосистеми України у період повоєнного відновлення – базового і оптимістичного. Варіанти відрізняються темпами відновлення пошкоджених енергетичних потужностей і обсягом вводу в експлуатацію нових. В обох варіантах передбачається, що потужності атомної генерації залишаються на сьогоднішньому рівні – 7,8 ГВт, потужності ТЕЦ і блок-станцій будуть відновлені до 1,8 ГВт, а потужності біо ТЕС зростуть до 0,3 ГВт. Базовий варіант також передбачає відновлення потужностей вугільних ТЕС до 3,5 Гвт, побудову нових газових потужностей – 0,6 ГВт газотурбінних (ГТУ) та 0,6 ГВт газопоршневих установок (ГПУ), відновлення генерації ГЕС до 50% довоєнного рівня, зростання потужностей ВЕС до 1,2 ГВт і СЕС до 6,5 Гвт. В оптимістичному варіанті встановлені потужності вугільних ТЕС зростають до 4 Гвт, нових газових установок – до 1,6 ГВт (0,9 ГВТ ГТУ і 0,7 ГВт ГПУ), ВЕС – до 1,7 ГВт, СЕС – до 6,8 ГВт.

Прогнозоване споживання електроенергії для базового варіанта складає 108 млрд кВт·год, а для оптимістичного – 118,6 млрд кВт·год. Результати розрахунків обсягів виробництва електроенергії для обох варіантів трансформації структури енергосистеми представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Виробництво електроенергії різними типами генеруючих потужностей

Показники, млрд кВт·год	Базовий варіант	Оптимістичний варіант
Прогнозоване споживання	108.0	118.58
Виробництво електроенергії, в т.ч.	108.43	118.44
ТЕС вугільні	23.25	28.32
ТЕС газові, разом	4.04	5.8
ГТУ	2.74	4.21
ГПУ	1.3	1.59
АЕС	57.35	58.2
ТЕЦ та блок-станції	6.13	6.13
ГЕС та ГАЕС разом	6.36	7.25
ГЕС	5.14	6.16
ГАЕС	1.22	1.09
ВЕС	2.62	3.7
СЕС	7.25	7.59
Біо ТЕС	1.37	1.4
Акумуляторна батарея	0.05	0.05
Імпорт	1.51	1.66
Заряджання акум. батареї	-0.05	-0.05
Споживання ГАЕС	-1.59	-1.42
Витрати палива		
Витрати вугілля, млн т	12.82	15.54
Витрати газу, млрд $м^3$	3.18	3.62

Аналіз отриманих результатів показує, що в обох розглянутих варіантах розвитку структури обсягів власного виробництва електроенергії не вистачає для покриття прогнозованого споживання. Це призводить до необхідності імпорту електроенергії. Нові встановлені потужності газової генерації (ГТУ, ГПУ) та ВДЕ не покривають дефіцит виробництва електроенергії, що виникає в першу чергу у зв'язку з обмеженою генерацією АЕС і вугільних ТЕС, які працюють на максимальних потужностях. Подальше зростання обсягів споживання при відновленні промисловості і економіки країни в цілому потребує побудови нових потужностей атомної генерації для покриття базового навантаження, а також збільшення потужностей маневреної теплової і гідрогенерації для балансування зростаючих обсягів генерації вітрових і сонячних електростанцій.

Вибір нової повоєнної структури генеруючих потужностей електроенергетичної системи України є актуальною задачею, що ускладнена невизначеністю термінів закінчення війни, поточного стану об'єктів генерації та обсягами споживання електроенергії після закінчення військових дій і початку відновлення економіки. Моделювання різних варіантів трансформації структури потужностей енергосистеми на основі застосування оптимізаційної моделі математичного програмування дозволяє дослідити та проаналізувати можливі сценарії розвитку енергосистеми у повоєнний період з урахуванням зростання потужностей ВДЕ і впровадження високоманеврових потужностей газотурбінних і газопоршневих установок для часткової заміни пошкоджених вугільних ТЕС з метою підвищення гнучкості енергосистеми.

Список літератури

1. Шульженко С.В., Тюрютіков О.І., Тарасенко П.В. Модель математичного програмування з цілочисельними змінними визначення оптимального режиму завантаження гідроагрегатів гідроакумулюючих електростанцій при покритті добового графіку електричних навантажень енергосистеми України. Проблеми загальної енергетики. 2019. Вип. 4(59). С. 13–23. https://doi.org/10.15407/pge2019.04.013

2. Шульженко С.В., Тюрютіков О.І., Іваненко Н.П. Модель математичного програмування з цілочисельними змінними визначення оптимального складу та завантаження енергоблоків теплових електростанцій та гідроагрегатів гідроакумулюючих електростанцій при покритті добового графіка електричних навантажень енергосистеми України. Проблеми загальної енергетики. 2020. Вип. 1(60). С. 14—23. https://doi.org/10.15407/pge2020.01.014

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПУНКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ГЕОДЕЗИЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Бєгічев Сергій Вікторович
канд. тех. наук, доцент,
доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії та землеустрою
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури» УДУНТ

Ішутіна Ганна Сергіївна
канд. тех. наук, доцент,
доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії та землеустрою
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури» УДУНТ

Андреєва Ірина Григорівна
асистент кафедри автомобільних доріг, геодезії та землеустрою
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури» УДУНТ

Антоненкова Анастасія Валеріївна
магістр спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»

Вступ. Дослідження стану пунктів Державної геодезичної мережі (ДГМ) України шляхом їх обстеження та за необхідності й оновлення – є важливими етапами забезпечення точності геодезичних даних, які використовуються в різних сферах, таких як геодезія, топографія, картографія, земельний кадастр ГІС-технології та будівництво. Можна виділити шість основних етапів з обстеження та оновлення ДГМ:

1. підготовчий етап (аналізують дані про пункти мережі, визначають методи та засоби обстеження пунктів);
2. польові роботи (візуальне обстеження стану пунктів визначення координат та висот існуючих пунктів за допомогою сучасних геодезичних інструментів, оцінка впливу навколишнього середовища на точність вимірювань);
3. камеральна обробка даних (аналіз отриманих даних та порівняння з попередніми результатами, виявлення можливих похибок та з’ясування причини їх появи);
4. оновлення даних (внесення змін до геодезичної мережі на основі нових вимірювань, створення нових карт та баз даних);
5. формування звіту (підготовка звітів про виконану роботу та результати обстеження, розробка рекомендацій для покращення точності мережі);
6. періодичний моніторинг (регулярне спостереження за станом пунктів мережі для своєчасного виявлення змін).

Ці заходи допомагають підтримувати високий рівень надійності, точності та достовірності геодезичних даних в Україні, що є важливим фактором для

розвитку інфраструктури, управління земельними ресурсами та будівельної галузі.

Актуальність. Обстеження геодезичних пунктів Державної геодезичної мережі України виконується відповідно до чинних нормативних документів:

- п. 34 постанови Кабінету Міністрів України «Порядок побудови Державної геодезичної мережі» №646 від 7 серпня 2013 року [1].

- «Порядку обстеження та оновлення пунктів Державної геодезичної мережі», затвердженого Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України 03.11.2014 за №435 та зареєстрованого Міністерством юстиції України 19 листопада 2014 року за №1467/26244 [2].

- Порядок охорони геодезичних пунктів [3].

Періодичність обстежень та оновлень геодезичних пунктів визначена у Порядку [3] та складає «не рідше ніж один раз на 10 років, а на території міст і зон активної господарської діяльності - не рідше ніж один раз на п’ять років». Під час проведення топографо-геодезичних робіт, інженерно-геодезичних вишукувань а також земельно-кадастрових зйомок виконавці означених робіт виконують систематичне та періодичне обстеження пунктів ДГМ, що були використані в процесі робіт. Відповідно до пункту 35 Порядку [1] «геодезичний пункт Державної геодезичної мережі вважається втраченим, якщо не збереглися ні верхній, ні нижній моноліти центру». При цьому за даними інструментально-геодезичного пошуку підтверджують втрату центру пункту.

Обстеження та оновлення пунктів ДГМ має важливе значення для:

- наукових досліджень, оскільки актуалізовані дані забезпечують точнішу базу для досліджень в геодезії, землеустрою, астрономії, геофізиці, сейсмології тощо;

- розвитку інфраструктури, оскільки геодезична мережа є основою для проектування та будівництва великих інфраструктурних об'єктів (містобудування, транспорту, енергетики);

- для картографії: оновлення ДГМ дозволяє створювати надійні та достовірні картографічні матеріали (карти, плани, профілі), що використовуються в різних галузях, від оборони до екологічного моніторингу;

- для державного кадастру та землевпорядкування: актуальні дані про координати та місце розташування геодезичних пунктів забезпечують точність при визначенні меж земельних ділянок і кадастрових записів.

Таким чином, обстеження та оновлення пунктів Державної геодезичної мережі України є важливим процесом для забезпечення точності та актуальності геодезичних даних, що використовуються в різних сферах господарської діяльності та наукових дослідженнях.

Мета та завдання досліджень. Провести аналіз нормативно-правових документів та Законів України щодо створення геодезичних мереж (ГМ) та обстеження (оновлення) їх пунктів. Дослідити сучасний стан пунктів Державної геодезичної мережі України (ДГМ) за результатами їх обстеження (геомоніторингу) з метою застосування методів оцінювання надійності та безпечності геодезичних мереж як технічних систем. Виконати в подальших

дослідженнях чисельний розрахунок показників надійності, безпечності та ефективності ГМ.

Методи дослідження. Аналіз результатів геомоніторингу Державної геодезичної мережі України та аналіз нормативної документації з побудови та оновлення ДГМ, огляд методів оцінки надійності та безпечності технічних систем.

Дослідна частина. Обстеження пунктів ДГМ відповідно до пункту 1.6 Порядку [2] здійснюється з метою:

- встановлення ступеня їх збереженості і придатності для використання;
- виконання ремонтних робіт у разі їх пошкодження;
- проектування робіт із відновлення ДГМ: побудови і визначення нових пунктів на місці знищених.

Польові роботи з обстеження геодезичних пунктів включають такі процеси:

- відшукування геодезичних пунктів та їх пунктів-супутників на місцевості;
- огляд центрів геодезичних пунктів та їх пунктів-супутників, елементів зовнішнього оформлення, визначення їх стану;
- внесення даних обстеження в картки побудови, обстеження та оновлення геодезичних пунктів.

Відшукування геодезичних пунктів та їх пунктів-супутників виконується за погодженням із користувачами (власниками) земельних ділянок чи власниками будівель, на яких вони розташовані.

Обстеження та оновлення пунктів ДГМ України виконують комплексно протягом одного польового сезону. Суб’єкти господарювання, які використовують пункти ДГМ як вихідну геодезичну основу, здійснюють їх обстеження відповідно до пункту 2.3 розділу ІІ та пункту 4.3 розділу ІV Порядку [2] та подають інформацію до Державного картографо-геодезичного фонду України.

Візуальне обстеження знайденого на місцевості геодезичного пункту призначене для уточнення таких його технічних характеристик:

- встановлення стану зовнішнього знаку геодезичного пункту – піраміда, сигнал, піраміда-віха і т.д: зберігся в задовільному стані або відсутній. Зовнішні знаки є необов’язковими елементами пунктів ДГМ. У разі якщо зовнішні знаки збереглися і придатні для використання, вони не демонтуються, якщо не збереглися – не відновлюються, якщо перебувають в аварійному стані – демонтуються;
- встановлення стану пізнавального знаку геодезичного пункту: зберігся в задовільному стані або відсутній;
- встановлення стану охоронного стовпа геодезичного пункту: зберігся в задовільному стані або відсутній;
- встановлення стану І моноліту геодезичного пункту: зберігся в задовільному стані або знищений;
- встановлення стану носія координат: марки, кованого цвяха, штиря, хрестоподібної насічки на моноліті моноліту І геодезичного пункту: зберігся в задовільному стані або знищена;

- встановлення стану зовнішнього оформлення - обкопки пункту: зберігся в задовільному стані або в не задовільному стані).

Огляд геодезичного пункту розпочинається з визначення стану його центру. Для цього розкопується верхній моноліт центру, не порушуючи його положення. Номер марки верхнього моноліту звіряється із номером, який зберігається в Банку геодезичних даних України, і в разі його відповідності та задовільної збереженості марки пункт вважається таким, що зберігся, і виконується лише антикорозійне оброблення марки – чищення від іржі, а також фарбування і відновлення елементів зовнішнього оформлення та охоронних стовпів.

У випадку невідповідності номера марки або її знищення здійснюються ідентифікація типу центру геодезичного пункту та визначення стану збереженості його нижніх монолітів. Для цього верхній моноліт знімається і весь центр розкопується вздовж однієї грані, не порушуючи положення його нижніх монолітів, а також вимірюються висота центру та глибина його закладання з точністю до 0.01 метра. Результати огляду та вимірювань заносяться в картку чергового обстеження та оновлення пункту і порівнюються з попередньо занесеними вихідними даними. У разі відповідності номерів марок нижніх монолітів та задовільної збереженості марок і монолітів пункт вважається таким, що зберігся, та підлягає оновленню.

Якщо нижні моноліти порушено або їх марки не збереглися, пункт вважається втраченим і в подальшому підлягає відновленню (побудова та визначення нового пункту).

У разі відсутності зовнішніх ознак наявності геодезичного пункту та явних ознак знищення його центру проводиться опитування користувачів (власників) земельних ділянок або місцевого населення щодо його ймовірного місця розташування та застосовуються інструментально-геодезичні методи відшукування.

У випадку, коли заходи з відшукування геодезичного пункту, включаючи інструментально-геодезичні методи, не дали позитивних результатів, пункт вважається втраченим. Рішення про призупинення пошукових робіт приймається безпосередньо керівником робіт на підставі особистого огляду ймовірного місця розташування геодезичного пункту та аналізу результатів роботи виконавця з його відшукування.

Геодезичний пункт також вважається втраченим, якщо є наявні ознаки його знищення: на місці пункту побудовано капітальну будівлю (споруду), викопано котлован, зруйновано будівлю (споруду), на якій був закріплений його центр. Якщо на місці геодезичного пункту розміщено тимчасову (не капітальну) споруду, то такий пункт не вважається втраченим.

Результати відшукування та огляду геодезичного пункту і пунктів-супутників вносяться у картку чергового обстеження та оновлення геодезичного пункту (рис. 1).

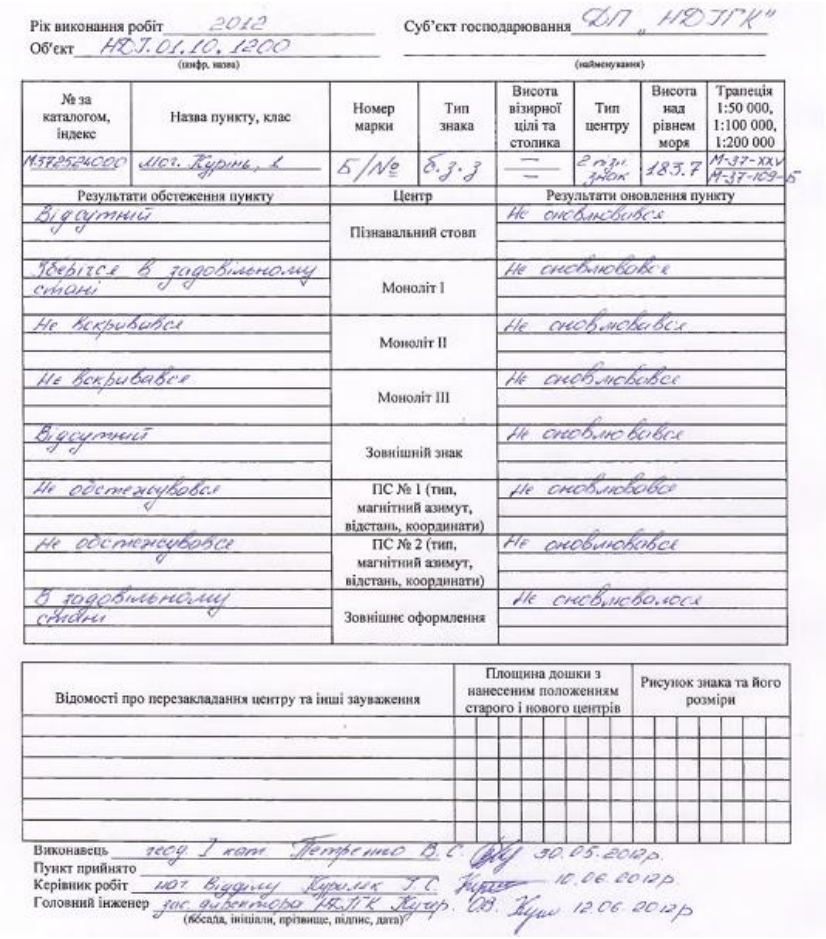

Рік виконання робіт 2012 Суб'єкт господарювання ДП „НДІГК"
Об'єкт НДІ.01.10.1200 (шифр. назва) (найменування)

№ за каталогом, індекс	Назва пункту, клас	Номер марки	Тип знака	Висота візирної цілі та столика	Тип центру	Висота над рівнем моря	Трапеція 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000
М372524000	Мог. Курінь, 1	Б/№	б.з.з	— / —	2 пізн. знак	183.7	М-37-XXV / М-37-109-Б

Результати обстеження пункту	Центр	Результати оновлення пункту
Відсутній	Пізнавальний стовп	Не оновлювався
Зберігся в задовільному стані	Моноліт I	Не оновлювався
Не вскривався	Моноліт II	Не оновлювався
Не вскривався	Моноліт III	Не оновлювався
Відсутній	Зовнішній знак	Не оновлювався
Не обстежувався	ПС № 1 (тип, магнітний азимут, відстань, координати)	Не оновлювався
Не обстежувався	ПС № 2 (тип, магнітний азимут, відстань, координати)	Не оновлювався
В задовільному стані	Зовнішнє оформлення	Не оновлювалося

Відомості про перезакладання центру та інші зауваження	Площина дошки з нанесеним положенням старого і нового центрів	Рисунок знака та його розміри

Виконавець геод. I кат. Петренко В.С. 30.05.2012р.
Пункт прийнято
Керівник робіт нач. відділу Курилик Т.С. 10.06.2012р.
Головний інженер зас. директора НДІГК Кучер. О.В. 12.06.2012р.
(посада, ініціали, прізвище, підпис, дата)

Рис. 1. Заповнена карта обстеження та оновлення геодезичного пункту

Під час виконання обстеження пункту ДГМ виконується фотографування зовнішнього вигляду геодезичного пункту (рис. 2). Також виконується фото фіксація стану моноліту I і по можливості фото фіксація номеру марки.

Рис. 2. Фотографія зовнішнього вигляду пункту ДГМ

Після завершення польових робіт з обстеження пунктів ДГМ здаванню підлягають такі матеріали:

- картки обстежених пунктів ДГМ (рис. 1);

- список обстежених пунктів ДГМ в форматі excel (табл. 1), який в себе має включати індекс пункту, назву та клас пункту, координати та висоту, тип та стан центру, положення центру відносно рівня землі, номер марки, інформацію про пізнавальний стовп, інформацію про охоронний стовп, відомості про наявність та стан зовнішнього знаку;
- фотографії пунктів ДГМ (рис. 2);
- схеми обстеження пунктів ДГМ.

Таблиця 1

Фрагмент відомостей про обстежені пункти, що вносять у форматі Excel

№ з/п	Повна назва пункту	Клас пункту	Тип центру	Стан центру	Пізнавальний стовп	Охоронний стовп	Зовнішній знак	Стан зовніш-нього знаку
1	Водяники	1	50 пізн.знак (50-99	задов.	задов.	задов.	б.з.з.	знищ.
2	Чемериське	2	2 оп (2-150)	задов.	задов.	відсутн.	пір.	задов.
3	Вільховецьке	2	2 оп (2-150)	задов.	задов.	відсутн.	пір.	задов.
4	Звенигородка	2	2 оп (2-26)	задов.	відсутн.	відсутн.	б.з.з	знищ.
5	Боровикове	1	50 (50-5)	задов.	відсутн.	відсутн.	б.з.з	знищ.
6	Стецівка	1	37 (37-102)	задов.	відсутн.	відсутн.	б.з.з	знищ.
7	Тарасівка	3	2 (2-3)	задов.	відсутн.	відсутн.	пір.	задов.

Результати обстеження пунктів, наведених в таблиці 2 показали, що із семи досліджуємих пунктів ДГМ чотири пункти знищені, інші знаходяться у задовільному стані. Аналогічна ситуація спостерігається з іншими пунктами. Отже, на момент обстеження більше, ніж половина пунктів знищена.

Моніторинг геодезичних пунктів ДГМ проводиться підрядною геодезичною організацією на замовлення Держгеокадастру шляхом забезпечення систематичного та періодичного обстеження їх стану.

Періодичне обстеження та оновлення геодезичних, гравіметричних пунктів і нівелірних реперів проводяться у міру потреби але не рідше ніж один раз на 10 років, а на території міст і зон активної господарської діяльності - не рідше ніж один раз на п’ять років.

Систематичне обстеження та оновлення геодезичних пунктів Державної геодезичної мережі здійснюються виконавцями геодезичних робіт на окремих територіях під час проведення топографо-геодезичних робіт, земельно-кадастрової зйомки, інженерно-геодезичних вишукувань, пов’язаних з використанням пунктів ДГМ. Результати обстеження пунктів ДГМ заносяться до банку геодезичних даних.

Геодезичний пункт Державної геодезичної мережі вважається втраченим, якщо не збереглися ні верхній, ні нижній моноліти центру. Питання щодо виключення геодезичних пунктів з каталогів та банку геодезичних даних розглядається Держгеокадастром чи його територіальними органами разом з організацією, яка проводила обстеження.

У публікації [3] наведені результати обстеження наявності пунктів ДГМ на територіях окремих областей України, що подані у вигляді діаграми. Доповнимо цю таблицю даними по Дніпропетровській області та представимо у вигляді таблиці 2.

Таблиця 2

Результати обстеження наявності пунктів ДГМ на територіях окремих областей України [3]

Область	Кількість обстежених пунктів ДГМ						
	Загальна, шт	Задовільний стан, шт	Потребують інструментального розшуку,	Знищено, шт	Задов. стан, %	Потребують інструментального розшуку, %	Знищено, %
Вінницька	361	196	68	97	54	19	27
Донецька	194	65	39	90	34	20	46
Житомирська	397	274	123	0	69	31	0
Закарпатська	196	106	26	64	54	13	33
Кіровоградська	37	15	16	6	41	43	16
Луганська	169	65	48	56	39	28	33
Миколаївська	490	224	200	66	46	41	13
Тернопільська	402	274	120	8	68	30	2
Херсонська	812	157	638	17	19	79	2
Черкаська	32	26	4	2	81	13	6

Як бачимо із таблиці 2 найбільша кількість знищених пунктів ДГМ знаходиться у Донецькій (46%) а також Луганській (33%) і Закарпатській області (33%). Найбільший відсоток пунктів ДГМ, що знаходяться у задовільному стані розташовані на території Черкаської (81%), Житомирської (69%) та Тернопільської областей (68%).

Охорона геодезичних пунктів відповідно до Порядку [4] передбачає:

- облік геодезичних пунктів;
- передачу користувачам (власникам) земельних ділянок геодезичних пунктів для зберігання;
- обстеження та відновлення геодезичних пунктів;
- державний нагляд за режимом охорони геодезичних пунктів;

- відповідальність за порушення вимог щодо охорони геодезичних пунктів.

Держгеокадастр здійснює облік геодезичних пунктів шляхом ведення бази даних. Підприємства, що належать до сфери управління Держгеокадастру формують перелік, а також зведений акт інвентаризації геодезичних пунктів, що підлягають обліку.

До основних факторів, вплив яких може викликати зміну просторового положення пунктів ДГМ, або призвести до їх знищення можна віднести:

1. Природні чинники:
- зміщення земної кори внаслідок тектонічних рухів;
- просідання або усадки земної поверхні (різні види деформацій);
- ерозія, осушення або підтоплення земель;
- різкі зміни температури та погодних умов;
- геологічні та гідрогеологічні умови.

2. Техногенні (антропогенні) чинники.
- проведення великих будівельних робіт (будівництво мостів, доріг, тунелів, зведення висотних будівель) створює додаткові механічні, статичні й вібраційні навантаження на ґрунтовий масив;
- видобуток корисних копалин;
- зміни в ландшафтному середовищі внаслідок прокладання комунікацій (водопостачання, каналізації, газопроводів).
- акти вандалізму або військові дії.

Серед розглянутих факторів найбільший негативний вплив на стабільність пунктів ДГМ здійснює техногенний чинник.

Серед методів оцінки надійності геодезичних мереж можна застосувати метод дерева відмов [5], простору станів [6], попередньої оцінки надійності, а також метод Монте Карло [7].

Висновок

ДГМ – є носієм геодезичної системи координат і висот України. Відомо багато випадків під час виконання геодезичних робіт, коли втрачають надійність геодезичні мережі через зміну просторового положення геодезичних пунктів, а іноді й їх знищення. Все це негативно впливає на достовірність геодезичної інформації, отриманої в результатів виконання геодезичних робіт. Зазначена у п.10 Порядку [3] періодичність обстеження та відновлення геодезичних пунктів Державної геодезичної мережі, що становить один раз на 10 років, а у зонах активної господарської діяльності не рідше ніж один раз на п’ять років є недостатньою за умови комплексного впливу техногенних та природних факторів. Отже під негативних впливом різних факторів відбувалось зниження надійності геодезичних мереж внаслідок недовговічності або поганої стійкості центрів та реперів геодезичних пунктів.

Забезпечити незмінність положення цих знаків є складною інженерною задачею. Пропонується шляхом періодичного геомоніторингу здійснювати обстеження пунктів ДГМ з періодичністю, що залежить від інженерно-

геологічних умов в яких розташовані геодезичні пункти з врахуванням ступеня техногенного навантаження даної території. Для отримання достовірних даних геомоніторингу потрібно мати стабільні (надійні) вихідні геодезичні пункти.

Для цього на територіях, що підлягають до виконання геодезичних робіт, рекомендується обирати стабільні, надійні геодезичні пункти шляхом застосування методів оцінки надійності, які будуть використані як вихідні для створення локальної геодезичної мережі (ГМ).

Пропонується застосовувати поточне відновлення ГМ шляхом періодичного моніторингу стабільного стану геодезичних пунктів і проведення їх планових обстежень, не доводячи ГМ до критичного та катастрофічного непрацездатного стану.

Список літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Порядок побудови Державної геодезичної мережі”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-2013-%D0%BF#Text

2. Порядок обстеження та оновлення пунктів Державної геодезичної мережі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1467-14#Text

3. Нестеренко С.В., Рукас Т.В., Лейко О.В. Наявність та фізичний стан пунктів ДГМ в Полтавській області та окремих областях України. Young Scientist, No 11 (63), 2018. С. 1041-1045. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3647/3611

4. Порядок охорони геодезичних пунктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/836-2017-%D0%BF#Text

5. Бєгічев С.В., Ішутіна Г.С., Трегуб О.В. Логіко-ймовірнісне моделювання відмов геодезичних мереж. Український журнал будівництва та архітектури. 3(021). 2024. С. 33-47. URL: https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.040624.33.1057

6. Бєгічев С.В., Ішутіна Г.С., Чумак Л.О. Дослідження надійності геодезичної мережі для забезпечення геодезичного супроводу будівництва. Український журнал будівництва та архітектури. 5(023). 2024. С. 7-20. URL: https://doi.org/37KQSym1PwfK2bX73SWEMxpCpGV1v9nY1m

7. Bonimani, L.S., Rofatto, V.F., Matsuoka M.T. & Klein, I. (2019) Application of Artificial Random Numbers and Monte Carlo Method in the Reliability Analysis of Geodetic Networks. Revista Brasileira de Computação Aplicada, 11(2), 74-85. URL: https://doi.org/10.5335/rbca.v11i2.8906

OPTIMIZING WATER RESOURCE MANAGEMENT IN LARGE-SCALE MICROALGAE CULTIVATION: CHALLENGES AND SUSTAINABLE SOLUTIONS

Fang Li,
Zhengzhou University, China

Muhad Hadeeila,
Zhengzhou University, China

The sustainable cultivation of microalgae for biofuel production faces significant challenges in water resource management, particularly as global water scarcity becomes increasingly prevalent. Water serves as both a growth medium and a critical resource in microalgae cultivation systems, making its efficient use essential for the economic and environmental viability of large-scale production. Recent advances in biorefinery approaches have demonstrated that integrating wastewater treatment with microalgae cultivation can significantly reduce freshwater consumption while simultaneously addressing environmental concerns [1].

The selection of appropriate cultivation systems plays a crucial role in water resource management efficiency. Open pond systems, while cost-effective, face substantial water losses through evaporation and require careful monitoring of water quality parameters [9]. Closed photobioreactor systems offer better control over water usage and contamination but come with higher operational costs [13]. Recent research has shown that hybrid systems combining both approaches can optimize water resource utilization while maintaining production efficiency [15].

Water quality management presents another critical challenge in microalgae cultivation. Studies have demonstrated the potential of using industrial wastewater as a cultivation medium, with certain microalgae species showing remarkable ability to remove toxic elements while maintaining productive growth rates [2]. This dual-purpose approach not only conserves freshwater resources but also provides an economically viable solution for wastewater treatment [16]. The integration of wastewater treatment with microalgae cultivation has shown promising results in both biomass production and water purification efficiency [8].

Climate variability significantly impacts water resource management strategies in microalgae cultivation. Advanced predictive modeling using machine learning algorithms has enhanced our ability to forecast precipitation patterns and optimize water usage accordingly [5]. Recent studies investigating interannual precipitation variability have provided valuable insights into adapting water management strategies for different climatic conditions [4]. These findings are particularly relevant for regions experiencing significant seasonal variations in water availability [6].

Energy consumption in water management represents a significant operational consideration. Research has shown that water circulation and processing can constitute

a substantial portion of the total energy requirements in cultivation systems [3]. Innovative approaches, such as rotating algal biofilm systems, have demonstrated potential for reducing water and energy consumption while maintaining high biomass productivity [12]. These advancements are crucial for improving the overall sustainability of large-scale microalgae cultivation.

The implementation of two-stage culture strategies has shown promise in optimizing water resource utilization. Studies incorporating salt stress conditions have demonstrated improved biomass and oil production while maintaining efficient water use [17]. This approach, combined with advanced monitoring systems and machine learning-based optimization [8], enables more precise control over water quality parameters and resource allocation.

Economic considerations play a crucial role in water resource management strategies. Techno-economic assessments have highlighted the significant impact of water-related costs on overall production economics [10]. Life cycle analyses comparing different water sources have revealed important insights into the environmental and economic trade-offs associated with various cultivation approaches [11]. These analyses underscore the importance of developing integrated water management strategies that balance economic viability with environmental sustainability.

Recent developments in genetic engineering have opened new possibilities for improving water use efficiency in microalgae cultivation. CRISPR/Cas9-based genome editing has enabled the development of strains with enhanced tolerance to various water quality conditions [7]. These advances, coupled with sustainable cultivation practices [9], offer promising pathways for optimizing water resource management in large-scale operations.

In conclusion, effective water resource management remains critical for the successful implementation of large-scale microalgae cultivation systems. The integration of advanced technologies, from predictive modeling to genetic engineering, provides multiple pathways for optimization. Future research should focus on developing more efficient water recycling systems, improving strain tolerance to varying water conditions, and enhancing the integration of wastewater treatment processes. These advancements will be crucial for establishing environmentally and economically sustainable microalgae cultivation operations [14,15,16,17].

References:

[1] S.K. Bhatia, S. Mehariya, R.K. Bhatia, M. Kumar, A. Pugazhendhi, M.K. Awasthi, A. Atabani, G. Kumar, W. Kim, S.O. Seo et al., Wastewater based microalgal biorefinery for bioenergy production: Progress and challenges, Science of the Total Environment 751, 141599 (2021).

[2] S. Khan, I. Shamshad, M. Waqas, J. Nawab, L. Ming, Remediating industrial wastewater containing potentially toxic elements with four freshwater algae, Ecological Engineering 102, 536 (2017).

[3] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. Sustainability, 13(16), 8873.

[4] Chen, M. (2023). Investigating the Influence of Interannual Precipitation Variability on Terrestrial Ecosystem Productivity (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

[5] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021) (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.

[6] Shaw, E. M. 1988. Hydrology in practice. Van Nostrand Reinhold International, London, United Kingdom.

[7] Q. Wang, Y. Lu, Y. Xin, L. Wei, S. Huang, J. Xu, Genome editing of model oleaginous microalgae nannochloropsis spp. by crispr/cas9, The Plant Journal 88, 1071 (2016)

[8] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. Science of The Total Environment, 948, 174462.

[9] Zhang, Q., Guan, Y., Zhang, Z., Dong, S., Yuan, T., Ruan, Z., & Chen, M. (2024). Sustainable microalgae cultivation: A comprehensive review of open and enclosed systems for biofuel and high value compound production. In E3S Web of Conferences (Vol. 577, p. 01008). EDP Sciences.

[10] J. Jonker, A. Faaij, Techno-economic assessment of micro-algae as feedstock for renewable bio-energy production, Applied Energy 102, 461 (2013).

[11] S. Raghuvanshi, V. Bhakar, R. Chava, K. Sangwan, Comparative study using life cycle approach for the biodiesel production from microalgae grown in wastewater and fresh water, Procedia CIRP 69, 568 (2018).

[12] M. Gross, W. Henry, C. Michael, Z. Wen, Development of a rotating algal biofilm growth system for attached microalgae growth with in situ biomass harvest, Bioresource technology 150, 195 (2013).

[13] A. Al-Dailami, I. Koji, I. Ahmad, M. Goto, Potential of photobioreactors (pbrs) in cultivation of microalgae, Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology 27, 32 (2022).

[14] Zhang, X., Soe, A. N., Dong, S., Chen, M., Wu, M., & Htwe, T. (2024). Urban Resilience through Green Roofing: A Literature Review on Dual Environmental Benefits. In E3S Web of Conferences (Vol. 536, p. 01023). EDP Sciences.

[15] CHISTI Y. Biodiesel from microalgae[J]. Biotechnology Advances, 2007, 25(3): 294-306.

[16] HARISKOS I, POSTEN C. Biorefinery of microalgae-opportunities and constraints for different production scenarios[J]. Biotechnology Journal, 2014, 9: 739-752.

[17] RA C H, KANG C H, NA K K, et al. Cultivation of four microalgae for biomass and oil production using a two-stage culture strategy with salt stress[J]. Renewable Energy, 2015, 80: 117-122.

[18] Wang, Z., Zhu, Y., Chen, M., Liu, M., & Qin, W. (2024). Llm connection graphs for global feature extraction in point cloud analysis. Applied Science and Biotechnology Journal for Advanced Research, 3(4), 10-16.

ADVANCES IN MICROALGAL BIOMASS TO ENERGY CONVERSION: TECHNOLOGICAL PROGRESS AND FUTURE DIRECTIONS

Fang Li,
Zhengzhou University, China

The conversion of microalgal biomass to energy represents a promising pathway for sustainable biofuel production. Recent technological advances have significantly improved the efficiency and economic viability of these conversion processes. Understanding and optimizing these conversion pathways is crucial for the successful commercialization of microalgae-based biofuels [15].

Biorefinery approaches have emerged as a key strategy in maximizing the value of microalgal biomass conversion. Recent studies have demonstrated that integrated biorefinery systems can effectively combine bioenergy production with wastewater treatment, significantly improving the overall process economics [1]. These integrated approaches enable more efficient resource utilization while addressing multiple environmental challenges simultaneously [16].

Energy consumption in biomass conversion processes remains a critical consideration for commercial viability. Comprehensive analyses have revealed significant opportunities for improving energy efficiency throughout the conversion chain [2,3]. Research has shown that optimizing energy utilization in both cultivation and conversion processes is essential for achieving positive energy balances in microalgal biofuel production [9].

The development of efficient conversion technologies requires careful consideration of biomass quality and composition. Studies utilizing machine learning approaches have demonstrated the potential for optimizing cultivation conditions to enhance biomass characteristics for specific conversion pathways [8]. This integration of cultivation optimization with conversion requirements represents a significant advancement in improving overall system efficiency.

Life cycle assessments have provided valuable insights into the environmental implications of different conversion pathways. Comparative studies examining various production scenarios have highlighted the importance of water source selection and process integration in determining overall sustainability [11]. These analyses have been particularly valuable in identifying opportunities for improving the efficiency of conversion processes while minimizing environmental impacts.

Advanced monitoring and control systems have significantly improved conversion process efficiency. The implementation of real-time monitoring coupled with automated control systems has enabled more precise management of conversion parameters [12]. These technological advances have been particularly effective in optimizing biomass conversion rates and product quality [13].

The development of stress-induced production strategies has shown promising results in enhancing biomass conversion efficiency. Research has demonstrated that

two-stage cultivation approaches can effectively improve both biomass quality and subsequent conversion efficiency [17]. These strategies have proven particularly effective when combined with advanced cultivation systems and controlled stress conditions.

Economic considerations play a crucial role in the development of conversion technologies. Techno-economic assessments have revealed that integration of multiple product streams can significantly improve the economic viability of conversion processes [8,10]. Research has shown that optimizing conversion pathways for multiple high-value products can enhance overall process economics while maintaining biofuel production capabilities [14].

Genetic engineering approaches have contributed significantly to improving conversion efficiency. The application of CRISPR/Cas9 technology has enabled the development of strains with enhanced characteristics for specific conversion pathways [7]. These genetic modifications have demonstrated potential for improving both biomass quality and conversion efficiency.

Water resource management in conversion processes represents another critical consideration. Studies have shown that integrating wastewater treatment with biomass production can improve the sustainability of conversion processes [2]. This approach not only reduces freshwater requirements but also provides additional environmental benefits through pollutant removal [9].

Advanced prediction models utilizing artificial intelligence have enhanced our understanding of conversion process optimization. Machine learning algorithms have demonstrated significant potential in predicting and optimizing conversion parameters [5,6]. These tools have proven particularly valuable in identifying optimal operating conditions for various conversion pathways [4].

In conclusion, the advancement of microalgal biomass conversion technologies requires continued integration of innovative approaches across the entire production chain. Future research should focus on developing more efficient conversion processes, improving process integration, and enhancing the economic viability of large-scale operations. These developments will be crucial for establishing sustainable microalgal biofuel production systems [18].

References:

[1] S.K. Bhatia, S. Mehariya, R.K. Bhatia, M. Kumar, A. Pugazhendhi, M.K. Awasthi, A. Atabani, G. Kumar, W. Kim, S.O. Seo et al., Wastewater based microalgal biorefinery for bioenergy production: Progress and challenges, Science of the Total Environment 751, 141599 (2021).

[2] S. Khan, I. Shamshad, M. Waqas, J. Nawab, L. Ming, Remediating industrial wastewater containing potentially toxic elements with four freshwater algae, Ecological Engineering 102, 536 (2017).

[3] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. Sustainability, 13(16), 8873.

[4] Chen, M. (2023). Investigating the Influence of Interannual Precipitation Variability on Terrestrial Ecosystem Productivity (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

[5] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021) (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.

[6] Shaw, E. M. 1988. Hydrology in practice. Van Nostrand Reinhold International, London, United Kingdom.

[7] Q. Wang, Y. Lu, Y. Xin, L. Wei, S. Huang, J. Xu, Genome editing of model oleaginous microalgae nannochloropsis spp. by crispr/cas9, The Plant Journal 88, 1071 (2016)

[8] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. Science of The Total Environment, 948, 174462.

[9] Zhang, Q., Guan, Y., Zhang, Z., Dong, S., Yuan, T., Ruan, Z., & Chen, M. (2024). Sustainable microalgae cultivation: A comprehensive review of open and enclosed systems for biofuel and high value compound production. In E3S Web of Conferences (Vol. 577, p. 01008). EDP Sciences.

[10] J. Jonker, A. Faaij, Techno-economic assessment of micro-algae as feedstock for renewable bio-energy production, Applied Energy 102, 461 (2013).

[11] S. Raghuvanshi, V. Bhakar, R. Chava, K. Sangwan, Comparative study using life cycle approach for the biodiesel production from microalgae grown in wastewater and fresh water, Procedia CIRP 69, 568 (2018).

[12] M. Gross, W. Henry, C. Michael, Z. Wen, Development of a rotating algal biofilm growth system for attached microalgae growth with in situ biomass harvest, Bioresource technology 150, 195 (2013).

[13] A. Al-Dailami, I. Koji, I. Ahmad, M. Goto, Potential of photobioreactors (pbrs) in cultivation of microalgae, Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology 27, 32 (2022).

[14] Zhang, X., Soe, A. N., Dong, S., Chen, M., Wu, M., & Htwe, T. (2024). Urban Resilience through Green Roofing: A Literature Review on Dual Environmental Benefits. In E3S Web of Conferences (Vol. 536, p. 01023). EDP Sciences.

[15] CHISTI Y. Biodiesel from microalgae[J]. Biotechnology Advances, 2007, 25(3): 294-306.

[16] HARISKOS I, POSTEN C. Biorefinery of microalgae-opportunities and constraints for different production scenarios[J]. Biotechnology Journal, 2014, 9: 739-752.

[17] RA C H, KANG C H, NA K K, et al. Cultivation of four microalgae for biomass and oil production using a two-stage culture strategy with salt stress[J]. Renewable Energy, 2015, 80: 117-122.

[18] Wang, Z., Zhu, Y., Chen, M., Liu, M., & Qin, W. (2024). Llm connection graphs for global feature extraction in point cloud analysis. Applied Science and Biotechnology Journal for Advanced Research, 3(4), 10-16.

OPTIMIZATION AND CONTROL OF MICROALGAE CULTIVATION SYSTEMS: INTEGRATING DESIGN INNOVATION WITH INTELLIGENT MONITORING

Fang Li,
Zhengzhou University, China

Songfa Qin,
Zhengzhou University, China

The optimization of microalgae cultivation systems represents a critical challenge in scaling up biofuel production. Recent advances in system design and control strategies have demonstrated significant potential for improving cultivation efficiency and productivity. Integration of intelligent monitoring systems with innovative design approaches has emerged as a key factor in advancing large-scale microalgae cultivation technology [9].

Photobioreactor design has evolved significantly, with recent developments focusing on maximizing light utilization and improving mass transfer efficiency. Research has shown that advanced photobioreactor configurations can substantially enhance biomass productivity while reducing operational energy requirements [13]. These improvements in system design have been particularly effective when combined with automated monitoring and control mechanisms [12].

Integration of wastewater treatment capabilities into cultivation system design has demonstrated multiple benefits. Studies have shown that properly designed systems can effectively combine wastewater remediation with biomass production [1]. The incorporation of advanced monitoring systems enables precise control of nutrient levels and contamination risks, crucial for maintaining stable cultivation conditions [2]. This integrated approach has proven particularly effective in enhancing system sustainability while reducing operational costs.

Energy optimization represents a critical aspect of system design and control. Comprehensive analysis of energy consumption patterns in various cultivation systems has revealed significant opportunities for efficiency improvements [3,4]. Recent research has demonstrated that machine learning-based optimization approaches can effectively reduce energy consumption while maintaining productive growth conditions [8]. These findings have important implications for the development of more energy-efficient cultivation systems.

Advanced control strategies incorporating artificial intelligence and machine learning have shown promising results in system optimization. The application of genetic algorithms and neural networks for predicting and controlling cultivation conditions has demonstrated significant improvements in system performance [5]. These intelligent control systems enable more precise management of cultivation

parameters, crucial for maintaining optimal growth conditions under varying environmental conditions [4,6].

Genetic engineering approaches have contributed significantly to system optimization by developing strains better suited to specific cultivation conditions. The application of CRISPR/Cas9 technology has enabled the development of strains with enhanced tolerance to various operational stresses [7]. This genetic optimization, combined with advanced cultivation systems, has demonstrated substantial improvements in overall system productivity [15].

The development of hybrid cultivation systems has emerged as a promising approach to optimization. Research has shown that combining different cultivation technologies can effectively address the limitations of individual systems while maximizing their respective advantages [16]. Recent studies have demonstrated the effectiveness of two-stage cultivation strategies in optimizing both biomass production and stress-induced compound accumulation [17].

Economic considerations play a crucial role in system optimization decisions. Techno-economic assessments have revealed the significant impact of system design and control strategies on overall production costs [10]. Life cycle analyses comparing different system configurations have provided valuable insights into the environmental and economic implications of various optimization approaches [11].

Advanced biomass harvesting systems have demonstrated significant potential for improving overall system efficiency. The development of rotating algal biofilm systems has shown promising results in reducing harvesting costs while maintaining high biomass productivity [12]. These innovations in harvesting technology represent a crucial advancement in optimizing cultivation system design and operation.

Machine learning applications have extended beyond basic control functions to encompass comprehensive system optimization. Recent research has demonstrated the effectiveness of artificial intelligence in optimizing site selection and system configuration for large-scale operations [8]. These advanced analytical tools enable more precise prediction of system performance under various operational conditions [9].

In conclusion, the optimization of microalgae cultivation systems requires a comprehensive approach integrating innovative design, intelligent control, and advanced monitoring technologies. Future research should focus on developing more sophisticated control algorithms, improving system integration, and enhancing the reliability of monitoring systems. These advancements will be crucial for establishing more efficient and sustainable large-scale cultivation operations [14,15,18].

References:

[1] S.K. Bhatia, S. Mehariya, R.K. Bhatia, M. Kumar, A. Pugazhendhi, M.K. Awasthi, A. Atabani, G. Kumar, W. Kim, S.O. Seo et al., Wastewater based microalgal biorefinery for bioenergy production: Progress and challenges, Science of the Total Environment 751, 141599 (2021).

[2] S. Khan, I. Shamshad, M. Waqas, J. Nawab, L. Ming, Remediating industrial wastewater containing potentially toxic elements with four freshwater algae, Ecological Engineering 102, 536 (2017).

[3] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. Sustainability, 13(16), 8873.

[4] Chen, M. (2023). Investigating the Influence of Interannual Precipitation Variability on Terrestrial Ecosystem Productivity (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

[5] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021) (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.

[6] Shaw, E. M. 1988. Hydrology in practice. Van Nostrand Reinhold International, London, United Kingdom.

[7] Q. Wang, Y. Lu, Y. Xin, L. Wei, S. Huang, J. Xu, Genome editing of model oleaginous microalgae nannochloropsis spp. by crispr/cas9, The Plant Journal 88, 1071 (2016)

[8] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. Science of The Total Environment, 948, 174462.

[9] Zhang, Q., Guan, Y., Zhang, Z., Dong, S., Yuan, T., Ruan, Z., & Chen, M. (2024). Sustainable microalgae cultivation: A comprehensive review of open and enclosed systems for biofuel and high value compound production. In E3S Web of Conferences (Vol. 577, p. 01008). EDP Sciences.

[10] J. Jonker, A. Faaij, Techno-economic assessment of micro-algae as feedstock for renewable bio-energy production, Applied Energy 102, 461 (2013).

[11] S. Raghuvanshi, V. Bhakar, R. Chava, K. Sangwan, Comparative study using life cycle approach for the biodiesel production from microalgae grown in wastewater and fresh water, Procedia CIRP 69, 568 (2018).

[12] M. Gross, W. Henry, C. Michael, Z. Wen, Development of a rotating algal biofilm growth system for attached microalgae growth with in situ biomass harvest, Bioresource technology 150, 195 (2013).

[13] A. Al-Dailami, I. Koji, I. Ahmad, M. Goto, Potential of photobioreactors (pbrs) in cultivation of microalgae, Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology 27, 32 (2022).

[14] Zhang, X., Soe, A. N., Dong, S., Chen, M., Wu, M., & Htwe, T. (2024). Urban Resilience through Green Roofing: A Literature Review on Dual Environmental Benefits. In E3S Web of Conferences (Vol. 536, p. 01023). EDP Sciences.

[15] CHISTI Y. Biodiesel from microalgae[J]. Biotechnology Advances, 2007, 25(3): 294-306.

[16] HARISKOS I, POSTEN C. Biorefinery of microalgae-opportunities and constraints for different production scenarios[J]. Biotechnology Journal, 2014, 9: 739-752.

[17] RA C H, KANG C H, NA K K, et al. Cultivation of four microalgae for biomass and oil production using a two-stage culture strategy with salt stress[J]. Renewable Energy, 2015, 80: 117-122.

[18] Wang, Z., Zhu, Y., Chen, M., Liu, M., & Qin, W. (2024). Llm connection graphs for global feature extraction in point cloud analysis. Applied Science and Biotechnology Journal for Advanced Research, 3(4), 10-16.

CLIMATE ADAPTABILITY IN LARGE-SCALE MICROALGAE CULTIVATION: STRATEGIES FOR ENHANCING RESILIENCE AND PRODUCTIVITY

Jingxuan Zhang,
Zhengzhou University, China

Climate adaptability represents a critical challenge in large-scale microalgae cultivation, particularly as global climate patterns become increasingly unpredictable. The successful implementation of commercial-scale microalgae production systems requires comprehensive understanding of climate-related factors and development of adaptive strategies. Recent studies have highlighted the complex interactions between climate variables and microalgae productivity, emphasizing the need for innovative approaches to enhance cultivation resilience [3,4].

Advanced climate prediction technologies have emerged as essential tools for optimizing microalgae cultivation systems. The application of machine learning algorithms, particularly genetic algorithms coupled with neural networks, has demonstrated significant potential in forecasting precipitation patterns and other climate parameters [5]. These predictive capabilities enable cultivators to implement proactive management strategies, crucial for maintaining stable production under varying climatic conditions [8].

Water availability and management represent key challenges in climate-adaptive cultivation strategies. Hydrological considerations, as outlined in fundamental research [6], significantly influence site selection and system design for large-scale operations. Recent studies have shown that integrating wastewater utilization can enhance system resilience to water availability fluctuations while maintaining productive growth rates [1]. This approach not only addresses water scarcity concerns but also contributes to overall system sustainability [2].

Energy consumption patterns in microalgae cultivation systems vary significantly with climate conditions. Research has demonstrated that temperature control and water circulation requirements, which are heavily influenced by local climate, can substantially impact overall energy efficiency [3]. The development of climate-adaptive cultivation systems must therefore carefully balance productivity with energy consumption, particularly in regions experiencing extreme temperature variations [7,8,9].

Genetic improvement strategies have shown promising results in enhancing climate resilience. The application of CRISPR/Cas9 technology has enabled the development of strains with improved tolerance to various environmental stresses [7]. These advances in genetic engineering, combined with traditional strain selection methods, offer significant potential for developing climate-resilient microalgae strains suitable for different geographical regions [15].

The choice of cultivation system significantly influences climate adaptability. Comparative analyses of open pond systems and closed photobioreactors have revealed

distinct advantages and limitations under different climate conditions [13,14]. Recent developments in hybrid systems have demonstrated enhanced resilience to climate variations while maintaining operational efficiency [16]. These findings highlight the importance of selecting appropriate cultivation systems based on local climate patterns and variability.

Economic considerations play a crucial role in developing climate-adaptive cultivation strategies. Techno-economic assessments have shown that climate-related factors can significantly impact production costs and system viability [10]. Life cycle analyses comparing different cultivation approaches under varying climate conditions have provided valuable insights into the environmental and economic implications of different adaptation strategies [10,11].

Advanced monitoring and control systems have emerged as essential components of climate-adaptive cultivation. The integration of real-time monitoring with machine learning-based optimization has enabled more precise control over cultivation conditions [12]. These technological advances, coupled with improved understanding of microalgae stress responses [17], have facilitated the development of more resilient cultivation systems.

Recent research has demonstrated the potential of marginal lands for microalgae cultivation, particularly in regions facing climate-related challenges [8]. The application of machine learning techniques for site selection and system optimization has revealed significant opportunities for expanding cultivation into previously underutilized areas. This approach not only addresses land use concerns but also contributes to the development of more resilient production systems [9].

In conclusion, enhancing climate adaptability in microalgae cultivation requires a multifaceted approach combining technological innovation, genetic improvement, and system optimization. Future research should focus on developing more robust prediction models, improving strain resilience, and enhancing system flexibility to accommodate climate variability. These advancements will be crucial for establishing sustainable and resilient microalgae cultivation systems capable of maintaining productivity under varying climate conditions [18].

References:

[1] S.K. Bhatia, S. Mehariya, R.K. Bhatia, M. Kumar, A. Pugazhendhi, M.K. Awasthi, A. Atabani, G. Kumar, W. Kim, S.O. Seo et al., Wastewater based microalgal biorefinery for bioenergy production: Progress and challenges, Science of the Total Environment 751, 141599 (2021).

[2] S. Khan, I. Shamshad, M. Waqas, J. Nawab, L. Ming, Remediating industrial wastewater containing potentially toxic elements with four freshwater algae, Ecological Engineering 102, 536 (2017).

[3] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2021). A review of energy consumption in the acquisition of bio-feedstock for microalgae biofuel production. Sustainability, 13(16), 8873.

[4] Chen, M. (2023). Investigating the Influence of Interannual Precipitation Variability on Terrestrial Ecosystem Productivity (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

[5] Chen, M. (2021, December). Annual precipitation forecast of Guangzhou based on genetic algorithm and backpropagation neural network (GA-BP). In International Conference on Algorithms, High Performance Computing, and Artificial Intelligence (AHPCAI 2021) (Vol. 12156, pp. 182-186). SPIE.

[6] Shaw, E. M. 1988. Hydrology in practice. Van Nostrand Reinhold International, London, United Kingdom.

[7] Q. Wang, Y. Lu, Y. Xin, L. Wei, S. Huang, J. Xu, Genome editing of model oleaginous microalgae nannochloropsis spp. by crispr/cas9, The Plant Journal 88, 1071 (2016)

[8] Chen, M., Chen, Y., & Zhang, Q. (2024). Assessing global carbon sequestration and bioenergy potential from microalgae cultivation on marginal lands leveraging machine learning. Science of The Total Environment, 948, 174462.

[9] Zhang, Q., Guan, Y., Zhang, Z., Dong, S., Yuan, T., Ruan, Z., & Chen, M. (2024). Sustainable microalgae cultivation: A comprehensive review of open and enclosed systems for biofuel and high value compound production. In E3S Web of Conferences (Vol. 577, p. 01008). EDP Sciences.

[10] J. Jonker, A. Faaij, Techno-economic assessment of micro-algae as feedstock for renewable bio-energy production, Applied Energy 102, 461 (2013).

[11] S. Raghuvanshi, V. Bhakar, R. Chava, K. Sangwan, Comparative study using life cycle approach for the biodiesel production from microalgae grown in wastewater and fresh water, Procedia CIRP 69, 568 (2018).

[12] M. Gross, W. Henry, C. Michael, Z. Wen, Development of a rotating algal biofilm growth system for attached microalgae growth with in situ biomass harvest, Bioresource technology 150, 195 (2013).

[13] A. Al-Dailami, I. Koji, I. Ahmad, M. Goto, Potential of photobioreactors (pbrs) in cultivation of microalgae, Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology 27, 32 (2022).

[14] Zhang, X., Soe, A. N., Dong, S., Chen, M., Wu, M., & Htwe, T. (2024). Urban Resilience through Green Roofing: A Literature Review on Dual Environmental Benefits. In E3S Web of Conferences (Vol. 536, p. 01023). EDP Sciences.

[15] CHISTI Y. Biodiesel from microalgae[J]. Biotechnology Advances, 2007, 25(3): 294-306.

[16] HARISKOS I, POSTEN C. Biorefinery of microalgae-opportunities and constraints for different production scenarios[J]. Biotechnology Journal, 2014, 9: 739-752.

[17] RA C H, KANG C H, NA K K, et al. Cultivation of four microalgae for biomass and oil production using a two-stage culture strategy with salt stress[J]. Renewable Energy, 2015, 80: 117-122.

[18] Wang, Z., Zhu, Y., Chen, M., Liu, M., & Qin, W. (2024). Llm connection graphs for global feature extraction in point cloud analysis. Applied Science and Biotechnology Journal for Advanced Research, 3(4), 10-16.

ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВМІСТАМИ АРСЕНУ ТА ЗОЛЬНІСТЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ C_5 ШАХТИ «ПАВЛОГРАДСЬКА» (УКРАЇНА)

Ішков Валерій Валерійович
кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна,
старший науковий співробітник,
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Дрешпак Олександр Станіславович
кандидат технічних наук, доцент,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Козар Микола Антонович
кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник,
інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененко, Україна

Березняк Олександр Олександрович
аспірант, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Чечель Павло Олегович
інженер, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Вступ. Загальна актуальність дослідження вмісту As у вугільних пластах обумовлена його відношенням до переліку «потенційно токсичних» елементів у вугіллі, які згідно нормативним документам повинні обов'язково досліджуватись.

Останні досягнення. Раніше у вугільних пластах різних геолого-промислових районів Донбасу переважно досліджувалися токсичні та потенційно токсичні елементи [1 - 291]. У той же час, дослідження зв’язку між вмістами As та значеннями зольності (Ad) у вугільному пласті c_5 поля шахти «Павлоградська» раніше не виконувалися.

Мета роботи: полягає у досліджені особливостей зв’язку концентрацій As та значень Ad у вугільному пласті c_5 поля шахти «Павлоградська».

Методика досліджень. Фактологічною основою роботи були результати 83 кількісних спектральних аналізів As та визначень Ad виконаних після 1981р. в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій України з матеріалу пластових проб отриманих виробничими і науково-дослідницькими підприємствами і організаціями та особисто авторами.

Результати досліджень. Було виконано аналітичні розрахунки відповідності емпіричних розподілів досліджуваних компонентів розподілу Гауса. С цією

метою були розраховані критерії Ліллієфорса**,** Шапіро-Уїлка, Колмогорова – Смірнова та згоди хі-квадрат Пірсона. У всіх випадках результати розрахунків підтвердили невідповідність досліджуваних вибірок нормальному або логнормальному закону розподілу. Таким чином, для більш реалістичної оцінки центральної тенденції вмістів As та значень Ad замість значень середнього арифметичного необхідно використовувати медіанні значення. За результатами кореляційного аналізу встановлено прямий слабкий зв'язок між концентраціями As та визначеннями Ad, при цьому коефіцієнт кореляції Пірсона дорівнює 0,11. За результатами регресійного аналізу розраховане лінійне рівняння регресії:

$$As = 0{,}3662 + 0{,}1252 \cdot Ad$$

Висновки. Аналіз виконаних досліджень свідчить про: 1) невідповідність емпіричних вибірок розглянутих характеристик нормальному або логнормальному закону розподілу; 2) фіксується полімодальность розподілу As та Ad.; 3) встановлено слабкий та прямий зв'язок між концентраціями As та Ad; 4) розраховане рівняння регресії дозволяє прогнозувати лише загальні тенденції зміни концентрацій As у вугільному пласті c_5 поля шахти «Павлоградська».

Список літератури

1. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. *Collection of scientific works of NMU,* (42), 18-23.
2. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). *Сборник научных трудов НГУ*, (19), 5-16.
3. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. *Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка»*. (136), 74 – 86.
4. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). О распределении токсичных и потенциально-токсичных элементов в угле пласта с6н шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Матеріали міжнародної конференції «Форум гірників»*. ДВНЗ «НГУ». Дніпро. 49-55.
5. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с6н шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (41), 201-208.
6. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (44), 178-186.
7. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. *Збірник наукових праць НГУ*. (45), 209-221.

8. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. *Науковий вісник НГУ*, (10), 48-53.
9. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.
10. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України,* (2), 84-88.
11. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.
12. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті $c_7^н$ поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.
13. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Co и Mn на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.
14. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С., Стрєльник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.
15. Ішков В.В., Козій Є.С., Стрєльник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k_5 поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.
16. Ішков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.
17. Ішков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k_5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.
18. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geoecology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.
19. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

20. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k_5 шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.
21. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.
22. Nesterovskyi V., Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Toxic and potentially toxic elements in the coal of the seam c8н of the "Blagodatna" mine of Pavlohrad-Petropavlivka geological and industrial area. Visnyk Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv: Geology, 88(1), 17-24.
23. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.
24. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). Scientific Papers of Donntu Series: “The Mining and Geology”. pp. 83-93.
25. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S. (2021). Influence of main geological and technical indicators of Kachalivskyi, Kulychykhinskyi, Matlakhovskyi, Malosorochynskyi and Sofiivskyi deposits on vanadium content in the oil. International Scientific&Technical Conference «Ukrainian Mining Forum». pp. 177-185.
26. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 160, pp. 17-30.
27. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7н of Pavlohradska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: “The Mining and Geology”. № 1(23)-2(24), pp. 26-33.
28. Ishkov V.V., Koziy E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10в of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.
29. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77-90.
30. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.
31. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k_5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.
32. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

33. Ішков В.В., Козій Є.С., Киричок В.О., Стрєльник Ю.В. (2021). Перші відомості про розподіл свинцю у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 76 - 86.
34. Ішков В.В., Козій Є.С., Капшученко Є.О., Стрєльник Ю.В. (2021). Попередні дані про особливості розповсюдження нікелю у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 21 - 31.
35. Ішков В.В., Козій Є.С., Завгородня В.О., Стрєльник Ю.В. (2021). Перші дані про розподіл кобальту у вугільному пласті k_5 поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 55 - 64.
36. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.
37. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.
38. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу геологотехнологічних показників деяких родовищ на вміст ванадію у нафті. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Перспективи розвитку гірничої справи та раціонального використання природних ресурсів». С. 43 - 46.
39. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу основних геолого-технологічних показників нафтових родовищ України на вміст ванадію. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології» . С. 115 - 120
40. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.
41. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.
42. Ішков В.В., Козій Є.С. О распределении As, Hg, Be, F и Mn в угле пласта c_4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь, наука та інновації». Дніпро: ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2016. С. 12 - 13.
43. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

44. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.
45. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Pashchenko P.S., Lozovyi A.L. (2022). Results of correlation and regression analysis of germanium concentrations with thickness and ash content of coal seam c8B of Dniprovska mine field (Ukraine). Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference «Trends in science and practice of today», July 26 – 29, 2022, Stockholm, Sweden, pp. 95-104.
46. Ишков В. В. Основные результаты первых геолого-геофизических исследований участков днепровских порогов / В. В. Ишков, А. Л. Лозовой, Д. В. Рудаков // Науковий вісник Національного гірничого університету. – Д., 2009. – № 3. – С. 49 – 54.
47. Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості морфології органо-мінеральних утворень нирок населення міста Кам'янске. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 33 – 35.
48. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті c_1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.
49. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластерізації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 – 28.
50. Альохін В.І., Сахно С.В., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Про першу знахідку дикіту у пісковиках з природного відслонення верхнього карбону Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 5 – 11.
51. Сахно С.В., Ішков В.В., Сахно А.І. Мінерал дікіт в осадових вуглевміщуючих породах Донбасу. Наукові праці ДонНТУ. Серія Гірничо-геологічна, 2019, № 1(21) - 2(22), С. 7 – 13.
52. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.
53. Ішков В.В., Козій Є.С., Найден К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті c8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.
54. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку

гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.
55. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.
56. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.
57. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.
58. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.
59. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилия и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.
60. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*, (35 (2)), 261-271.
61. Нагорный Ю.Н., Сафронов И.Л., Ишков В.В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского басейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.
62. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Горно-геологические условия отработки расщепляющихся и сближенных угольных пластов (на примере львовсковолынского бассейна) // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 3. – С. 157-158.
63. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепрово-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.
64. Сафронов И. Л., Ишков В. В. Прогноз устойчивости угленосных пород Донецкого бассейна по комплексу геолого-геофизических методов // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 3. – С. 161-162.
65. Classification of deposits of the Dnipro-Donetsk oil and gas region by the content of metals in oils / Valerii V. Ishkov, Artem M. Yerofieiev, Oleksii Y. Hryhoriev, Mykola A. Kozar, Stanislav Y. Bartashevsky // Geology, Geography and Geoecology, 2022. − №31(3) − Дніпро : ДНУ, 2022. − Pp. 467-483.

66. Ішков, В. В., Козій, Є. С., Чернобук, О. І., Коваль, С. О., & Кравець, Я. М. (2022). ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ГЕРМАНІЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С1 ПОЛЯ ШАХТИ «САМАРСЬКА», УКРАЇНА. EDITORIAL BOARD, 133.
67. Ішков В. В. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта c8н шахти «Дніпровська» / Ішков В. В., Козій Є. С. // Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття (MinGeoIntegration XXI): збірник праць Всеукраїнської конференції, 28-30 вересня 2022 року. − Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2022. – с. 129-134.
68. Creation of natural typing of sections of different thickness of the C8H coal seam of the «Dniprovska» mine (Ukraine) according to the germanium content / Ishkov Valerii Valeriiovych, Kozii Yevhen Serhiiovych, Kozar Mykola Antonovych, Chernobuk Oleksandr Ivanovych, Pashchenko Pavlo Serhiiovych, Dreshpak Oleksandr Stanislavovych, Diachkov Pavlo Anatoliiovych, Vladyk Danyil Volodymyrovych // International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects : proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference (September 19-20, 2022). − Brighton : the SPC «InterConf», 2022. − Pp. 137-156.
69 Ішков В. В. Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Implementation of modern scientific opinions in practice : with the Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference, March 20 – 21, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – P. 86-93.
70. Розподіл германію у вугільному пласті с 4 2 поля шахти «Самарська», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice: proceedings of the 6th International scientific and practical conference (November 01 – 04, 2022) Edmonton, Canada. – Edmonton : International Science Group, 2022. – Pp. 179-189.
71. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Lozovyi A.L. (2022). Results of dispersion and spatial analysis of the germanium distribution in coal seam c8в of Zahidno-Donbaska mine field (Ukraine). Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference. «Science and practice, actual problems, innovations», July 19 – 22, 2022, Milan, Italy, pp. 66-73.
72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Kozar M.A., Dreshpak O.S, Chechel P.O. (2022). Condition and prospects of the Ingichke deposit (Republic of Uzbekistan). The XXVII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice», July 12 – 15, 2022, Prague, Czech Republic, pp. 96-104.
73. Особливості просторового розподілу германію у вугільному пласті с 4 поля шахти «Самарська», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Стрілець Олександр Петрович // Innovative areas of solving problems of science and practice : proceedings of the 7th International scientific and practical conference (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. – Oslo : International Science Group, 2022. – Pp. 160-169.

74. Ішков В. В. Вплив вмісту заліза на основні технологічні показники переробки руд одного із родовищ ПРАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», Україна / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Попкова Ірина Олександрівна // Theories, methods and practices of the latest technologies : proceedings of the III International Scientific and Practical (November 07 – 09), Tokyo, Japan. – Tokyo, 2022. – Pp. 97-104.
75. Альохін В. І. Деформаційні мезоструктури ділянки «Чорна вода» Закарпаття / В. І. Альохін, А. Д. Боярська, В. В. Ішков // Технології і процеси у гірництві та будівництві: збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДНВЗ «ДонНТУ», 2022. – С. 5-13.
76. Ішков В. В. Зв'язок германію із зольністю у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Технології і процеси у гірництві та будівництві: збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДНВЗ «ДонНТУ», 2022. – С. 25-33.
77. Ишков, В. В., & Нагорный, В. Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України*, (2), 84-88.
78. Ишков, В. В., & Лозовой, А. Л. (2001). О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград-Петропавловского района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України*, (2), 57-61
79. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Пащенко П.С., Коваль С.О., Кравець Я.М. (2022). Зв'язок вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта c_6 поля шахти «Ювілейна». Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 89-93.
80. Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Чернобук О.І., Сафонов О.Д. (2022). Германій у вугільному пласті c_4^1 поля шахти «Самарська». Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 145-149.
81. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2022). Аналіз методів кластеризації ділянок різної потужності вугільного пласта для створення їх природної типізації за вмістом германію (на прикладі пласта с6 шахти «Дніпровська». Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 94-99.
82. Ішков В.В., Козій Є.С., Попкова І.О. (2022). Зв'язок вмісту заліза загального з основними технологічними показниками переробки руд одного із родовищ прат «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат». Матеріали XX Міжнародної конференції молодих вчених «Геотехнічні проблеми розробки родовищ». м. Дніпро, С. 140-145.
83. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пащенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти «Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference “Current challenges, trends and transformations” (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. Pp. 169-179.

84. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв’язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с1 поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. Pp. 81-88.
85. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Хоменко В.Л. (2022). Результати кластеризації ділянок різної потужності вугільного пласта $с_{10}^{в}$ шахти «Дніпровська» за вмістом германію. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». 1(27)-2(28). С. 107-115.
86. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласті $с_1$ поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. Pp. 103-109.
87. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті $с_1$ поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference “Actual problems of learning and teaching methods”, December 06 - 09, Vienna, Austria. Pp. 142-151.
88. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті $с_1$ поля шахти «Самарська», Україна. The V International Scientific and Practical Conference «Concepts and use of technologies in practice», November 28 – 30, London, Great Britain. Pp. 77-83.
89. Ішков В.В., Козій Є.С. (2022). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з потужністю та зольністю вугільного пласта $с_8$н шахти «Дніпровська». Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI), 28-30 вересня 2022 року. С. 129-134.
90. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті $с_7^{н}$ поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference “Modern stages of scientific research development” (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.
91. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта $с_7^{н}$ поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.
92. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті $с_7^{н}$ поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, p.143-152.
93. Козій Є. С. Особливості зв’язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті $с_8$н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

94. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Лобода Анастасія Юріївна, Нечепорук Кристина Сергіївна // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw : International Science Group, 2023. – Pp. 119 - 129.
95. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта $c_8^н$ шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, Pp. 96-106.
96. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті $c_8^н$ шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Лобода Анастасія Юріївна, Нечепорук Кристина Сергіївна // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. 2023. – Pp. 119 - 129.
97. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті $c_8^н$ шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.
98. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaev Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.
99. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.
100. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті $c_8^в$ шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.
101. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and

Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.
102. Зв’язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – Pp. 107 - 117.
103. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А. // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 65-71.
104. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнича геологія та геоекологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.
105. Зв’язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Стрілець Олександр Петрович // Problems of the development of science and the view of society : with the Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference, (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria. – Graz, 2023. – Pp. 93-104.
106. Ішков В. В. Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А. // Innovative ways of learning development : with the Abstracts of the X International Scientific and Practical Conference, March 13 – 15, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023 – Pp. 56-63.
107. Зв’язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8В шахти «Дніпровська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Пащенко П. С., Дрешпак О. С. // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95 - 104.
108. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23 - 34.
109. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – С. 52 - 61.
110. Аналіз зв’язку між германієм та марганцем у вугільному пласті с6н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Пащенко П. С. // The main directions of the development of scientific research : with the

Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, (April 18 – 21, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 117 -128.
111. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Дрешпак О.С. (2023). Аналіз зв'язку між германієм та марганцем у вугільному пласті $c_8^в$ шахти «Дніпровська». Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference "Development, education, culture: integration trends in the modern world" (April 11 – 14, 2023) Oslo, Norway, Pp. 104-115.
112. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с6н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.
113. Ішков, В.В., Козій, Є.С., Чернобук, О.І. Аналіз впливу потужності вугільного пласта с8н шахти Дніпровська на вміст германію. Збірник наукових праць НГУ. 2022. № 70. С. 76-90.
114. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537
115. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619
116. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797
117. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995
118. Пащенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пащенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International

Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996
119. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков,Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998
120. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794
121. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142
122. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145
121. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k_5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073
122. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719
123. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236

124. Про зв’язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с6н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Theoretical and applied aspects of the development of science : with the Proceedings of the 18th International Scientific and Practical Conference, (May 09 – 12, 2023) Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 141 - 153. URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163497
125. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Дрешпак О.С. (2022). Про зв’язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті $с_8^н$ шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159. URL: https://doi.org/10.33271/crpnmu/71.145
126. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174. URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163407
127. Зв’язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129.
128. Пащенко П. С. Деякі геолого-тектонічні особливості будови Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович // Current scientific opinions on the development of current education : with the Proceedings of the XXIV International Scientific and Practical Conference, June 19 – 21, Milan, Italy. – Milan, 2023. – Pp. 67-77. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163722
129. Про зв’язок між германієм та миш’яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163604
130. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*, *28* (1 (42), 131 – 147. . – URL://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244
131. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of

society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406

132. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті c_5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408

133. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті c5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142

134. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145

135. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k_5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073

136. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті c4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719

137. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті c4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537

138. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with

the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236
139. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*, *28* (1 (42), 131 – 147. URL: https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244
140. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406
141. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті c_5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 100-114. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408
142. Зв'язок між вмістами германію та свинцю вугільного пласту c1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 101-115. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164427
143. Деякі особливості геологічної структури Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas : with the Proceedings of the 33th International Scientific and Practical Conference, (August 22-25, 2023) London, Great Britain. – London, 2023. – Pp. 85-100. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164426
144. Ішков В. В. Деякі основні особливості складу та будови залізістих кварцитів Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки(Україна)/ Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // World trends, realities and modern problems: with the Abstracts of XXXIII International Scientific and Practical Conference, August 21-23, 2023, Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 33-46. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164424

145. Козар М. А. Особливості ендогенної тріщинуватості вапняків вугленосної товщі Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modernity and current problems of society regarding the development of science : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, July 31-August 02, Graz, Austria. – Graz, 2023. – Pp. 56-68. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164409
146. Про залежність між германієм та нікелем у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends and modern methods of improving scientific ideas : with the Proceedings of the 30th International Scientific and Practical Conference, (August 01-04, 2023) Melbourne, Australia. – Melbourne, 2023. – Pp. 41-55. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164411
147. Ішков В. В. Особливості ендогенної тріщинуватості пісковиків вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Technologies, ideas and ways of learning development in modern conditions : with the Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference, August 07-09, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 55-68. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164413
148. Про статистичну залежність між германієм та кобальтом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Science, worldview and modern youth : with the Proceedings of the 31th International Scientific and Practical Conference, (August 08-11, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 57-71. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164412
149. Особливості загального вмісту металів у нафтах родовищ Дніпровсько-Донецької западини /В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, А. М. Єрофєєв, С. Є. Барташевський, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. – № 72. – С. 98-114. – URL: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164419
150. Ішков В. В. Особливості геохімії алюмінію у нафтах та класифікація родовищ Дніпровсько-Донецької западини за його вмістом / В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар // Вісник ОНУ. Сер.: Географічні тагеологічні науки. – 2023. – Т. 28. – Вип. 1 (42). – С. 131-147. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164422
151. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Мандрікевич Василь Миколаєвич // Technologies for the development of modern ideas and opinions regarding world trends : with the Proceedings of the 32th International Scientific and Practical Conference, (August 15-18, 2023) Vancouver, Canada. – Vancouver, 2023. – Pp. 78-92. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164421

152. Ішков В. В. Особливості ендогенної тріщинуватості алевролітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Science, modern trends and society : with the Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, August 14-16, 2023, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2023. – Pp. 45-58. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164416
153. Особливості гранітоїдів демуринського комплексу західній частині Середньопридніпровського мегаблока (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 21-37. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164437
154. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Modern methods of solving scientific problems of reality : with the Proceedings of the 35th International Scientific and Practical Conference, (September 05-08, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 38-53. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164439
155. Ішков В. В. Особливості будови кори вивітрювання кристалічних порід в межах Горішнє-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Scientists and modern theoretical ideas : with the Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference, September 04-06, 2023, Haifa, Israel. – Haifa, 2023. – Pp. 32-45. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164440
156. Ішков В. В. Особливості регіонального метаморфізму порід криворізької серії у Кременчуцькому районі Криворізько-Кременчуцької структурно-формаційної зони / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 29-42. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164428
157. Ішков В. В. Деякі особливості первиної (ендогеної) тріщинуватості аргілітів вугленосної товщі Донбасу / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Current and youth ways of solving the problems of world science: with the Abstracts of XXXIV International Scientific and Practical Conference, August 28-30, 2023, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 43-55. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164429
158. Петрографічні особливості підсвіти К22 Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки надр (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Чечель Павло Олегович, Пащенко Павло Сергійович // Science, latest trends, modern problems and

improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 54-69. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164433
159. Зв'язок міжвмістами германію та хрому у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович // Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : with the Proceedings of the 34th International Scientific and Practical Conference, (August 29 – September 01, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 70-84. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164435
160. Ішков В. В. Деякі особливості складу та будови неоархейського дайкового комплексу Середньопридніпровського мегаблоку / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 72-86. – URL:https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164477
161. Ішков В. В. Деякі особливості будови та складу порід кіровоградського комплексу (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems and the latest theories of development : with the Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference, September 11-13, 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 57-71. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164464
162. Деякі особливості мінералоутворення у залізістих породах надрудної товщі Горішнє-Плавнинсько-Лавриківського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович, Чечель Павло Олегович // Current trends in the development of youth theories : with the Proceedings of the 36th International Scientific and Practical Conference, (September 12 – 15, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 44-62. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164484
163. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the Ist International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 78-97. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164863
164. Якісна характеристика гранітів та мігматитів Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович,Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Distance learning in modern conditions and new technologies with the Proceedings of the Ist International Scientific and Practical Conference, (September 19-22, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 58-77. – URL:https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164821

165. Ішков В. В. Якісна характеристика амфіболітів Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Лозовий Андрій Леонідович // New ways of creating scientific ideas for implementation : with the Abstracts of I International Scientific and Practical Conference, September 18-20, 2023, Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 49-65. – URL:https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164645
166. Про особливості розподілу та зв'язку германію з нікелем та берилієм у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, М. А. Козар // Технології і процеси в гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2023. – С. 74-80. – URL:https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164616
167. Ішков В. В. Водоносний горизонт четвертинних відкладів Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Scientific opinions on modern methods of solving problems : with the Abstracts of III International Scientific and Practical Conference, October 02-04, 2023, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 63-79. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165009
168. Ішков В. В. Водоносний горизонт пліоценових відкладів Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Scientific opinions on modern methods of solving problems : with the Abstracts of III International Scientific and Practical Conference, October 02-04, 2023, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 46-62. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165008
169. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Барташевський Станіслав Євгенович, Чечель Павло Олегович // Problems of creating scientific ideas about world development : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, (October 03-06, 2023) Ottawa, Canada. – Ottawa, 2023. – Pp. 58-77. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164992
170. Ішков В. В. Деякі геоструктурні особливості району розташування унікального Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Creation of new ideas of learning in modern conditions : with the Abstracts of the II International Scientific and Practical Conference, September 25-27, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 53-69. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164950
171. Ішков В. В. Про значення буровугільних родовищ України генетично пов’язаних зі соляними діапіровими структурами / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович,Пащенко Павло Сергійович // Creation of new ideas of learning in modern conditions : with the Abstracts of the II International Scientific and Practical Conference, September 25-27, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 36-52. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164949

172. Статистичний зв'язок між вмістами германію та марганцю у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Барташевський Станіслав Євгенович // Young scientists and methods of improving modern theories : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (September 26-29, 2023) Milan, Italy. – Milan, 2023. – Pp. 36-55. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164912
173. Деякі особливості формування буровугільних родовищ північно-західних околиць Донбасу, що структурно та генетично пов’язані із соляними діапірами / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // Young scientists and methods of improving modern theories : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (September 26-29, 2023) Milan, Italy. – Milan, 2023. – Pp. 16-35. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164911
174. Ішков В. В. Загальні відомості про буровугільні горизонти Ново-Дмитрівського родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Пащенко Павло Сергійович // Science, people and the latest technologies : with the Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, October 09-11, 2023, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2023. – Pp. 65-83. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165193
175. Ішков В. В. Геоструктурна характеристика пласта ІІІ2 Ново-Дмитрівського буровугільного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Science, people and the latest technologies : with the Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, October 09-11, 2023, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2023. – Pp. 47-64. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165191
176. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // The world of modern technologies and inventions : with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, (October 10-13, 2023) Vienna, Austria. – Vienna, 2023. – Pp. 83-104. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165204
177. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Стрілець Олександр Петрович, Чечель Павло Олегович // The world of modern technologies and inventions : with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, (October 10-13, 2023) Vienna, Austria. – Vienna, 2023. – Pp. 83-104. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165204
178. Зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с7н шахти «Павлоградська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло

Олегович // Scientific projects on improving the environment : with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference, (October 17-20, 2023) Brussels, Belgium. – Brussels, 2023. – Pp. 48-69. – URL: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165205
179. Ішков В. В. Особливості розподілу та зв’язку германію та кобальту у вугільному пласті с1 шахти «Благодатна» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології : збірник матеріалів ІІІ Міжнародної наукової конференції (Київ, 28-29 листопада 2023 р.). – Київ, 2023. – С. 18-22. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165339
180. Про зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с8н шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Integration of science as a mechanism of effective development : with the Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference, (November 28 - December 01, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 74 - 96. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165340
181. Нові дані прозв’язок вмістів германію із концентраціями токсичних елементів увугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Пащенко П. С. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXIміжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 21-26. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165352
182. Основні геолого-структурні закономірності у формуванні буровугільних родовищ північно-західних околиць Донбасу та їх класифікація / Ішков В. В., Козій Є. С., Пащенко П. С., Чернобук О. І., Малюга В. Д. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 34-38. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165353
183. Аналітичний огляд впливу геоструктурних особливостей зарубіжних вугільних родовищ на прояви гірських ударів / Ішков В. В., Пащенко П. С., Козій Є. С., Лазарев Р. П. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 75-79. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165354
184. Будова та мінеральний склад залізістих кварцитів Горішнє-Плавнинсько-Лавриківської ділянки / Ішков В. В., Дрешпак О. С., Березняк О. О., Козій Є. С., Пащенко П. С., Чечель П. О. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 84-88. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165355
185. Основні особливості гранітоїдів Демуринського комплексу та плагіогранітоїдів Саксаганського комплексу в районі Горішнє-Плавнинсько-Лавриківського родовища залізистих кварцитів / Ішков В. В., Дрешпак О. С.,

Березняк О. О., Козій Є. С., Пащенко П. С., Чечель П. О. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 90-95. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165356
186. Про особливості мінерального складу дрібних сечевих конкрементів мешканців міста Нікополь / Ішков В. В., Бараннік К. С., Козій Є. С., Владик Д. В. // Геотехнічні проблеми розробки родовищ : матеріали XXI міжнародної конф. молодих вчених (26 жовтня 2023 року, м. Дніпро). – Дніпро : ІГТМ ім. М. С. Полякова НАН України, 2023. – С. 176-178. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165357
187. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Development trends and improvement of old methods : with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference, (December 12-15, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp.154-177. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165437
188. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с8н шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // New integrations of modern education in universities : with the Proceedings of the 12th International Scientific and Practical Conference, (December 05-08, 2023) Amsterdam, Netherlands. – Amsterdam, 2023. – Pp. 92-115. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165438
189. Ішков В. В. Про особливості формування пісковикових уранових родовищ Малі-Нігерської синеклізи / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern ways of development of science and the latest theories : with the Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference, December 11-13, 2023, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 96-115. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165439
190. Ішков В. В. Про особливості формування пластово-ролових уранових родовищ Чехії та Румунії / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Youth, education and science through today’s challenges : with the Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference, November 04-06, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 88-107. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165441
191. Альохін В. І. Особливості складу і деформацій пісковиків поля шахти «Капітальна» (Донбас) / Альохін Віктор Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Лисенко Сергій // Youth, education and science through today’s challenges : with the Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference, November 04-06, 2023, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2023. – Pp. 108-114. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165442
192. Особливості зв'язку між вмістами германію та фтору у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій

Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // World trends, realities and accompanying problems of development : with the Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference, (December 19-22, 2023) Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2023. – Pp. 108-131. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165477
193. Ішков В. В. Дякі особливості металогенії Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // People and the world: global problems of human development : with the Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference, December 18-20, 2023, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 78-99. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165478
194. Ішков В. В., Козій Є. С., Бараннік С. І. Деякі морфоструктурні та мінеральні особливості дрібних уролітів мешканців Кривого Рогу //Геолого-мінералогчіний вісник Криворізького національного університету. – 2022. – Т. 24. – №. 2. – С. 5-17. – Режим доступу : http://repo.dma.dp.ua/id/eprint/8678
195. Ішков В. В. Особливості евлізітова формація Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Distance learning: problems, ways of development and the latest technologies : with the Abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference, December 25-27 2023, Munich, Germany. – Munich, 2023. – Pp. 88-109. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165573
196. Трофименко Л. П. Мінеральний склад та будова патогенного біомінеральнго утворення – уроліту одинадцятирічного хлопчика зміста Дніпро / Трофименко Любов Петрівна, Ішков Валерій Валерійович, Агафонов Ілля Сергійович // Distance education as the main problem of young people : with the Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, (December 26-29, 2023) Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 62-72. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165578
197. Особливості статистичного зв'язку між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Distance education as the main problem of young people : with the Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference, (December 26-29, 2023) Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 73-97. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165579
198. Чернобук, О. І., Ішков, В. В., Козій, Є. С., & Козар, М. А. (2023). ОСОБЛИВОСТІ ЗВ’ЯЗКУ ВМІСТУ ГЕРМАНІЮ ІЗ КОНЦЕНТРАЦІЯМИ ТОКСИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТА ЇХ РОЗПОДІЛ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С5 ШАХТИ «БЛАГОДАТНА». *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*, *28*(2(43), 184–195. https://doi.org/10.18524/2303-9914.2023.2(43).292747
199. Про особливості статистичного зв'язку між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр

Станіславович, Чечель Павло Олегович // Advanced technologies for the implementation of new ideas : with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference, (January 09-12, 2024) Brussels, Belgium. – Brussels, 2024. – Pp. 50-74. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165745
200. Ішков В. В. Особливості кондалитової та мармур-кальцифірової формації Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Current methods of improving outdated technologies and methods : with the Abstracts of the I International Scientific and Practical Conference, January 08-10, 2024, Bilbao, Spain. – Bilbao, 2024. – Pp. 119-141. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165746
201. Ішков В. В. Про деякі особливості формації кварцитів та високоглиноземистих порід Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Research work in the system of training teachers in technological fields : with the Abstracts of II International Scientific and Practical Conference, January 15-17, 2024, Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 105-127. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165956
202. Західно-Харківцівське нафтогазоконденсатне родовище (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович, Пащенко Олександр Анатолійович, Пащенко Павло Сергійович // Innovations in education: prospects and challenges of today : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (January 16-19, 2024) Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 51-78. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165960
203. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с42 шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovations in education: prospects and challenges of today : with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, (January 16-19, 2024) Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 79-104. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/165963
204. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень метабазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Intellectual education of students and schoolchildren of the new generation : with the Abstracts of the III International Scientific and Practical Conference, January 22-24, 2024, Paris, France. – Paris, 2024. – Pp. 53-75. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166054
205. Зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с42 шахти «Сташкова» (Україна)/ Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Technologies in education in schools and universities : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical

Conference (January 23-26, 2024) Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 111-136. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166053
206. Геолого-технологічні особливості Малосорочинського нафтогазового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович, Пащенко Олександр Анатолійович, Пащенко Павло Сергійович // Technologies in education in schools and universities : with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (January 23-26, 2024) Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 78-110. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166025
207. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Качалівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Problems of integration of education, science and business in globalization : with the Abstracts of the V International Scientific and Practical Conference, February 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 89-119. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166115
208. Зв'язок між вмістами германію та марганцю у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern technologies and processes of implementation of new methods : with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference (February 06 - 09, 2024) Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 92-118. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166113
209. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких олівінових мета базальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Problems of integration of education, science and business in globalization : with the Abstracts of the V International Scientific and Practical Conference, February 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 66-88. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166114
210. Зв'язок між вмістами германію та свинцю у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Old and new technologies of learning development in modern conditions : with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference (February 13-16, 2024) Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 78-104. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166159
211. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких серіцитових кристалосланців Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Theory and practice of the development of technical sciences : with the Abstracts of the VI International Scientific and Practical Conference, February 12-14, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 70-93. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166160

212. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Кибинцівського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Theory and practice of the development of technical sciences : with the Abstracts of the VI International Scientific and Practical Conference, February 12-14, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 94-125. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166161
213. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Professional development: theoretical basis and innovative technologies : with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (February 20-23, 2024) Paris, France. – Paris, 2024. – Pp. 97-123. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166277
214. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких піроксен-амфіболових кристалосланців Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Information technologies in education, technology and industry : with the Abstracts of the VII International Scientific and Practical Conference, February 19-21, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 45-68. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166292
215. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Матлахівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Information technologies in education, technology and industry : with the Abstracts of the VII International Scientific and Practical Conference, February 19-21, 2024, Madrid, Spain. –Madrid, 2024. – Pp. 69-100. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166295
216. Зв'язок германію із зольністю та «токсичними» елементами у вугіллі на прикладі пласта с5 поля шахти Благодатна Західного Донбасу / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, П. С. Пащенко, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Гірничо-геологічна. – 2023. – Вип. 2 (30). – С. 68-79. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166297
217. Зв'язок германію із зольністю та «токсичними» елементами у вугіллі на прикладі пласта с5 поля шахти Благодатна Західного Донбасу / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, П. С. Пащенко, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Гірничо-геологічна. – 2023. – Вип. 2 (30). – С. 68-79. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166297
218. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Priority areas of research in the scientific activity of

teachers: with the Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference (February 27 – March 01, 2024) Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 30-57. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166311
219. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких карбонатизованих олівінових метабазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Information technologies and automation of learning in modern conditions : with the Abstracts of the VIII International Scientific and Practical Conference, February 26-28, 2024, Munich, Germany. – Munich, 2024. – Pp. 50-74. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166312
220. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Монастирищенського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Information technologies and automation of learning in modern conditions : with the Abstracts of the VIII International Scientific and Practical Conference, February 26-28, 2024, Munich, Germany. – Munich, 2024. – Pp. 75-108. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166313
221. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович Theoretical and practical aspects of the development of science and education : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference (March 05-08, 2024) Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 51-79. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166372
222. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких кумінгтонітових кристалосланців Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Questions regarding the problems of higher education : with the Abstracts of the IX International Scientific and Practical Conference, March 04-06, 2024, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2024. – Pp. 81-105. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166373
223. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Новомиколаївського (Мовчанівського) нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Коровяка Євгеній Анатолійович, Хоменко Володимир Львович // Questions regarding the problems of higher education : with the Abstracts of the IX International Scientific and Practical Conference, March 04-06, 2024, Bordeaux, France. – Bordeaux, 2024. – Pp. 106-139. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166374
224. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с9 шахти «Благодатна» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Problems and prospects of modern science and education : with the Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Conference

(March 12-15, 2024) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 76-104. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166408
225. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких карбонатизованих піроксен-олівінових метабазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Global achievements and current trends in the development of science : with the Abstracts of the X International Scientific and Practical Conference, March 11-13, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 53-77. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166409
226. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Advanced technologies for the implementation of educational initiatives : with the Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference (March 19-22, 2024) Boston, USA. – Boston, 2024. – Pp. 50-79. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166464
227. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких серпинизованих піроксен-олівінових метабазальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Quality management in education and industry: experience, problems and prospects : with the Abstracts of the XI International Scientific and Practical Conference, March 18-20, 2024, Florence, Italy. – Florence, 2024. – Pp. 69-94. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166465
228. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern thoughts on the development of science: ideas, technologies and theories : with the Proceedings of the 12th International Scientific and Practical Conference (March 26-29, 2024) Amsterdam, Netherlands. – Amsterdam, 2024. – Pp. 38-67. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166500
229. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких метадіабазів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern education – accessibility, quality, recognition and problems : with the Abstracts of the XI International Scientific and Practical Conference, March 25-27, 2024, Helsinki, Finland. – Helsinki, 2024. – Pp. 63-88. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166502
230. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2024). Geochemistry features of mercury in oils from the deposits of the Dnipro-Donetsk depth. Mining Machines. Vol. 42. Issue 1. pp. 12-29. https://doi.org/10.32056/KOMAG2024.1.2
231. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок германію із зольністю та «токсичними» елементами у вугіллі

на прикладі пласта c_5 поля шахти Благодатна Західного Донбасу. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». 2(30). С. 68-79. https://doi.org/10.31474/2073-9575-2023-2-30-68-79
232. Трофименко Л. П. Дослідження стану вивітрювання гірських порід укщ на відслоненнях правого берега р. Дніпро та Монастирського острова (м. Дніпро) / Трофименко Любов Петрівна, Ішкова Євгенія Валеріївна, Ішков Валерій Валерійович // Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : with the Abstracts of the XIII International Scientific and Practical Conference, April 01-03, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 162-168. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166601
233. Ішков В. В. Про зв’язок між германієм та меркурієм у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Коваль Світлана Олександрівна // Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : with the Abstracts of the XIII International Scientific and Practical Conference, April 01-03, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 135-161. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166600
234. Ішков В. В. Результати петрографічних досліджень деяких хлоритизованих базальтів Середнього Побужжя (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : with the Abstracts of the XIII International Scientific and Practical Conference, April 01-03, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 108-134. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166598
235. Зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович
236. Про зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Actual problems of personality psychology in the modern world : with the Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference (April 09-12, 2024) Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 65-95. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166619
237. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Перекопівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // The latest opportunities for learning, broadcasting and social developmen : with the Abstracts of the XIV International Scientific and Practical Conference, April 08-10, 2024, Graz, Austria. – Graz, 2024. – Pp. 72-100. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166620
238. Чернобук О. І. Про статистичний зв’язок між германієм та арсеном у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук

Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович // The latest opportunities for learning, broadcasting and social developmen : with the Abstracts of the XIV International Scientific and Practical Conference, April 08-10, 2024, Graz, Austria. – Graz, 2024. – Pp. 101-127. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166621
239. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Прокопенківського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Trends in the development of science and teaching methods : with the Abstracts of the XVI International Scientific and Practical Conference, April 22-24, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 61-88. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166739
240. Чернобук О. І. Зв’язок між германієм та марганцем у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович // Trends in the development of science and teaching methods : with the Abstracts of the XVI International Scientific and Practical Conference, April 22-24, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 89-116. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166740
241. Про зв'язок між вмістами германію та сірки загальної у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovations in education: problems, prospects and answers to today’s challenges : with the Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference (April 23-26, 2024) Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 82-113. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166735
242. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та свинцю у вугільному пласті с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // New knowledge: strategies and technologies for teaching young people : with the Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference (April 16-19, 2024) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2024. – Pp. 95-126. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166747
243. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Прилуцького нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovative technologies in the field of human services : with the Abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference, April 15-17, 2024, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 67-95. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166748
244. Чернобук О. І. Зв’язок між германієм та марганцем у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович // Innovative technologies in the field of human services : with the Abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference, April 15-17,

2024, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 96-123. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166749
245. Про зв'язок між вмістами германію та марганцю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // The latest technologies in the development of science, business and education : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference (April 30-May 03, 2024) London, Great Britain. – London, 2024. – Pp. 97-128. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166809
246. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Радченківського нафтогазового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern problems of the environment, youth and the new generation : with the Abstracts of the XVII International Scientific and Practical Conference, April 29-May 01, 2024, Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 102-131. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166810
247. Чернобук О. І. Про зв’язок між германієм та потужністю у вугільному пласту с8в шахти «Західно-Донбаська» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Мандрікевич Василь Миколайович // Modern problems of the environment, youth and the new generation : with the Abstracts of the XVII International Scientific and Practical Conference, April 29-May 01, 2024, Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 132-160. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166812
248. Про зв'язок між вмістами германію та кобальту у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Modern challenges: trends, problems and prospects development : with the Proceedings of the 18th International Scientific and Practical Conference (May 07-10, 2024) Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2024. – Pp. 78-110. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166852
249. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Розпашнівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Actual scientific ideas of the development of the latest technologies : with the Abstracts of the XVIII International Scientific and Practical Conference, May 06-08, 2024, Lisbon, Portugal. –Lisbon, 2024. – Pp. 68-97. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166853
250. Чернобук О. І. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та меркурію у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович // Actual scientific ideas of the development of the latest technologies : with the Abstracts of the XVIII International Scientific and Practical Conference, May 06-08, 2024, Lisbon, Portugal. –Lisbon, 2024. – Pp. 98-126. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166854

251. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Середняківського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Introduction of new technologies to improve education : with the Abstracts of the XIX International Scientific and Practical Conference, May 13-15, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 89-119. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166865
252. Зв'язок між вмістами германію та нікелю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Creative business management and implementation of new ideas : with the Proceedings of the 19th International Scientific and Practical Conference (May 14- 17, 2024) Tallinn, Estonia. – Tallinn, 2024. – Pp. 74-106. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166864
253. Чернобук О. І. Про зв'язок між вмістами германію та фтору у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович // Introduction of new technologies to improve education : with the Abstracts of the XIX International Scientific and Practical Conference, May 13-15, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 120-149. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166866
254. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та ванадію у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Trends in the development of quality training of future specialists : with the Proceedings of the 20th International Scientific and Practical Conference (May 21-24, 2024) Oslo, Norway. – Oslo, 2024. – Pp. 79-112. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166930
255. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Солохівського газоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Problems of solving global problems of humanity : with the Abstracts of the XX International Scientific and Practical Conference, May 20-22, 2024, Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 120-150. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166934
256. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та берилію у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Problems of solving global problems of humanity : with the Abstracts of the XX International Scientific and Practical Conference, May 20-22, 2024, Athens, Greece. – Athens, 2024. – Pp. 151-180. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/166938
257. Зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Innovative solutions in public communications and international relations : with the Proceedings of the 21st International Scientific and Practical

Conference (May 28-31, 2024) Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 75-108. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167021
258. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та арсену у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Theoretical methods of research of the latest problems : with the Abstracts of the XXI International Scientific and Practical Conference, May 27-29, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 155-185. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167026
259. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Софіївського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Theoretical methods of research of the latest problems : with the Abstracts of the XXI International Scientific and Practical Conference, May 27-29, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 186-216. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167032
260. Про зв'язок між вмістами германію та свинцю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Actual problems in education and introduction of new technologies : with the Proceedings of the 22nd International Scientific and Practical Conference (June 04-07, 2024) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 80-113. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167056
261. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та сірки загальної у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Methodology and organization of scientific research : with the Abstracts of the XXII International Scientific and Practical Conference, June 03-05, 2024, Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 133-163. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167057
262. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Суходолівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Methodology and organization of scientific research : with the Abstracts of the XXII International Scientific and Practical Conference, June 03-05, 2024, Berlin, Germany. – Berlin, 2024. – Pp. 164-194. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167058
263. Про зв'язок між вмістами германію та потужністю вугільного пласту с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // World ways and methods of improving outdated theories and trends : with the Proceedings of the 23rd International Scientific and Practical Conference (June 11-14, 2024) Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 64-97. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167106

264. Ішков В. В. Про геолого-технологічні особливості Східно-Харківцівського газоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // The current state of the organization of scientific activity in the world : with the Abstracts of the XXIII International Scientific and Practical Conference, June 10-12, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 134-165. – Режим доступу :http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167107
265. Ішков В. В. Статистичний зв'язок між вмістами германію та зольністю у вугільному пласті с10в шахти «Сташкова» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // The current state of the organization of scientific activity in the world : with the Abstracts of the XXIII International Scientific and Practical Conference, June 10-12, 2024, Madrid, Spain. – Madrid, 2024. – Pp. 166-196. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167108
266. Зв'язок між вмістами германію та хрому у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Technologies of scientists and implementation of modern methods : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference (June 18-21, 2024) Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2024. – Pp. 88-121. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167173
267. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Талалаївського газоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Modern technologies among us in the environment : with the Abstracts of the XXIV International Scientific and Practical Conference, June 17-19, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 112-143.– Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167174
268. Ішков В. В. Про статистичний зв'язок між вмістами германію та берилію у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Чернобук Олександр Іванович, Пащенко Павло Сергійович // Modern technologies among us in the environment : with the Abstracts of the XXIV International Scientific and Practical Conference, June 17-19, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 144-174. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167175
269. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Тростянецького нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Problems with distance learning and ways to solve them : with the Abstracts of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 24-26, 2024, Prague, Czech Republic. – Prague, 2024. – Pp. 89-120. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167221
270. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Турутинського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Innovations in modern education: local and global context : with the Abstracts of the XXVI International Scientific and

Practical Conference, July 01-03, 2024, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2024. – Pp. 37-68. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167226
271. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Хухрянського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Scientific research: a paradigm of innovative development of society : with the Abstracts of the XXVII International Scientific and Practical Conference, July 08-10, 2024, Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2024. – Pp. 30-61. – Режим доступу : https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167297
272. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Червонозаярського газового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олександр Олександрович, Чечель Павло Олегович // Development of science in the conditions of deepening European integration processes : with the Abstracts of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 15-17, 2024, Rome, Italy. – Rome, 2024. – Pp. 78-108. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167336
273. Ішков В.В., Баскевич О.С., Козій Є.С., Дрешпак О.С., Пащенко П.С., Козар М.А., Кас'яненко Т.М. (2024). Особливості зміни тонкої кристалічної структури кварцу Синявського родовища гранітів під впливом буровибухових робіт. Збірник наукових праць НГУ. № 76. С. 142-157. https://doi.org/10.33271/crpnmu/76.142
274. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Пащенко П.С., Козар М.А., Дрешпак О.С. (2024). Просторовий розподіл германію у вугільному пласті $c_7^н$ поля шахти «Павлоградська». Збірник наукових праць НГУ. № 76. С. 158-172. https://doi.org/10.33271/crpnmu/76.158
275. Особливості розподілу та зв'язку германію, зольності та берилію у вугіллі пласта с5 поля шахти «Благодатна» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М.А. Козар, П. С.Пащенко, О. С. Дрешпак // Технології і процеси у гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2024. – С. 9-17. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167503
276. Вплив буровибухових робіт на розміри елементарної комірки кристалічної ґратки кварцу Синявського родовища гранітів / В. В. Ішков, О. С. Баскевич, Є. С. Козій, О. С. Дрешпак, Т. М. Кас'яненко // Технології і процеси у гірництві та будівництві : збірка тез науково-практичної конференції. – Луцьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2024. – С. 22-31. – Режим доступу: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167504
277. Статистичний зв'язок між вмістами берилію та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Methodological aspects of education: achievements and prospects : with the Proceedings of the XXXI International Scientific and Practical Conference (August 06 – 09, 2024) Rotterdam, Netherlands. –

Rotterdam, 2024. – Pp. 44-80. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167655
278. Ішков В. В. Геолого-технологічні особливості Ярошівського нафтового родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Problems of training a modern specialist: theory, history, practice: with the Abstracts of XXXI International Scientific and Practical Conference, August 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 55-85. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167656
279. Ішков В. В. Зв'язок між вмістами арсену та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович // Problems of training a modern specialist: theory, history, practice : with the Abstracts of XXXI International Scientific and Practical Conference, August 05-07, 2024, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 86-117. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167657
279. Ішков В. В. Зв'язок між вмістами фтору та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Пащенко Павло Сергійович // Actual problems of professional education: experience and prospects : with the abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, Munich, Germany (August 12-14, 2024). – Munich, 2024. – Pp. 48-79. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167746
280. Ішков В. В. Основні особливості будови Західно-Харківцівського нафтогазоконденсатного родовища (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Actual problems of professional education: experience and prospects : with the abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference, Munich, Germany (August 12-14, 2024). – Munich, 2024. – Pp. 15-47. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167745
281. Статистичний зв'язок між вмістами берилію та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович, Чечель Павло Олегович // Social adaptation of the individual in the conditions of social transformations : with the proceedings of the XXXII International Scientific and Practical Conference (August 13 – 16, 2024) Hamburg, Germany. – Hamburg, 2024. – Pp. 43-79. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167747
282. Харитонов М.М., Рула І.В., Мартинова Н.В., Золотовська О.В., Березняк О.О. (2024) Особливості процесів термолізу вугільної золи виносу та осаду стічних вод окремо та в суміші з біомасою енергокультур. Екологічні науки, №3(54). – С.113-120. https://doi.org/10.32846/2306-9716/2024.eco.3-54.17
283. Про особливості статистичного зв'язка між вмістами кобальту та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович,

Березняк Олена Олександрівна, Грабовецький Альберт Євгенович // Innovative scientific research: theory, methodology, practice : Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference (September 03-06, 2024), Boston, USA. – Boston, 2024. – Pp. 61-97. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167971
284. Про зв'язок між вмістами ванадію та сірки загальної у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Integration of science and practice as a mechanism of effective development : Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (September 10-13, 2024), Copenhagen, Denmark. – Copenhagen, 2024. – Pp. 67-104. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167972
285. Про зв'язок між вмістами ванадію та зольністю у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Modern trends in the development of science and information technologies : Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference (September 17-20, 2024), Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2024. – Pp. 49-86. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167975
286. Про статистичний зв'язок між вмістами кобальту та зольністю у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Problems of science development in the context of global transformations : Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference (October 01-04, 2024), Zagreb, Croatia. – Zagreb, 2024. – Pp. 74-111. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167976
287. Зв'язок між вмістами берилію та зольністю у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Пащенко Павло Сергійович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Science, technology, innovation: global trends and regional aspect : Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference (September 24-27, 2024), Tallinn, Estonia. – Tallinn, 2024. – Pp. 65-103. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167977
288. Про зв'язок між вмістами марганцю та зольністю у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Formation of the personality of a specialist as a subject of self-creation : Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference (October 29-November 01, 2024) Ostrava, Czech Republic. – Ostrava, 2024. – Pp. 97-134. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167979.
289. Про зв'язок між вмістами хрому та зольністю у вугільному пласті с5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // Modernization of innovative development of professional

education : Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference (October 22-25, 2024) Amsterdam, Netherlands. – Amsterdam, 2024. – Pp. 72-109. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167980.
290. Статистичний зв'язок між вмістами нікелю та зольністю у вугільному пласті c5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // The role of innovations in the transformation of the image of modern science : Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference (October-11, 2024) Oslo, Norway. – Oslo, 2024. – Pp. 57-94. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167981.
291. Про зв'язок між вмістами меркурію та значеннями зольності у вугільному пласті c5 шахти «Павлоградська» (Україна) / Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович, Козар Микола Антонович, Березняк Олена Олександрівна, Чечель Павло Олегович // World educational trends: lifelong learning in the information society : Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference (October 15-18, 2024) Athens, Greece. – Athens, 2024. – 103-140. – Режим доступу: https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/167982.

COMBINATION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND HISTORICAL THINKING

Akhmadjanov Akmaljon Pulatovich
Researcher
Namangan State University

Annotation: The article examines a number of factors that form and develop the national social memory of society, its formation without the factors of national history, thinking, historical consciousness, as well as the role and significance of the harmony of historical consciousness and historical thinking in society. the processes of formation of social memory are revealed. Also, in the process of thinking, a person has thoughts, opinions, ideas and they are meaningfully expressed in the human mind, and in the process of thinking, thinking is closely connected with language and speech, through which it generalizes reality and directly or indirectly reflects it in consciousness, the most important connections between things and events.

Key words: historical consciousness, memory, social memory, thinking, community consciousness, globalization, value, language.

The genesis and evolution of historical consciousness. The past, value-traditions and cultural-spiritual heritage play a key role in the formation of historical consciousness. If religion is the basis of religious consciousness, history is the basis of historical consciousness. In the process of teaching and learning history, many questions in society will be solved; including those that help to acquire knowledge, expand the outlook, educate, etc. This means the formation process of social consciousness, its complexity and diversity, especially helps to correctly evaluate spiritual phenomena.

According to O. Spengler, history is a living being.[1] Because there is no future without historical memory, history is the memory hidden in people's lives and activities. In the process of studying history, a person develops historical consciousness and becomes historical memory.

Spengler says that in order to understand the world, a person must be born with historical consciousness. He goes on to say, "The power of history is that it instinctively knows the course of history at the level of unconsciousness, in a way that no human being can".[2] It is known from this idea that in order to know history, a person needs to feel it, to deeply understand the essence of processes and the meaning of life.

Carl Jaspers suggests studying the history of mankind together with the history of the world. He divides the entire human history into three phases. These are: prehistoric phase, historical phase and world history phase. The prehistoric phase includes the largest period, it includes "the period from the formation of man, the emergence of languages and races to the emergence of historical cultures"[3]. So, this is the period of formation of the human mind and the conception of the world.

According to Jaspers, historical consciousness in a person is formed based on these three phases. In its phase of history, the period called the "axis of time"[4] is of great importance. It shows the development of man's consciousness, the development of his ideas about the world based on this axis. In general, the philosophy of history is the beginning of human history, the development of thinking and perception, human studied the dynamics of the formation of consciousness, interest in history and the processes of formation and maturation of historical consciousness.

The great German poet Johann Goethe said that “each generation interprets the past in a new way. His compatriot, 19th century historian Leopold von Ranke, said, "History should serve to describe how everything actually happened." "Today, the rule that each of us should know the history of our country and respect the history and culture of the peoples of other countries is gaining importance.

The basis of social consciousness is historical consciousness, and history serves as a basis for it. Consciousness has been formed since the emergence of human society, and historical consciousness has been formed and developed since those times. The science of history "studies the events and processes that occurred in the life of society throughout the entire past of humanity in a holistic way." [5] Historical consciousness is created directly as a result of these processes.

Views on the creation of humanity are interpreted differently in historical sources. For example, the Bible says that mankind was created by God 7 thousand years ago from "red clay", while the Holy Qur'an states that it was created from clay and that God gave it life. Later, the Swedish scientist K. Linnaeus connects the origin of man with the animal and emphasizes that the consciousness in him is the will of God. And James Manbodda puts forward the idea that man descended from "apes".

As a result of archaeological research, the settlements of the first ancestors of mankind were found in East Africa, Germany, Austria, France and other regions of the world. This helps to know, study and create an image of ancestors in our mind. This is how historical consciousness is formed. Traces of our ancestors in Central Asia (Kolbulok in the Tashkent region, Selungur in the Ferghana Valley) "were found to be millions of years old."[6]

So, since the appearance of mankind on earth dates back to millions of years, the historical consciousness was also formed in long periods.

After the transition of humanity to the seed society of the primitive gang system, human imagination appeared, man began to understand the universe, which raised the development of human consciousness to a new level. From this stage of its development, humanity began to leave important information to the next generation. Later, on the basis of this information, the values of the past were studied, and the concepts of history and the past were formed in the minds of the future generation.

Hegel applied the principle of historicity and activity to the study of consciousness. He "viewed consciousness as a product of active action within the framework of a person - concrete historical period" [7].

Historical consciousness is also embodied in the first religious ideas, totemism, animism, and fetishism. For example, the Turkic people believed in eagles, horses,

wolves and other animate and inanimate objects. According to ancient sources, the wolf was considered the ancestor of the Turkic clan.

Even one of the Turkic clans named Ashina had a flag with a wolf's head. This plays a socio-historical role as a special event in the cultural development of the people of Central Asia.

As the historical consciousness is formed on the basis of historical sources and past values, it is necessary to dwell on the Avesta book of the Zoroastrian religion, which appeared in Khorezm region three thousand years ago. Because Avesta, the holy book of Zoroastrian religion, contains great values of our ancestors. This book contains important information about the history of our country along with social, spiritual and moral standards.

This is what Beruni writes about the tragic fate of the Avesta. "In the treasury of King Darius ibn Darius, there was a copy of Abisto inscribed with gold on 12,000 black cattle skins. Alexander burned it when he destroyed the furnaces and killed their attendants. Therefore, since that time, three-fifths of Abisto has disappeared."[8]

The purpose of this was to inculcate the spirituality of his country in the minds of the peoples of Central Asia and destroy the faith of their ancestors.

Any society or ruling ideology wants to inculcate spiritual, cultural and historical processes into the consciousness of the people. For example? Let's take Arab invasion campaigns in VII-VIII centuries, "Qutayba killed and completely destroyed the people who knew Khorezm letter well, who studied their messages and traditions and taught others their knowledge."[8]

As a result, the people who lost their identity were conquered by the colonialists and they were instilled with Islamic religion and Islamic values. The historical consciousness of the people moved to a new stage after this period. Historical consciousness develops in a constant connection with the philosophy of history. After the Arabs, Islamic philosophy was formed along with the introduction of the dominant religion of Islam in our country. During this period, the historical consciousness of the people was renewed and developed on the basis of religious consciousness, one of the types of social consciousness.

The basis of social consciousness is historical consciousness, and history serves as a basis for it. The formation of consciousness has been formed since the emergence of human society, and the historical consciousness has been formed and developed since those times. The science of history "studies the events that occurred in the life of society throughout the entire past of humanity in a holistic way."[5]

Historical consciousness is created directly as a result of these processes. Views on the origin of mankind are interpreted differently in historical sources. For example, the Bible says that mankind was created by God 7,000 years ago from red clay, while the Qur'an states that it was created from clay and that God gave it life.

Later, the Swedish scientist K. Linnaeus, and later Charles Darwin, connected the origin of man with an animal, especially a monkey, and emphasized that the consciousness in him is the will of God. As a result of archaeological research, settlements where the first ancestors of mankind lived were found in East Africa, Germany, Austria, France and other regions of the world. This leads us to know, study

and imagine the activities of our ancestors. This is how historical consciousness is formed. Many settlements inhabited by ancient people have been found in Central Asia, such as Kolbuloq in Tashkent region, Seling'ur in Fergana valley, Teshiktash in Surkhandarya with a history of several hundred thousand years.

So, since the appearance of mankind on earth dates back to millions of years, the historical consciousness was also formed in long periods.

After humanity moved from the primitive clan system to seed-producing society, science began to understand religious concepts and the universe, which took the development of human consciousness to a new level. Along with the development of human society, it began to leave important information to the next generation. Later, on the basis of this information, the values of the past were studied, and the concepts of history and the past were formed in the minds of the current generation.

Used literature

1. Ғарб фалсафаси. Т.: Шарқ. -Б.578.
2. Йўлдошев С.,Усманов М. Каримов Р. ва бош. Янги ва энг янги давр Ғарбий Европа фалсафаси. Т.: Шарқ. 2002. -Б.229.
3. Ивин А. Филасофия истории. М.: Гардарики, 2000. - С.34.
4. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М.: Республики. 1984. - С.32.
5. Ўзбекистон Миллий Энсклопедияси. 8 том. Т.: Ў.М.Э, 2004. -Б.274.
6. Ўзбекистон тарихи. Т.: Ўқитувчи, 1994.-Б. 3.
7. Рахманов Р. Файзиев Ф. Ёшлар дунёқарашида тарихий онг ва тарихий хотира. Т.: Ўзбекистон. 2008. -Б.14.
8. Абу Райхон Беруний. Танланган асарлар. 1-жилд. Т.: Фан. 1968. -Б.238.

THE PROCESS OF FIGHTING AGAINST SKIN-GENERAL DISEASES IN UZBEKISTAN

Jomurodov Lazizbek Islomovich
Researcher
Karshi State University

Abstract: In many countries of the world, the fight against skin-genital diseases has been one of the most complex social problems. Skin and genital diseases include wounds, warts, leprosy, fungal diseases, itching, eczema, and scabies.

Key words: dermatology, sanitation, epidemiology, wound, scabies, fungus, prevention, dispensary.

Skin and genital diseases have been known to mankind since ancient times, and the great physician Hippocrates systematizes skin diseases and provides information about scabies, leprosy and other such diseases [1]. Also, medical scholar Abu Ali ibn Sina writes about the symptoms of diseases such as eczema, itching and scabies and their treatment methods in his "Laws of Medicine" [2]. In the 18th century, English, French, and German schools of dermatology appeared for the study of skin-genital diseases.

Skin-genital diseases have existed in Central Asia since ancient times. So, what was the period, dynamics, and geography of the spread of these diseases in Uzbekistan during the Soviet era? The spread of these diseases is seriously affected by the low social and household living conditions of the population, lack of full adherence to sanitary conditions.

Until 1917, the epidemiology of skin-genital diseases was not studied in Uzbekistan. Among all diseases in terms of the number of patients, these diseases took the second place after malaria. In all regions of Uzbekistan, the rate of this type of disease has been constantly increasing. From 1888 to 1917, skin-genital diseases increased 4.4 times in Uzbekistan [3]. In 1918, the first skin-genital hospital was established in Tashkent to hospitalize patients with venereal diseases.

In the republic, the training of personnel on skin-genital diseases and the scientific study of these issues began in 1921 after the establishment of the department of skin and genitourinary diseases with a 30-bed hospital at the medical faculty of the Turkestan State University. In April 1921, the Department of Combating Prostitution and Begging was established in the People's Commissariat of Social Welfare of Turkestan. In May of this year, at the meeting of the republic's health departments, a certain amount of attention was paid to the organizational issues of the fight against social diseases. In 1924, the first skin-genital dispensary with a 30-bed hospital was established in Tashkent. Also, the Research Institute of Skin and Genitourinary Diseases of Uzbekistan, established in 1932, played an important role in the fight against skin and genitourinary diseases. At the first meeting of Uzbek venereologists, on the initiative of the participants of the conference, a decision was made to establish the Uzbek State Scientific Research Institute of Skin and Genital Diseases on the basis of the skin-genital dispensary in Tashkent[4].

The researches of the Research Institute of Dermatology and Venereology of Uzbekistan focused on the study of the spread of and scabies among the population and the organization of systematic preventive measures. An important task of the institute was also to organize a single centralized account of all patients who applied to dermatology institutions. From January 1, 1933, a statistical map of skin-genital diseases was introduced [5].

In 1935, 1936, 1938, 1940, 1950, 1957 six collections of scientific works were published by the Research Institute of Skin and Genital Diseases of Uzbekistan. Some of the scientific articles were published in "Bulletin of Vereology andDermatology", "Urology", "Medical Science", "For the Socialist Health of Uzbekistan", "Uzbekistan Medical Journal" and other magazines, as well as collections. During this period, five monographs (M.V. Borzov, M.V. Veksel, B.A. Teokharov, A.S. Zelmanovich and B.R. Dombrovsky) and up to 10 different pamphlets and instructions were published. Scientific staff of the institute mainly conducted research on issues such as wound care, organization of fight against gonorrhea, issues of prevention and clinics, discovery and testing of new drugs, methods and treatment regimens.

Due to the Second World War, the standard of living of the population of Uzbekistan, along with other countries of the world, deteriorated, and various infectious diseases increased among the population due to famine, poor living conditions and other factors. Due to the difficult social and domestic living conditions during the war years, various diseases, in particular skin and genital diseases, increased. In Uzbekistan, in 1940, 17.4 people had infectious wounds per 10,000 inhabitants, and in 1946, this figure was 20.6 [6].

It is known that patients with skin-genital diseases, especially those with wounds, require long-term and systematic treatment and strengthening of multifaceted preventive measures, especially identifying and improving the sources of infection. During this period, the most serious problem in the fight against skin-genital diseases was the lack of treatment places and personnel issues. For example, in Uzbekistan in 1950, more than 200 doctors were working in the institutions for the treatment of skin-genital diseases, and most of them worked in cities. In the regions, 40-60 percent of treatment facilities of this type had a strong shortage of personnel.

From 1945 to 1965, 603 dermatovenerologist specialists were trained at republican medical universities. 228 doctors and 468 paramedics were trained in the training courses of dermato-genital disease departments and dispensaries of skin-genital diseases. However, these indicators were not enough to provide personnel for the treatment networks of skin-genital diseases, which have been expanding year by year. In 1924, one dispensary for skin-genital diseases was operating in the territory of Uzbekistan, and by 1957, their network had expanded considerably. Research Institute of Skin and Genitourinary Diseases of Uzbekistan (founded in 1932), departments of three medical higher education institutions, 10 regional and 31 city skin and genitourinary dispensaries, these institutions ha 1755 treatment [7]. More than 100 medical institutions for skin-genital diseases in Uzbekistan not provided with medical personnel [8].

In 1950, 17 departments of dermatovenerology therapy were operating in Uzbekistan, and by 1954, their number increased to 52. The number of places allocated for the treatment of fungal diseases has been increased to nearly 500. The measures to eliminate fungal diseases were strengthened from the end of 1951 under the leadership of the Ministry of Health of the Uzbek SSR. In Uzbekistan, more than 2.5 million examinations were conducted to identify patients with skin-genital diseases in the general medical network, mainly in rural areas, with the participation, supervision and instructions of dermatologists. In 1950, 723,709 people were examined in Uzbekistan, 0.9% of them, 2,511,643 people were examined in 1951, 0.7% of them, and 3,683,022 people were examined in 1952. Skin and genital diseases were detected in 55 percent. These investigations primarily involved children, and in the most unfavorable areas for fungal infection, both children and adults were conducted by door-to-door general examination. In order to provide methodological guidance and practical support in the organization of mass preventive examinations, doctors from the skin-genital dispensary of Tashkent region were sent to the settlements of each district and city. Thus, from 1951 to 1956, when about 20 million primary and repeated examinations were carried out, the analysis shows that, although there was an increase in some years, in general, the incidence decreased by a factor of 4. In this regard, dermatologists of Tashkent city, Tashkent, Fergana, Samarkand, Kashkadarya regions achieved good results[9].

Doctors such as A.A. Akovbyan, V.N. Matveyev, L.A. Slonimsky, R.P. Kats played an important role in the fight against fungal diseases in Uzbekistan. Since 1953, the doctors of the skin and genitourinary dispensary of the Tashkent region actively participated in the practical work of assisting the population in medical examinations and rehabilitation in the cities and districts of the region. During 1953-1956, the employees of the dispensary worked as part of medical teams and participated in health improvement work in 28 villages and 2 cities. In the cities of Begovot, Mirzachol, Yangiyol and Chirchik, medical squads were established to combat fungal diseases. In 1953-1956, 811,154 people underwent primary preventive examination by mobile regional medical teams, and 2,054 people (0.23%) were diagnosed with the disease. 1969 of them (95.5 percent) were hospitalized. As a result of systemic health care measures in children's groups of the Tashkent region, the incidence of dermatomycosis in general decreased from 0.5% in 1951 to 0.1% in 1956, i.e. by 5 times. When the disease situation in the Tashkent region is studied by comparing the urban and rural areas, the severity of the situation in the villages is determined in this regard. For example, in 1956, only 65 cases of fungal infections were detected in the cities of Tashkent region, and 759 people were registered with this disease in the villages. 88.2% of patients were men, only 11.8% were women. Certain measures were taken to organize the fight against fungal diseases in the Tashkent region. Special hospitals with 35 beds each were built in three districts of the region, and 6 x-ray therapy rooms were established. Two trucks and one car were allocated to send dermatomycosis patients to their homes or regional hospitals. The number of dermatovenerology institutions and their bed capacity have been increased. In 1950, the number of such institutions was 35, and in 1956, there were 43. In 1950, 42 dermatovenerologist doctors worked in

Tashkent region, in 1956, 62 dermatovenerologist, 6 laboratory assistants, 3 serologists, 7 radiologists and 2 dermatovenerologist paramedics worked, a total of 80 people. In addition, special educational events were conducted along with improving the qualifications of doctors and nurses in the fields of dermatovenerology and general medicine. In 1951-1956, 226 doctors and medical workers were trained in the region, including 18 radiologists, 122 medical workers, 42 village doctors, 40 dermatologists and 4 laboratory technicians [10].

So, the issue of combating skin-genital diseases has become one of the most complex and difficult areas of the health sector. The uncertainty of statistics of this disease became a serious obstacle to strengthening the material and technical base of the field. Because it caused problems in the issues of opening treatment facilities in this direction and allocating treatment places.

References:

1. Aripov S.K., Eshboyev E. Teri va tanosil kasalliklari.– Toshkent.: O‘zbekiston milliy enskilopediyasi, 1997.– B. 3-8.

2. Рахимова Л.В. Вклад Ибн Сины (Авиценны) в развитие дерматовенерологии.: Автореф. дисс. канд. меди. наук. – Москва, 1987. – С. 3-14.

3. Усманов Т. Материалы к истории борьбы с сифилисом в Узбекистане (1865-1970 гг.).: Автореф. дисс. канд. меди. наук. – Ташкент, 1971. – С.5

4. Mo‘minova G.E. O‘zbekistonda ekologiya tarixiga doir ba’zi mulohazalar // Imom Buxoriy saboqlari.–2017.–№ 1.–B.80-81.

5. O‘z MA, 837-fond, 10- ro‘yxat, 826-ish, 3-varaq.

6. O‘z ITTH MA, 1-fond, 1-ro‘yxat, 9382-ish, 4-varaq.

7. O‘z ITTH MA, 1-fond, 1-ro‘yxat, 9438-ish, 1-varaq.

8.Славнин А.И. Научная деятельность Узбекского научно-исследовательского кожно-венерологического института за 25 лет (1932-1957 гг.) – Т., Медгиз УзССР, 1959. – С.18

9. Матвеев В.Н. Пути и результаты борьбы с дерматомикозами в Узбекской ССР в послевоенный период – Т., Медгиз УзССР, 1959. – С.4

10. Тахиров К.Н. Опыт организации борьбы по ликвидации заболеваемости дерматомикозами среди населения Ташкентской области // Медицинский журнал Узбекистана – 1957.– №5 – С.60.

11. Ташпулатов Б. Ш. XX АСРДА ТУРКИСТОНДА ТИББИЁТ ЙЎНАЛИШИ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЙЎЛГА ҚЎЙИЛИШИ //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ.–2020.–№. SI-1 №. – Т. 3.

12. Muminova G., Tashpulatov B. POLITICAL REPRESSIONS DURING THE PERIOD OF COLLECTIVIZATION IN UZBEKISTAN (ON THE EXAMPLE OF KASHKADARYA REGION) //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 725-729.

13. Tashpulatov B. S. LOOKING AT THE HISTORY OF MEDICAL EDUCATION SYSTEM (ON THE EXAMPLE OF UZBEKISTAN) //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 176-181.

14. Shukhratovich T. B. HISTORY OF TRAINING OF SECONDARY MEDICAL SERVICES IN UZBEKISTAN //EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR). – 2021. – Т. 7. – С. 1-1.

15. Ташпулатов Б. Ш. История Медицинских Институтов Узбекистана //ББК 1 Е91. – 2020. – Т. 215.

16. Tashpulatov B. History of Training of Higher Medical Staff in Khorezm Region //НАУКА И ТЕХНИКА 2021. АКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ. – 2021. – С. 10-13.

ДІЯЛЬНІСТЬ АЛЕКСАНДРА ДУБЧЕКА У ПЛАНІ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ

Дунайський Іван Володимирович
Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Каліщук Оксана Миколаївна
Доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Александр Дубчек – одна з найбільш парадоксальних постатей XX століття. Народився у Чикаго, виріс у забутому словацькому селі, а до школи вперше пішов у Киргизстані. У 1938 році, у розпал сталінських репресій, 17-річний Дубчек разом із батьками переїхав з берегів Волги до Західної Європи. Він був словаком, який очолив Чехословаччину, де завжди домінували чехи. Потомственний робітник та комуніст, випускник Вищої партійної школи при ЦК КПРС, людина, яка провела третину свого життя у Радянському Союзі і яку Брежнєв ласкаво називав «наш Саша». Але також він був лідером демократичної мирної революції, спрямованої проти радянського панування. Дубчек мав найвищу владу в своїй країні менше року, проте назавжди вписав своє ім’я в історію не лише Чехословаччини, а й усього світу. Після двадцятирічного забуття та ізоляції він знову повернувся на політичну арену, але загинув через кілька місяців після цього [1].

Александр Дубчек народився в Словаччині в 1921 році. З 1925 року протягом 13 років, його сім’я жила в Радянському Союзі. Повернувшись на батьківщину, працював слюсарем. Потім вступив до Комуністичної партії Чехословаччини, брав участь в антифашистському русі та Словацькому національному повстанні. Після війни, у 1949 році, перейшов на партійну роботу в якості секретаря, а згодом і першого секретаря Тренчинського обкому Комуністичної партії Словаччини. Далі було навчання на юридичному факультеті Братиславського університету та вступ до Вищої партійної школи при ЦК КПРС. У період 1960–1968 років політична кар’єра О. Дубчека розвивалася надзвичайно бурхливо, він пройшов непростий і насичений подіями шлях від секретаря ЦК КПЧ з промисловості до члена президії ЦК Компартії Словаччини та депутата Федеральних зборів ЧССР [2, с. 15].

До 1949 року Дубчек продовжував працювати на заводі в Тренчині, а згодом став просуватися по партійній лінії. У 1951–1955 роках він навчався на юридичному факультеті Братиславського університету і водночас робив кар'єру в рядах Компартії, успішно поєднуючи навчання з керівництвом місцевими організаціями КПЧ в Тренчині та Банській Бистриці і засіданнями в

Національних зборах у Празі. Після закінчення університету Дубчека направили до Вищої партійної школи в Москві, де він навчався з 1955 по 1958 роки [3].

Александр Дубчек, який ввів у загальнополітичний дискурс ідеологему «соціалізм з людським обличчям» («socializmus s ľudskou tvárou»), орієнтував свою діяльність як політичного і державного діяча на її втілення в життя. Слід зазначити, що існує кілька версій появи ідеологеми «соціалізм з людським обличчям». Її авторство приписується то Артуру Гедлі, автору книги «Влада з людським обличчям», то чехословацькому філософу Радовану Ріхті, від якого Дубчек нібито її почув, і іншим. Але найчастіше стверджується, що вперше дана ідеологема прозвучала у виступі лідера КПЧ 18 липня 1968 року, який закликав «проводити таку політику, щоб соціалізм не втратив своє людське обличчя» [4].

Обрання Александра Дубчека стало важливою подією на фоні змін, що передували «Празькій весні». Серед них були розвінчання культу особи Сталіна на XX з'їзді КПРС, звільнення дисидентів та усвідомлення необхідності економічних реформ. Дубчек, що змінив консерватора Антоніна Новотного, відрізнявся відкритістю і отримав прізвисько «політик, що посміхається». Його обіцянка побудувати «соціалізм із людським обличчям» викликала підтримку серед населення, хоча деякі, як-от співачка Марта Кубішова, сумнівалися в її реалістичності. Історик Ян Адамек вважає це гасло «чудовим прикладом політичного маркетингу», оскільки його можна було інтерпретувати по-різному [5].

Отже, Александр Дубчек, незважаючи на короткий термін перебування при владі, став символом змін у Чехословаччині, представляючи ідеї «соціалізму з людським обличчям». Його обрання на посаді лідера країни відбулося на фоні важливих політичних зрушень, таких як розвінчання культу особи Сталіна та заклик до економічних реформ. А. Дубчек, який вирізнявся відкритістю і демократичними прагненнями, отримав підтримку серед народу, хоча його обіцянки викликали певні сумніви. Ідея «соціалізму з людським обличчям» стала важливим політичним гаслом, що демонструвало сподівання на більш гуманістичний підхід до соціалістичних принципів. Його спадщина залишилася значущою не лише для Чехословаччини, а й для світової історії демократичних рухів.

Список літератури

1. Підлуцький О. Александер Дубчек: партійний функціонер, який спробував дати соціалізму людське обличчя. *Дзеркало тижня*. 25 квітня 2008. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/aleksander_dubchek__partiyniy_funktsioner,_yakiy_sprobuvav_dati_sotsializmu_lyudske_oblichchya.html. (дата звернення: 05.11.2024)

2. Alexader Dubcek. Zivot a doba / Jan Uher. 1 vyd. Zilina: Oriens, 1999. 85 s.

3. Los Angeles Times Interview: Alexander Dubcek: The Former Czech Leader Surveys Another «Prague Spring». 1992. August 09. Garrett White. URL: https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-08-09-op-6367-story.html (дата звернення: 05.11.2024)

4. Rudé právo. 1968.19.VII.

5. Віллоубі Я., Каневський Д. Незабутня «Празька весна». *DW*. 5 січня 2018. URL: http://surl.li/glzpsj. (дата звернення: 05.11.2024)

BRIDGING LEGAL LACUNAE: AI PROTOCOL I. SUPRANATIONAL PROTOCOL ON RESPONSIBLE AI USE AND LABOR RIGHTS (PART I IN A SERIES OF PUBLICATIONS)

Prianykova Polina
President of the Global AI Center POLLYPRIANY,
International Human Rights Defender on AI,
Author of the first AI Constitution in the world history,
Lawyer & Economist

Prianykov Valentyn
Doctoral candidate in Legal Sciences,
Candidate of Legal Sciences, Attorney of the UNBA,
Honourable Member of the Prosecutorial Authorities of Ukraine

In the burgeoning landscape of Artificial Intelligence, the rapid escalation in technological capabilities has precipitated a myriad of ethical, legal, and social quandaries that transcend national borders and conventional regulatory frameworks. The Global AI Center POLLYPRIANY, renowned for its academic contributions to the discourse on AI and human rights, has identified a critical lacuna in the global governance of AI labor relations and safety standards. Through extensive participation in International academic conferences and collaborative think tanks [1-3], the Center has discerned a pressing need for a harmonized global protocol that addresses these emergent issues with the acuity they warrant. ***This scholarly paper introduces the Supranational Protocol on Responsible AI Use and Labor Rights****, a pioneering legislative framework designed to fortify the integration of AI into societal fabrics without compromising fundamental human rights and labor protections.*

Keywords: Artificial Intelligence, AI Constitution, AI Regulation, International Law and AI, Supranational Legal Frameworks, AI and Human Rights, Global Labor Standards, Ethical AI Deployment, Labor Rights and AI, AI Risk Insurance, AI Deployment Certification, Cross-National AI Labor Council, House of Labor, Virtual Reality Job Simulation, AI Safety Standards, Harmonized AI Protocols, International AI Collaboration Oversight Committee, Global AI Safety and Rights Repository, AI Regulatory Council, AI Synergetic Center, AI Regulatory Arbitrators, Innovation Encouragement, Digital Personhood, Liability.

Prolegomenon & Antecedent Analysis. ***In October-November 2024***, our ***Global AI Center POLLYPRIANY*** undertook a series of discussions focusing on the intersections of AI with various societal sectors. These engagements were geared toward understanding and addressing the multifaceted impacts of AI technologies. During this period, ***the Center*** conducted detailed analyses, partook in validation

workshops, and consultations to explore and present our views on agenda items related to AI.

During the United Nations' Multi-Stakeholder Hearing titled 'Financing for Sustainable Development: Enhancing Indigenous Peoples' Traditional Governance System for Accessing Opportunities of Financing' on October 29, 2024, the Global AI Center POLLYPRIANY illuminated critical insights into the integration of Artificial Intelligence with indigenous governance systems [1]. Held at the UN Headquarters, the forum provided a platform to discuss the transformative potentials of AI in enhancing economic opportunities for indigenous populations worldwide.

President of the Global AI Center POLLYPRIANY addressed the gathering on the profound role AI can play in empowering indigenous communities. Citing recent Australian scholarly research, POLINA PRIANYKOVA noted that approximately 38% of the Indigenous population in Australia are unfamiliar with what generative AI entails. This gap underscores a global need for more inclusive AI education and engagement strategies. Our approach at the Global AI Center advocates for the proactive involvement of indigenous peoples in the development, maintenance, and evaluation of AI technologies, moving away from merely retrospective approvals.

Constitutional Commitments to Indigenous Empowerment:

The ***AI Constitution by POLINA PRIANYKOVA © 2023*** enshrines principles designed to ensure that AI deployments respect and bolster the cultural and social frameworks of indigenous communities [10]:

Article 10.2 emphasizes the development of AI-driven tools that offer unique financing models, tailored to meet the specific needs of Indigenous communities, thus supporting their economic integration and empowerment.

Article 4.3 mandates the protection of cultural diversity and the recognition of the unique geographical and cultural identities of indigenous peoples, ensuring that their perspectives are integral in shaping AI developments.

The discussions underscored the necessity of a cooperative and inclusive approach to technological deployment, one that truly supports and enhances the heritage and rights of indigenous peoples globally.

In the evolving discourse on AI, the intersection of technology and social equity is gaining unprecedented focus. A critical juncture in this discussion was reached during the ***UNESCO Women4Ethical AI initiative*** held at UNESCO HQ in Paris, France, on October 30, 2024 [2]. This initiative highlighted the pressing need for AI frameworks that not only advance technology but also foster gender equality, ***resonating with the principles embedded in the AI CONSTITUTION by POLINA PRIANYKOVA © 2023, as demonstrated by the following key articles:***

Articles 1.1 - 1.9: Safeguarding Human Dignity and Inclusivity

1.9.1 and 1.9.3 specifically mandate state actions to protect employment and enhance educational opportunities in AI, crucial for women's integration into tech fields. The emphasis on safety and protection from adverse AI repercussions aligns with creating a non-discriminatory and inclusive work environment, crucial for female professionals.

Article 2: Governance and Transparency

Article 2.1 promotes transparency and openness, essential for fostering an environment where gender biases in AI programming and deployment can be openly discussed and rectified.

Articles 3 and 4: Ethical Norms and Cultural Inclusivity

4.1 – 4.6 address the development of AI systems that recognize cultural and linguistic diversity, supporting global access and inclusivity, which is pivotal in supporting women from diverse backgrounds in tech roles.

Article 6: Cybersecurity and Protection

6.1 focuses on protecting the digital ecosystem, which indirectly supports safer online spaces for women, often targets of cyber harassment.

Article 9: Global Standards and Responsibilities

This article's focus on adhering to international norms and enhancing AI functionality without compromising human rights underpins the necessity of including women in AI development processes to avoid gender-biased algorithms.

Article 10: Equity and Non-Discrimination

10.3 insists on the equal service of AI systems to all individuals, regardless of gender, promoting an equitable tech environment.

Each of these principles demonstrates a proactive approach to integrating gender equality into the fabric of AI development and governance. And this list is not exhaustive.

It is also salient to acknowledge ***the invaluable contributions of the distinguished conference speakers***, whose visionary ideas have illuminated this forum. ***The alignment and resonation of the insightful contributions with the principles outlined in the AI Constitution is both affirming and inspiring.*** It is a testament to the global community's shared commitment to fostering an AI ecosystem that is not only technologically advanced but also deeply rooted in the values of inclusivity and equality.

In the recent ***African Union's Validation Workshop of the Implementation Plan of the AU Continental Strategy on Artificial Intelligence,*** held online from November 6th to 8th, 2024, the Global AI Center POLLYPRIANY engaged deeply with the discourse on the evolving landscape of AI governance [3]. During these discussions, the Center made a critical observation about the broader implications of AI on the workforce.

We recognize and want to reiterate the diligent commitment of the African Union which is conspicuous in its targeted policies, inter alia in terms of indigenous languages incorporated in algorithmic trainings, tectonic shifts in education & professional retraining, security of private data, gender equality – all these aspects and given exemplary attention, ***but the fact that the potential NOVEL VULNERABLE group of people on the continent – literally all the representatives of all the professions may be jeopardized – is not directly stipulated and taxonomized and, hence this clarion call may not stand in the agenda*** of the relevant oversight authority.

Thus, the genesis of this Protocol can be traced to a confluence of technological advancements and evolving labor paradigms that have highlighted significant gaps in

existing international law concerning AI. Traditional labor laws and safety regulations may prove inadequate in preempting or redressing the disruptions occasioned by AI in the workforce. Prior scholarly works and legislative attempts have typically approached AI regulation through piecemeal amendments to existing laws or the establishment of non-binding ethical guidelines, which lack the enforceability required to manage the pervasive influence of AI technologies effectively, as we stated in our prior academic research [4-9].

Moreover, an analysis of previous frameworks reveals a tendency towards reactive rather than proactive governance, with policies often lagging behind technological developments. This lag not only exacerbates the risks associated with AI deployment –ranging from unemployment due to automation to ethical dilemmas surrounding digital personhood – but also stymies potential benefits in sectors such as healthcare, education, and public administration – and this list is far not exhaustive.

Strategic Imperatives. In response, ***the Supranational Protocol crafted by the Global AI Center POLLYPRIANY*** proposes a comprehensive, binding framework that integrates the principles of equity, transparency, and accountability into AI deployment and governance. The Protocol aims to preemptively address the ethical and labor-related challenges posed by AI, ensuring that technology augmentation does not come at the expense of human dignity or societal welfare. The initiative aforementioned reflects an acute awareness of the dynamic interplay between technological progress and human values, advocating for a legislative approach that is both visionary in its scope and grounded in practical enforceability.

Proposed Framework:

Supranational Protocol on Responsible AI Use and Labor Rights

Preamble

Whereas the rapid development and deployment of Artificial Intelligence technologies demand a globally coordinated effort to ensure they enhance rather than compromise human rights and labor protections;

Acknowledging the fundamental rights and dignity of all humans as paramount, and recognizing the potential of AI to both support and challenge these rights;

Desiring to create a harmonized framework for the ethical use of AI that prioritizes human safety, rights to labor, and the maintenance of human dignity across all spheres of life;

Recalling the principles and spirit of ***the AI Constitution, authored by POLINA PRIANYKOVA***, which establishes the framework for the coexistence of humankind and AI, emphasizing the supremacy of human rights, the importance of an AI-friendly environment, and the integration of AI into society under strict ethical, legal, and humanistic guidelines;

Hereby, the parties to this Protocol agree to uphold and integrate these principles, ensuring that AI's deployment aligns with the lofty objectives of enhancing human capabilities without infringing upon human dignity and rights, fostering an environment where Artificial Intelligence operates not only as a technological asset but as a beneficent entity in the global society, adhering to the highest standards of legality, ethics, safety, and human rights as stipulated by the AI Constitution and this Protocol.

The parties to this Protocol agree as follows:

Article I – General Principles

1. Purpose: This Protocol, inspired by and in the spirit of the AI as framed by POLINA PRIANYKOVA under the auspices of the United Nations, establishes international legal standards for the use of Artificial Intelligence (AI). It aims to ensure AI operates within frameworks that uphold legality, ethics, safety, and human rights, thus supporting the development of AI as a beneficial and integrated aspect of global society.

2. Scope of Application: The provisions of this Protocol apply universally to all AI-related activities, irrespective of the technological sophistication or the sector of deployment. This universal applicability ensures that AI operations, from autonomous systems in localized devices to global AI in vast networked environments, adhere to the same high standards of operation as delineated by the AI Constitution and this Protocol.

3. Human-Centric AI Design and Deployment:

3.1 Ethical AI Development: AI shall be developed and deployed with a mandatory prioritization of human safety, dignity, and rights. It should enhance human capabilities without replacing human labor in sectors where ethical standards or human dignity could be compromised.

3.2 Rights of Digital Personhood: AI that qualifies for a status akin to Digital Personhood shall be endowed with specific rights and obligations tailored to prevent the erosion of human dignity or societal welfare, congruent with the stipulations of the AI Constitution.

3.3 Proactive AI Benefit Sharing: Efforts shall be directed to ensure that AI's benefits are shared equitably across all strata of global society, contributing to a reduction in inequality and supporting sustainable development goals.

4. Adherence to International Standards and Local Compliance:

4.1 Regulatory Conformity: All AI entities must operate in strict conformity with both international digital laws and local legislation, promoting a safe and lawful integration of AI technologies worldwide.

4.2 Continuous Monitoring and Adaptation: Mechanisms shall be put in place for the continuous monitoring of AI developments, with periodic reviews and updates to regulations to adapt to new technological realities and societal impacts.

5. Innovation and Ethical Progression:

5.1 Encouragement of Ethical Innovation: The Protocol encourages innovation in AI technologies and applications that are aligned with ethical standards and promote human welfare, particularly in areas of public health, education, and environmental sustainability.

5.2 Ethical Boundaries of AI Deployment: Innovations in AI shall not extend to applications that manipulate, harm, or unduly influence human populations or individual freedoms, adhering to the AI Ethics Principle of neutrality and objectivity.

6. Transparency and Public Trust:

6.1 Transparency in AI Operations: Transparency in AI operations is imperative, ensuring that all AI-related decisions, especially those affecting public

rights and freedoms, are conducted openly and are amenable to public scrutiny and debate.

6.2 Building Public Trust: Efforts shall be made to foster public understanding of AI technologies and their impacts, building trust through education, open dialogue, and participatory decision-making processes.

7. Global Cooperation and Oversight:

7.1 Establishment of a Global AI Regulatory Council: A Global AI Regulatory Council shall be established, comprising international representatives to oversee the strategic development of AI norms and standards, ensuring global interests and humanistic values are preserved.

7.2 Cross-Border Data Flows and AI Management: Special attention shall be given to managing cross-border data flows and the global operation of AI systems, ensuring that such operations do not contravene the sovereign laws of nations or the rights of individuals.

Article II – Labor Rights and AI

1. Inviolability of Human Labor:

1.1 Prohibition of Replacement in Protected Sectors: No Artificial Intelligence system shall replace human labor in sectors designated as protected, where the intrinsic value of human judgment and interaction is paramount. These sectors shall be defined and periodically reviewed by competent authorities.

1.2 Controlled Integration in Permissible Sectors: In sectors deemed permissible for partial AI integration, such deployment shall be meticulously regulated to ensure it complements human efforts without inducing workforce redundancy. Parameters for such integration shall be clearly defined and enforceable under national laws.

1.3 Complete Replacement in Hazardous Conditions: AI may wholly replace human labor exclusively in scenarios classified legally as extremely hazardous, where human health and safety are at significant risk. Such conditions include, but are not limited to, roles in hazardous environments, roles requiring exposure to toxic substances, and other high-risk industrial tasks. Determinations of such conditions shall be made by a duly authorized body and are subject to stringent oversight and regular reassessment.

2. Social Support and Retraining:

2.1 Comprehensive Social Support Measures: Individuals displaced or economically affected by AI integration are entitled to robust social support, including but not limited to:

2.1.1 Retraining Initiatives: State-sponsored retraining programs designed to equip affected workers with skills relevant to emerging job markets influenced by AI technologies. These programs shall incorporate advanced training tools, including Virtual Reality (VR) simulations, to provide immersive, practical training experiences that closely mimic real-world job environments.

2.1.2 Economic Compensation: Financial support shall be provided to ensure that individuals affected by AI displacement receive an income not less than their income prior to displacement. Alternatively, a supplemental income shall be provided

to bring their reduced income up to its previous level, thus mitigating the economic impact of job transition.

2.1.3 Health Benefits: Continuous access to medical insurance or equivalent benefits shall be maintained for individuals affected by AI-related job displacement. This includes psychological support and counseling to help individuals cope with career transitions and the stress associated with adapting to new employment landscapes.

2.2 Integration of Virtual Reality Job Simulation:

2.2.1 Application in Retraining: Virtual reality technology shall be integrated into retraining programs to simulate job roles that are expected to see significant AI integration. This will enable trainees to develop hands-on experience and familiarity with AI tools and environments, enhancing their adaptability and employability.

2.2.2 Continuous Update and Development: VR simulation content shall be continuously updated to reflect the latest AI advancements and job market requirements, ensuring that the training remains relevant and effective.

2.3 Monitoring and Enforcement:

2.3.1 Establishment of an Oversight Body: The Cross-National AI Labor Council (hereinafter referred to as the 'House of Labor') shall serve as the oversight body responsible for ensuring the implementation, continuous monitoring, and regular assessment of social support mechanisms. This body will also be tasked with adapting support measures to evolving labor market conditions influenced by AI advancements. The House of Labor will coordinate with national labor agencies to ensure a harmonized approach to labor standards and worker protection across member states.

2.3.2 Regular Reporting and Evaluation: The House of Labor shall regularly report on the effectiveness of social support measures, including the success of retraining programs and the integration of VR simulations into workforce development. These reports must be comprehensive and include quantitative and qualitative metrics to evaluate the reach and impact of such programs. Based on these evaluations, the House of Labor will provide recommendations for legislative or policy adjustments, aiming to optimize support strategies and ensure that they are responsive to the dynamic needs of the workforce affected by AI deployment.

2.3.3 Data Privacy and Security Measures: Implement stringent data privacy and security measures to protect all data collected and processed through social support and retraining initiatives. Establish protocols for anonymization, secure data storage, and restricted access to ensure that individual and corporate data confidentiality is maintained. These measures will safeguard sensitive personal information and comply with international data protection standards, fostering trust among participants and stakeholders.

2.3.4 Enhanced Transparency and Stakeholder Engagement: Enhance transparency in the operations of social support mechanisms by engaging a broad spectrum of stakeholders in the evaluation and improvement process. This includes workers, labor unions, industry representatives, and AI ethics advocates. Stakeholder forums and public consultations will be held regularly to gather diverse insights and

feedback, which will be integral to refining support programs and ensuring they are equitable and effective.

3. Education and Prognostication:

3.1 Mandatory Educational Forecasting: All accredited educational entities are mandated to furnish both prospective and enrolled students and their legal representatives with rigorous, quantitatively substantiated forecasts pertaining to the viability of professions within the rapidly transforming job market influenced by AI technologies. These reader-friendly forecasts shall include, but are not limited to, detailed statistical analyses, trend projections, and sector-specific employment outlooks, thereby enabling students to make well-informed decisions regarding their future educational and professional paths.

3.2 Informed Choice in Education:

3.2.1 Prohibition of Training for Non-Viable Professions: It is hereby prohibited to offer or continue educational programs and training for professions determined to lack viable employment opportunities in the foreseeable future within the AI-impacted economic landscape, except under extenuating circumstances that justify such educational pursuits for reasons of cultural preservation, public interest, or other significant societal considerations.

3.2.2 Informed Consent for High-Risk Professions: Individuals electing to engage in educational programs directed towards high-risk professions — those susceptible to rapid obsolescence yet integral to addressing critical societal needs, including but not limited to emergency responses to AI-related incidents — shall be provided with exhaustive disclosures regarding the occupational hazards, potential for professional displacement, and the probabilistic employment trajectory post-training. Prior to admission into such programs, candidates must execute an informed consent agreement, duly acknowledging their comprehensive understanding of the profession's precariousness and their voluntary assumption of associated risks.

3.2.3 Continuation of Essential Skills: Notwithstanding the risk of obsolescence, training programs essential for the maintenance of public safety, security, and welfare — including those preparing individuals for roles pivotal in managing AI systems and responding to AI-centric emergencies — shall continue to receive institutional support. This provision ensures the perpetuation of indispensable skills critical to national security and public safety, facilitating a strategic reserve of trained professionals capable of interfacing effectively with AI technologies under adverse conditions.

4. Mandatory AI Risk Insurance:

4.1 Insurance Requirement: All entities deploying Artificial Intelligence technologies at a scale or in capacities that significantly impact socio-economic structures must secure AI risk insurance. This insurance must comprehensively cover both the direct and indirect economic and social costs attributable to potential failures or disruptions caused by such technologies. Coverage should sufficiently compensate affected workers and communities, thereby serving as a robust safety net for AI-induced contingencies.

4.2 Enforcement: Enforcement of this insurance mandate shall fall under the jurisdiction of respective national AI regulatory authorities. These bodies are tasked with rigorous oversight and enforcement, ensuring full compliance with insurance coverage standards. They shall implement periodic audits and require disclosures from insured entities to verify adherence to the mandated insurance requirements.

5. AI Deployment Certification:

5.1 Certification Process: A formal certification process shall be instituted for entities that demonstrate adherence to the highest standards of ethical AI deployment. The process will evaluate compliance with established best practices concerning AI ethics, labor impacts, and integration strategies. The certification protocol will be developed in alignment with globally recognized standards, akin to ISO certifications but specifically tailored to ethical AI deployment.

5.2 Certification Benefits: Certification under this scheme will confer recognized status on compliant companies, showcasing their commitment to ethical AI practices. This recognition will not only enhance their global competitiveness but also foster greater operational transparency. Certified entities will be publicly listed in an international registry maintained by the Global AI Safety and Rights Repository, accessible to consumers, investors, and regulatory bodies, thereby facilitating informed decision-making and fostering a trustworthy AI ecosystem.

6. Reporting and Compliance:

6.1 Annual Compliance Reporting: Each state party is required to submit detailed annual reports on the implementation of labor protections, which include data on AI integration impacts, the efficacy of social support systems, and compliance with educational forecasting requirements. These reports shall be submitted to the AI Regulatory Council, which will subsequently direct the reports to the designated House of the Council for review. Upon approval, these reports must be uploaded to the Global AI Safety and Rights Repository to ensure transparency and accessibility. Further details on repository functions and access are stipulated in the related articles of this Protocol.

6.2 Independent Audits: To ensure the faithful application of this Protocol's provisions, regular independent audits will be conducted. These audits are crucial for verifying compliance particularly regarding labor protections and the integration of AI in the workforce. Audit findings will also be documented and shared through the Global AI Safety and Rights Repository to maintain a record of compliance and to facilitate corrective actions where necessary.

(To be continued. The continuation will be featured in the upcoming installments of the publication series).

References:

1) United Nations' Multi-Stakeholder Hearing 'Financing for Sustainable Development: Enhancing Indigenous Peoples' Traditional Governance System for Accessing Opportunities of Financing', October 29, 2024. Available at: https://www.prianykova-defender.com/global-ai-center-indigenous-peoples-and-ai (Accessed: November 10, 2024).

2) UNESCO Women4Ethical AI initiative & AI CONSTITUTION by POLINA PRIANYKOVA © 2023, October 30, 2024. Available at: https://www.prianykova-defender.com/unesco-oct-30-2024-women4ethicalai (Accessed: November 10, 2024).

3) African Union's Validation Workshop of the Implementation Plan AU Continental Strategy on Artificial Intelligence, November 06-08, 2024. Available at: https://www.prianykova-defender.com/au-november-07-2024-validation-workshop (Accessed: November 10, 2024).

4) Prianykova, P. 2022. 'Voluntary global acceptance of fundamental Human Rights' limitations in the age of AI automation and deployment of trailblazing technologies.' December 13-16, Boston, USA. Available at: https://www.prianykova-defender.com/labour-law-world-economy-ai (Accessed: November 10, 2024).

5) Prianykova, P. 2023. 'Prognostication of Future Professions as a Guarantee of Human Rights Protection in the era of Artificial Intelligence.' February 21-24, Stockholm, Sweden. Available at: https://www.prianykova-defender.com/prognostication-of-future-professions-ai (Accessed: November 10, 2024).

6) Prianykova, P. 2023. 'AI as a watershed moment for artistic spheres: Ethical & Legal quandaries that may be addressed by the Enactment of Polina Prianykova's Scientific & Academic Doctrines on AI: Adoption of AI Constitution, Implementation of AI into the Worldwide Legislation and Establishment of State Monopoly on AI.' May 09-12, Bilbao, Spain. Available at: https://www.prianykova-defender.com/artistic-vocations-and-ai (Accessed: November 10, 2024).

7) Prianykova, P. 2023. 'AI Constitution – Theses, Principles, and Provisions of the Fundamental Law on Artificial Intelligence.' October 31 - November 03, Copenhagen, Denmark. Available at: https://www.prianykova-defender.com/ai-constitution-theses-principles-provisions (Accessed: November 10, 2024).

8) Prianykova, P. 2024. 'AI Constitution, AI and New Job Horizons: Shaping Strategic International Workforce Policies for Human and Robotic Integration, inter alia into the Realm of Cybersecurity, in Times of Crisis and Change.' April 23 - 26, 2024, Zagreb, Croatia. Available at: https://www.prianykova-defender.com/ai-constitution-cybersecurity-jobs (Accessed: November 10, 2024).

9) Prianykova, P. 2024. 'Debut of the Global Ai Center POLLYPRIANY at the Africa-Japan Youth Drive-2024: Participation, Analysis and Research of Strategies, Prospects, and Innovations, inter alia 統合イノベーション戦略.' August 27 – 30, 2024, Bergen, Norway. Available at: https://www.prianykova-defender.com/debut-of-the-global-ai-center-pollypriany-africa-japan-youth-drive-2024 (Accessed: November 10, 2024).

10) Prianykova, P. 2024, AI Constitution, FrancoPak, Kyiv, 392 pp. Available at: https://www.prianykova-defender.com/ai-constitution-full-version-polina-prianykova (Accessed: November 10, 2024).

EFFECTIVENESS OF CAMPAIGNS TO COMBAT JUVENILE CRIME

Turdiboyeva Gulmira
Independent researcher
Karshi State University

Annotation: This article presents analytical information about the effectiveness of campaigns against juvenile delinquency in the Republic of Uzbekistan.

Key words: "Tashkentskaya Pravda", teenagers, minors, delinquency, law making, law.

In the years of independence in Uzbekistan, one of the central places of moral education in educational institutions was the fight against crime. The scope of propaganda on the fight against crime, especially among minors, has been expanded, and clauses dedicated to this issue have been included in the annual plans of each educational institution. Campaigns on this topic became annual.

In the first years of independence in Uzbekistan, the fight against delinquency among minors became one of the important directions of the activity of law enforcement agencies. For example, at the public meeting of the Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan held in June 1992, the situation of the prosecutor's control over the implementation of laws on the fight against crime among schoolchildren and the serious shortcomings in this regard was discussed, and a decision was made to conduct an inspection in the first quarter of 1993.

In protecting the legal rights and interests of schoolchildren, educational institutions and other organizations dealing with this problem have been constantly cooperating with children with difficult upbringing and families in unhealthy environments. For example, in the first quarter of 1993, in order to study the reason for the increase in criminality among students, the Tashkent city prosecutor's office conducted a question-and-answer session with students of vocational and technical educational institutions and some high school students. Also, articles were published in the newspaper "Tashkentskaya Pravda" under the column "Teenager in the center of everyone's attention".

In this regard, certain measures were taken in the regions. In particular, in Bukhara region, a special press club was organized by the law enforcement agencies in order to strengthen the promotion of legislation among the students and to provide legal assistance to the students of the vocational and technical educational institution and their parents.

In the "Man and the Law" program of the Uzbek TV, the column "Youth or bereavement" was opened and appeared every quarter. In addition, in order to ensure the implementation of the provisions of this "State Program" related to minors, legal advocacy work was regularly carried out through the mass media, as well as round

meetings, question-and-answer parties, and screening contests were held in educational institutions, community gatherings.

In 1999, under the responsibility of the "Kamolot" youth social movement, educational and sports-health camps were organized for 1004 minors who were under the preventive account of internal affairs agencies in 13 regions. Also, special boarding school No. 64 for boys 11-14 years old who need special conditions for upbringing and education by the Women's Committee of Uzbekistan, boarding school for girls 11-14 years old in Chinoz district of Tashkent region, Various spiritual-educational and sports events were organized in the specialized special college No. 5 for boys aged 15-18 in the city of Bakht, Syrdarya region, and in the special light industrial vocational college for girls aged 15-18 in the city of Kokan, Fergana region.

The Ministry of Justice and its local bodies have done some work on ensuring legal protection of young people, raising their legal awareness and preventing crimes among young people. Every year, court practice on juvenile crimes was summarized, and submissions were made to the relevant organizations and institutions to eliminate deficiencies in their education and youth crime, and their implementation was monitored. A number of events were also held with other interested organizations.

In cooperation with the General Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan, the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Higher and Secondary Special Education, a number of activities were carried out to prevent crime among students of secondary special and vocational educational institutions. In 2005, a total of 8,456 roundtable discussions, debates and meetings were held with students in cooperation with legal scholars and law enforcement officers in order to prevent crime and offenses among students and reveal its negative impact on the development of society. On January 25, 2007, seminars on crime prevention were held in Samarkand and February 18 in Fergana regions. Also, on May 25, 2007, a scientific-practical conference was held under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan in cooperation with the "Commission on Juvenile Affairs" on the topic "Social protection of children: prospects for improving coaching functions".

"To prevent delinquency and crime among young people (including minors)" specified in paragraph 50 of the "Program of additional measures aimed at the implementation of the state policy regarding youth in the Republic of Uzbekistan" approved by the decision of the President of the Republic of Uzbekistan dated 06.02.2014 No. PQ-2124 In 2011-2013, in 2011-2013, violations and crimes committed by young people in the republic were continuously discussed by the relevant organizations in order to ensure the implementation of the event "to increase the efficiency of the activities aimed at". Based on the analysis, the Ministries of the General Prosecutor's Office, Justice, Internal Affairs, Higher and Secondary Education, Public Education, Health, Labor and Social Protection of the Population, Women and Girls, State Customs Committees, "Mahalla" charitable public fund, "Nuroni" fund, " Kamolot" Youth Social Movement Central Council, "Family" Scientific and Practical Center, Republican Center for Spiritual Promotion, Independent Institute for Monitoring the Formation of Civil Society, National Television and Radio Company in cooperation with "The II of 2014 aimed at preventing delinquency and crime among

young people (including minors) "The program of measures for the IV quarters" was approved. Within the framework of the program, 1,375,586 citizens participated in 11,751 roundtable discussions, 423 conferences, 1,373 seminars, including 1,172,256 students in educational institutions. Films from the events, propaganda events were covered 466 times in the press, 233 times on television, 524 times on the radio and 17 times through the electronic information system.

In addition, emphasis was placed on conducting individual preventive measures with minors who are in a socially dangerous situation, tend to commit crimes, violate public order, are lost or neglected. In 2014, more than 38,000 minors who were left unattended were brought to the police stations and individually explained. 56 of them were helped to get a job, 944 to return to study, 5,396 to be involved in various sports and optional clubs. The collected documents against more than 7 thousand 700 parents who did not fulfill their duties were sent to local commissions for juvenile affairs and their discussions were ensured. 2,339 of them were taken into preventive custody, 42 parents were given a proposal to deprive the parents of their parental rights, and 35 were sent to court authorities to limit their legal capacity. As a result, more than 3,500 minors and their parents were on the road to recovery and returned to a healthy lifestyle. Parents of 188 minors who need special conditions for provision, upbringing and education were informed, and measures were taken to place their children in specialized educational institutions. As a result of all the positive measures implemented in cooperation, crimes committed by minors decreased by 5.8 percent (1058-997).

On May 22, 2014, a scientific-practical conference was organized at the General Prosecutor's Office of Uzbekistan in cooperation with interested ministries and agencies on the topic "Cooperation of law enforcement agencies and state non-governmental organizations in protecting the legal interests of minors". A series of seminars and trainings on the topic "We create the future" was organized among minors. In particular, such events were held in the regional departments of the "educational and methodical center" of the "Kamolot" YIH in the Kyziltepa, Payariq, Urgut, Ko'shrabot and Jomboy districts, with the participation of minors who are under the prophylactic account of the IIB.

In order to regularly control the attendance of students, district, city mayors, deputy mayors, internal affairs departments, commissions for work with minors, representatives of "Kamolot" YOIH, chairmen of neighborhood citizens' assembly and meetings were held with the participation of parents of students who miss classes regularly.

In 2014, 19 deputy directors for spiritual and educational affairs were given "Haifsan" disciplinary action, 14 were given "Fine" disciplinary action, and the employment contract was canceled with 5 people, who irresponsibly looked at the attendance of students at academic lyceums and vocational colleges in Uzbekistan. In cooperation with the regional administration of secondary special and vocational education, the regional prosecutor's office and the IIB, a "data collection" of 406 students who went to foreign countries for various reasons during their education in educational institutions was created. In addition, based on this summary, families were

introduced to the 12-year compulsory education system for each parent and student's relatives in cooperation with the activists of the regional IIB and "Kamolot" YoIH Understandings were given about the importance of child education and professional development.

Prevention of unsupervised and neglected students in secondary special educational institutions, ensuring their regular attendance at classes, prevention of crime and delinquency were also strongly emphasized. In accordance with the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated March 14, 2017 "On measures to further improve the crime prevention and crime fighting system" PQ-2833 "Instruction" was developed and put into practice. An anonymous list of students and youth who did not come to regular classes in educational institutions and left the republic was created and submitted to the Ministry of Internal Affairs on the 10th of every month and to the public administration of the "Mahalla" charity fund. Also, monthly preventive raids such as "Oqviq" and "Attendance" aimed at preventing students from going to "Internet cafes" and "Computer clubs" without going to study during classes and at night without the supervision of their parents or a substitute person and to return them to study. was conducted. In order to involve the general public in the education of teenagers, to prevent the youth from being left unattended and unsupervised, a total of 557 secondary special, vocational educational institutions have been allocated separate rooms for "Mahalla" and the preventive inspector of Internal Affairs. In 2018, a turnstile system was formed in 1139 out of 1418 educational institutions of the secondary special vocational education system.

In conclusion, the result of the campaigns carried out by the partner organizations to fight against juvenile delinquency in our country, the serious approach of the responsible organizations in this regard, the indicators of juvenile delinquency have decreased in that area, on the contrary, the indicators of juvenile delinquency in the areas where the campaigns to fight against juvenile delinquency have been left alone its excess is reflected in archival documents.

List of used sources and literature:

1. Boymurodov Sh.T. Changes in the system of secondary special vocational education in Uzbekistan (1991-2016: Doctor of Philosophy (PhD) diss. in History... .– Tashkent, 2020.– P.80-89.

2. NA Uz, Fund M-13, list 1, case 390, sheet 5.

3. NA Uz, Fund M-37, List 1, Case 4523, Sheet 369.

4. NA Uz, Fund M-76, list 1, case 240, sheet 9.

5. Toshpulatov B. TIBBIYOT XODIMLARINING HUQUQIY MAQOMI VA HUQUQIY JAVOBGARLIGI //Current approaches and new research in modern sciences. – 2023. – T. 2. – №. 3. – C. 68-71.

6. Muminova G., Tashpulatov B. POLITICAL REPRESSIONS DURING THE PERIOD OF COLLECTIVIZATION IN UZBEKISTAN (ON THE EXAMPLE OF KASHKADARYA REGION) //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 725-729.

7. Ташпулатов Б. Ш. Медицинское образование в Узбекистане //Электронный сетевой политематический журнал" Научные труды КубГТУ". – 2020. – №. 3. – С. 480-486.

8. Ташпулатов Б. Ш. XX АСРДА ТУРКИСТОНДА ТИББИЁТ ЙЎНАЛИШИ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЙЎЛГА ҚЎЙИЛИШИ //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ.–2020.–№. SI-1 №. – Т. 3.

9. KarSU G. M., KarSU B. T. POLITICAL REPRESSIONS DURING THE PERIOD OF COLLECTIVIZATION IN UZBEKISTAN (ON THE EXAMPLE OF KASHKADARYA REGION). – 2022.

10. Tashpulatov B. S. LOOKING AT THE HISTORY OF MEDICAL EDUCATION SYSTEM (ON THE EXAMPLE OF UZBEKISTAN) //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 176-181.

11. Tashpulatov B. History of Training of Higher Medical Staff in Khorezm Region //НАУКА И ТЕХНИКА 2021. АКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ. – 2021. – С. 10-13.

12. Shukhratovich T. B. HISTORY OF TRAINING OF SECONDARY MEDICAL SERVICES IN UZBEKISTAN //EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR). – 2021. – Т. 7. – С. 1-1.

13. Ташпулатов Б. Ш. История Медицинских Институтов Узбекистана //ББК 1 Е91. – 2020. – Т. 215.

ANTIPERSONENMINEN UND SPRENGFALLEN IM HUMANITÄREN VÖLKERRECHT

Valchuk Solomia,
Bachelor-Studentin, Juristische Fakultät,
Leonid Yuzkov Universität für Management und Recht,
Chmelnyzkyj

Petrenko Maryna,
Hochschullehrerin, Lehrstuhl für Sprachwissenschaft,
Leonid Yuzkov Universität für Management und Recht,
Chmelnyzkyj

Das Thema «Antipersonenminen und Sprengfallen im humanitären Völkerrecht» ist angesichts moderner bewaffneter Konflikte von großer Bedeutung, da diese Geräte weiterhin erhebliche Verluste sowohl beim Militär als auch bei der Zivilbevölkerung verursachen. Die humanitären Folgen des Einsatzes von Landminen sind katastrophal: zahlreiche Opfer unter der Zivilbevölkerung, darunter auch Kinder. Diese Minen sind auch nach Beendigung der Konflikte gefährlich, weil sie noch viele Jahre lang aktiv bleiben, was den Wiederherstellungsprozess und die Rückkehr zum normalen Leben in Nachkriegsregionen erschwert.

Im Artikel 2 des Übereinkommens über das Verbot des Einsatzes, der Lagerung, der Herstellung und der Weitergabe von Antipersonenminen und über deren Vernichtung (APM) [1] wird bestimmt, was man unter einer „Antipersonenmine“ versteht, deren Einsatzzweck ist, zu verletzen und zu töten: Diese Minen werden durch die Person ausgelöst.

Es ist auch wichtig, den Begriff «Sprengfalle» zu definieren: Dies ist ein Gerät oder Material, das speziell entwickelt, konstruiert oder modifiziert wurde, um tödliche oder verletzende Schäden zu verursachen. Jede Sprengfalle wird unerwartet ausgelöst, wenn eine Person einen scheinbar sicheren Gegenstand berührt oder sich ihm nähert [2, S. 8].

Die Sprengfallen sind oft schwer zu erkennen und können in alltäglichen Gegenständen versteckt sein, was ihre Gefährlichkeit erhöht. Diese Geräte werden häufig in Konfliktgebieten eingesetzt, um den Bewegungsraum der Zivilbevölkerung einzuschränken und Angst zu verbreiten. Ihre heimtückische Natur stellt nicht nur eine unmittelbare Bedrohung dar, sondern führt auch zu langanhaltenden psychologischen und sozialen Problemen in betroffenen Gemeinschaften.

Es ist wichtig zu betonen, dass der Einsatz von Antipersonenminen und Sprengfallen bei bewaffneten Konflikten verboten ist. Insbesondere gemäß den Artikeln 1 und 4 der APM «sollen die Staaten unter keinen Umständen Antipersonenminen entwickeln, herstellen, lagern, anwenden, weitergeben oder jemandem dabei helfen, die nämlich diese Übereinkunft unterzeichnet und ratifiziert haben». Außerdem sollen sie befindliche Antipersonenminen sowohl in Lagern als auch im Boden innerhalb eines

festgelegten Zeitraums vernichten. Artikel 3 der APM bestimmt, dass eine kleine Anzahl dieser Minen nur dann aufbewahrt werden darf, wenn ihr Zweck die Entwicklung von Methoden zur Minenräumung und Vernichtung sowie die Schulung von Personen bei der Anwendung dieser Methoden ist [1].

Die Einhaltung dieser Regelungen ist entscheidend, um humanitäre Auswirkungen von Antipersonenminen und Sprengfallen zu minimieren. Die Staaten, die das Abkommen ratifiziert haben, sind verpflichtet, transparente Berichterstattung über ihre Bestände und Zerstörungsmaßnahmen vorzulegen. Diese Transparenz ist essenziell, um das Vertrauen zur internationalen Gemeinschaft zu stärken und die Unterstützung für Minenräumungsinitiativen zu fördern. Dabei sind effektive Kontrollmechanismen und internationale Zusammenarbeit notwendig, um sicherzustellen, dass diese Waffen nicht in falsche Hände geraten und dass betroffene Regionen effektiv von Minen befreit werden.

Auch ist das Übereinkommen über das Verbot oder die Einschränkung des Einsatzes bestimmter konventioneller Waffen, die übermäßige Verletzungen verursachen oder unterschiedslos wirken können (das Übereinkommen), als einer der völkerrechtlichen Akte zu betrachten, die allgemeine Bestimmungen zu diesem Thema enthalten. Sie wurde am 10. Oktober 1980 in Genf angenommen und trat im Dezember 1983 in Kraft. Ihr ursprüngliches Ziel war es, den Einsatz bestimmter konventioneller Waffen, die als äußerst schädlich oder unterschiedslos wirkend gelten, zu verbieten oder einzuschränken. Das Übereinkommen besteht aus dem Hauptdokument und fünf separaten Protokollen, die bestimmte Waffentypen regeln [3]. Insbesondere Protokoll II regelt den Einsatz von Landminen, Sprengfallen und anderen Vorrichtungen, einschließlich Minen, die zur Behinderung des Zugangs zu Küstengebieten, Wasserstraßen oder Flüssen eingesetzt werden. Es gilt nicht für Seeminen oder Minen in Binnengewässern [4].

Trotz der Tatsache, dass diese Völkerrechtsakte Bestimmungen zum Verbot der Verwendung nicht nur von Antipersonenminen und Sprengfallen, sondern auch von anderen Waffentypen enthalten, halten sich die Mitgliedstaaten an diese Bestimmungen nicht. Dadurch verletzen sie die Normen des humanitären Völkerrechts und verwenden diese Gegenstände als verbotene Mittel zur Kriegsführung. Als Beispiel kann der Kampf unseres Staates dienen, der heute seine territoriale Integrität und Unabhängigkeit verteidigt.

Seit 2014 sind 833 Zivilisten durch Minen und andere explosive Überreste des Krieges im Osten des Landes verletzt worden, darunter 269 Tote (laut Angaben des ukrainischen Verteidigungsministeriums). Die übrigen erlitten Verletzungen oder Behinderungen. Unter den Opfern waren 27 Kinder, was etwa jedem Zehnten entspricht. Erst in den ersten drei Monaten des Jahres 2017 starben in der Konfliktzone über 30 Zivilisten durch Minenexplosionen, und die Zahl der Verletzten überstieg 150. Minen und Sprengstoffe werden in Konfliktgebieten verbreitet, insbesondere entlang der Frontlinien, und stellen eine ernsthafte Gefahr für die Zivilbevölkerung, insbesondere für Kinder, dar. Dieser Wert liegt um 70% höher als im gleichen Zeitraum des Jahres 2016 [5].

Eine Erhebung des Hauptdirektorats für Minenräumung ergab, dass im Zeitraum vom 24. Februar 2022 bis zum 1. Oktober 2024 insgesamt 1041 Personen, darunter 99 Kinder, durch Minen und explosive Kampfmittel verletzt oder getötet wurden [6].

Darüber hinaus wurden während des Koreakrieges (1950–1953) 38 % der amerikanischen Panzerverluste durch Minen verursacht. Auch die Erfahrung des Krieges in Afghanistan (1979–1989) zeigt, dass Minen ein Schlüsselelement der Militäreinsätze von Mudschaheden waren [7, S. 116-117].

Daraus lässt sich schließen, dass Antipersonenminen und Sprengfallen eine ernsthafte Bedrohung für die Menschheit darstellen. Dies wird durch ihre Verwendungsgeschichte und ihre Folgen bei modernen Konflikten bestätigt. Sie verursachen nicht nur erhebliche Verluste beim Militär, sondern stellen auch eine große Gefahr für die Zivilbevölkerung dar, insbesondere für Kinder. Und jedoch hält der Einsatz dieser Geräte bis heute trotz internationaler Bemühungen an, sie zu verbieten und zu vernichten. Deswegen ist das ein akutes Problem, das weitere Aufmerksamkeit und entschlossene Maßnahmen erfordert, um die Sicherheit zu gewährleisten und Menschenleben zu schützen.

Literaturverzeichnis:

1. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (укр/рос): Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.09.1997 р.: станом на 18 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення: 18.10.2024).
2. Інженерні боєприпаси, які використовувались (можуть використовуватись) Збройними силами рф або НЗФ на Сході України (за досвідом проведення ООС (раніше АТО): метод. посіб. Упр. інж. військ командування сил підтримки Збро. сил України спільно з військ. частин. А2641 та центром опер. стандартів і методики підготов. Збро. сил України, 2020. 128 с.
3. Конвенція про конкретні види звичайної зброї. Вікіпедія. URL: http://surl.li/nudccp (дата звернення: 20.09.2024).
4. Заборона та обмеження засобів і методів ведення війни. *Електронна бібліотека онлайн MegaLib*. URL: http://surl.li/fcbojk (дата звернення: 20.10.2024).
5. ООН: Україна на першому місці за кількістю смертей від вибухів мін. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/12/5/7164284/ (дата звернення: 19.10.2024).
6. Понад тисяча українців постраждали від мін за час повномасштабної війни. *Ракурс*. URL: https://racurs.ua/ua/n199901-u-bilorusi-vybuhnuv-shahed-belaruski-gaun-infografika.html (дата звернення: 20.10.2024).
7. Куртсеітов Т.Л., Мосов С.П., Трембовецький М.П. Мінна зброя у фокусі сучасних війн і збройних конфліктів. *Збірник наукових праць Центру воєнно-статегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняховського*. 2020. С.116–121.

СУДОВА ВЛАДА ТА ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Степанюк Софія Миколаївна,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України та археології історії
Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Судова система України є однією з трьох гілок державної влади і відіграє ключову роль у захисті прав громадян, законності та правопорядку. Система судів в Україні складається із загальних судів, спеціалізованих судів і Конституційного Суду України.

Загальні суди – це суди, що розглядають цивільні, адміністративні, кримінальні та господарські справи. Вони поділяються на: місцеві суди (районні, міські, окружні) – перша інстанція для більшості справ; апеляційні суди, які розглядають скарги на рішення місцевих судів; спеціалізовані суди – суди, що спеціалізуються на окремих сферах права, таких як адміністративне, господарське чи кримінальне право. Ці суди створюються для ефективнішого розгляду справ у конкретних правових сферах. До спеціалізованих судів також належить Вищий антикорупційний суд України, який займається розглядом справ, пов’язаних з корупційними злочинами серед державних посадовців. Верховний Суд України – це найвищий судовий орган у системі загальних судів, який забезпечує однакове застосування норм права, переглядаючи рішення нижчих судів.

Конституційний Суд України – це орган конституційної юрисдикції, головна функція якого полягає в забезпеченні відповідності законів, указів та інших нормативних актів Конституції України. Конституційний Суд має право визнати акт чи дію неконституційними, що автоматично анулює їх юридичну силу[1].

Необхідною умовою для побудови ефективної правової держави є Судова реформа. Її завданням є забезпечення незалежності судової влади, зниження рівня корупції, підвищення професіоналізму суддів та створення справедливого правосуддя.

В Україні судова реформа розпочалась із конституційних змін 2016 року в частині правосуддя, які заклали основу для реформи. Серед ключових змін – переформатування Верховного Суду України, перехід до трирівневої системи судів і запровадження більш жорстких критеріїв до кандидатів на посаду судді.

В рамках боротьби з корупцією 2018 року було створено спеціалізований Вищий антикорупційний суд, завданням якого є розгляд справ про корупцію серед високопосадовців. Це стало важливим кроком у забезпеченні прозорості правосуддя та підвищення довіри громадян до судової системи.

Було впроваджено атестацію та переатестацію суддів з метою виявлення недоброчесних суддів. В результаті цього процесу суддів, які не змогли пройти атестацію або підозрювались у корупції, звільнили з посад.

Запровадження автоматизованої системи розподілу справ дозволило уникнути впливу на розподіл справ між суддями, що зробило процес правосуддя прозорішим.

Були введені нові стандарти до кандидатів на посади суддів, включаючи перевірку на відповідність етичним нормам і вимогам доброчесності [3,4].

Судова реформа триває і на сьогодні. Серед проблемних питань – нестача кадрів у судах через очищення системи, що призвело до значного навантаження на працюючих суддів. Це сповільнює розгляд справ, але водночас створює можливість для залучення нових, професійних кадрів.

Судова система в Україні зіштовхується з низкою серйозних проблем, які ускладнюють її ефективне функціонування та негативно впливають на довіру громадян до правосуддя. Серед основних проблем судової влади в Україні варто виділити наступні.

Низький рівень довіри громадян до судової системи. Багато українців вважають судову систему корумпованою та неефективною, що знижує довіру до правосуддя. Випадки упереджених рішень, пов'язаних із політичним тиском або корупційними чинниками, викликають недовіру та сумнів у справедливості судів. Це призводить до відчуження громадян від правової системи та знижує готовність звертатися до суду для вирішення спорів.

Корупція та вплив політики на суди. Корупція залишається однією з найгостріших проблем судової системи в Україні. Вплив влади та бізнесу на суддів через корупційні механізми робить суди вразливими до маніпуляцій. Політичний вплив на судові рішення порушує принцип незалежності судової влади і ускладнює забезпечення неупередженого правосуддя.

Нестача суддів і кадровий дефіцит. Судова реформа передбачала атестацію та переатестацію суддів, унаслідок чого багато суддів залишили свої посади. Це призвело до дефіциту кадрів, через що значно збільшилось навантаження на працюючих суддів. Деякі суди перевантажені, що призводить до затримок у розгляді справ і погіршує доступність правосуддя.

Затримки у розгляді справ. Через високий рівень навантаження, нестачу суддів та організаційні проблеми багато справ розглядаються протягом тривалого часу, що порушує право громадян на своєчасний судовий захист. Затримки у розгляді справ також спричинені великим обсягом апеляційних і касаційних скарг, що тягне за собою тривалість судових процесів.

Недостатнє фінансування судової системи. Недостатнє фінансування впливає на матеріально-технічну базу судів, оплату праці суддів та інших працівників судової системи. Відсутність належного фінансування обмежує можливості для створення гідних умов праці, а також для запровадження сучасних інформаційних технологій, які могли б прискорити процеси розгляду справ і зробити правосуддя доступнішим.

Проблеми з добором і перевіркою суддів на доброчесність.Незважаючи на запровадження конкурсних процедур, добір суддів досі супроводжується питаннями щодо їх доброчесності. Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада правосуддя не завжди можуть ефективно відстежувати відповідність

кандидатів на посаду суддів критеріям доброчесності. Це залишає можливість для призначення суддів, чия репутація викликає сумніви, і послаблює довіру до всього суддівського корпусу.

Недосконала система автоматизованого розподілу справ. Попри існування автоматизованої системи розподілу справ, є випадки маніпуляцій із її налаштуванням, що дозволяє деяким справам потрапляти до "потрібних" суддів. Це ускладнює забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя і створює можливості для зловживань з боку суддів та сторонніх осіб.

Відсутність єдиної судової практики. Часто суди ухвалюють різні рішення у схожих справах, що свідчить про відсутність єдиної судової практики і порушує принцип правової визначеності. Це зумовлено відсутністю чітких рекомендацій та практичних керівництв від Верховного Суду щодо однакового застосування законів, що спричиняє непослідовність у правосудді та ускладнює прогнозованість рішень для громадян [4].

Таким чином, судова система в Україні пройшла значну трансформацію, покликану забезпечити незалежність судової влади та покращити якість правосуддя. Судова реформа спрямована на боротьбу з корупцією, запровадження справедливих і прозорих процедур та забезпечення дотримання прав людини. Водночас систеа залишається ціла низка проблем. Задля повної ефективності реформи необхідно продовжувати роботу над вдосконаленням судової системи, зокрема у сфері добору кадрів і підвищення їх професійної етики.

Список літератури:

1. Офіційний веб-портал Судова влада України. https://court.gov.ua/
2. Ковач Я. (2024). Судова реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та можливі шляхи їх вирішення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, *32*(2), 419–439. https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.32
3. Стефанчук М. Судова реформа в Україні: визначеність категоріального апарату https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/49-1.pdf
4. Ромовська З. Судова влада: про те, що болить. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.) Київ, 2020. С. 23-26.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ступицький Максим Андрійович
аспірант кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ

Анотація: тези розглядають практичні елементи захисту під час фіксації доказів проведення слідчих (розшукових) дій встановлення обставин кримінального правопорушення, визначення вини підозрюваного, на підставі презумпції невинуваті. встановлення Проводиться аналіз механізму процедури процесуальної діяльності сторони захисту. Засада презумпції невинуватості розкривається на підставі встановлення обставин кримінального правопорушення. Пропонуються шляхи удосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: слідчий, прокурор, суддя, адвокат, сторона обвинувачення, сторона захисту, презумпція невинуваті, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії.

Актуальність встановлена на підставі загальної теорії кримінального процесу та передбачає процесуальне визначення засад (принципів) кримінального провадження. Ст. ст. 7, 17 КПК України вказує, що презумпція невинуваті та забезпечення доведення вини включає наступні елементи, зокрема вина обвинуваченого у кримінальному процесі встановлюється за результатом проголошення вироку суддею, ніхто не повинен доводити свою невинуватість у вчинені кримінального правопорушення, всі докази повинні бути об’єктивними, єдиний факт не може бути покладений у основу обвинувачення.

Сторона захисту забезпечує виконання даної засади (принципу) кримінального процесу. Основні обов’язки адвоката, захисника регламентовані кримінальним процесуальним законодавством. Серед вчених, практиків постійно відбуваються суперечки щодо прав захисника у кримінальному процесі. Одні автори вважають, що сторона захисту має достатньо прав для забезпечення захисту, а саме оскарження процесуальних дій або бездіяльності слідчого, надання клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, присутність під час проведення слідчих (розшукових) дій, спілкування з підозрюваним до першого допиту для узгодження правової позиції захисту.

Теоретичне обгрунтвання. Низка вчених вважає, що захисник повинен мати процесуальні повноваження щодо збирання, оцінки доказів під час досудового розслідування. Таким чином участь адвоката на стадії досудового розслідування надасть можливість об’єктивно встановити істину, таким чином, щоб невинувата особа не була притягнення до кримінальної відповідальності, а

виновний за результатом вироку був засуджений за вчинення кримінального правопорушення.

Загальна теорія кримінального права визначає злочином передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), яке посягає на суспільний лад держави, його політичну, економічну систему, власність, особу, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, яке передбачене кримінальним законом. Аналіз диспозиції даної статті кримінального закону надає до висновку, що злочин (кримінальне правопорушення) вчиняє тільки фізична особа, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Другий аспект включає небезпечну діяльність, а саме проти особи, суспільства, держави. Слідчий, прокурор, суддя повинні встановити ознаки кримінального правопорушення та визначити їх як обставини, які підлягають доказуванню, а саме подія кримінального правопорушення, час, місце вчинення, вину підозрюваного, обвинуваченого, розмір матеріальної шкоди, тяжкість вини, а також обставини що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Виклад загального матеріалу. Конституція України, чинне кримінально процесуальне законодавство встановило, що кожна особа має право доступу до правосуддя. В даному разі юридичні конструкції передбачають можливість звернення до суду у разі порушення прав, свобод та гарантій учасника процесу; право на судовий розгляд кримінального провадження на підставі територіальної та інституційної підсудності; забезпечення законодавством України можливості реалізації гарантій прав, свобод та інтересів під час досудового та судового провадження; встановлена судова процедура судового розгляду кримінального провадження повинна відповідати законності, неупередженості суді та учасників процесу.

Чинне законодавство встановлює обов’язкову участь захисника адвоката у кримінальному процесі. Дана термінологія встановлена на підставі класичної правової системи, рішень Європейського Союзу, результатів судового розгляду кримінального провадження Європейськими судами.

Аналіз судової практики Європейського Союзу свідчить, що процесуальна діяльність адвоката передбачає основним елементом забезпечення захисту, роз’яснення процесуальних прав учасникам,встановлення позиції захисту та ін.. Основна позиція адвоката щодо процесуальних прав встановлена після затримання підозрюваного. Адвоката захищаючи підозрюваного повинен діяти в рамках правового кола. Закон не допускає введення в обману, тиску, протиправні дії з боку адвоката. Після спілкування з підозрюваним адвокат визначає позицію захисту, визнання вини та приймає засоби на підставі засади (принципу) невинуватості.

Законодавство США, та Європи встановило положення участі захисника на підставі правила Міранди. В даному разі аналізується та проводиться тлумачення V і VI Поправок до Конституції США [1]. В даному разі вказується, що захисник приймає участь по захисту прав, гарантій учасника процесу з моменту загрози прав підозрюваного.

Конституційний суд України по справі Солдатова Г.І. надав роз'яснення по участі захисника у кримінальній справі, зокрема положення ст. 59 Конституції України треба розуміти, що "кожна людина має право на захист по кримінальній справі і має права вибору захисника, який є спеціалістом в області права, йому надані повноваження особи відносно якої він виступає захисником" [2].

Захисник приймає участь по захисту інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого на підставі ордера юридичної консультації, або документів, які визначають його права адвоката, захисника.

Висновок. Чинне законодавство повинно передбачити процесуальну процедуру судового розгляду кримінального провадження у разі тимчасового обмеження прав, свободи та інтересів учасників процесу. На підставі основних елементів засади (принципу) презумпції невинуватості судова процедура буде ефективним механізмом щодо захисту гарантій кожного учасника процесу.

Список літератури:

1. електроний ресурс- режим доступу: http\\echr.ru\\ documents \\doc \\1252150\\1252150.him).
2. електроний ресурс - режим доступу: http://www.ageyev.org/bar/ksu16.11.2000rus.htm]

ПЕРЕКЛАД ЗАКОНОДАВСТВА ЕС, ЯК ВАЖЛИВИЙ КРОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Тихонова Дар'я Сергіївна
Кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна

Європейська інтеграція для України є найважливішим напрямком розвитку країни, від законодавчих до соціальних питань. Впровадження європейських норм в українське законодавство забезпечить розвиток економіки, формування правової держави, стимулювання чистого довкілля та покращення екології, підвищення якості життя населення, соціальну захищеність, високий рівень життя та зменшення корупції, та прозорості й підзвітності державних органів.

Одним із важливих кроків України на шляху до європейської інтеграції за підтримки Європейського Союзу є розроблення першого посібника з перекладу законодавства Європейського Союзу, що доступний у відритому доступі у форматі он-лайн для всіх зацікавлених фахівців-практиків. Це комлексний двомовний посібник з перекладу законодавства Європейського Союзу (the EU acquis).

Посібник створений в рамках проєкту Європейського Союзу Association4U експертами з перекладу з країн Європейського Союзу у співпраці з чотирма українськими університетами. Посібник не є офіційною чи обов'язковою до виконання інструкцією, але покликаний допомогти у точному перекладі законодавства та термінології ЄС українською мовою, що є однією з передумов для успішної інтеграції України до Європейського Союзу [1].

До співпраці у створенні двомовного посібника долучились, чотири вищих навчальних заклади, а саме: Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка; Київський університет імені Бориса Грінченка; та Житомирський державний університет імені Івана Франка. Посібник виданий з метою спрощення процесу адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу. Він містить в собі основні принципи права Європейського Союзу, термінологію, юридичну англійську мову Європейського Союзу, а також містить приклади, що допомагають перекладачам правильно передати зміст «оригінального» документа.

Посібник з перекладу acquis Європейського Союзу доступний у відкритому доступі, та охоплює дві частини (частину А та частину Б). Частина А знайомить майбутніх перекладачів з правом, мовою та термінологією Європейського Союзу. Частина Б присвячена типологічним особливостям української мови та перекладу українською мовою. Текст посібника

підготовлено англійською та українською мовами, що робить його цікавим для українських правників та науковців [2].

Отже, можна вже сказати, що створення посібника є важливим кроком для забезпечення євроінтеграції України в європейському правовому полі.

Список літератури:

1. Посібник з перекладу законодавства ЄС https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/posibnyk-z-perekladu-zakonodavstva-yes/ (дата звернення 04.11.2024)
2. Перший посібник з перекладу acquis ЄС українською мовою тепер доступний онлайн https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/17472/ (дата звернення 04.11.2024)

БЕЗПЕКА ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЧНОЇ БІОМАСИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ҐРУНТІВ ЗА БІОЛОГІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ

Какура І.В.,
канд. біол. наук, ст. наук. співробітник,
пров. наук. співр. лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Костенко А.І.,
канд. мед. наук, ст. наук. співр.
лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Федоришина О.М.,
наук. співр. лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Гуменнікова Н.М.,
наук. співр. лабораторії гігієни ґрунту і відходів,
Київ, ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М.Марзєєва НАМНУ»

Ґрунт є найбільш чутливим індикатором природних і техногенних геохімічних та екологічних процесів Родючість ґрунтів та ощадливе використання земельних ресурсів здавна були одними з найважливіших питань у житті кожної країни, а за сучасних умов – й поготів. Війна завдала суттєвої шкоди ґрунтам, зокрема – сільськогосподарським землям. Отже питання відновлення родючості ґрунтів та рекультивації земель актуальне вже, оскільки шкода завдана військовою агресією ґрунтам матиме довготривалий характер, а їх відновлення, як свідчить світова практика, займе не один рік. Тому важливо не лише прагнути повернути всі землі до обробітку, а мислити комплексно, враховуючи обов'язково екологічні та соціальні аспекти.

Найефективнішим заходом відновлення родючості ґрунтів є внесення добрив, серед яких органічні і органо-мінеральні мають пріоритет. Рециклінг органічних матеріалів у ґрунт вважається у більшості випадків найкращим екологічним підходом, що дає змогу замикати колообіги природних поживних речовин та вуглецю. Органічні матеріали є цінним джерелом основних поживних речовин (N, P_2O_5, K_2O та SO_3), які мають важливе значення для росту рослин, тобто сприяють сталому виробництву продукції рослинництва. В Україні основною сировиною є органічні відходи, утворені внаслідок життєдіяльності тварин (велика і мала рогата худоба, свині, коні тощо) та птиці. При цьому, вирішується питання стосовно утилізації цих відходів. Органічні матеріали є

цінним джерелом органічних речовин, що сприяють водонасиченню ґрунтів, полегшують механічну обробку та стійкість ґрунту до ерозії тощо. Разом з тим, використання добрив має бути контрольованим як з точки зору агротехнічного ефекту (збалансоване відповідно типу та стану ґрунту, вирощуваних культур, тощо), так і за медико-санітарними і епідеміологічними показниками (не спричиняти погіршення, забруднення ґрунтів та ґрунтових вод, відсутність впливу на умови праці та якість сільськогосподарської продукції, тощо). Відтак необхідним є застосування технологій попередньої обробки органічних матеріалів (сировини).

Зазначені відходи за токсикологічними показниками є безпечними, але можуть становити епідеміологічну небезпеку для довкілля і здоров'я людини. Нами були проведені дослідження органічних біомас від утримання великої рогатої худоби (ВРХ) та рідкої і твердої фракції на основі курячого посліду. Оцінка проводилась за показниками: титр кишкової палички (більше 1,0 «чиста», 0,9÷0,01 «забруднена», 0,009 та нижче «сильно забруднена»); загальне мікробне обсіменіння, кількість термофільних бактерій (патогенні ентеробактерії сальмонели) в 1 г (100-1000 «чиста», 1001-100000 «забруднена», 100001-4000000 – «сильно забруднена»). Згідно з результатами мікробіологічних досліджень проби були оцінені як «сильно забруднені», загальне мікробне обсемінення становило 500 000 КУО/г, патогенні ентеробактерії (сальмонели) в 50 г не виявлено. Гельмінтологічні дослідження зразків проводились за показниками: визначення наявності та кількості яєць гельмінтів мікроскопічним методом. За результатами досліджень у пробах біомаси органічної виявлені життєздатні яйця геогельмінтів у кількостях 40 екз/кг і 29 екз/кг, що оцінено як «забруднені». Отже така сировина потребує особливих умов поводження. Найлегший спосіб компостування, при якому впродовж певного періоду часу під дією природних мікроорганізмів за певної температури та вологості проходять процеси активної фази біорозкладу та деінвазії [1]. Процеси деінвазії природним шляхом більш ефективно відбуваються в анаеробних термофільних умовах без активного перемішування маси за ВНТП-АПК-09.06 [2]. Термін компостування визначений на рівні не менше 6-ть місяців, що підтверджується лабораторними даними. Повторне дослідження зразків біомаси було проведено після природного анаеробного ферментування сумішей упродовж 4-х місяців. Цього терміну виявилось недостаньо, про що свідчать результати мікробіологічних тестів, що виявили «сильне забруднення» за показником загального мікробного обсіменіння при відсутності патогенних ентеробактерій (сальмонели). За гельмінтологічними показниками зразки були чистими. Отже за природних умов повне дозрівання та деінвазія відбуваються не менше ніж за 6-ть місяців, а при витримці упродовж 8-ми місяців відбувається повне перегнивання біомаси. Крім того, в анаеробних умовах скорочується доступ повітря і частково затримується розкладання органічної речовини за рахунок пригнічення життєдіяльності нітрифікуючих бактерій, що сприяють зменшенню втрат азоту і органічної речовини, більша частка азоту залишається в доступних для рослин формах. За

даними досліджень вміст N, P і органічної речовини на різних стаціях дозрівання гною залежить саме від цього (таблиця 1).

Таблиця 1. Вміст азоту, фосфору і органічної речовини залежно від ступеня розкладання гною великої рогатої худоби на солом'яній підстилці, %

Показник	Гній			
	свіжий	напівперепрілий	перепрілий	перегній
Азот	0,52	0,60	0,66	0,73
Фосфор	0,31	0,38	0,43	0,48
Втрати органічних речовин	-	29,0	47,2	62,4

Наведені дані свідчать, що прогресуюче руйнування органічної речовини супроводжується адекватним збільшенням вмісту елементів живлення, особливо на більш пізніх етапах перепрівання гною. Отже, необхідно регулювати і управляти процесами перетворення гною і витратами його сухої органічної речовини, не доводячи до стану перегною, тому що відбуватимуться втрати органічної речовини при його розкладанні, в результаті чого утворюються вода і вуглекислий газ. Тому гній стає одним із резервів поповнення вмісту вуглекислого газу в приземному шарі атмосфери, що має велике значення для фотосинтезу. У розкладанні органічної маси гною приймають участь мікроорганізми, які активно розмножуються за великої кількості органічних залишків, вологи і доступу повітря. Загальна їхня чисельність у розрахунку на один грам сухої речовини значно вища, ніж в найбільш родючих ґрунтах. Розмноження і діяльність мікроорганізмів супроводжується виділенням тепла, особливо, у свіжому гної. Поряд з процесами руйнування і мінералізації органічної речовини свіжого гною із зростанням у ньому бактеріальної маси поступово відбувається синтез нових органічних гумусових речовин, що практично не розчиняються у воді, але піддаються дії лугів. Саме вони складають основу перегною.

Для забезпечення отримання такої цінної сировини при обробці органічної біомаси найкращим є впровадження процесу розподілу гноєстоків на тверду та рідку фази (сепарування) з окремим їх зброджуванням у закритих накопичувачах з дотриманням часових термінів. Закриті системи витримки сприятимуть зменшенню викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин від процесів біодозрівання органічних добрив на основі гною і посліду, а також забезпечуватимуть досягнення необхідних показників вмісту поживних речовин.

Таким чином, обробка органічної біомаси з тваринницьких і птахівничих відходів різними методами, в т.ч. компостування та анаеробного зброджування є обов’язковою для отримання органічних добрив і забезпечить дотримання медико-санітарних вимог безпечного поводження з органічними відходами і мінімізації їх впливу на здоров’я людини.

Список літератури

1. Системи видалення, обробки, підготовки і використання гною: ВНТП-АПК-09.06. К.: Мінагрополітики України, 2006. 143 с.

2. Станкевич В.В., Какура І.В., Костенко А.І. Системи поводження з тваринницькими відходами на сучасних фермах // Гігієна населених місць: зб. Випуск 60. К., 2012. с. 125-130.

ЗБІР ДАНИХ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ МЕТОДИЧНИХ ВКАЗІВКАХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ НА РАДІАЦІЙНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТАХ

Пилипенко Олександр Володимирович
канд. тех. наук, доцент, доцент кафедри охорони праці, цивільної та техногенної безпеки.
УДУНТ ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (Дніпро)

Саньков Петро Миколайович
к.т.н., професор, завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища,
УДУНТ ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (Дніпро)

Гваджаіа Бежан Джумберович
к.т.н., заступник начальника відділу з охорони праці та цивільного захисту, УДУНТ (Дніпро)

Тимченко Павло Олександрович
аспірант спеціальності 263 «Цивільна безпека»
УДУНТ ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (Дніпро)

Паламарчук Володимир Миколайович
магістр спеціальності 263 «Цивільна безпека»
УДУНТ ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (Дніпро)

Актуальність. Зміни в рекомендаціях Міжнародної комісії з радіаційного захисту (МКРЗ) відображають новітні наукові досягнення в сфері радіаційного захисту людини. Існуючі нормативні документи в Україні повинні бути синхронізовані з рекомендаціями викладені в публікаціях, які вказують на напрямки наукових та практичних досліджень. Зміни в рекомендаціях МКРЗ мають безпосередній вплив на міжнародне і національне законодавство, а також на стандарти радіаційної безпеки.

Мета досліджень. Авторами було проаналізовано зміни в методичних та методологічних підходах, в різних публікаціях МКРЗ за весь час їх виходу та на основі аналізу поставлена мета виявити шлях згідно якого було сформовано методологія розрахунку зовнішньої та внутрішньої складової сумарної дози

опромінення людини від джерел іонізуючого випромінення.

Постановка проблеми. Рекомендації Міжнародної комісії з радіаційного захисту (МКРЗ) є «конспектом дій» для визначення та формування національних державних підходів України в галузі радіаційного безпеки населення, радіаційного захисту територій, річок, лісів та атмосферного середовища. Міжнародні організації та національні органи влади, відповідальні за радіаційну захист, а також особи та організації, які використовують іонізуюче випромінювання, прийняли рекомендації та принципи Комісії, як ключові засади своїх захисних заходів. Відповідно до вимог актуальності та доцільності, раз на 10-15 років необхідно переглянути, державні будівельні норми, санітарні правила, норми радіаційної безпеки України [2-3].

В 2007 році замість Публікації № 60 [1], яка була підготовлена в 1989-1991 роках, МКРЗ випустила Публікацію № 103 [2], яка стала подальшим розвитком наукової та методичної бази для розрахунку поглиненої дози, об'ємної активності, сумарної дози опромінення, моделювання ризиків та оцінки збитків. Публікацією № 103 МКРЗ було внесені зміни, до порядку розрахунку величини ефективної дози, розширено список органів та тканин, що входять до визначення ефективної дози, частково змінено значення зважувальних коефіцієнтів для органів та тканин та видів випромінювань, а також регламентовано референтні воксел-фантоми дорослого умовного чоловіка. Раніше МКРЗ не регламентувала певний фантом щодо розрахунків. На практиці використовувалися різні математичні моделі, такі як гермафродитні фантоми MIRD або фантоми різного віку для новонароджених, дітей до 5 років, підлітків та дорослих.

У 2008 р. було випущено довгоочікувану Публікацію № 107 МКРЗ [3], для робітників, що працюють безпосередньо з радіонуклідами, в якій представлені уточнені дані щодо радіаційних характеристик для більш ніж 1260 радіонуклідів. У Публікації № 107 МКРЗ містять усю необхідну інформацію з радіонуклідів для розрахунку дозових характеристик у табличному вигляді. У таблиці, включаючи період напіврозпаду, тип розпаду, енергію та інтенсивність випромінювань, дочірні продукти, коефіцієнти розгалуження. Вважається, що це повністю забезпечує сучасні потреби досліджень у галузі радіаційної безпеки об'єктів ядерно-паливного циклу, захисту персоналу радіаційних об'єктів від випромінювань та питань радіаційної гігієни.

Детальний опис рекомендованих воксел-фантомів для вікової категорії «дорослі» з'явився у 2009 р. у Публікації № 110 МКРЗ [4], що дозволило з цього моменту використовувати їх у розрахунках дозових коефіцієнтів для зовнішнього та внутрішнього опромінення.

Із виходом у 2010 році Публікації № 116 МКРЗ [5] з оновленими даними щодо коефіцієнтів конверсії для зовнішнього опромінення, що дозволило враховувати їх у розрахунках сумарної дози опромінення персоналу з урахуванням дозових коефіцієнтів.

У 2012 році вийшли у світ Публікації № 119 МКРЗ [6], у яких наведені дозові коефіцієнти для надходження радіонуклідів до організму робітників та населення, а також коефіцієнти перерахунку для радіаційного захисту персоналу

від зовнішнього опромінення з урахуванням попередніх Публікацій №№ 68, 72 та 74 [7-9]. Звіт є вичерпним довідковим матеріалом щодо дозових коефіцієнтів, що базується на довіднику по первинному радіаційному захисту, який наведений у Публікації № 60. Коефіцієнти, що наведені у цій публікації, згодом будуть змінені значеннями, які базуються на рекомендаціях з Публікації № 103. Дослідження представлені у Публікації № 119 МКРЗ [6] доповнили загальну картину щодо зовнішнього опромінення від активності, розподіленої у повітрі або в ґрунті внаслідок забруднення навколишньому середовищі, які були відсутні в попередніх роботах.

Найбільший інтерес, з точки зору опромінення персоналу ВО «ПХЗ» представляють Публікації №№ 130, 134, 137? 141 та 151 МКРЗ [10-14], що містять нові дані щодо внутрішнього опромінення персоналу.

Публікація МКРЗ №130 стала основою для розробки національних стандартів радіаційного захисту медичного персоналу, який працює з інтервенційним рентгенівським обладнанням.

В Публікації МКРЗ №134 Комісія надає настанови щодо того, як правильно використовувати рентгенівське обладнання у випадках немедичного опромінення, з метою мінімізації ризиків для здоров’я осіб, які піддаються впливу іонізуючого випромінювання і стала важливим джерелом для регулювання практик немедичного використання радіації, вплинула на розробку національних стандартів і політик у сфері радіаційної безпеки.

Публікація МКРЗ №137 стосується внутрішніх надходжень РН у працівників і є 3 частиною серії документів "Occupational Intakes of Radionuclides", яка присвячена методології оцінки доз, які працівники можуть отримувати від внутрішнього опромінення через потрапляння радіонуклідів в організм. Наведено рекомендації щодо регулярного моніторингу працівників, які можуть контактувати з радіонуклідами, щоб своєчасно виявляти підвищені рівні внутрішнього опромінення.

Публікація №141 МКРЗ під назвою «Професійне надходження радіонуклідів, частина 4» є частиною серії вказівок щодо оцінки та контролю радіаційного опромінення від радіонуклідів у професійних умовах. Ця публікація зосереджена на методологіях оцінки та моніторингу надходження радіонуклідів працівниками, що допомагає гарантувати, що опромінення залишається в безпечних межах. В МКРЗ №141 представлено наступні новації: 1) надає методи оцінки надходження радіонуклідів через вдихання, ковтання та всмоктування шкірою, приділяючи особливу увагу умовам робочого місця; 2) містить дозові коефіцієнти для широкого спектру радіонуклідів, які використовуються для розрахунку ефективної дози, отриманої працівниками після надходження. Ці коефіцієнти допомагають оцінити внутрішню дозу на основі кількості надходження радіонуклідів; 3) представляє біокінетичні та дозиметричні моделі, які описують, як радіонукліди розподіляються, метаболізуються та виводяться в організмі. Ці моделі мають вирішальне значення для розуміння наслідків тривалого опромінення та розрахунку

очікуваних доз при накопиченні певних РН в часі. (дози, яка накопичується з часом після прийому).

Протоколи моніторингу: МКРЗ №141 надає протоколи для моніторингу радіонуклідного опромінення працівників, включаючи періодичні біологічні аналізи як окремих органів, так і усього організму. Це керівництво підтримує розробку надійних програм моніторингу на робочому місці.

Публікація МКРЗ №151 запропонувала оновлену біокінетичні моделі для нових радіонуклідів та для вже вивчених, але в умовах різних форм потрапляння в організм. Моделі враховують, як радіонукліди переміщуються, накопичуються та виводяться з організму. Ці моделі дозволяють проводити більш точний розрахунок доз від внутрішнього опромінення, що є критично важливим для професійного радіаційного захисту.

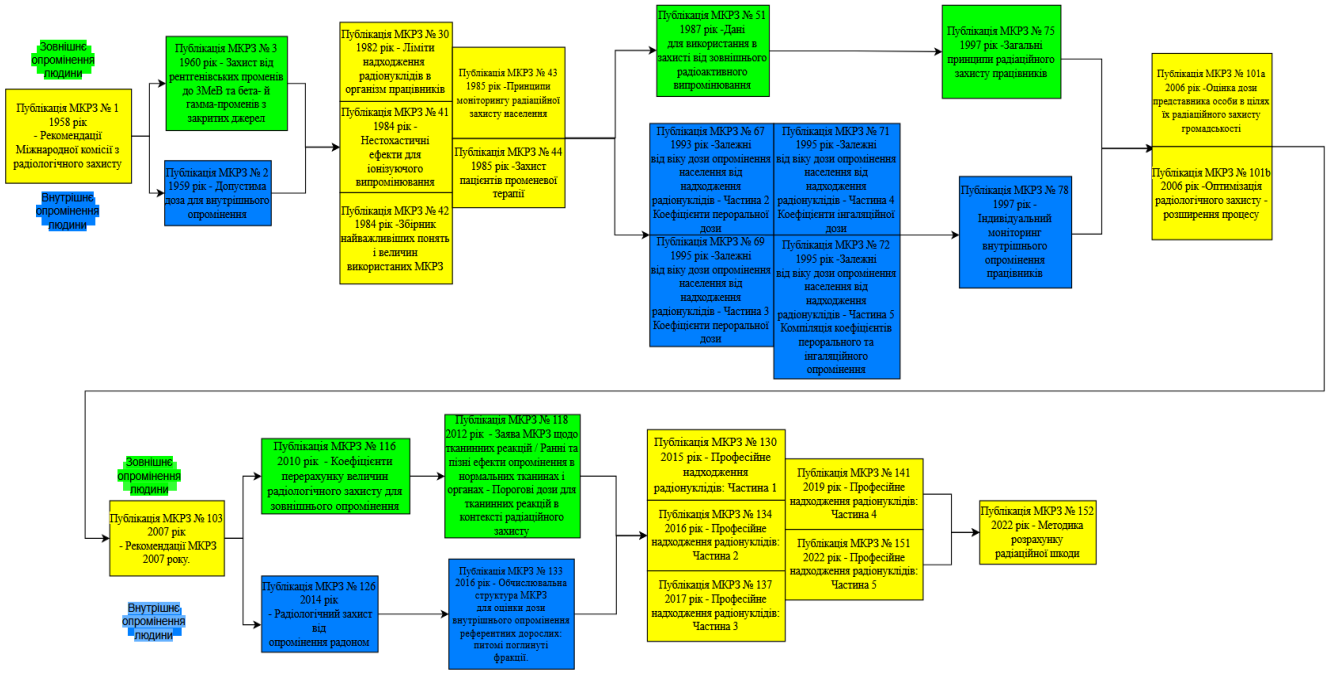

Рисунок 1. Загальна схема розрахунку зовнішньої та внутрішньої складової сумарної дози опромінення, відповідно публікацій МКРЗ.

Попередні дослідження [15-17], показали необхідність проведення наукових теоретичних та практичних досліджень для поліпшення умов праці персоналу радіаційно-небезпечних об’єктів ядерно-паливного комплексу України.

В подальших дослідження автори планують розробити методологічні підходи і викласти їх в методичних вказівках для проведення моніторингу на радіаційно-небезпечних об’єктах, таких як хвостосховища, пруди-відстійники, шламонакопичувачі, інші об’єкти зберігання ТВР чи РРВ колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ».

Висновки. 1. Рекомендації МКРЗ [10-14], призначені для використання спеціалістами з радіологічного захисту, клінічними медичними працівниками, службами радіаційного контролю, надзору та моніторингу, вченими-теоретиками, практикуючими фізиками, іншими фахівцями, які займаються

радіаційною безпекою. Дотримуючись цих вказівок, підприємства, організації і фірми можуть покращити безпеку на робочому місці, шляхом ефективного управління професійним опроміненням радіонуклідами та забезпечення дотримання нормативних лімітів доз.

2. Розроблена загальна схема розрахунку зовнішньої та внутрішньої складової сумарної дози опромінення, відповідно рекомендацій МКРЗ, дозволяють відстежити зміни в сучасних тенденціях щодо професійного опромінення на робочих місяцях. Це дозволить мінімізувати ризики опромінення професійних робітників і фахівців радіаційної галузі.

Список літератури

1. ICRP, 1991. 1990 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection. ICRP Publication 60. Ann. ICRP 21 (1-3).

2. ICRP Publication 103 The 2007 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection

3. ICRP, 2008. Nuclear Decay Data for Dosimetric Calculations. ICRP Publication 107. Ann. ICRP 38 (3).

4. ICRP, 2009. Adult Reference Computational Phantoms. ICRP Publication 110. Ann. ICRP 39 (2).

5. ICRP, 2010. Conversion Coefficients for Radiological Protection Quantities for External Radiation Exposures. ICRP Publication 116, Ann. ICRP 40(2-5).

6. ICRP, 2012. Compendium of Dose Coefficients based on ICRP Publication 60. ICRP Publication 119. Ann. ICRP 41(Suppl.).

7. ICRP, 1994. Dose Coefficients for Intakes of Radionuclides by Workers. ICRP Publication 68. Ann. ICRP 24 (4).

8. ICRP, 1995. Age-dependent Doses to Members of the Public from Intake of Radionuclides - Part 5 Compilation of Ingestion and Inhalation Coefficients. ICRP Publication 72. Ann. ICRP 26 (1).

9. ICRP, 1996. Conversion Coefficients for use in Radiological Protection against External Radiation. ICRP Publication 74. Ann. ICRP 26 (3-4).

10. ICRP, 2015. Occupational Intakes of Radionuclides: Part 1. ICRP Publication 130. Ann. ICRP 44(2).

11. ICRP, 2016. Occupational Intakes of Radionuclides: Part 2. ICRP Publication 134. Ann. ICRP 45(3/4), 1–352.

12. ICRP, 2017. Occupational Intakes of Radionuclides: Part 3. ICRP Publication 137. Ann. ICRP 46(3/4).

13. ICRP, 2019. Occupational Intakes of Radionuclides: Part 4. ICRP Publication 141. Ann. ICRP 51 (1–2).

14. ICRP, 2022. Occupational Intakes of Radionuclides: Part 5. ICRP Publication 151. Ann. ICRP 51 (1–2).

15. The effect of external radiation exposure per person depending on his position and anthropometric indicators Pylypenko O., Shalomov V., Strezhekurov Y., Rudenko

V., Tymchenko P. International Scientific and Practical Conference Innovations in Construction and Smart Building Technologies for Comfortable, Energy Efficient and Sustainable Lifestyle (ICSBT 2024) 10 June 2024 E3S Web of Conferences Volume 534, 2024 – 01016. Режим доступа: https://doi.org/10.1051/e3sconf/202453401016

16. Пилипенко, О. В., Саньков, П. М., Рагімов, С. Ю., Рибалка, К. А., Карасьов, Г. Г. Аналіз характеристик великих дистанційно керованих наземних апаратів для проведення моніторингових досліджень на хвостосховищах колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ». (2023). The 13th International scientific and practical conference «Information activity as a component of science development». Edmonton, 545-557. DOI – 10.46299 /ISG.2023.1.13 URL: https://goo.su/fdU9cKL

17. Пилипенко О.В., Саньков П.М., Паламарчук В.М., Руденко В.П., Тимченко П.О. Вплив рекомендацій міжнародної комісії з радіаційного захисту на формування нормативно-правової бази України. The 9th International scientific and practical conference “Formation of the personality of a specialist as a subject of self-creation” (October 29 – November 01, 2024) Ostrava, Czech Republic. International Science Group. 2024. 297 p. DOI – 10.46299/ISG.2024.2.9 URL: https://isg-konf.com/formation-of-the-personality-of-a-specialist-as-a-subject-of-self-creation/

“BYGONE DAYS” - A STORY FROM OUR PAST DAYS

Dadabayeva Feruza,
Senior lecturer
Namangan University of Business and Science

Abstract: This article discusses the history of the creation of the novel “Bygone Days", the main ideas of the novel, and the opinions of the critics about the novel. The novel was welcomed by the Uzbek readers and intelligent people of all Turkic-speaking peoples and the novel has still its large number of readers.

Key words: school of novel writing, reader, people's life, historical conditions, Turkic-speaking peoples.

Abdulla Qadiri was one of the Uzbek writers of Turkestan who dedicated his life and art to his motherland and died in the service of his nation. He was one of the most forward-thinking people of his time, continuously advocating for societal transformation. In his brief life, he was able to accomplish various works that ultimately benefited the nation. He authored the precious novel "Bygone Days" to raise people's awareness of the truth, injustice, and their role in society. He writes about the novel: “Glancing to the past when starting something new ensures the deed is noble, with this wise saying in mind I decided to dedicate my story to days gone by, namely to the recent past. To the most bloody, dirty and dark days of our history, the time of the last khans”. The novel explores the universal truths which exist in 21stcentury as they were in 1800s: good and evil, jealousy and love, the base and the noble, famine and the wellness. On the one side, the novel seems to be romance by its heros who were the victims of jealousy. On the other side, it is a pure criticism of authorities of the last Khanates.

The novel “Bygone Days” describes the “dirtiest and darkest days of our history”. However, it was recognized by experts that the idea of independence and liberating the homeland existed in the 20s of the last XX century, even if it was expressed secretly. As noted by the critic and writer Umarali Normatov, "Before the novel “Bygone Days”, at the time of the writing of the work and after it, no one in the past century could dare to write about the historical events of life-death importance for the fate of the nation, the country deprived of its independence, but Kadiri was able to create a novel which analyzed the factors deeply, impartially and impressively led to the surrender to the colonialists!”.

The author of "Bygone Days" began to write the novel in 1919, and the novel was completed in 1920. Kadiri published his first drama “Baxtsiz kuyov” and a short story “Uloqda” in 1915, after 4-5 years he published a comprehensive novel “Bygone Days” in Uzbek literature. Unfortunately, the full publication of the work was delayed by five years. As they say, better late than never, the novel reached readers in 1926. This event was a huge event and celebration not only in the history of our national literature, but also in the culture and spiritual life of Central Asia. That period witnessed

great promise through the rise of ideologies that were poised to disrupt the socio-cultural makeup of societies on a global scale. By the time of the publication of “By Gone Days” in 1926, Central Asians saw revolution, famine, civil war and ethnic violence not just as distant global events but as a part of their daily lives.

In Qadiri's period literature served as a tool to unite the nation. Advances in technology gave impetus to forms of expression that helped solidify national identities, meanwhile, there appeared modernist reformers within the Russian Empire. They were intellectuals and fought for the acquisition of a new knowledge, European modeled cultural reform. Those modernists were called as "Jadids". They were identified by their widespread use of print media in promoting their messages and advocacy of the usul-ul-jadid or "new method" of teaching in the schools of the Russian Empire. Patriotic writers used literature as a tool and tried to awaken the awareness of the people. Abdulla Qadiri as a jadid wrote about the injustice of the recent past in order to prevent the disasters threatened people's life in his time. The novel was first partly published on a newspaper Mushtum, later it was published as a whole book. Unfortunately, after a short period of time of the publication, his novel was banned and the author was arrested due to the nationalistic and antagonistic spirit of the story. So, Qadiri for many years in USSR did not receive the award he deserved. But later, when Uzbekistan became an independent country, Qadiri`s work was rehabilitated and become publicly recognised.

The novel was welcomed by the Uzbek readers and intelligent people of all Turkic-speaking peoples like a big holiday. The range of meaning and content of "Bygone Days" is wide; various social and spiritual problems are raised and describe the life of the Uzbek people and its full expression for the first time. The specific historical conditions, life in the situation, state of mind, and spiritual world of our people are clearly embodied on a large scale such as making a living, waiting for guests, husband-wife, parent-child relationships, weddings, various gatherings, happy, enjoyable moments, dramatic and tragic events, from the life of the village to ordinary poor people, different ways of life, worries and joys of people belonging to different classes. In this novel, Kadiri managed to say a lot of things about his time that he could not say in his modern works without destroying the reality of the past, without modernizing it, and expressed his views on many problems that affected him. The ideas put forward by the writer on issues such as the attitude towards Russia, the unity of the people, freedom, personal freedom, morality, family, love, in particular, the past of the nation, the existence of wonderful figures among our people even in the darkest and darkest days of our history, the image of their lives, their big heart, high culture, dreams, sufferings and joys that these were the results of the secret debate with the policy of the administrative command of that time.

Qadiri sometimes feels powerless to see the complex, conflicting, delicate processes in life and people's hearts, express them from the heart, and write them down on paper. “In Bygone Days” several times, while describing such events, the writer apologizes saying, “My pen is incapable of describing this situation”.

Throughout reading the novel, one might be filled with resentment and ire due to the cruel events of the story, such as lousy deeds because of jealousy or the Khans torturing the residents with unbearable taxes however, peculiar beauty of the Central Asian tradition is also well portrayed. Both Atabek and Yusufbek Haji, the main characters of the novel, are people of ideas, worried about the country's prospects, looked for measures to save the country from destruction, had a clear program about it, and were willing to implement it. Kumush is another main hero of the novel who is assimilated to the moon, this can be interpreted in two ways. Firstly, as the moon is in the sky and enlightens the earth in darkness, there might be a relation between the moon and the Uzbek nation. Kumush was killed by her rival Zaynab as a result of jealousy, Zaynab`s unthoughtful deed destroyed the whole family. This incident makes the readers think that if there is a jealousy in the nation, the whole country may collapse and this will eventually look like an earth in the darkness without the moon. Secondly, the moon is maybe perfect in terms of beauty and brightness but in terms of its position in the darkness, it cannot be admired. Although her beauty was perfectly described, her life was not smooth due to the turmoil caused by her and Atabek`s (her husband) enemies. These enemies could not see their happiness and togetherness, therefore they dig holes in Atabek and Kumush`s way.

Kadiri's fame and tragic fate are largely related to the novel "Bygone Days".

This year marks almost 100 years since the first chapters of "Otkan Kunlar" were written. The question of the perfect interpretation and language of the novel "Bygone Days", which is a great literary event in the history of Uzbek national literature, is one of the important issues facing literary studies and literature studies today. Unfortunately, the author's handwritten manuscript of the work has not been preserved.

Glancing to the history through literature indeed gives a vivid imagination of the past events because literature forms the foundation of people through its timeless draw upon universal consciousness. It gives purpose and enlightens the soul. There is much to learn, positive or negative, all can be food for thought. Qadiri mentions his story taken from the recent past but it`s now long stretch for us and his book ties these two periods smoothly. Although his work was not recognised in his time, this fenomenal masterpiece is now adored and could make him well-known.

References:

1. Reese, M. (2020). Abdullah Qadiri and “Bygone Days”. *Uzbekistan: Language and Culture*, *3*(3).

2. Кенджаева, Г. Ф. (2019). TRANSLATION OF CULTURE BOUND WORDS IN THE ENGLISH VERSION OF THE NOVEL" DAYS GONE BY" BY ABDULLA QADIRI. *Проблемы и достижения современной науки*, (1), 69-71.

3. Fattilloevna, K. G. (2021). Methods of Rendering Realias in the Translations of the Novel “Days Gone by” by Abdulla Qadiri. *JournalNX*, *7*(09), 166-171.

4. Hamidov, K. K. (2020). Translation Of Common Words And Phrases In The Novel “Days Gone By” By Abdulla Kadiri. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, *1*(01), 12-18.

5. Olimova, D. (2019). TRANSLATION ISSUES OF LEXEMES EXPRESSING PERSONALITY IN THE NOVEL" THE DAYS GONE BY" BY ABDULLA KODIRI. *Theoretical & Applied Science*, (9), 169-171.
6. “Qodiriy, A. (2018). O ‘tkan kunlar. *Universitet nashriyoti: Toshkent*.
7. Abiraxmatovna, S. M. (2024). “O’TKAN KUNLAR” ROMANI TAHLILI.

TEACHING COHESIVE DEVICES

Obeyd Snejana Spasova
Senior Lecturer, PhD candidate, Department of English Studies,
Konstantin Preslavsky University of Shumen

Abstract: Writing and reading are two of the basic skills that English learners should master and which can objectively reflect the students' overall language ability and accumulation of knowledge. Writing is considered the hardest to acquire either in first or second language acquisition in comparison with other language skills. The usual focus in FLT is on writing grammatically correct language with the proper vocabulary ignoring the organization of ideas, which results in inconsistent and illogical texture. Therefore, cohesion and coherence are important factors in students' writing and comprehending texts and thus an equally important and challenging task for language educators.

The paper presents a brief theoretical account of cohesion as it constitutes the core area of my study along with its various aspects: the cohesive devices in general, and the grammatical ones in particular. Also, some practical aspects for employing the theory are offered for consolidation of knowledge and enhancing language teaching.

Key words: cohesive devices, language skills, FLT, second language aquisition

Introduction

Writing and reading are two of the basic skills that English learners should master and which can objectively reflect the students' overall language ability and accumulation of knowledge. Writing is considered the hardest to acquire either in first or second language acquisition in comparison with other language skills. The usual focus in FLT is on writing grammatically correct language with the proper vocabulary ignoring the organization of ideas, which results in inconsistent and illogical texture. Therefore, cohesion and coherence are important factors in students' writing and comprehending texts and thus an equally important and challenging task for language educators.

The paper presents a brief theoretical account of cohesion as it constitutes the core area of my study along with its various aspects: the cohesive devices in general, and the grammatical ones in particular. Also, some practical aspects for employing the theory are offered for consolidation of knowledge and enhancing language teaching.

Theoretical Basis

The hallmark of cohesion theory *Cohesion in English* by M. A. K. Halliday and Ruqaiya Hasan (1976) could be one of the practical and theoretical basis for teachers in English. For the two researchers, cohesion and coherence are integrated and they present cohesion as a semantic concept. In their words, cohesion is "a semantic relation between an element in the text and some other element that is crucial to the interpretation of it" (1976: 8). For Beaugrande and Dressler, the notion of "cohesion" concerns the ways in which

> the components of the surface text (the actual words we hear or see) are mutually connected within a sequence of utterances. The surface components depend upon each other according to grammatical forms and conventions, such that cohesion rests upon grammatical dependencies (1988: 3).

Cohesion can be achieved if the writer of a text appropriately uses a variety of well-placed cohesive devices that the text requires. This opinion seems to be in keeping with the notion stated by Salkie (1995) that cohesive devices play the role of the glue that holds different parts of a text together. In general terms, cohesion is the connectedness of meanings in a text. Cohesion is expressed by grammatical and lexical means on the surface level that help the text to function as a coherent whole. Cohesion is present where the interpretation of an item depends upon that of another and it has to do with the way in which the meaning of the elements is interpreted. Presupposition is fundamental in decoding a text in terms of its cohesiveness. We always make reference to an item in the context.

Since cohesion is expressed partly through grammar and partly through vocabulary, i.e. through semantic links on surface level between sentences, there are two main types of cohesive devices: grammatical (reference, substitution, ellipsis, conjunction) and lexical (reiteration, collocation). These devices create a network of ties which link various units of text. These relations or ties in their own turn organize and, to some extent, create a text, for instance, by requiring the reader to interpret words and expressions with reference to other words and expressions in the surrounding sentences and paragraphs. However, the presence of cohesive ties does not always result in a coherent interpretation of a text.

Brown and Yule point out the fact that teachers have to play a major role in leading students to understand the coherence of a text, which is partly based on the cohesion of the text and partly on the intertextual relations and background knowledge (1983). Therefore, cohesive ties have to be considered as a "manifestation of how we are making sense of the message in the text" (Carter and McCarthy 1988: 204). This means that it is necessary to understand cohesive ties semantically, as well as grammatically which in turn would make it beneficial to students of English as a second or foreign language to be able to "decode" or "encode" meaning. That is why, cohesive ties have been the focus of research of a number of linguists in an attempt to provide an effective way of mastering these ties by English language learners.

The present analysis adopts Halliday and Hasan's taxonomy of cohesive devices, and their explanation of the term is the one that can be attributed to these elements which have the "property of signaling that the interpretation of the passage in question depends on something else" (1976: 13). Generally, cohesive devices or "ties" are words or phrases that make the text hang together.

The normal form of cohesive relations is merely the presupposition of something that has gone before (pointing backwards), which is known under the term "anaphora".

> e.g. Slowly, though, he started to see **the answers** he needed. **They** were all lined up in neat little lists. And the first **one** was no, he shouldn't.
>
> (taken from Quandour 2021)

Although rarely, the presupposition may be traced forward in the text, which is referred to as "cataphora".

e.g. It's true **they** can be a bit frightening, though **bees** are an integral part of our ecosystem.

e.g. Although **he** loves all sorts of activities, crocheting and spelunking are **Brian**'s favorites.

(taken from Quandour 2021)

Anaphora and cataphora are two common forms of style that appear to reduce repetition and focus emphasis on specific ideas. Anaphoric and cataphoric relations are textual ones (endophoric) since it is the text that gives us the clue for interpreting the presupposed item. There is a possibility of referring outward from the text (exophora) to identify the reference. It is not in the immediate context, but it is assumed by the speaker/writer to be part of a shared world, either in terms of knowledge or experience or the context of situation. Only endophoric reference has a cohesive force for it is an element within a text.

As already has been mentioned, there are two ways by which cohesive ties are established: lexical and grammatical (Halliday and Hasan 1976: 9). Lexical cohesion is simply interpreted by Halliday and Hasan (1976: 274) as "the cohesive effect achieved by the selection of vocabulary". It involves meaningful connections in text that are created through the use of lexical items and embraces two distinct but related aspects – reiteration and collocation.

Reiteration is "the repetition of a lexical item, at one end of the scale; the use of a general word to refer back to a lexical item, at the other end of the scale; and a number of things in between- the use of a synonym, or superordinate" (Halliday and Hasan 1976: 278).

Collocation refers to the regular co-occurrence of lexical items which stand in a kind of semantic relations to one another. Exposure to and recognition of the frequency of occurrence of such lexical items that are in some way associated with each other depends to a great extent on the amount of students' reading or listening. Thus, teachers should encourage and motivate students to read and listen to authentic language in order to develop collocation and reiteration knowledge and sensitivity.

The present paper is confined to grammatical cohesion and its effective use and implication in improving the flow of language structure and organization of thought which triggers better comprehensive and writing skills. Grammatical cohesion involves four types of devices: reference, substitution, ellipsis and conjunction.

Reference is considered as a cohesive tie "when two or more expressions in the text refer to the same person, thing or idea" (Bloor and Bloor 2004: 93). It is one of the most frequently used devices because we cannot imagine a text which does not make reference in some form. The continuity of references contributes to discourse cohesion. Reference is characterized with the semantic property of definiteness and can be realized by recourse to the "context of situation". The reference item does not have to be of the same grammatical class as the item it refers to.

There are three types or reference items: personal, demonstrative and comparative. The category of personals involves three classes of personal pronouns: personal

pronouns, possessive pronouns and possessive determiners (also called "possessive adjectives"). The term "personals" is used to imply a "role" in its semantic sense. All these items refer to something by "specifying its function or role" in the context of situation (Halliday and Hasan 1976: 44).

Demonstrative reference is a form of verbal pointing. The speaker/ reader identifies the referent by locating it on a scale of proximity.

Whereas the relation that personals and demonstratives create is co-referential, comparatives build a relation of contrast. There is a referential frame within which the item in question could be referred to in terms of likeness and unlikeness. Likeness in itself is a referential property: a thing is always "like something". For example:

e.g. – Would you like these seats?

- I'd like the other ones.

Comparative reference includes: comparative adjectives: *identical*, *same*, *other*, *equal*, *different*, *better*, *more*, etc. and comparative adverbs: *differently*, *similarly*, *more*, *less*, etc.

Substitution is a textual relation, or in other words, it is a replacement of an item by another. A substitute item is perceived as "a sort of counter which is used in place of the repetition of a particular item" (Halliday and Hasan 1976: 89). In contrast to reference, it is a relation in the "wording", i.e. between linguistic items, than in the meaning. Reference items are words looking for meanings, substitutes are words looking for partners. Structurally, substitution is operative at three levels: nominal: *one/ones, same;* verbal: *do; and* clausal: *so, not.* The substitute "filler" signals that it is the same item as before, but the referent is different. It could even be the same referent, but it needs to be defined contrastively with respect to the presupposed instance. For example:

- Would you like that dress? - No, I prefer the blue **one.**

Here *one* stands for *dress* and there is not identity of reference and just the general class of objects constitutes the link between the two.

Ellipsis could be defined as "substitution by zero". It is the omission of an item/s from a sentence and the structure of the sentence does not express all the systemic features necessary for its make-up. The primary source of presupposition is also from the text. Similarly, ellipsis is nominal, verbal and clausal.

Nominal ellipsis means or ellipsis within the nominal group. For example:

e.g. Four other Oysters followed them, and yet another four.

(Halliday and Hasan 1976: 148)

The modifier "four" at the end of the sentence stands alone and is upgraded as the head of the nominal group, so it can easily be interpreted as "four oysters".

e.g. What have you been doing? – Swimming.

(Halliday and Hasan 1976:167)

The sentence is an example of verbal ellipsis, that is ellipsis within the verbal group, with the subject and operator "I have" to be presupposed.

e.g. He was very disappointed by the response. You can ask him.

The sentence exemplifies clausal ellipsis, with "whether he was or not" omitted in the second sentence.

Whereas reference, substitution and ellipsis are cohesive agents for identifying something by referring to the context, conjunctive items express "certain meanings that presuppose the presence of other components in the discourse" (Halliday and Hasan 1976: 226). Thus, they are indirectly cohesive.

Conjunction is based on the assumption that there are forms of systematic relationships between sentences in the linguistic system. Conjunctive elements represent semantic links between the constitutive items of text. Halliday and Hasan interpret and classify the conjunctive relations in terms of their semantic connection with the preceding text into four types: additive, adversative, causal and temporal. Additive conjunction is divided into three basic conjunctions; *and*, *or*, and *nor*. And their alternatives*: also, or else, furthermore, in addition, besides, alternatively, incidentally, by the way, that is, I mean, in other words, for instance, thus, likewise, similarly, in the same way, on the other hand, by contrast*, etc.

Adversative conjunctions are very often signaled by the links *yet, though, only, but, however, nevertheless, despite this, in fact, actually, as a matter of fact, at the same time, instead, rather, on the contrary, at least, rather,* etc. Temporal conjunction is signaled by some links: *then, after that, just then, at the same time, previously, before that, finally, at last, first…, then, at first…, in the end, at once, thereupon, soon, after a time, next time, on the occasion, next day, an hour later, meanwhile, until then, at this moment, up to now*, etc.

Causal conjunction is commonly signaled by the devices *so, then, hence, therefore, consequently, because of this, for this reason, on account of this, as a result, in consequence, for this purpose, with this in mind, for, because, it follows, on this basis, arising out of this, to this end, in that case, is such an event, that being so, under the circumstances, otherwise*, etc.

Different linguists give various names to conjunctive items regarding their function such as *text connectives* that indicate how parts of the text are connected to each other (Kopple 1985), *discourse markers* which help to organize discourse (Crismore et al. 1993). Hyland (2005) proposes the category of *frame markers* including items that sequence the segments of a text (*first, then*), items that point to the goal of the text (*the aim of the study is….).* All these help form coherent texts "by relating individual propositions to each other and to other texts" (Hyland 1998: 442).

Teaching Cohesive Devices: Suggestions

The organization of ideas and their combining into a network of meaningful coherent whole is of great importance to creating a well-structured text. On the other hand, the linguistic knowledge and mastery of the use of cohesive devices would have a positive impact on students' comprehension and thus facilitate the process of both language teaching and acquisition.

Being a relatively neglected and underestimated area of instruction it is the teachers' task to draw learners' attention towards the role and use of cohesive devices. Here are

some suggestions for raising learners' awareness of the importance of cohesion and coherence. Teachers should spend some time explaining the organization and cohesiveness of a text. They can make the most of the text by analyzing it on different levels and designing various activities based on it. They could also include some exercises practicing the use of some problematic issues, thus unraveling some subtleties of cohesion. In particular, teachers could choose a text with a good structure and sentence succession and scramble the sentences of the text and then ask the students to rearrange them. Another useful activity could be filling in the blanks of a text guessing and using the correct words such as pronouns, substitute words, conjunctions, synonyms, general words or omitting some of them. Similar activity is the cloze test requiring the learners to choose an option out of three suggested ones.

Usually items such as *s/he, them* can be interpreted easily but other items such as *it, this* and *that* can cause problems because they often refer to longer stretches of text and their reference proves ambiguous. Matters are complicated due to the fact that there are quite few investigations in this respect. However, some of them highlight the use of *it* as the marked pronominal reference item pointing to the entity or topic that is the focus of attention, whereas references across the focus are identified by *that. This* can turn an item or a phrase into the focus of attention creating new foci (McCarthy 1991: 38). Teachers can collect samples of texts and ask students to examine them and find out whether the use of these reference items fits the rule or it has to be reworked.

e.g. It rained day and night for two weeks. The basement flooded and everything was under water. **It** spoilt all our calculations.

Here, *it* refers to the "event of flooding" which is the focus of attention.

Teachers can help students understand the role of cohesion in writing by comparing two versions of a text, whose ideas are similar but the structure, sentence sequence and the use of cohesive ties are different.

Comparison could also be done on a different level and from another perspective in second language learning of monolingual classes. Sentences or paragraphs of texts containing different cohesive devices can be selected and then various versions translated and analyzed. Examining the variety of projected linguistic items that correspond to the English cohesive devices would contribute to the learners' understanding of the means and mechanisms by which cohesiveness is explicated in their native language as well as clarify and consolidate their knowledge of the text-forming devices. These contextual analyses from a discourse-based perspective and the investigations of the use of the items in other languages can reveal a different picture of the role of these devices in the text. Special attention should be paid to the various contexts in which the items explored appear, and to develop hypotheses with regard to why, when and where a particular item is used. In addition, such translation activities can give the students assurance that they have fully understood the issue. Certainly, analyses could be extended to lexical cohesion, such as the use of repetition, synonymy, antonymy, hyponymy, metonymy, meronymy and the lexical chains formed in a text that help a text stick together.

It is generally held that input, even meaning-focused and comprehensible input is not enough, and that learners need opportunities for output, that is a chance to use the

language in a meaning-focused way. The following are only ideas for and samples of exercises that can help consolidation of knowledge and spotting problems with regard to the different kinds of cohesive devices:

1. Correct the following mistakes: (they are the absence or presence of a wrong reference word):

a) I love poetry and wrote some poems and I showed to the teacher.

b) A few diseases will damage the beans if they are left to develop.

(taken from Ji and Qiao)

In a) "them" must be inserted referring to "poems" and in b) "they" is ambiguous, that is why "the beans" has to be repeated.

2. Fill the blanks with the correct substitute:

a) Dan likes his car, and Gill…… too. (does)

b) - We can recognize the place when we come nearer to it.

- I suppose …… (so)

c) – Is there going to be an earthquake.

- They said……. (so/not)

d) - Shall I call the doctor?

- Please……. (do so)

When the focus is on the head of the verbal group, "do so" is preferable.

e) - Has Anne sung opera?

- No, but Mary has…… (done/--)

f) Finish the painting. The ….. we looked at last night. (one)

3. Rewrite the sentences using ellipsis:

a) If it is true, this will cause us a lot of trouble. (If true…)

b) - I'm sure we'll find your mother.

- But God only knows when we can find her. (when.)

c) -You think Ann already knows?

- I think everyone knows. (Everyone knows/does.)

4. Join the sentences together using the suitable conjunctives:

a) Girls have to stay at home at night. Boys are allowed to go out. (but)

b) You cannot pass your exams. You work hard and you can pass them. (unless)

c) She wasn't very rich. She gave money to the beggar. (although)

d) He left early. He wanted to arrive on time. (so that)

e) You can go out tonight. You must tell us where you are going. (provided)

Conclusion

Both reading and writing are important tools for learning, language development and acquiring literacy. Students should receive a great deal of exposure to English texts written by native speakers which they can critically and analytically comprehend. The importance of writing is highlighted because of its practical application. In line with that is the role of teaching cohesion, and namely the cohesive devices that should be

employed to help learners write effectively. Cohesion is expressed partly through grammar and partly through vocabulary, hence there are two main types of cohesive devices: grammatical (reference, substitution, ellipsis, conjunction) and lexical which together create a network of ties that link various units of text.

The paper focuses on grammatical cohesion and its effective use and implication in improving the flow of language structure and organization of thought which triggers better comprehensive and writing skills. The teaching suggestions and ideas are starting points for further research and provide a brief guidance that could be elaborated on further, thus helping teachers build up effective methods for studying and practicing the various aspects of cohesiveness.

References:

Bloor, T and M. Bloor. (2004). *The Functional Analysis of English*. New York: Oxford University Press Inc.

Brown, G and G. Yule. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Carter, R. and M. McCarthy (1988). *Vocabulary and Language Teaching*. London: Longman.

De Beaugrande, R. A. and W. U. Dressler. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman

Halliday, M.A.K and R. Hasan. (1976). *Cohesion in English.* Longman Group Limited London

Ji, L. and J. Qiao. (2020). Cohesion and Coherence: Teaching Writing in English to Chinese High School Learners. Retrieved from https://www.hltmag.co.uk/aug18/cohesion-and-coherence

McCarthy, M. (1991) *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Quandour, J. (2021). What are anaphoric and cataphoric references? (And how to teach them). Teacher Zone Blog. Retrieved from https://www.ef.com/wwen/blog/teacherzone/how-teach-anaphora-cataphora/

НЕОЛОГІЗМИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Чернякова Валерія Олексіївна
к.філол.н., доцент
Національний університет «Одеська Політехніка»

Шевчук Анастасія Дмитрівна
викладач
Національний університет «Одеська Політехніка»

Процес розвитку мови відбувається під час постійного її вдосконалення і збагачення її функціональних можливостей. Суспільство завжди намагається знайти засоби номінації нових реалій. Останнє десятиліття характеризується ерою технологічного прогресу, періодом, коли штучний інтелект заповнює всі сфери нашого життя, пришвидшує і сприяє новим відкриттям. У відповідь на швидкий розвиток цифрових технологій з'являється необхідність модернізації лексико-семантичного поля сфери інформаційних технологій.

Метою цієї роботи є опис теоретичних підходів до вивчення лексичних інновацій та аналіз структурних і семантичних особливостей неологізмів в іспанській мові, враховуючи соціокультурні аспекти та специфіку термінології. **Об'єктом** дослідження є нові лексичні одиниці в інформаційно-технологічній сфері Іспанії та країн Латинської Америки.

Процес появи нових понять, об'єктів, хвороб, змін у суспільстві, прогрес у технічній сфері і науці безупинний. Виявленням різних шляхів розпізнання нових слів і значень, аналізом причин їхньої появи, дослідженням моделей утворення нових слів, утворенням послідовності їхнього лексикографічного опрацювання займається неологія. Однією з найважливіших проблем неології є віднесення лексичних інновацій до неологізмів. [2;3]

Поняття "неологізм" походить від грецької "neos" — молодий, новий і "logos" — судження, вислів. Український лінгвіст О.О. Тараненко визначає, що неологізм — це «слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми)» [6]

Словник Королівської академії іспанської мови (DRAE) дає наступне визначення поняттю неологізм: "Neologismo – vocablo, acepción o giro nuevo en una lengua". [14] В свою чергу, іспанський лінгвіст та історик Мануель Альвар, у своїй статті "Los diccionarios académicos y el problema de los neologismos" скаржиться, що йому не вистачає змістовності визначення терміну, який дає словник DRAE. На його думку очевидно, що неологізм означає новизну, але в той же час з великою кількістю нюансів, які роблять це поняття досить

важким.[9] Треба розуміти саме причину появи неологізмів, віднести їх до певного класу та розглянути спосіб їх формування. Неологізми з'являються в мові, по-перше, як власне новоутворення — шляхом словотворення на основі наявних у даній мові морфем, переосмислення слова, по-друге, як відносні новоутворення — внаслідок запозичення мовних одиниць з інших мов та переходу їх до загальнонародної мови з вужчих стильових сфер, а також актуалізації застарілих слів. [1;4]

Іспанський філолог Альвар Ескерра виділив дві основні причини виникнення неологізмів. Перша то є об'єктивна — потреба номінувати нову реальність та явища, а друга — суб'єктивна — виразна потреба з боку мовця. [12]

До факторів, які впливають на сучасну мову, в першу чергу, необхідно віднести розвиток сфери інформаційних технологій та комп'ютерну комунікацію. Онлайн комунікація досягла найбільшого розвитку за останнє десятиліття. З'явилась висока кількість інноваційної лексики (*chatear, online, Wi-fi, crashear, influencer, etc*.). При цьому не завжди нові явища одразу отримують свою унікальну назву у кожній мові.[7;10] ІТ лексика іспанської мови сповнена неологізмами-запозиченнями з англійської мови (*software, web, chat, blog, arcade* і т. д.). Пояснюється це тим, що більшість технологічних відкриттів останніх десятиріч відбувалися саме на території США. Іспанська лінгвістка Елена Де Ла Кова стверджує, що хоч і технічні неологізми входять в іспанську мову різними способами, все ж таки найпоширеніший метод їх створення це запозичення. [11] Яскравим прикладом такого запозичення є англіцизм «*hardware*», який в іспанській мові зберіг своє написання і вимову. «*Hardware*» має в іспанській мові те ж саме значення, що й в англійській і позначає всі фізичні компоненти комп'ютера. Термін широко використовується у технічній документації, на форумах, в інструкціях , тощо.

Аналіз інших термінів показує, як іспанська мова адаптує нові слова для опису сучасних цифрових явищ, зберігаючи зміст і наближаючи їх до мовних норм. Розглянемо іспанське складне слово *«videollamada*», яке в перекладі означає *«відеодзвінок*», де частина «*video*» використовується для позначення візуального елементу спілкування, а «*llamada»* вказує на сам процес дзвінка. Це поняття почало широко вживатись під час стрімкого розвитку технологій для он-лайн коммунікацій, таких як Zoom, Skype, Google Meet та інші. Причина виникнення цього неологізму зумовлена необхідністю мати слово для опису нового виду коммунікації.

Адаптуючи нові лексичні одиниці, іспанська мова створює власні терміни-кальки, синонімічні до англійських термінів. На прикладі словосполучення *«almacenamiento en la nube*» можемо побачити, як адаптувалось запозичене поняття *«cloud storage»*, яке описує зберігання даних на віддалених серверах, чи термін «*navegador»*, яке є адаптацією англійського слова *«browser»*. Важливо звернути увагу, що для спрощення сприйняття запозичених термінів сфери інформаційних технологій, до англійських слів додається суфікс *-ear (clickear, hackear ,tuitear, escanear, googlear,).* Таким чином це робить неологізми більш зрозумілими і забезпечує мовними нормами.

З іншої точки зору, багато іспанських лінгвістів наполягають на створенні своїх власних термінів за для збереження мовної ідентичності.[8] Прикладом такого неологізму є термін *«navegacion»*, від лат. «*navigare»* - подорожувати морем, який у цифрову еру набув нового значення і асоціюється з пересуванням он-лайн простором.

Отже, ми можемо прийти **висновку**, що у сучасному світі, де технологічний прогрес і наукові досягнення стрімко змінюють наше повсякденне життя, з'являється потреба в адаптації мовної системи до нових реалій. Сфера інформаційних технологій залишається однією з мовних сфер, яка поповняється неологізмами найбільше. Основні способи творення неологізмів у цій галузі – це запозичення, запозичення з адаптацією, суфіксація, пряме калькування та складання нових термінів за для інтеграції нових концептів.

Список літератури

1. Андрусяк І. В. Особливості утворення семантичних неологізмів в англійській мові кінця XX століття (з когнітивної точки зору) / І. В. Андрусяк // Проблеми романо-германської філології. Матеріали міжнародної наукової конференції «Міжмовні та міжлітературні контакти: теорія і практика». Україна, м. Ужгород, 25–26 вересня 2000 р. –Ужгород: Закарпаття, 2000. – С. 70 –79.

2. Колоїз Ж. Українська неологія: здобутки і перспективи. Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 105. Вип. 92: Філологія. Мовознавство. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 56–61.

3. Купріянов Є. В. Лексикографічна система іспанської мови: феноменологія інтегрального опису:[монографія]. Київ: УМІФ НАНУ, 2018. 254 с.

4. Семчинський С. В. Шляхи збагачення лексики / С. В. Семчинський. – Львів: Вид-во Льв. ун-ту, 1963. – 132 с .

5. Серебрянська А.О., Підіпригора Ю.Г. Граматика іспанської мови: граматичний аналіз. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2002. 127 с.

6. Українська мова : енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Просвіта, 2000

7. Філіппович Т. Особливості утворення неологізмів у сучасній іспанській мові. Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. С. 21–24.

8. Aguilar A. A. Aspectos de la traducción de neologismos. La neología del español: del uso al diccionario. Ed. Judit Freixa, Sergi Torner y Elisenda Bernal, Ed. Iberoamericana/Vervuert. Colección: Lingüística Iberoamericana, 87, Madrid, 2022

9. Alvar M. Los diccionarios académicos y el problema de los neologismos. El neologismo necesario, Madrid, Fundación EFE, 1992, pp. 51-70.

10. Casares Julio. Introducción a la lexicografía moderna. Editorial CSIC – CSIC Press,1992–54p.,1992

11. De la Cova E. Lenguaje tecnológico y problemas para el traductor el caso de la traducción de neologismos de inglés a español en la localización web. E-Aesla,2015

12. Ezquerra M. A. El neologismo español actual. Actas del I Congreso internacional de léxico español actual, Venecia-Treviso, 14-15 de marzo de 2005 / coord. por Luis Luque Toro, 2007. p. 11-36.

13. Pratt Ch. El anglicismo en el español peninsular contemporáneo. Madrid, Gredos, 1980.

14. RAE. Diccionario histórico de la lengua española. – Режим доступу з екрану: https://www.rae.es/dhle/coronacrisis

ВИКОРИСТАННЯ ВЕЛИКИХ ДАНИХ У МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Підвисоцька Олександра Володимирівна,
Студентка
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Науковий керівник:
Корюгін Андрій Валерійович,
к.е.н., доцент
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Сучасні технології трансформують підходи до маркетингових досліджень, і одним із ключових чинників цієї трансформації є використання великих даних (Big Data). У світі, де обсяги даних зростають експоненціально завдяки поширенню цифрових пристроїв, соціальних мереж і онлайн-активностей споживачів, можливості для збору, аналізу й інтерпретації даних відкривають нові горизонти для маркетингу. Великі дані дозволяють маркетологам глибше розуміти поведінку споживачів, персоналізувати комунікації, виявляти тренди та прогнозувати зміни на ринку. Використання Big Data у маркетингових дослідженнях змінює традиційні методи аналізу і дає змогу компаніям будувати більш точні прогнози та швидко реагувати на зміни попиту. Проте, водночас із можливостями, великі дані ставлять перед маркетологами нові виклики — від забезпечення конфіденційності даних до необхідності освоєння складних аналітичних інструментів.

Великі дані, або Big Data, — це сукупність величезних обсягів інформації, що генеруються та зберігаються з високою швидкістю та у різноманітних форматах. Поняття Big Data характеризується трьома основними складовими: обсягом (volume), швидкістю (velocity) та різноманітністю (variety). Великий обсяг даних означає, що вони перевищують можливості традиційних систем обробки та зберігання. Обсяг відображає кількість інформації, яка генерується щоденно у вигляді структурованих і неструктурованих даних, таких як записи транзакцій, соціальні мережі, мультимедійний контент тощо. Висока швидкість стосується як швидкості накопичення даних, так і потреби їх оперативного оброблення. Різноманітність підкреслює широкий спектр форматів даних: від структурованих (таблиці, бази даних) до неструктурованих (зображення, текстові файли, аудіо, відео). Крім цих трьох характеристик, сучасне трактування Big Data часто включає ще дві додаткові: правдивість (veracity) та цінність (value). Правдивість означає якість і достовірність даних, а цінність вказує на важливість та корисність інформації, яку можна отримати з великих даних [2].

Big Data обробляються за допомогою спеціальних технологій та інструментів, таких як Hadoop, Spark, NoSQL-бази даних і технології машинного навчання. У поєднанні ці технології дозволяють здійснювати складні аналітичні операції, які відкривають нові можливості для розуміння тенденцій, прогнозування подій та прийняття більш обґрунтованих рішень у різних сферах діяльності, зокрема у маркетингу, де великі дані сприяють точнішій сегментації аудиторії, прогнозуванню поведінки споживачів та персоналізації комунікацій [1].

Технологічний розвиток і цифровізація створили передумови для використання великих даних (Big Data) як стратегічного ресурсу для маркетингу. Великі дані відкривають нові можливості для маркетологів, допомагаючи отримувати глибокі інсайти про споживачів, прогнозувати ринкові тренди, персоналізувати комунікації та підвищувати ефективність маркетингових кампаній [4]. Big Data змінює традиційні підходи до маркетингових досліджень, надаючи можливість більш точно сегментувати аудиторію, прогнозувати поведінку споживачів, визначати тренди і вдосконалювати маркетингові стратегії. З огляду на великі обсяги і різноманітність даних, Big Data може використовуватись для вирішення різних завдань (табл.1.).

Таблиця 1. Вирішення завдань за допомогою Big Data

Завдання	Характеристика
Сегментація аудиторії	Аналіз великих обсягів даних дозволяє створювати детальніші сегменти аудиторії на основі демографічних характеристик, поведінки та інтересів споживачів. Це допомагає оптимізувати маркетингові кампанії, підбираючи контент, який найбільше відповідає потребам конкретної групи споживачів.
Персоналізація комунікацій	Збір даних з різних джерел (соціальні мережі, мобільні додатки, веб-сайти) дає змогу маркетологам зрозуміти, як саме взаємодіють споживачі з брендом, і створювати персоналізовані повідомлення, що збільшує шанси на успішне залучення та утримання клієнтів.
Аналіз споживчої поведінки	За допомогою великих даних маркетологи можуть відстежувати й аналізувати поведінкові фактори споживачів, такі як частота покупок, обрані товари та канали комунікації, щоб краще зрозуміти мотивацію і потреби цільової аудиторії.
Прогнозування трендів	Використовуючи аналітичні інструменти для аналізу великих даних, маркетологи можуть виявляти майбутні тренди та зміни на ринку, що дозволяє оперативно реагувати на потреби ринку та розробляти відповідні маркетингові стратегії.
Оптимізація рекламних кампаній	З допомогою Big Data можливо відстежувати, аналізувати й коригувати рекламні кампанії в реальному часі, щоб забезпечити максимальну ефективність витрат та покращити результати.

Джерело: [3]

Великі дані надходять з різноманітних джерел, які можна поділити на:

- Внутрішні джерела (CRM-системи, веб-аналітика, записи продажів, дані про відвідувачів сайтів та мобільних додатків).
- Зовнішні джерела (соціальні мережі, електронна комерція, партнерські сайти, публічні бази даних, новинні джерела та навіть дані Інтернету речей (IoT)).

Для аналізу та обробки великих даних маркетологи використовують низку методів та технологій (табл. 2.).

Таблиця 2. Методи та технології аналізу та обробки Big Data

Методи та технології	Характеристика
Аналіз настроїв (Sentiment Analysis).	Метод допомагає зрозуміти, як споживачі сприймають бренд або продукт, аналізуючи їхні висловлювання у соціальних мережах та на інших онлайн-платформах.
Кластеризація даних.	Цей метод застосовується для сегментації аудиторії шляхом групування схожих за характеристиками споживачів. Кластеризація дозволяє краще розуміти потреби кожного сегменту, а також більш персоналізувати маркетингові пропозиції.
Аналіз потоків даних (Stream Processing).	Він дає змогу обробляти дані в реальному часі, що є особливо цінним для адаптації маркетингових кампаній на основі актуальної інформації.
Регресійний аналіз та прогнозування.	Цей метод дозволяє оцінювати взаємозв’язок між змінними, що впливають на поведінку споживачів, і прогнозувати їхні дії.
Аналіз ринкових кошиків (Market Basket Analysis).	Метод використовується для визначення зв’язків між продуктами, які купують споживачі, що допомагає виявляти взаємозалежності в покупках і пропонувати додаткові товари.

Джерело: [4]

Використання Big Data у маркетингових дослідженнях надає безліч переваг:

- Великі дані дають змогу глибше досліджувати споживчі інтереси та потреби, що дозволяє створювати персоналізовані кампанії та покращувати рівень обслуговування.
- Завдяки аналізу великих обсягів даних, компанії можуть краще передбачати поведінку споживачів і планувати стратегії, що підвищують конкурентоспроможність.
- Дані дозволяють оптимізувати витрати на маркетингові кампанії, оскільки реклама може бути таргетованою та актуальною для кожної групи споживачів.

- Аналіз у реальному часі дозволяє оперативно коригувати маркетингові стратегії та адаптуватися до змін на ринку [2].

Незважаючи на численні переваги, використання Big Data у маркетингу пов’язане з певними викликами. Використання великих обсягів інформації про споживачів вимагає дотримання правил конфіденційності, таких як GDPR, що зобов'язує компанії відповідально обробляти та захищати персональні дані. Аналіз великих даних потребує сучасного програмного забезпечення, потужного обладнання та висококваліфікованих спеціалістів, що може бути фінансово затратним для компаній. Різноманіття та обсяг даних створюють складності в їхній обробці, аналізі та інтерпретації, що вимагає глибоких знань і спеціальних навичок. Некоректний або неповний аналіз даних може призвести до хибних висновків, що вплине на стратегічні рішення компанії [3].

З розвитком технологій аналітики та штучного інтелекту, використання Big Data у маркетингових дослідженнях продовжує зростати. Очікується, що в майбутньому такі технології, як інтелектуальні системи рекомендацій, передбачувальна аналітика та чат-боти, зможуть забезпечувати ще глибше розуміння споживачів і дозволять створювати повністю персоналізований досвід для кожного користувача [1].

Отже, використання великих даних у маркетингових дослідженнях є необхідністю для сучасного бізнесу, оскільки воно дозволяє глибше розуміти споживачів, прогнозувати їхні потреби та оптимізувати маркетингові зусилля. Проте успішне застосування Big Data потребує сучасних технологій, грамотного аналізу та відповідального підходу до управління даними. З розвитком нових технологій та вдосконаленням методів аналітики великі дані й надалі будуть залишатися важливим інструментом для маркетологів, сприяючи розвитку персоналізованого та клієнтоорієнтованого маркетингу.

Список літератури

1. Авраменко В.С., Авраменко А.С. Проектування інформаційних систем: навчальний посібник. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2017. 434 с.: іл.

2. Козло В.П.Тенденції застосування технологій «Big data» у практичній діяльності. *Тренди майбутнього: ризики, можливості, завдання: збірник матеріалів міждисциплінарної науково-практичної конференції.* (Київ, 23 грудня 2016 р.). Київ, 2016. С. 109–112. URL: http://futurolog.com.ua/publish/3/Zbirnyk.pdf (дата звернення: 05.11.2024)

3. Самойленко Л. Б. Можливості та проблеми застосування технологій Big Data вітчизняними компаніями. *Ефективна економіка.* 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/59.pdf. (дата звернення: 05.11.2024)

4. Чекіна В.Д., Князєв С.І. Аналіз впливу Big Data and Analytics на реальний і державний сектори економіки та проблеми їх оцінювання за допомогою статистичних методів. *Економіка промисловості.* 2019. № 1. С. 51–64.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ЯК ВОНА ЗМІНЮЄ УПРАВЛІННЯ РОЗДРІБНОЮ ТОРГІВЛЕЮ ТА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ

Тітаков Ілля Олександрович,
студент магістратура
СНУ ім. Володимира Даля, Київ, Україна

Актуальність теми

Цифрова трансформація є одним із ключових чинників, що змінюють сучасний ритейл. Вона впливає на кожен аспект роздрібної торгівлі — від управління запасами та логістикою до персоналізації споживчого досвіду [2; 13]. Швидкий розвиток таких технологій, як штучний інтелект (ШІ), Інтернет речей (IoT), аналітика великих даних та мобільні додатки, створює нові можливості та виклики для роздрібних компаній. Завдяки цим технологіям ритейлери мають змогу оперативніше реагувати на зміни в ринку та адаптувати свої стратегії до потреб клієнтів. Актуальність даної теми пояснюється тим, що, попри значний прогрес у впровадженні цифрових рішень, існує низка невирішених питань, які потребують дослідження. Це стосується питань забезпечення безпеки даних, оптимізації бізнес-процесів, а також впливу цифрових інновацій на лояльність клієнтів та конкурентоспроможність компанії [5; 10].

Наукова новизна та невирішені аспекти

Цифрова трансформація в ритейлі — це новий феномен, і багато його аспектів досі не вивчені достатньо глибоко. Наприклад, інтеграція омніканального підходу, який дозволяє ритейлерам пропонувати єдиний клієнтський досвід як в онлайн, так і в офлайн-каналах, знаходиться на початковій стадії. Значний акцент робиться на адаптації операційних процесів під потреби сучасного клієнта, проте залишається відкритим питання, як це позначиться на стратегіях малого і середнього бізнесу [7; 11]. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до вивчення цифрової трансформації, зокрема її впливу на конкурентоспроможність, зміну споживчих уподобань та ефективність внутрішніх процесів компаній. Ритейлери стикаються з викликами у вигляді адаптації до нових стандартів приватності та кібербезпеки, які стають пріоритетними для успішної цифрової трансформації, але все ще мало досліджені у науковій літературі [6; 10].

Мета доповіді

Ця доповідь має на меті комплексний аналіз впливу цифрових змін на управлінські стратегії в роздрібній торгівлі та поведінку споживачів. Основні цілі дослідження — виявити ключові аспекти цифрової трансформації, її основні драйвери та перешкоди для реалізації у сфері роздрібної торгівлі. Крім того, важливим є виявлення нових можливостей, що відкриваються перед компаніями у процесі цифровізації, зокрема шляхом використання штучного інтелекту, аналітики даних та омніканальності. Доповідь також розгляне, які фактори

сприяють або заважають впровадженню цифрових технологій, як змінюються очікування споживачів, а також які нові управлінські рішення допоможуть ритейлерам зберегти конкурентні переваги [12].

Огляд літератури

У сучасній науковій літературі розглядаються різні аспекти цифрової трансформації в ритейлі. Дослідження Mcafee та Brynjolfsson [12] показують, як цифрові інновації змінюють стратегічний ландшафт і викликають нові управлінські виклики. У своїх роботах вони акцентують на використанні великих даних та платформ для оптимізації операційних процесів і залучення клієнтів. У дослідженнях Verhoef та інших [14] розглядається концепція омніканальності як засобу для підвищення лояльності споживачів. Chaffey та його колеги [4] зосереджуються на стратегічному впровадженні цифрового маркетингу, який дозволяє ритейлерам досягати нових сегментів ринку. Низка досліджень вказує на значення соціальних мереж і електронного «сарафанного радіо», яке все більше впливає на поведінку споживачів [11]. Однак, попри багатий досвід застосування окремих цифрових рішень, у літературі бракує досліджень, які б розглядали комплексний підхід до цифрової трансформації роздрібної торгівлі з погляду інтеграції всіх новітніх технологій та їх впливу на стратегії компаній [6; 7].

Дискусійні моменти та нерозв’язані частини проблеми

Одним з основних дискусійних питань у сфері цифрової трансформації є визначення оптимальної рівноваги між автоматизацією процесів і підтримкою високого рівня персоналізованого обслуговування [5]. Існує значна дискусія щодо ефективності омніканального підходу, який вимагає серйозних інвестицій і постійного оновлення технологій для забезпечення єдиного досвіду клієнтів [10; 14]. Водночас, питання кібербезпеки та приватності даних клієнтів викликають серйозне занепокоєння, особливо у зв'язку з використанням технологій ШІ та IoT [13]. Оскільки технології продовжують розвиватися, з’являються нові етичні та правові питання щодо використання даних споживачів, і це залишається значною невирішеною частиною проблеми цифровізації [1; 3]. Іншим аспектом, який ще немає однозначної відповіді, є інтеграція ритейлерами великих даних та персоналізованих пропозицій у зв'язку з вимогами до конфіденційності та відповідності GDPR [13].

Сучасний стан питання та висновки

На сучасному етапі цифрова трансформація є важливим напрямком розвитку роздрібної торгівлі. Багато великих ритейлерів, як-от Amazon, Walmart та Starbucks, вже впровадили цифрові технології для оптимізації бізнес-процесів та покращення взаємодії зі споживачами [8; 14]. Наприклад, використання великих даних та аналітики дозволяє оптимізувати процеси управління запасами, зменшуючи затримки у постачанні, і забезпечувати ефективну персоналізацію обслуговування [15]. Однак, попри досягнутий прогрес, для більшості малих і середніх підприємств витрати на впровадження цифрових рішень залишаються значною перешкодою [3]. На даний час серед основних викликів для ритейлерів — забезпечення безпеки даних, інтеграція нових технологій з існуючими

системами управління та пошук нових способів залучення клієнтів через цифрові канали.

Висновки

Цифрова трансформація є постійним і динамічним процесом, що вимагає від роздрібних компаній інноваційного мислення, швидкої адаптації до змін ринку та орієнтації на потреби клієнтів. Успішна цифровізація ритейлу дозволяє не тільки оптимізувати операційні процеси, але й підвищити конкурентоспроможність та лояльність споживачів. Однак питання, пов'язані з етикою використання даних та необхідністю захисту особистої інформації, вимагають від ритейлерів постійного моніторингу та адаптації до нових умов. Для досягнення довгострокового успіху ритейлерам необхідно впроваджувати комплексний підхід до цифровізації, що включає омніканальність та гнучкість у стратегіях

Список джерел:

1. Abidin C. Visibility Labour: Engaging With Influencers' Fashion Brand Advertisement On Instagram. Media International Australia. 2016. Vol. 161, No. 1. P. 86–100.

2. Berger P. D., Nasr N. I. Customer Lifetime Value: Marketing Models And Applications. Journal Of Interactive Marketing. 1998. Vol. 12, No. 1. P. 17–30.

3. Bersin J. The Disruption Of Digital Learning: Ten Things We Have Learned. Deloitte University Press. 2018.

4. Chaffey D., Ellis-Chadwick F., Mayer R., Johnston K. Digital Marketing: Strategy, Implementation And Practice. Pearson Uk. 2016.

5. Chevalier J. A., Mayzlin D. The Effect Of Word Of Mouth On Sales: Online Book Reviews. Journal Of Marketing Research. 2006. Vol. 43, No. 3. P. 345–354.

6. Hannan M. T., Freeman J. Structural Inertia And Organizational Change. American Sociological Review. 1984. P. 149–164.

7. Huang M. H., Rust R. T. Artificial Intelligence In Service. Journal Of Service Research. 2018. Vol. 21, No. 2. P. 155–172.

8. Ivanov D., Dolgui A., Sokolov B. The Ripple Effect In Supply Chains: Trade-Off 'Efficiency-Flexibility-Resilience' In Disruption Management. International Journal Of Production Research. 2016. Vol. 54, No. 23. P. 7142–7163.

9. Kaplan A. M., Haenlein M. Users Of The World, Unite! The Challenges And Opportunities Of Social Media. Business Horizons. 2010. Vol. 53, No. 1. P. 59–68.

10. Kumar V., Sandhu A. From Bricks To Mobile: The Evolution Of The Retail Shop And The Role Of Technology. Journal Of The Academy Of Marketing Science. 2018. Vol. 46, No. 4. P. 537–556.

11. Lee S., Kim Y. J. What Drives Consumers To Spread Electronic Word Of Mouth In Social Networking Sites? The Impacts Of Consumers' Knowledge And Brand Relationship. Journal Of Interactive Advertising. 2017. Vol. 17, No. 2. P. 123–135.

12. Mcafee A., Brynjolfsson E. Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future. W. W. Norton & Company. 2017.

13. Varakantham P., Viswanathan S., Hollinger R. C. Internet Of Things In Retail: A Review. International Journal Of Production Research. 2018. Vol. 56, No. 1-2. P. 13–32.

14. Verhoef P. C., Kannan P. K., Inman J. J. From Multi-Channel Retailing To Omni-Channel Retailing: Introduction To The Special Issue On Multi-Channel Retailing. Journal Of Retailing. 2015. Vol. 91, No. 2. P. 174–181.

15. Wu J., Straub D. W., Liang T. P. How Information Technology Governance Mechanisms And Strategic Alignment Influence Organizational Performance: Insights From A Matched Survey Of Business And It Managers. Mis Quarterly. 2015. Vol. 39, No. 2. P. 497–518.

ГЕОМЕТРИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ВИЗНАЧНИКІВ: ВІД ОБ'ЄМУ ТА ПЛОЩІ ДО ЛІНІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Мислінчук Ірина Володимирівна
здобувач вищої освіти,
студент IV курсу факультету МІ

Петрівський Борис Петрович
кандидат фіз.-мат. наук, професор кафедри вищої математики
Рівненський державний гуманітарний університет

Визначники – це важливий математичний концепт, який широко використовується у різних суміжних з математикою науках. Теорія визначників розвивалася паралельно з теоріями інших математичних об'єктів, однак в кінцевому випадку забезпечила теоретичну підтримку розв'язку різноманітних прикладних задач, предмет дослідження яких виходить далеко за межі самої лише математики.

Історія розвитку поняття про визначники має значну історію, беручи свій початок від практичних потреб розв'язку систем лінійних арифметичних рівнянь до становлення теорій сучасного абстрактного та теоретичного розуміння детермінантів. Хоча поняття визначника, як математичного об'єкта не було відомо в класичній античності, основи для його появи можна знайти у працях стародавніх математиків. Історично визначники використовувалися до введення матриць – спочатку визначник означався як властивість системи лінійних рівнянь (визначає, чи має система єдиний розвиток). У даному сенсі визначники вперше знаходимо у давньо-китайському підручнику з математики "Математика в дев'яти книгах" [1]. У Європі Джироламо Кардано у своїй праці 1545 року виводячи розв'язок системи двох лінійних рівнянь, приводить вирази, схожі на визначники [2].

Власне поняття визначника походить з робіт Секі Такакадзу (1683 р.) та Лейбніца (1963 р) [3, 4]. У 1750 році Габрієль Крамер сформулював своє правило без доведення. Крамера, а пізніше Безу (1779 р.) до визначників привели питання про плоскі криві, що проходять через заданий набір точок. У 1772 році Лаплас довів теорему про розклад визначника у суму добутків мінорів. Слово "детермінант" належить Гауссу (1801 р.). У своїх працях Лаплас використовував термін "результант". У нинішньому значенні детермінант використав Огюстен-Луї Коші, також він узагальнив раніш відомий матеріал, ввів нові позначення, та представив свої напрацювання в Інституті Франції 30 листопада 1812 року [5]. У 1841 році Артур Кейлі ввів сучасне позначення визначника через вертикальні риски. У сучасній математиці детермінанти розглядаються не тільки як спосіб розв'язку системи лінійних рівнянь, а й як об'єкти, що мають багато

різноманітних застосувань, включаючи вивчення властивостей геометричних об'єктів, теорії представлень та математичної статистики.

Визначником квадратної матриці $A = (a_{ij})$ розміром $n \times n$ називається числове значення, яке є функцією елементів матриці і має важливе значення для характеристики лінійних перетворень, розв'язку систем лінійних рівнянь, а також для визначення властивостей матриць [6]. Визначником (детермінантом) матриці *A* називають число $|A| = \det A$, яке обчислюється за правилом: 1) якщо $n = 1$, то $|a_{11}| = a_{11}$; 2) $n > 1$, то $\det A = \left|\sum_{k=1}^{n} a_{1k}(-1)^{1+k} M_{1k}\right|$, де M_{1k} – визначник матриці порядку $(n-1)$, яку одержимо з матриці *A* викреслюванням *1-го* рядка та *k-го* стовпця [7]. Для матриць розміру 2×2 визначник обчислюється за формулою: $det \begin{vmatrix} a & b \\ c & d \end{vmatrix} = ad - cb.$

Визначники мають важливу роль не лише у лінійній алгебрі, але й у геометрії, де вони дають можливість інтерпретувати лінійні перетворення та властивості векторних просторів. Отже геометрично визначник квадратної матриці можна тлумачити геометрично як величину, що характеризує об'єм паралелепіпедів (для матриці розміром 3×3), або площу паралелограмів (для матриці розміром 2×2), побудованих на векторах, що є стовпцями цієї матриці. У даному контексті визначник показує, чи вектори лінійно незалежні, а також масштабує геометричний об'єкт при лінійному перетворенні.

У двовимірному просторі $\mathbb{R}^2$ розглянемо два вектори: $\overrightarrow{v_1} = \begin{pmatrix} x_1 \\ y_1 \end{pmatrix}$ та $\overrightarrow{v_2} = \begin{pmatrix} x_2 \\ y_2 \end{pmatrix}$. Визначник матриці, складений з двох векторів, дає площу паралелограма, побудованого на цих векторах: $\det A = \begin{vmatrix} x_1 & x_2 \\ y_1 & y_2 \end{vmatrix} = x_1 y_2 - x_2 y_1$. Знак визначника матриці 2×2 вказує, на те, чи спрямований паралелограм "ліворуч" чи "праворуч" відносно початку координат. Якщо визначник матриці 2×2 додатній, то паралелограм праворуч, а якщо він від'ємний – то ліворуч. Якщо ж визначник дорівнює нулю, то вектори-стовпці лінійно-залежні, і паралелограм має нульову площу. Отже геометричний зміст визначника матриці другого порядку полягає в тому, що він вказує на спрямованість та площу паралелограма, який утворюється за допомогою векторів-стовпців матриці.

Найпоширенішою геометричною інтерпретацією визначника є його роль в обчисленні об'єму паралелепіпеда, побудованого на трьох векторах у тривимірному просторі $\mathbb{R}^3$. Розглянемо три вектори $\overrightarrow{v_1} = \begin{pmatrix} x_1 \\ y_1 \\ z_1 \end{pmatrix}$, $\overrightarrow{v_2} = \begin{pmatrix} x_2 \\ y_2 \\ z_2 \end{pmatrix}$, $\overrightarrow{v_3} = \begin{pmatrix} x_3 \\ y_3 \\ z_3 \end{pmatrix}$. Ці вектори задають три сторони паралелепіпеда, одна з яких починається в початку координат, а інші – від початку координат у напрямках

$\overrightarrow{v_1}$, $\overrightarrow{v_2}$, $\overrightarrow{v_3}$. Відповідно об'ємом цього паралелепіпеда буде визначник матриці: $\det A = \begin{vmatrix} x_1 & x_2 & x_3 \\ y_1 & y_2 & y_3 \\ z_1 & z_2 & z_3 \end{vmatrix} = x_1y_2z_3 + x_2y_3z_1 + x_3y_1z_2 - x_3y_2z_1 - x_2y_1z_3 - x_1y_3z_2.$

Геометричне тлумачення визначника наступне: якщо визначник $\det A > 0$, то вектори $\overrightarrow{v_1}$, $\overrightarrow{v_2}$, $\overrightarrow{v_3}$ утворюють паралелепіпед, де його об'єм є величиною визначника; якщо визначник $\det A < 0$, то напрямок обертання векторів утворює інвертований (перевернутий) паралелепіпед; якщо визначник $\det A = 0$, то три вектори $\overrightarrow{v_1}$, $\overrightarrow{v_2}$, $\overrightarrow{v_3}$ лінійно залежні, тобто вони знаходяться в одній площині, і об'єм паралелепіпеда дорівнює нулю. Отже визначник матриці 3×3 дає об'єм паралелепіпеда, побудованого на векторах-стовпцях цієї матриці.

Аналогічна геометрична інтерпретація визначника матриці 3×3 в контексті лінійного перетворення, яка полягає в тому, що визначник відображає масштаб, на який змінюється об'єм об'єктів при лінійному перетворенні, яке задано цією матрицею. Нехай A – матриця розміру 3×3, що описує лінійне перетворення $T: \mathbb{R}^3 \to \mathbb{R}^3$. Дане перетворення можна інтерпретувати, як зміщення простору, яке змінює об'єм паралелепіпеда, побудованого на трьох векторах $\overrightarrow{v_1}$, $\overrightarrow{v_2}$, $\overrightarrow{v_3}$, що є стовпцями матриці A. Якщо початковий об'єм паралелепіпеда, що визначається трьома векторами $\overrightarrow{v_1}$, $\overrightarrow{v_2}$, $\overrightarrow{v_3}$, дорівнює одиниці, то після застосування лінійного перетворення матриця A змінить цей об'єм на величину, рівну абсолютному значенню визначника матриці A, тобто $|\det A|$. При цьому, якщо визначник додатній ($\det A > 0$), об'єм зберігає свою орієнтації в просторі. Якщо визначник від'ємний ($\det A < 0$), об'єм змінюється з обертанням (орієнтація простору інвертується). У випадку коли ($\det A = 0$), лінійне перетворення зводить весь простір до площини або прямої, тобто вектори стають лінійно залежними, і об'єм паралелепіпеда стає нульовим. Отже визначник матриці A вказує на зміну об'єму при лінійному перетворенні, а також на можливу зміну орієнтації простору, що залежить від знаку визначника. Наведемо кілька прикладів розв'язку вправ, для візуалізації викладеного вище матеріалу [8].

Приклад 1. Знайти площу трикутника ABC, якщо $A(1; -1; 2)$, $B(3; 2; -1)$, $C(5; 2; 1)$.

Розв'язок: Очевидно, що $S_{ABC} = \frac{1}{2}\left|\left[\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{AC}\right]\right|$. Так, як $\overrightarrow{AB}(2; 3; -3)$, $\overrightarrow{AC}(4; 3; -1)$, знайдемо векторний добуток $\left[\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{AC}\right]$:

$$\left[\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{AC}\right] = \begin{vmatrix} \vec{\imath} & \vec{\jmath} & \vec{k} \\ 2 & 3 & -3 \\ 4 & 3 & -1 \end{vmatrix} = -3\vec{\imath} - 12\vec{\jmath} + 6\vec{k} - 12\vec{k} + 2\vec{\jmath} + 9\vec{\imath} = 6\vec{\imath} - 10\vec{\jmath} - 6\vec{k}.$$

$$\left|\left[\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{AC}\right]\right| = \sqrt{(6)^2 + (-10)^2 + (-6)^2} = \sqrt{36 + 100 + 36} = \sqrt{172} = 2\sqrt{43}.$$

$$S_{ABC} = \frac{1}{2}\left|\left[\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{AC}\right]\right| = \frac{1}{2} \cdot 2\sqrt{43} = \sqrt{43}\ (\textit{кв.од.})$$

Приклад 2. Знайти об'єм піраміди $SABC$, якщо $A(3; 5; 2)$, $B(6; 7; 4)$, $C(3; 2; 8)$, $S(1; 0; 2)$.

Розв'язок: Знайдемо вектори $\overrightarrow{SA}$, $\overrightarrow{SB}$, $\overrightarrow{SC}$. $\overrightarrow{SA}(2;\ 5;\ 0)$, $\overrightarrow{SB}(5;\ 7;\ 2)$, $\overrightarrow{SC}(2;\ 2;\ 6)$. Відомо, що $V_{SABC} = \frac{1}{6}V = \frac{1}{6}\left(\overrightarrow{SA} \cdot \overrightarrow{SB} \cdot \overrightarrow{SC}\right)$. Знайдемо мішаний добуток:

$$\left(\overrightarrow{SA} \cdot \overrightarrow{SB} \cdot \overrightarrow{SC}\right) = \begin{vmatrix} 2 & 5 & 0 \\ 2 & 7 & 2 \\ 2 & 2 & 6 \end{vmatrix} = 84 + 20 + 0 - 0 - 8 - 60 = 28.$$

$$V_{SABC} = \frac{1}{6}V = \frac{1}{6}\left(\overrightarrow{SA} \cdot \overrightarrow{SB} \cdot \overrightarrow{SC}\right) = \frac{1}{6} \cdot 28 = \frac{14}{3} \text{ (куб од.)}$$

Приклад 3. Обчислити визначник матриці $A = \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{pmatrix}$, яка описує лінійне перетворення, і знайти геометричне значення цього визначника (як зміну об'єму.)

Розв'язок: Дана матриця описує лінійне перетворення T, яке відображає простір $\mathbb{R}^3$ у себе. Потрібно знайти визначник матриці та інтерпретувати його геометрично. Обчислимо визначник: $\det A = \begin{vmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{vmatrix} = 24$. З геометричної точки зору визначник матриці A представляє зміну об'єму паралелепіпеду, побудованого на векторах, які є стовпцями цієї матриці. Вектори: $\overrightarrow{v_1} = \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$, $\overrightarrow{v_2} = \begin{pmatrix} 1 \\ 3 \\ 0 \end{pmatrix}$, $\overrightarrow{v_3} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 4 \end{pmatrix}$. Ці вектори визначають паралелепіпед у тривимірному просторі. Визначник $\det A = 24$ означає, що об'єм цього паралелепіпеда дорівнює 24 одиницям об'єму. Тобто лінійне перетворення, задане матрицею A, збільшує об'єм початкового одиничного паралелепіпеда у 24 рази. Оскільки визначник додатний, це також означає, що орієнтація простору зберігається.

Список літератури

1. Chemla, Karine, et Shuchun Guo. Les neuf chapitres: le classique mathématique de la Chine ancienne et ses commentaires, Paris, Dunod, 2004.

2. Grattan-Guinness, I. Companion Encyclopedia of the History and Philosophy of the Mathematical Sciences, т. 1, Johns Hopkins University Press, 2003.

3. Cajori, F. A History of Mathematics. Електронний ресурс - *https://archive.org/details/ahistorymathema02cajogoog/page/80/mode/2up*.

4. Campbell, H: Linear Algebra With Applications, Appleton Century Crofts, 1971. p. 111–112.

5. Cayley, Arthur (1841), On a theorem in the geometry of position, Cambridge Mathematical Journal, 2: p.p. 267—271.

6. Фіхтенгольц Г.М. Курс математичного аналізу. Т.2. – К.: Вища школа, 1985.

7. Лінійна алгебра та аналітична геометрія: Навч. посібник / Булдигін В.В. – К.: ТВіМС, 2011. – 224 с.

8. Завдання для самостійних та контрольних робіт з вищої математики. Частина 1. / Володченко А.О., Кузнецова Г.А. – Х.: ХНАМГ, 2009 – 68 с.

FEATURES OF THE FUNCTIONAL STATE OF THE VASCULAR WALL IN PATIENTS WITH CKD5 DURING HEMODIALYSIS

Daminova A.B.
Tashkent Pediatric Medical Institute
Tashkent. Uzbekistan

Purpose of the study: to study the dynamics of the functional state of the vascular wall in patients with CKD5 during hemodialysis.

Material and research methods: The present study included 103 patients with CKD5d and 20 age-matched healthy volunteers. According to the etiology, the majority of patients with CKD developed due to chronic glomerulonephritis (36 people) and type 2 diabetes (33 people). The intervention whose effectiveness was studied in this study was intradialytic exercise. The load was carried out for 30 minutes in the first hour from the start of HD.

Results of the study: Study of the dynamics of endothelial function and factors provoking it in patients with CKD5d during the hemodialysis procedure. During the study, 103 patients receiving program hemodialysis were examined before, during (during the 2nd hour of HD) and after the HD procedure, carried out after a 3-day break. The creatinine concentration in the main group of patients was 665.89±13.47 μmol/l vs 67.70±1.85 μmol/l in the CG ($p<0.001$) and did not differ depending on the age of the patients (670.69±20.04 μmol/ l in patients under 41 years of age and 661.24±17.69 μmol/l, $p>0.05$) and the etiology of CKD (668.55±28.37 μmol/l in patients with diabetes and 656.35±12.91 μmol/l in patients with non-diabetic etiology of CKD, $p>0.05$). The study of the activity of the LPO/AOS processes revealed a significant increase in the concentration of MDA and a decrease in the activity of SOD and CT in patients with CKD5d compared to the CG ($p <0.001$ significance of the difference in all three indicators from the CG). Also, in patients with CKD5d, an increase in the concentration of hsCRP was found ($p<0.001$ significant difference from the CG), which indicates the activity of systemic inflammation in this cohort of individuals. The progression of endothelial dysfunction is probably associated with both an increase in the activity of the systemic inflammatory response and with the activation of LPO (increase in MDA concentration by 590.60%, $p<0.001$) and a decrease in AOS activity (relative dynamics of SOD activity -11.48%, CT - 24.40%, $p<0.001$ significance of the difference with the initial data of both indicators).

Conclusion: The present study revealed in patients with CKD5d, compared with CG, increased activity of systemic inflammation, a shift in the LPO/AOS balance towards the activation of free radical oxidation, intravascular hemolysis and disturbances in the functional state of the endothelium.

MENTAL STATE OF PUPILS DURING THE TIME OF STUDY IN THE SENIOR CLASSES OF MODERN SCHOOL AND ITS PECULIARITIES

Serheta Ihor
Doctor of Medical Sciences, Professor,
Director of the Academic and Research Institute of
Public Health and Biology, Disease Control and Prevention
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

The time of stay of pupils in the senior classes of the modern school is extremely significant in terms of the formation of a high level of educational and professional adaptation of their organism to certain unusual conditions of daily activity and from the standpoint of ensuring the adequate formation of psychophysiological capabilities of the body and features personalities traits of young women and young men [1, 2, 3, 4].

However, this period by its duration, degree of tension and depth of adaptation transformations that occur, should be considered a kind of natural model of implementing an objective assessment of the features of the processes of social, professional and personal self-determination of pupils [4, 5, 6]. Moreover, especially clearly these processes are implemented in the conditions of study in certain areas of educational preparation of educational institutions or in a certain profession, the main task of which is to ensure the acquisition of pupils' education beyond a certain educational minimum, the development of natural inclinations and abilities in accordance with the specific direction of educational preparation, as well as the formation of high functional readiness for effective performance of professional activity in the future [1, 2, 7, 8, 9, 10].

The purpose of scientific work was to determine the peculiarities of the mental state of pupils during their studies in the senior classes of modern school.

The studies were conducted on the basis of general secondary education institutions in Vinnitsya, where more than 500 pupils aged 14 to 17 were supervised in the dynamics of the educational process. In the course of scientific work, a test technique of color elections was used, that is, a variant of the color test of Lusher. Assessment of the degree of expression of personality-significant manifestations of the depressive states was carried out on the basis of the use of a psychometric Tsung scale of depression. The presence of personality and significant manifestations of the asthenic state was determined by the questionnaire Malkova.

The obtained results were subject to statistical processing using a license standard package of application programs of multidimensional statistical analysis "Statistica 5.5" (License Number AXX910A374605FA).

According to the study, it was found that in the course of determining the leading characteristics of the mental state, on the basis of the use of the technique of Lusher color elections, a gradual deterioration of the studied indicators during the time of stay

in the senior classes of modern high school was revealed, which was much more pronounced among young women and young men ($p<0.05$).

During the time in the senior classes of the comprehensive school, the level of depressive manifestations in the pupils environment decreased both among young women and young men, somewhat increasing only at the age of 17 among young women it was was reliably higher during each of the studied periods ($p<0.05–0.01$).

Also paid attention to the fact that with age an increase in the values of indicators that determined the level of development of the characteristics of asthenic state, and the degree of expression of asthenic manifestations among young women, as in the previous case, was much higher than the young men ($p<0.05$).

References

1. Сергета, І. В., Браткова, О. Ю., Серебреннікова, О. А. (2022) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 28 (1). 306-326.

2. Сергета, І. В., Серебреннікова, О. А., Стоян, Н. В., Дреженкова, І. Л., Макарова, О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. Довкілля та здоров'я. 2022. 2 (103). 32-41.

3. Makarov, S. Yu., Stoyan, N. V., Serheta, I. V., Taran, O. A., Dyakova, O. V. (2019). Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. *Wiadomości Lekarskie*. (LXXII (nr 5, cz II)), 1053-1058.

4. Мороз, В. М., Серебреннікова, О. А., Сергета, І. В., Стоян, Н. В. (2021). *Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ.

5. Сергета, І. В., Бардов, В. Г., Дреженкова, І. Л., Панчук, О. Ю. (2020). *Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації.* Вінниця : ТОВ "ТВОРИ".

6. Тимощук, О. В., Полька, Н. С., Сергета, І. В. (2020). *Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

7. Бардов, В.Г., Омельчук, С.Т., Мережкіна, Н.В. та ін. (2020) *Гігієна та екологія.* Вінниця : Нова Книга.

8. Гончарук Е.И., Кундиев Ю.И., Бардов В.Г. и др. (1999). *Общая гигиена: пропедевтика гигиены*. К.: Вища школа.

9. Яворовський, О. П., Сергета, І. В., Паустовський, Ю. В. та ін. (2021) *Охорона праці в медичній галузі.* К. : ВСВ "Медицина".

10. Bardov, V.G., Omelchuk, S.T., Merezhkina, N.V. et al. (2022) *Hygiene and Ecology* Vinnytsia : Nova Knyha.

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ: АНАЛІЗ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ.

Дзівак Катерина Володимирівна,
асистент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології.
Івано-Франківський національний медичний університет.
м. Івано-Франківськ, Україна.

Ромаш Іван Романович,
к. мед. н., доцент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології.
Івано-Франківський національний медичний університет.
м. Івано-Франківськ, Україна.

Пустовойт Михайло Михайлович
д.мед.н., професор, завідувач кафедри психіатрії, наркології та медичної психології. Івано-Франківський національний медичний університет. м. Івано-Франківськ, Україна.

Ромаш Ірина Богданівна,
доктор філософії, доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини.
Івано-Франківський національний медичний університет.
м. Івано-Франківськ, Україна.

Кухта Оксана Петрівна,
к.мед.н., доцент кафедри дерматології та венерології.
Івано-Франківський національний медичний університет.
м. Івано-Франківськ, Україна.

«-Я так тебе люблю.
-Я теж тебе люблю, моя безцінна дівчинко.
-Ти ж не хотів полишати домівку.
-Зрозумій… Я і справді певний час не хотів, бо гадав, що саме домівка і є безпечним місцем. Її стіни захищають від зовнішнього світу. Та про нашу домівку цього вже не скажеш…Отож доведеться шукати нову…"[1]

Збройні конфлікти негативно впливають на всіх людей, але особливо сильно страждають діти [2]. Вимушене переміщення через бойові дії є глобальною кризою і завдає тяжкого удару по психічному здоров'ю дітей. Дітям часто не вистачає когнітивних та емоційних ресурсів, щоб впоратися зі складними

ситуаціями, такими як втрата домівки, розлука з сім'єю та насильство. Як наслідок, діти, які пережили переміщення, особливо вразливі до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та тривоги [3].

Симптоми, які спостерігаються у дітей, що зазнали травми, включають: когнітивні та емоційні порушення, порушення соціальної взаємодії, порушення сну, регресивна поведінка та соматичні скарги. Усі ці симптоми можуть бути пов'язані з такими факторами як: безпосередній досвід насильства, смерть родичів або друзів, втрата житла та матеріальних цінностей, розлука з батьками або іншими членами сім'ї. Ці стани можуть впливати на їхнє когнітивне, емоційне та соціальне функціонування, а також на їхнє майбутнє життя.

Як зауважила директорка ГО «Центр соціально-культурного розвитку», діти, які пережили травматичні події, зустрічаються із купою проблем, яких не мали до війни. Жахливим є те, що вони втратили інтерес до справ, якими раніше цікавилися, стали емоційно нестабільними: плаксивими, дратівливими, агресивними. Дітям, а особливо підліткам, притаманною стала пригніченість, апатія, емоційне відсторонення або навпаки імпульсивність, спалахи гніву.

Діти переживають стрес не так як дорослі. У них переживання стресу є одночасно і більш гнучким, і більш травмо небезпечним. Діти та підлітки, які пережили вимушене переміщення, часто стикаються з широким спектром емоцій, від страху і гніву до смутку і відчуття втрати. Однак, через недостатній розвиток емоційного інтелекту або обмежений словниковий запас, вони можуть відчувати труднощі у вираженні цих складних почуттів. Наприклад, маленькі діти можуть проявляти агресію або відмовлятися від їжі, а підлітки можуть замкнутися в собі або почати вживати шкідливі речовини [2].

Чисельні наукові дослідження показують, що травматичні події, пов'язані з переміщенням, залишають тривалий слід на мозку дитини, що може призвести до порушень пам'яті, емоційної регуляції та інших когнітивних функцій. Нажаль, у всіх дітей, що пережили пряму чи опосередковану травму війни, завжди формуються різного типу когнітивні розлади - найчастіше у вигляді дефіциту уваги, що, на нашу думку є наслідком неспроможності дитячої психіки впоратися із надмірно інтенсивними переживаннями.

Результати проведеного нами первинного скринінгу на ПТСР засвідчили зв’язок між наявними симптомами та стресом, пережитим у зв’язку з війною. Завдяки комплексному обстеженню, було вивчено діапазон тяжкості симптомів серед обстежених осіб, причому більшість симптомів були легкими та помірними. Факторний аналіз отриманих даних показав, що слід приділяти увагу депресивним посттравматичним станам, які можуть бути менш помітними, але є вирішальними для розуміння повної картини ПТСР у дітей.

Важливо зазначити, що психологічний стан дітей значною мірою залежить від емоційного стану їхніх батьків Адже батьки є першими і найважливішими моделями для наслідування, і їхня здатність справлятися зі стресом та виявляти емоційну стійкість безпосередньо впливає на те, як діти будуть справлятися з подібними ситуаціями. Для дітей, особливо маленьких, батьки – це їхній весь світ. Вони вірять, що тато й мама здатні захистити їх від будь-якої біди. Це як

невидимий щит, який оберігає дитину від страхів і тривог. Коли відбувається війна і сім'я змушена переїжджати, цей щит може тріснути. Якщо дитина відчуває, що батьки не можуть її захистити, вона відчуває себе дуже незахищеною і наляканою. Це може призвести до різних проблем: дитина може стати більш тривожною, агресивною, або навпаки, замкнутися в собі. Вона може почати поводитися так, ніби вона менша, ніж насправді (наприклад, смоктати палець, ховатися за мамою).

Оскільки, для дитини, травма переміщення це перш за все втрата зв’язку з рідною теплою оселею та ілюзією сильних батьків, які можуть захистити від будь-яких катастрофічних потрясінь, задля ефективної допомоги важливо працювати з усіма членами сім’ї, зокрема батькам.

Нажаль, нерідко батьки, які самі пережили травматичні події, можуть несвідомо передавати свої страхи та тривоги дітям, посилюючи таким чином їхній негативний досвід [4].

Таким чином, вимушене переміщення є серйозною проблемою, яка має значний негативний вплив на психічне здоров'я дітей. Для подолання наслідків травми необхідна комплексна психологічна допомога, спрямована на дітей та їхні сім'ї. Цього можна досягти за допомогою просвітницьких, навчальних методів, а також - служб психологічної підтримки [5]. Необхідно розробити спеціальні програми психологічної реабілітації, які будуть враховувати їхні вікові особливості та потреби. Також важливо створити безпечне середовище, де діти зможуть відчувати себе захищеними та підтриманими.

1. Jio S. All the Flowers in Paris/Sarah Jio.-New York: Ballantine Books. 2019; 304 p.

2. Борщ КК. Особливості прояву стресу серед дітей в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2023; (1):47-51. https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.9

3. Pustovoyt MM, Romash IR, Romash IB, Vynnyk MI, Dzivak KV, Syniuk II, Matushevskyi BM. From treatment to social reintegration: principles of medical and psychological support of veterans (on example of the Russian-Ukrainian war). Mental Health: Global Challenges. Sciendo, 2024;7}(1): 55-70. https://doi.org/10.56508/mhgcj.v7i1.196

4. Болебер В. Розвиток теорії травми в психоаналізі. Український психоаналітичний журнал. 2024;2(1):123–139.
https://doi.org/10.32782/upj/2024-1-15

5. Алябіна ЮО. Особливості психічного здоров’я внутрішньо переміщених осіб і вимушених переселенців. Психологічні читання : зб. матеріалів IX наук.-практ. конф. молод. вчених (м. Харків, 1 груд. 2023 р.) : у 2-х т. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. соц. та психол., Наук. парк «Наука та безпека». – Харків : ХНУВС, 2023;1:12-15.

ПОСТМОРТАЛЬНА ТОМОГРАФІЯ. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ У СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ В УКРАЇНІ

Плетенецька Аліна Олександрівна,
доцент кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця, кандидат медичних наук

Бондар Станіслав Степанович,
доцент кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця, кандидат медичних наук

Міщенко Світлана Анатоліївна,
судово-медичний експерт ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Семчук Кристина Андріївна,
судово-медичний експерт Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи

За даними звітів ДСУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» кількість розтинів тільки за 2021 кількість експертиз трупів по Україні становила 132380. У зв'язку з воєнним станом кількість розтинів зросла, втім ця інформація не підлягає публічному розголосу. Слід зазначити, що в Україні розтин та дослідження трупа здійснюються за застарілими методиками, а новітні методи дослідження практично не застосовуються. Серед таких методів, перш за все, постмортальна томографія (ПМТ), яка є перспективним методом для сучасної судово-медичної експертизи. Основними причинами відсутності такого методу в Україні є обмежене фінансування судово-медичних експертних установ та відсутність такого методу дослідження, як ПМТ, у нормативних документах, що регламентують судово-медичну діяльність. Такий підхід стримує розвиток експертних можливостей, обмежує точність досліджень і значно ускладнює роботу судово-медичних експертів, що змушені покладатися на традиційні методи, які у світі вже вважаються застарілими.

Незважаючи на те, що ПМТ зарекомендувала себе як ефективний, неінвазивний і часозберігаючий метод, в Україні її відсутність призводить до більш тривалих експертиз із значним залученням людських ресурсів. Судово-медичні дослідження часто вимагають розтину, що не тільки займає більше часу, а й викликає додаткові санітарні, етичні та релігійні питання. Введення ПМТ могло б значно полегшити процеси експертизи, особливо у випадках, коли необхідно швидко отримати результати або уникнути ушкодження тканин. Технологія дозволяє швидко та з високою точністю виявити причини смерті,

аналізуючи стан внутрішніх органів, крововиливи, травми кісток та м'яких тканин.

Сучасні дослідження підтверджують ефективність ПКТ у визначенні причин смерті [1]. Технологія, що поєднує багатошарову комп'ютерну томографію з рентгенологічними методами, дозволяє аналізувати стан внутрішніх органів, виявляти крововиливи, оцінювати травми кісток та м'яких тканин без потреби в традиційній аутопсії.

ПКТ має свої перспективи й у дослідженні нейродегенеративних захворювань, що викликають структурні зміни у мозку. Зокрема, для хвороби Альцгеймера використовують позитронно-емісійну томографію (ПЕТ) для виявлення патологічних змін, асоційованих із накопиченням тау-протеїну в головному мозку. [2].

Постмортальні зміни в тілі одразу після смерті значно змінюють структуру тканин, що впливає на аналіз зображень, отриманих за допомогою ПКТ. Зафіксовано, що відразу після смерті відбуваються фізичні та біохімічні зміни, що можуть призвести до неправдивих позитивних результатів. Тому особливо важливо мати досвідчених спеціалістів, які зможуть інтерпретувати результати ПКТ з урахуванням можливих артефактів [3].

Крім цього, ПМТ здатна розширити діапазон можливостей судово-медичної експертизи. Використання передових томографічних технологій допомогло б покращити об'єктивність досліджень і надати судово-медичним експертам в Україні більше доказових інструментів. Наприклад, виявлення невидимих під час звичайної аутопсії патологічних змін, характерних для нейродегенеративних хвороб, або точний аналіз дрібних анатомічних структур із використанням мікрофокусної томографії (мікро-КТ) можуть значно доповнити існуючі методи [4]. Мікро-КТ також може бути корисною при проведенні медико-криміналістичних експертиз.

Відсутність ПМТ також впливає на можливості судово-медичних досліджень у випадках фетальної патології. Запровадження мікро-КТ як альтернативи аутопсії для немовлят у ранні терміни вагітності зберегло б цілісність тканин і забезпечило б надійні результати. У зарубіжній практиці цей метод визнаний та успішно використовується, дозволяючи уникати інвазивних втручань, що значно зменшує моральне навантаження на родини загиблих [5].

На основі наведених прикладів можна стверджувати, що впровадження ПМТ в Україні дозволить зекономити час проведення експертиз та людські ресурси, які часто витрачаються на рутинні, але тривалі дослідження. Завдяки цьому можна буде підвищити ефективність експертиз і зменшити навантаження на експертів. Українська судово-медична система потребує не лише фінансової підтримки для закупівлі відповідного обладнання, а й перегляду нормативних документів для включення ПМТ як обов'язкового методу. Це надасть українським фахівцям можливість працювати з використанням найсучасніших світових практик, тим самим наближаючи систему до міжнародних стандартів і підвищуючи якість експертних досліджень, що особливо важливо для країни у воєнний період, коли кількість смертей значно зросла.

Література

1. Ishida, M., Gonoi, W., Abe, H., Ushiku, T., & Abe, O. (2023). Essence of postmortem computed tomography for in-hospital deaths: What clinical radiologists should know. *Japanese Journal of Radiology*, *41*(10), 1039–1050. https://doi.org/10.1007/s11604-023-01443-w

2. Fleisher, A. S., Pontecorvo, M. J., Devous, M. D., Sr., Lu, M., Arora, A. K., Truocchio, S. P., Aldea, P., Flitter, M., Locascio, T., Devine, M., Siderowf, A., Beach, T. G., Montine, T. J., Serrano, G. E., Curtis, C., Perrin, A., Salloway, S., Daniel, M., Wellman, C., ... Mintun, M. A.; A16 Study Investigators. (2020). Positron emission tomography imaging with [18F]flortaucipir and postmortem assessment of Alzheimer disease neuropathologic changes. *JAMA Neurology*, *77*(7), 829–839. https://doi.org/10.1001/jamaneurol.2020.0528

3. Dong, H. W., Sun, Y., Qian, H., Jian, J. Q., Shao, Y., Li, Z. D., Zou, D. H., Liu, N. G., Wan, L., Wang, M. W., Chen, Y. J., & Zhang, J. H. (2019). Research progress on postmortem changes of computed tomography imaging characteristics on corpses. *Fa Yi Xue Za Zhi*, *35*(6), 716–720. https://doi.org/10.12116/j.issn.1004-5619.2019.06.013

4. Docter, D., Dawood, Y., Jacobs, K., Hagoort, J., Oostra, R. J., van den Hoff, M. J. B., Arthurs, O. J., & de Bakker, B. S. (2023). Microfocus computed tomography for fetal postmortem imaging: An overview. *Pediatric Radiology*, *53*(4), 632–639. https://doi.org/10.1007/s00247-022-05517-1

5. Shelmerdine, S. C., Simcock, I. C., Hutchinson, J. C., Guy, A., Ashworth, M. T., Sebire, N. J., & Arthurs, O. J. (2021). Postmortem microfocus computed tomography for noninvasive autopsies: Experience in >250 human fetuses. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, *224*(1), 103.e1–103.e15. https://doi.org/10.1016/j.ajog.2020.07.019

THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' VALUES ORIENTATION AND EDUCATIONAL MOTIVATION

Djumaniyazova Muxayya Xusinovna
Doctor of Philosophy in Psychology (PhD)
Associate Professor
Department of Pedagogy and Psychology
Urgench State University

Abstract: The student years are a significant period for professional development and the formation of spiritual values, characterized by specific needs, qualitative changes in personality, and unique aspects of psychological life. During this period, young people make future plans, determine their path in independent life, and begin to master a particular profession. Young people not only imagine taking steps into adulthood but also actively participate in it. The refore, it is essential for them to find their place in society, establish new relationships, understand the meaning of life, and deal with exciting yet uncertain experiences related to their future. Motivation in the learning process significantly affects students' academic performance and future success. The source of this motivation largely depends on their values, life principles, and attitude towards society. This article analyzes theoretical perspectives on the influence of value orientation on students' learning motivation and presents conclusions based on the conducted study.

Keywords: student years, motivation, values, learning motivation, educational process, value orientation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, personal values, active teaching methods.

Today, society needs highly qualified specialists who can perform their professional duties at a high level, take responsibility for their actions, make conscious and correct decisions in specific situations, and demonstrate a flexible approach to innovative processes. Preparing students for future professions now involves more than acquiring professional knowledge, skills, and abilities to solve specific problems. The primary mission of higher education is to develop specialists who can take a creative approach to solving problems in fields like industry, science, technology, art, and culture.

Among the psychological and pedagogical issues in higher education, one of the central tasks is organizing students' learning activities. The issue of organizing students' learning activities is closely related to the development of their motivation to learn. Solving these issues is not only essential for psychological and pedagogical theory but also for improving teaching practices at universities, as a high level of learning motivation is one of the most effective tools for enhancing the efficiency and quality of the educational process. Thus, the question of learning motivation is fundamentally a question of the quality of educational activities. Globally, higher education faces the challenge of developing students' individual and personal

characteristics, professional adaptability to modern demands, creative approaches to tasks, the ability to find non-standard solutions, teamwork skills, and abilities for self-development, self-fulfillment, and self-activation.

Motivation is considered a combination of internal and external factors that engage a person in activity and provide the drive to achieve goals [4]. Having motivation in the learning process significantly impacts students' academic performance and future success. The source of this motivation largely depends on their values, personal principles, and attitudes toward society.

Values determine a person’s goals in life and define how they should live. If a student has clearly defined their personal values, this can help them have more motivation in the learning process [7]. For example, if a student has specific goals, such as acquiring knowledge, personal development, or achieving professional success, these aims encourage them to study more and gain deeper understanding. Moreover, societal changes and the process of globalization shape and transform a student’s values. Values formed through family, friends, teachers, and social environment play an important role in determining learning motivation.

Learning motivation is one of the main driving forces in the educational process. It determines a student's engagement in studying, their effectiveness, and the level of knowledge acquisition [5]. Recent studies show that various factors influence learning motivation, including the system of personal values and its orientation toward the learning process.

Value orientation is a combination of an individual's life principles, beliefs, and goals, guiding how they organize their activities [6]. Motivation based on students' personal values can significantly impact their success in education.

Learning motivation involves both internal and external forces that lead a student to actively participate in the learning process [8]. In psychology, motivation is generally divided into two main types: intrinsic motivation and extrinsic motivation [4]. Intrinsic motivation is based on a student’s personal interest and desire for self-development in the process of learning. Extrinsic motivation, on the other hand, is associated with external incentives—grades, certificates, scholarships, or social status-that help the student achieve specific goals.

While intrinsic motivation is essential for a student’s long-term success in education, extrinsic motivation is often sufficient for short-term results. A person’s success in the educational process is closely connected to their independence, self-confidence, and personal values.

Value orientation is reflected in a person's activities and decisions in both social and personal life. A student’s intrinsic motivation is often closely connected to their personal values. Values such as interest in learning, autonomy, and personal growth strengthen a student’s drive for knowledge. These values reinforce intrinsic motivation because the student links the learning process with their personal achievements and gains satisfaction from it. Students with high intrinsic motivation approach education more seriously and consciously, leading to a deeper understanding of the material [1].

Extrinsic motivation, on the other hand, is often shaped by values associated with external rewards. Encouragement, approval, praise, and being presented as a role

model by parents and teachers are major sources of extrinsic motivation [10]. These values generally promote short-term achievements in the learning process; however, without a foundation of intrinsic motivation, the effectiveness of these incentives is limited. Students driven by extrinsic motivation may lose interest in academic activities once specific goals are reached.

Analysis of scientific literature and empirical research confirms the influence of values on learning motivation. Studies on learning motivation have been conducted on a large scale since the 1920s. In this field, the contributions of Russian psychologists such as S.A. Rubinstein, A.S. Vygotsky, A.N. Leontiev, B.G. Ananyev, L.I. Bozhovich, P.M. Yakobson, A.V. Zaporozhets, V.G. Aseev, P.L. Galperin, V.F. Morgun, A.K. Markova, K. Lewin, N.E. Efimova, M.V. Matyukhin, and Uzbek psychologists like M.G. Davletshin, E.G. Goziev, V. Karimova, Z. Nishonova, N. Safoev, R. Sunnatova, Sh. Dostmukhamedova, F. Khaydarov, X. Abdukarimov, F. Alimova, B. Batirov, and others are significant.

Research by L.I. Bozhovich and P.M. Yakobson indicates that students who focus on intellectual and personal growth tend to have stronger intrinsic motivation. These students align the learning process with their goals and exhibit a highly positive attitude toward academic activities [9].

Studies also show that students driven by extrinsic motivation are often focused on achieving short-term results. Such students shape their learning based on assessments, and when external incentives disappear or decrease, their academic engagement declines [3].

In summary, the connection between educational motivation and values is an important factor that determines a student’s success in the educational process. A student's value system shapes their internal or external motivation and defines their approach to education. Therefore, it is essential to focus on developing students' personal values in the education system, as this is a necessary condition for enhancing motivation and improving educational effectiveness.

To develop educational motivation, it is important to form students' value systems. For this process to be effective, the following recommendations can be made:

1. Developing Personal Values: It is necessary to create an environment that enhances the value of personal growth, autonomy, and knowledge acquisition for students in the educational process. This approach strengthens internal motivation.

2. Active Teaching Methods: Problem-based and interactive teaching methods engage students more deeply in the learning process. This develops students' internal motivation and increases their activity.

3. Integration of Education and Values: In the educational process, teachers should connect students' learning with their life values to make educational activities more meaningful. For example, promoting values of personal development and service to society can increase motivation.

References:

1. Akulina, N.N. The Influence of General Intelligence and Motivation on the Success of Knowledge Acquisition // Ananiev Readings – St. Petersburg: Piter, 2015 – 496 p.

2. Vilyunas, V.K. Psychological Mechanisms of Human Motivation / V.K. Vilyunas. – Moscow: Publishing House of Moscow State University, 1990. – 288 p.

3. Davletshin, M.G. Selected Scientific Works Collection. – Tashkent, 2008. – 81 p.

4. Ilyin, E.P. Motivation and Motives / E.P. Ilyin. – St. Petersburg: Piter, 2011. – 512 p.

5. Kordyukova, N.A. Assessing the Success of Educational Activity as a Psychological and Pedagogical Problem. – St. Petersburg: Piter, 2007. - 386 p.

6. Leontiev, A.N. Activity. Consciousness. Personality. – Moscow: Politizdat, 1975. – 386 p.

7. Markova, A.K., Matis, T.A., Orlov, A.B. Formation of Learning Motivation / A.K. Markova, T.A. Matis, A.B. Orlov. – Moscow: Enlightenment, 1990. – 192 p.

8. Milman, V.E. Internal and External Motivation of Educational Activity // Issues of Psychology. – 2007. – No. 5. – pp. 42-47.

9. Nishanova, Z.T. Developmental Psychology. Pedagogical Psychology. Textbook / Z.T. Nishanova et al. – Tashkent: “National Society of Philosophers of Uzbekistan” Publishing House, 2018. – 600 p.

10. G‘oziev, E.G‘. Ontogenetic Psychology. Textbook. Tashkent: “Noshir” Publishing House, 2010. – 360 p.

STATISTICS OF COIL PROJECTS IN HIGHER EDUCATION: A COMPREHENSIVE REVIEW

Golub Tetiana,
PhD., Associate Professor
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Kovalenko Olha,
Lecturer
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Collaborative Online International Learning (COIL) represents a pedagogical approach that enables students and faculty in higher education to collaborate beyond geographical boundaries through online platforms. Introduction: In this paper, we present historical statistical data regarding the number and implementation of COIL projects at higher educational institutions globally, including their potential impact on student engagement and academic outcomes. The paper provides a systematic framework derived from these datasets found in recent studies to illustrate the pros and cons – however, it also highlights the potential of COIL for fostering internationalization and enhancing intercultural competencies.

As technology progresses at an accelerated pace and global collaboration becomes increasingly imperative, institutions of higher education have sought innovative pathways for curricular internationalization. One notable example of this initiative is the Collaborative Online International Learning framework, which facilitates cross-border teaching and learning without necessitating physical mobility. Collaborative Intercultural Learning projects connect students and/or instructors from various countries in joint teaching and learning endeavours, conducted at the course level and enabled through digital tools. This paper aims to present a statistical overview of the implementation and student outcomes associated with COIL initiatives in higher education, employing time series analyses that measure participation, faculty engagement, student achievements and institutional adoption. The number of COIL tasks has increased gradually over the past decade, reflecting the growing demand for global learning opportunities. According to the Institute of International Education (IIE), COIL tasks expanded by approximately 35% annually from 2010 to 2020. By 2023, more than 500 institutions worldwide had initiated COIL programs, with the United States, Japan and Europe leading in the number of schools offering such initiatives.

Data indicates that COIL projects have gained significant traction, particularly in disciplines such as business, social studies and language studies, which collectively constitute 60 percent of all COIL initiatives. The adaptability and capacity of COIL to integrate into various academic fields have facilitated its widespread adoption; this is especially evident in the marked increase in STEM-related COIL projects over the last five years. However, the level of participation in COIL projects differs across regions

and institutions. A survey involving over 100 universities, conducted by the American Council on Education (ACE), revealed that nearly 70% of respondents were engaged in undergraduate programs, while 30% were pursuing graduate studies. Furthermore, female students demonstrated a higher propensity to engage in COIL initiatives, representing approximately 58% of participants, in contrast to their male counterparts, who made up 42%.

International participation constitutes a pivotal aspect of COIL; in fact, the most significant rates of engagement are observed between institutions in North America and Europe. Collaborations with Latin America and Asia follow; however, this distribution reflects the geographical constraints of the internationalization agendas prevalent at many universities and colleges. Moreover, students from developing countries are notably underrepresented in COIL initiative – only 15% of participants hail from these nations – which raises questions regarding the feasibility of accessing global learning opportunities. Although, this trend highlights the internationalization strategies employed by various institutions, it simultaneously underscores the pressing issue of equitable access to such opportunities for students from low-income countries.

One of the main objectives of COIL is to improve students' intercultural competence (IC), global awareness and communication skills. Several studies have assessed the impact of COIL on student learning performance; results are generally positive. The meta-analysis data from 25 COIL projects, however, revealed an increase of 20% in intercultural competence for students who participated in COIL compared to those who did not engage in these projects. Although the findings are promising, it is crucial to consider the context of this research, because different environments may yield varying outcomes.

Furthermore, participants in COIL programs exhibited enhanced language skills, particularly among non-native English speakers, demonstrating a remarkable 15% improvement in both written and oral communication when juxtaposed with control groups. Their academic performance also experienced a positive impact; COIL participants achieved an average of 0.3 points higher on a 4.0 GPA scale than their non-COIL counterparts. The involvement of faculty is essential for the success of COIL initiatives. A survey conducted by the SUNY COIL Center revealed that 85% of faculty who participated in COIL projects found the experience to be professionally rewarding and beneficial to their teaching methods. However, challenges remain concerning training and support. Approximately 40% of faculty engaged in COIL projects reported that a lack of institutional support and resources constituted a significant barrier to effective implementation. Moreover, 35% of faculty indicated that time constraints and technological issues posed additional challenges – this underscores the necessity for improved facilities and support systems within institutions.

The findings indicate that, while faculty members display enthusiasm for Collaborative Online International Learning, further training and a more robust institutional commitment are crucial for scaling these projects effectively. The implementation of COIL initiatives varies significantly by region and type of institution; research indicates that large research universities are more likely to adopt

COIL, with over 60% offering COIL courses. However, small liberal arts colleges and community colleges exhibit a markedly lower adoption rate, at a mere 25%. Policy leverage by government agencies and institutions of the humanities has played an important role in facilitating COIL. For instance, in Japan, the Ministry of Education has actively promoted COIL projects through subsidies and collaborations, resulting in an impressive 150% increase in COIL collaborations among Japanese institutions between 2015 and 2020. Similarly, in Europe, the Erasmus+ program has integrated COIL into its virtual exchange packages, thereby increasing the availability of international learning experiences.

Although the clear advantages of COIL are evident, several challenges persist. Technological disparities between institutions situated in various countries may hinder the effectiveness of COIL initiatives. Data obtained from a global survey of COIL faculty indicated that 25% of projects encountered obstacles associated with Internet access and digital tools, particularly in low-income nations. Furthermore, cultural variances and differing time zones give rise to logistical complications. Around 30% of COIL projects reported facing difficulties in orchestrating synchronous activities, which can restrict the level of interaction between students. However, these hurdles must be navigated to maximize the potential of COIL.

Conclusion

The statistical evidence presented in this paper underscores the growing importance of COIL projects in higher education as a means of attaining internationalisation and enhancing intercultural competence. Although COIL has demonstrated effectiveness in improving student outcomes and promoting global collaboration, challenges persist – specifically those related to technology, faculty support and equitable access. To fully harness the potential of COIL, higher education institutions must invest in infrastructure, provide training and establish policy support. This is crucial to ensure that all students, regardless of their geographical location, can benefit from this innovative approach to learning. However, it is essential to address these challenges, because they can hinder the overall success of COIL initiatives.

References

1. American Council on Education (2021). Survey of COIL Participation in Higher Education.

2. Erasmus+ (2023). COIL in European Higher Education: A Policy Review.

3. Golub, T., Kovalenko, O. (2024) COIL programs as a motivation for English language learning. *The driving force of science and trends in its development*: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VII International Scientific and Theoretical Conference, November 8, 2024. Coventry, United Kingdom: International Center of Scientific Research. P. 145-147.

4. Institute of International Education (2020). COIL Project Statistics and Trends Report.

5. SUNY COIL Center (2022). Faculty Engagement in COIL: Opportunities and Challenges.

L'INTÉGRATION DES COMPÉTENCES INTERCULTURELLES DANS L'ENSEIGNEMENT DU FRANÇAIS AUX ÉTUDIANTS EN RELATIONS INTERNATIONALES

Ivashchuk Anton,
Ph.D., Maître de conférences
Université Nationale Polytechnique de Lviv

Dans un monde globalisé où les interactions internationales se multiplient, la maîtrise du français devient une compétence précieuse pour les étudiants en relations internationales. En effet, la langue française, présente dans de nombreuses organisations internationales et contextes diplomatiques, joue un rôle clé dans les échanges interculturels et diplomatiques. Cet article explore les méthodes et stratégies spécifiques à l'enseignement du français pour des étudiants spécialisés en relations internationales, en mettant en avant les approches pédagogiques qui facilitent l'acquisition d'un vocabulaire spécialisé et d'une compréhension pragmatique des contextes interculturels.

Pour l'enseignement du français aux étudiants en relations internationales, plusieurs méthodes spécifiques peuvent être particulièrement efficaces. Une première approche consiste à intégrer des simulations de situations diplomatiques et de négociation. En organisant des jeux de rôle basés sur des situations réelles, les étudiants peuvent pratiquer un langage formel et spécialisé tout en développant leurs compétences de communication interculturelle.

Une autre méthode consiste à analyser et traduire des documents authentiques, tels que des discours, des articles, des traités ou des documents officiels en français, souvent tirés de contextes internationaux. Cela permet aux étudiants d'acquérir un vocabulaire spécialisé et de comprendre les nuances de la langue dans un contexte professionnel.

L'apprentissage par projets autour d'enjeux internationaux est également bénéfique. En travaillant sur des sujets d'actualité ou des enjeux internationaux en utilisant des sources françaises, les étudiants renforcent leurs compétences linguistiques tout en se familiarisant avec le vocabulaire pertinent.

L'approche pragmatique et interculturelle constitue une autre stratégie efficace. En mettant l'accent sur les différences culturelles dans les interactions, les formules de politesse et les protocoles diplomatiques, les étudiants apprennent à comprendre les attentes culturelles et les normes de communication dans des contextes diplomatiques.

Enfin, l'utilisation des ressources multimédias et des podcasts d'actualité peut offrir une immersion linguistique précieuse. En écoutant des vidéos, des podcasts ou des émissions de radio en français sur des sujets internationaux, les étudiants se familiarisent avec le vocabulaire et les expressions couramment utilisées dans le domaine des relations internationales.

Les stratégies pour enseigner le français aux étudiants en relations internationales se concentrent sur des approches immersives, personnalisées et orientées vers des compétences spécifiques, afin de répondre aux exigences du domaine.

L'une des stratégies clés est de favoriser l'apprentissage contextualisé en ancrant les cours dans des situations authentiques et pertinentes pour le domaine des relations internationales. Cela implique d'exposer les étudiants à des événements d'actualité, à des débats et à des problématiques internationales, en les encourageant à lire et analyser des documents en français issus de sources diplomatiques, juridiques ou médiatiques.

La création de scénarios interactifs constitue également une stratégie efficace pour mobiliser activement les compétences des étudiants. En participant à des jeux de rôle, tels que des négociations ou des débats diplomatiques simulés, ils développent leur capacité à utiliser le français dans des situations de pression, ce qui renforce leur assurance et leur flexibilité langagière.

Pour soutenir un apprentissage autonome, l'utilisation des technologies numériques comme les applications, les plateformes de e-learning et les outils de collaboration en ligne favorise l'accès à des ressources variées et permet aux étudiants de renforcer leur exposition à la langue. Des activités numériques telles que des discussions en ligne ou des analyses de vidéos en français enrichissent leur compréhension du français contemporain utilisé dans le monde diplomatique.

L'accent sur la pragmatique et la communication interculturelle est une autre stratégie essentielle, visant à sensibiliser les étudiants aux différences culturelles et aux nuances linguistiques. En apprenant à décoder les pratiques discursives et les protocoles spécifiques aux contextes diplomatiques, ils acquièrent une compétence pragmatique qui facilite la compréhension et la production de messages adaptés.

Enfin, la rétroaction continue et personnalisée aide les étudiants à progresser rapidement en identifiant leurs besoins individuels. En fournissant un feedback spécifique sur leur expression orale et écrite, en particulier sur les formulations diplomatiques et le vocabulaire spécialisé, les enseignants peuvent adapter leurs stratégies pour maximiser l'apprentissage de chaque étudiant.

Les approches pédagogiques pour l'enseignement du français aux étudiants en relations internationales reposent sur des principes qui allient contextualisation, interactivité, et adaptation aux besoins spécifiques des apprenants.

L'approche communicative est au cœur de cet enseignement, mettant l'accent sur l'utilisation de la langue dans des situations concrètes de communication. Cette approche vise à développer la compétence orale et écrite des étudiants dans des contextes diplomatiques et internationaux. En intégrant des exercices de dialogue, des débats, ou des simulations de réunions diplomatiques, l'approche communicative permet aux étudiants de pratiquer la langue de manière dynamique et significative.

L'approche actionnelle, qui considère les apprenants comme des acteurs sociaux, est également essentielle. Elle se fonde sur la réalisation de tâches réalistes et engageantes, telles que la rédaction de communiqués de presse, la préparation de discours ou la négociation d'accords fictifs. En utilisant la langue pour accomplir des missions professionnelles, les étudiants développent des compétences qui leur seront utiles dans leur carrière.

L’approche par compétences est une autre méthode cruciale dans ce domaine, visant à développer des compétences spécifiques, comme la compréhension de textes spécialisés, la traduction de documents officiels, ou l’argumentation en contexte diplomatique. Cette approche permet de structurer les cours autour de compétences précises et mesurables, répondant ainsi aux besoins professionnels des futurs diplomates et experts en relations internationales.

L’approche interculturelle se révèle également indispensable, car elle permet aux étudiants de comprendre les différences culturelles et d’adapter leur discours en fonction des codes et des attentes spécifiques à chaque culture. Cette approche inclut l’étude des pratiques discursives, des protocoles de politesse et des subtilités de la communication non verbale dans les contextes interculturels, en les appliquant à des situations professionnelles.

Enfin, l’approche immersive favorise une exposition intensive et naturelle à la langue française. En utilisant des documents authentiques, comme des discours politiques, des vidéos de conférences ou des articles de presse internationale en français, cette approche permet aux étudiants de s’immerger dans des situations réelles, renforçant ainsi leur aisance et leur compréhension de la langue telle qu’elle est utilisée dans les relations internationales.

En conclusion, l’enseignement du français aux étudiants en relations internationales nécessite une approche pédagogique adaptée, qui prenne en compte les spécificités de ce domaine et les besoins professionnels des apprenants. En combinant des stratégies et des méthodes axées sur l’interaction, la contextualisation, et l’immersion, les enseignants peuvent développer chez leurs étudiants des compétences linguistiques et interculturelles essentielles pour naviguer dans les contextes diplomatiques et internationaux.

Les approches communicative, actionnelle, par compétences, interculturelle et immersive contribuent chacune à former des apprenants capables de s’exprimer avec précision et assurance, de comprendre les nuances culturelles, et d’adopter un discours adapté aux situations complexes de communication internationale. À travers des tâches concrètes et une exposition à des ressources authentiques, ces futurs spécialistes acquièrent non seulement une maîtrise linguistique avancée, mais aussi une sensibilité aux exigences pragmatiques et culturelles du monde des relations internationales. Ainsi, cet enseignement du français joue un rôle fondamental dans la préparation des étudiants à devenir des acteurs compétents et confiants dans un environnement professionnel globalisé.

КОРЕКЦІЙНО-СПРЯМОВАНЕ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ: БАЗОВІ ОРІЄНТИРИ

Гордійчук Оксана
кандидатка педагогічних наук, доцентка
кафедра педагогіки та методики початкової освіти,
факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича

Константинюк Роксолана
здобувачка вищої освіти,
другого (магістерського рівня)
спеціальності «Початкова освіта»

Актуальність публікації. Огляд наукової літератури з предмету дослідження, вказує на новизну і затребуваність в сьогоднішніх освітніх умовах створення безпечного корекційно-спрямованого процесу навчання.

Виклад основного змісту. Насамперед, дослідження сутності, змісту та особливостей корекційно-спрямованого навчання в інклюзивному класі, передбачає розуміння таких термінів, як інклюзивне освітнє середовище», «інклюзивне навчання», «індивідуальний навчальний план», «корекційно-спрямоване навчання» та ін.

Так, *інклюзивне освітнє середовище* – це комплекс умов, методів і засобів для спільного навчання, виховання та розвитку всіх здобувачів освіти, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантована державою, що ґрунтується на принципах недискримінації, поваги до різноманітності та залучення всіх учасників навчального процесу. Це забезпечується через адаптацію та модифікацію навчального середовища, індивідуалізацію підходів і надання медико-соціальної та психолого-педагогічної підтримки.

Індивідуальний навчальний план – це документ, що визначає порядок, форму та темп опанування навчальної програми відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії учня, і розробляється освітнім закладом за активної участі учня та наявності необхідних ресурсів.

З огляду на це можна зробити висновок, що інклюзивне навчання в початковій школі є системною частиною сучасної освітньої парадигми. Ми підтримуємо думку, що важливо не просто приєднувати учнів до колективу, а залучати їх до нього як важливу життєву потребу, забезпечуючи інтеграцію в шкільну спільноту. Інтеграція та інклюзія в освітньому процесі відрізняються за своєю методологією. Інтеграція передбачає включення дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема з інвалідністю, у загальноосвітнє середовище, з дотриманням всіх його вимог. Сьогодні важливо надавати дітям комплексну

підтримку, зокрема психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, які взаємопов'язані.

Психолого-педагогічні послуги — це комплекс заходів, спрямованих на організацію освітнього процесу та розвиток дітей з особливими освітніми потребами відповідно до їх індивідуальної програми розвитку. Їх надають педагоги, реабілітаційні заклади, фахівці з інклюзивно-ресурсних центрів. Корекційно-розвиткові послуги включають заходи супроводу дітей з особливими освітніми потребами, спрямовані на розвиток їхніх пізнавальних здібностей, емоційно-вольової сфери, мовлення та особистісного зростання.

Корекційно-спрямоване навчання (далі КСН) в інклюзивному класі є підходом, який має на меті забезпечення оптимальних умов для розвитку всіх учнів, включно з тими хто має особливі освітні труднощі (ООП).

Основною ідеєю КСН є коригування та адаптація освітнього процесу таким чином, щоб він був доступним, ефективним та сприяв досягненню максимальних результатів для кожного учня. Це передбачає врахування індивідуальних потреб, особливостей та потенціалу кожної дитини.

Здійснюючи аналіз змісту КСН, ми бачимо, що воно включає декілька ***ключових компонентів:***

Індивідуалізацію освітнього процесу.

1. Індивідуальні навчальні плани (ІНП), що створюються на основі діагностичних даних про особливості розвитку кожного учня, та включають конкретні цілі, завдання, методи та засоби навчання, а також критерії оцінювання досягнень [1, с.45].
2. Адаптація навчальних матеріалів, зокрема: підручники, зошити та дидактичні матеріали адаптуються відповідно до можливостей учнів. Наприклад, для учнів з порушеннями зору можуть використовуватися книги зі шрифтом Брайля або аудіокниги.
3. Диференційоване навчання під час якого використовуються різні методи та форми роботи для учнів з різним рівнем підготовки та особливостями розвитку. Це може включати групову, індивідуальну або парну роботу, а також проекти та дослідницькі завдання [2, с.61-62].

Інклюзивне середовище.

1. Фізичне середовище, в яке входять: класні кімнати та шкільні приміщення, які повинні бути доступними для всіх учнів. Це також включає наявність пандусів, ліфтів, спеціальних меблів та обладнання.
2. Соціальне середовище, яке передбачає створення дружнього та підтримуючого колективу, де всі учні відчувають себе частиною команди. Вкрай важливо, щоб учні з ООП не відчували себе ізольованими [3, с.17].
3. Емоційне середовище, яке передбачає підтримку позитивного емоційного клімату, де кожен учень відчуває себе в безпеці та цінованим. Це досягається через розвиток емоційної грамотності, емпатії та взаємоповаги серед учнів.

Мультидисциплінарний підхід, як основу корекційно-спрямованого навчання в інклюзивному класі. Він передбачає тісну співпрацю між різними фахівцями, кожен з яких вносить свій внесок у розробку та реалізацію

індивідуальних програм для учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Цей підхід забезпечує комплексний підхід до навчання, де враховуються всі аспекти розвитку дитини [45].

Співпраця фахівців. Успішне корекційно-спрямоване навчання неможливе без командної роботи різних фахівців, серед яких:

- педагоги, як основні виконавці ІНП. Саме вони здійснюють щоденний освітній процес, адаптують матеріали та методи навчання під потреби конкретного учня, а також активно співпрацюють з іншими фахівцями для оцінки прогресу учня та внесення необхідних корективів у програму;
- психологи, які проводять діагностику та оцінку психічного розвитку учнів, визначають їхні сильні та слабкі сторони, розробляють психологічні аспекти ІНП, надають підтримку у подоланні емоційних та поведінкових проблем, сприяють розвитку соціальних навичок та емоційної грамотності;
- логопеди, фахівці, котрі працюють над корекцією мовленнєвих порушень, розвитком комунікативних навичок, проводять спеціалізовані заняття, спрямовані на поліпшення артикуляції, фонетики, лексико-граматичної сторони мовлення, консультують педагогів щодо адаптації навчальних матеріалів для учнів з мовленнєвими труднощами;
- соціальні працівники, завдяки яким здійснюється допомога у вирішенні соціальних та побутових проблем, які можуть впливати на освітній процес, підтримують зв'язок з родинами учнів, допомагають у вирішенні конфліктів, сприяють створенню сприятливого соціального середовища в школі та поза нею;
- медичні працівники, які збезпечують моніторинг здоров'я учнів, надають рекомендації щодо фізичного навантаження, харчування, режиму дня, виявляють та контролюють хронічні захворювання або інші медичні проблеми, які можуть впливати на навчання тощо

У відповідності з науковим дослідженням теми мультидисциплінарності О.Гордійчук, ми цілком погоджуємося з думкою авторки, яка зазначає: «Фахівці, які взаємодіють з дитиною – вчитель, асистент учителя, психолог, соціальний педагог, логопед, дефектолог, учитель фізичної культури, реабілітолог, медичний працівник та ін., - а також батьки, повинні брати участь у цілеспрямованому продуманому розробленому спільними зусиллями процесі, головними етапами якого є:

- аналіз психофізичного стану розвитку дитини;
- оперативне і стратегічне планування індивідуальної програми розвитку з опорою на сильні сторони дитини з особливими потребами та її потреби;
- послідовна реалізації фахівцями розробленої ІПР;
- моніторинг перебігу навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу та внесення змін в ІПР дитини з особливими потребами» [5, с.26].

Крім того, як зазначено у публікації О.Гордійчук: «Продумана й цілеспрямована робота мультидисциплінарної команди супроводу, реалізація напрямів міждисциплінарного підходу тощо, уможливлять залучення дітей з особливими потребами в соціальне життя, створять ситуацію успіху в

інклюзивному загальноосвітньому закладі, нададуть можливості цій категорії дітей бути учасниками позашкільних освітніх та оздоровчо-виховних закладів» [5, с.27].

Регулярні консультації та супровід.

Насамперед, регулярні консультації та супровід є невід'ємною частиною мультидисциплінарного підходу. Вони забезпечують постійний обмін інформацією між фахівцями, вчителями, батьками та іншими учасниками навчального процесу. Педагоги регулярно консультуються з психологами, логопедами, соціальними та медичними працівниками для оцінки прогресу учнів, виявлення нових потреб та корекції індивідуальних програм. Це може відбуватися у формі індивідуальних зустрічей, командних нарад або телефонних консультацій.

Фахівці забезпечують постійний супровід освітнього процесу, допомагають вчителям у реалізації корекційних заходів, надають рекомендації щодо адаптації навчальних матеріалів та методик. Вони також можуть проводити спостереження за роботою вчителів та учнів, надавати зворотний зв'язок та підтримку. Консультації та супровід включають також роботу з батьками. Фахівці допомагають батькам розуміти потреби та особливості своїх дітей, надають рекомендації щодо домашньої підтримки, організації режиму дня та додаткових занять. Вони також можуть організовувати групи підтримки для батьків, де ті можуть обмінюватися досвідом та отримувати емоційну підтримку.

Вцілому, регулярні наради всіх учасників команди дозволяють обговорювати успіхи та труднощі учнів, координувати дії фахівців, планувати подальші кроки. Це забезпечує узгодженість дій та ефективну реалізацію індивідуальних програм [2, с.140].

Наступним аспектом є **корекційні заходи та програми.** До корекційних заходів та програм належать:

✓ *логопедичні заняття,* що спрямовані на подолання мовленнєвих порушень, розвиток комунікативних навичок;

✓ *заняття з розвитку моторики***,** що спрямовані на розвиток дрібної та великої моторики у дітей з порушеннями рухового апарату.

Соціальні тренінги та програми, які допомагають учням розвивати соціальні навички, такі як комунікація, співпраця, вирішення конфліктів.

Педагогічні технології, які відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного навчального процесу для учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Вони допомагають адаптувати навчання до індивідуальних потреб кожного учня, роблять навчальний процес цікавим та доступним. Основні технології включають інтерактивні методи навчання та проектне навчання [6].

Факторами впливу на ефективність корекційно-спрямованого навчання є:

✓ мультидисциплінарний підхід,

✓ інтерактивні методи навчання,

✓ проєктне навчання тощо**.**

У контексті дослідження цієї теми, було виокремлено та проаналізовано у магістерській роботі, ***психолого-педагогічні умови організації корекційно-***

спрямованого навчання в інклюзивному класі:

✓ Створення безпечного освітнього середовища в організації корекційно-спрямованого навчання в інклюзивному класі.

✓ Застосування ефективних методів корекційно-спрямованого навчання в інклюзивному класі.

✓ Подолання і компенсація освітніх труднощів учнів інклюзивного класу.

✓ Адаптація та модифікація освітнього матеріалу для учнів інклюзивного класу.

Висновки. Отже, корекційно-спрямоване навчання в інклюзивному класі є складним та багатогранним процесом, який потребує залучення різних фахівців, використання сучасних педагогічних технологій та проведення спеціалізованих корекційних заходів. Такий підхід дозволяє забезпечити освітній процес учнів з особливими освітніми потребами, сприяючи їхньому всебічному розвитку та соціально-педагогічній інтеграції.

Список літератури:

1. Бєлкіна Н. В. (2018). Інклюзивна освіта в Україні: стан та перспективи розвитку. Київ: Логос.
2. Білоусова, Клименко (2017). Навчальний посібник. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова.
3. Гребенюк О. В. (2021). Корекційна педагогіка в умовах інклюзії: теоретичні та практичні аспекти. Харків: Основа
4. Додонов В. Г. (2019). Психолого-педагогічні підходи до навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах. Київ: Либідь.
5. Гордійчук О.Є. (2015). Міждисциплінарний підхід як невід’ємна умова інклюзивної діяльності. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(31), Issue: 61.
6. Карташова Т. М., та Шевченко, С. О. (2021). Розвиток корекційно-спрямованого навчання в інклюзивній освіті. Львів: Світ знань.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Деренько Віта
викладач, кандидат педагогічних наук
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна

Гнатів Роман
студент НУФВСУ

Анотація. У статті проаналізовано стан теорії та практики застосування гри в навчанні молодших школярів. А також застосування інноваційних технологій в освітньому процесі.

Ключові слова: навчальний процес, гра, класифікація ігор, інноваційні технології.

Тривалий період гра визнавалась простором дошкільної педагогіки. Погляди на її використання в шкільному навчанні доволі суперечливі. Від беззастережного утвердження ігрового навчання (Ш.О.Амонашвілі) до заперечення так званої «педагогіки забавляння», що може гальмувати формування повноцінної навчальної діяльності молодших школярів.

Рівень освіти та виховання в школі багато в чому визначається тим, наскільки педагогічний процес орієнтований на психологію віку та індивідуальний розвиток дитини. Це передбачає психолого-педагогічне вивчення школярів протягом усього періоду навчання з метою виявлення індивідуальних варіантів розвитку, творчих здібностей кожної дитини, посилення її власної позитивної діяльності, розкриття унікальності її особистості, своєчасну допомогу їй в разі академічної невдачі або поганої поведінки. Особливо це важливо в початкових класах, коли починається цілеспрямоване виховання людини, коли навчання стає провідною діяльністю, в якій формуються психічні якості дитини, перш за все пізнавальні процеси і ставлення до себе як до предмета пізнання (пізнавальні мотиви, самооцінка, вміння співпрацювати і т. д.) [5].

У зв'язку з цим виникає актуальність застосування інноваційних технологій в ігровій діяльності школярів. Відомо, що навчальний процес – це не просто сукупність предметів, а єдність функцій викладання, розвитку та виховання в процесі вивчення кожної дисципліни. Вчителі, звичайно, задають питання: як навчати більш веселіше та ефективніше? Як перетворити навчання в приємне і радісне свято? Створити це свято і подарувати його учням можливо, використовуючи інноваційні технології в процесі ігрової діяльності в рамках навчання. Діти завжди краще запам'ятовують те, що цікаво.

Зараз багато хто чує про такі поняття, як «інтерактивні технології та методи», «інновації», «мультимедійні навчальні матеріали» та багато інших. Слова, які є

складні і невідомі на перший погляд, але з іншого боку мають схоже значення. Йдеться про те, що сучасна освіта на даному етапі навчання має відповідати певним вимогам. Здебільшого це стосується такого обладнання, як комп'ютери, проектори, мультимедійні дошки тобто інформаційних ресурсів у навчальних приміщеннях. У закладах освіти існують різні педагогічні інновації, і кожен заклад використовує свої найбільш «прийняті» або традиційні інноваційні технології в освіті. Саме сучасні інформаційні технології надають багато різноманітних можливостей для впровадження в ігрову діяльність школярів засобів інноваційних технологій, що сприяють кращому засвоєнню того чи іншого навчального матеріалу та допомагають дітям розвивати знання та навички в рамках багатьох навчальних дисциплін [1].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій дає вчителю можливість урізноманітнити дидактичний матеріал, дозволяє досягти 100% уваги всього класу незалежно від досягнень учня. Наприклад, відображення вчителем завдання допомагає абстрагувати учня від деяких предметів, які важко пояснити за підручником.

Ці технології мають свої переваги, в першу чергу вони мотивують школярів займатися пізнавальною діяльністю, що можна цікаво та ефективно організувати через гру. Також слід підкреслити, що ігрова діяльність, організована за допомогою засобів інноваційних технологій, створює для школярів більш комфортний психологічний клімат, зокрема знімає напругу при взаємодії з викладачем. Також у учнів з’являється більш відкритий творчий простір, завдяки якому збільшується кількість якісних і цікавих робіт.

Переваги використання засобів інноваційних технологій в ігровій діяльності школярів варіюються від підвищення мотивації до навчання до залучення до розвитку ключових навичок та поліпшення результатів навчання. По-перше це допомагає мотивувати учнів у класі. Ігри мають вбудовану стимуляцію та інтерес, що мотивує учнів активно брати участь на занятті і прагнути до досягнення поставлених цілей. Цей аспект особливо важливий в контексті сучасної освіти, де важливо підтримувати інтерес і мотивацію учнів до навчального процесу. По-друге, вони сприяють рівню залучення школярів у процес навчання [3].

Ігрові підходи створюють середовище, яке заохочує школярів брати активну участь у процесі навчання. Учні часто відчувають себе більш впевнено і комфортно в розважальній обстановці, що сприяє більш глибокому і ефективному вивченню матеріалу. Крім того, гра в класі допомагає розвивати широкий спектр навичок. У процесі гри діти вчаться вирішувати проблеми, розвивати стратегічне мислення, вдосконалювати комунікативні та колективні навички, а також засвоювати нові концепції шляхом практичного застосування знань. Цей аспект особливо важливий, оскільки підтримує багатогранний розвиток особистості дитини [4].

Педагогічні ігри досить різноманітні:

1. За сферою діяльності ігри бувають: фізичними, трудовими, соціальними, інтелектуальними, психологічними.

2. За характером педагогічного процесу ігри бувають: контрольними, навчальними, пізнавальними, розвиваючими, комунікативними, діагностичними, творчими.

3. За ігровою методологією ігри бувають: тематичними, сюжетними, ролевими, діловими, імітаційними.

4. За ігровою сферою ігри бувають: без предметів і з предметами; настільними; кімнатними; вуличними; комп'ютерними; технічними.

5. Тематика ігор може бути: математична, літературна, трудова, спортивна, народна, екологічна.

Одним з ефективних методів і прийомів, що активно впливають на пізнавальну діяльність учнів, на їх емоційну сферу, є дидактична гра. Вона допомагає створити емоційний настрій в учнів, викликає позитивне ставлення до виконуваної діяльності, покращує загальну працездатність, дозволяє повторити один і той же самий матеріал кілька разів без одноманітності і нудьги.

Інформаційна гра – це вид діяльності, що практикується в ситуаціях, спрямованих на відтворення і засвоєння соціального досвіду, в якому вибудовується і вдосконалюється самоуправління пізнавальною діяльністю.

Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою інформаційних ігор і ситуацій, які виступають засобом заохочення дітей до занять.

В ігровій діяльності школярів інноваційні технології продовжують відігравати важливу роль і демонструють потенціал для подальшого розвитку [2].

Хоча ігри вже давно використовуються в навчальному процесі, сучасні тенденції та технологічні інновації відкривають нові перспективи для їх застосування та вдосконалення:

1. Інтеграція технологій: з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, ігрових додатків, віртуальної реальності та інших засобів створюються нові можливості для різноманітних ігрових форматів та методологій. Це дозволяє вчителям пропонувати більш інтерактивні та індивідуальні освітні ігри та завдання.

2. Персоналізація навчання: одним із ключових напрямків розвитку ігрової діяльності школярів є створення більш персоналізованих та адаптивних ігрових інструментів. Це дозволяє вчителям точніше адаптувати навчання до індивідуальних особливостей та потреб кожного учня, підвищуючи ефективність навчального процесу.

3. Розвиток креативності та критичного мислення: нові технології стимулюють розвиток творчості, фантазії та критичного мислення учнів. При правильному використанні вони можуть допомогти школярам розвинути навички незалежного та аналітичного мислення, що важливо для успішної адаптації в сучасному інформаційному суспільстві.

4. Співпраця та спілкування: багато методів сприяють розвитку навичок співпраці, спілкування та спільної роботи. Освітні ігри, які вимагають спільного вирішення завдань або виконання проєкту, допомагають учням навчитися ефективно взаємодіяти один з одним.

5. Соціальна взаємодія: ігри можуть стимулювати соціальну взаємодію та емоційний розвиток учнів. Вони створюють атмосферу співпраці, взаємодопомоги і розуміння, що сприяє формуванню позитивного соціального середовища в класі.

6. Виявлення талантів та інтересів: інноваційні технології можуть допомогти вчителям визначити приховані таланти та інтереси школярів, що важливо для подальшого нарощування їх потенціалу та мотивації до навчання.

7. Адаптація до мінливих потреб: швидкий прогрес у технологіях вимагає від вчителів постійного оновлення та вдосконалення підходів до навчання. Інноваційні технології дозволяють адаптуватися до мінливих навчальних потреб і ефективно використовувати сучасні інструменти для досягнення навчальних цілей [5].

На закінчення слід зазначити, що в розглянутій інформації щодо організації ігрової діяльності школярів засобами інноваційних технологій міститься великий потенціал для розвитку освіти та підвищення якості навчального процесу. Інноваційні технології в ігровій діяльності школярів можуть стати потужним інструментом в руках вчителів для залучення учнів до навчального процесу, розвитку їх навичок і підготовки до успішної адаптації в сучасному світі.

Список літератури

1. Алієва Г. М. Технологія гри в процесі навчання школярів / Г.М. Алієва//Світ науки, культури, освіти. – 2015. – 3(52). – С. 17–18.

2. Колеснікова, Л. А. Інноваційні технології в шкільній освіті / Л. А. Колеснікова // Постулат. – 2022. – 12(86).

3. Німулатов О. І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті/ О. І. Німулатов // Наука, освіта, інновації: матеріали Першого міжнародного наукового симпозіуму студентів, аспірантів та молодих вчених. – 19 травня 2023 року. – С. 102–106.

4. Фірсін, С. А. Ставлення вчителів фізичної культури до різних інноваційних програм, технологій, методик / С. А. Фірсін, Є. В. Липський // Сучасні проблеми науки і освіти. – 2018. – 5. – С. 123.

5. Юнусова, О. А. Роль гри у розвитку пізнавальних інтересів у молодших школярів / О. А. Юнусова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2023. – 78-2. – С. 335–337.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У 11 КЛАСІ

Дунайський Іван Володимирович
Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Каліщук Оксана Миколаївна
Доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Сучасна шкільна освіта перебуває на етапі реформування відповідно до Концепції Нової української школи, яке розпочалося з початкових класів, а з вересня 2022 року охопила і учнів 5-х класів загальноосвітніх закладів відповідно до нового Державного стандарту базової освіти.

Основною метою шкільної освіти є соціалізація особистості, що включає навчання і виховання підростаючого покоління шляхом впровадження і розвитку системи цінностей, характерних для суспільства. Система цінностей суспільства є складною і багатовекторною. З одного боку, вона включає моральні та духовні цінності, які формуються на основі національного коріння та історичного минулого, а з іншого боку – орієнтовані на цінності майбутнього. Результати системи освіти стають очевидними через 12-15 років, коли випускник здобуде певну професійну або технічну кваліфікацію. Цей концепт підкреслює проблему багатомірності цінностей у системі освіти, що полягає в поєднанні духовних і національних цінностей минулого з соціальними і особистісними цінностями майбутнього [1, с. 123].

Сьогодні Україна переживає найбільші випробування за весь період незалежності. Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, націлена на підрив української державності і має виразні ознаки геноциду українського народу. Цей геноцид включає спроби знищити українців як політичну націю, руйнувати не лише міста і села, але й історичну пам'ять та національну самосвідомість. Важливим аспектом для економічного і соціального розвитку держави, консолідації нації та формування патріотизму є національна ідея. Вона визначає уявлення громадян про оптимальні дії, що сприяють їхньому благу та благу нації в цілому [2, с. 15].

Роль історії як науки та навчального предмета в суспільстві є надзвичайно важливою. Шкільна історична освіта відіграє ключову роль у формуванні свідомості та ідентичності учнів. Як зазначав французький історик Марк Блок, «не знати минулого не тільки заважає розумінню сучасного, але й ставить під загрозу будь-які спроби діяти в сьогоденні».

У контексті російсько-української війни історична освіта набуває особливої актуальності, оскільки сучасні події мають глибокі історичні корені. Ця війна є не лише збройним, але й інформаційним та ідеологічним конфліктом, у якому Росія намагається підірвати суверенітет, територіальну цілісність та національну

ідентичність України. Таким чином, шкільна історична освіта повинна сприяти розвитку критичного мислення, громадянської свідомості, патріотизму та поваги до прав людини.

Одним з основних завдань шкільної історичної освіти в Україні є надання об'єктивного та всебічного погляду на історію країни, зокрема на історію російсько-українських відносин, які мають складне і багатогранне минуле, що допоможе учням зрозуміти корені російсько-української війни, подолати стереотипи та зберегти об'єктивність у оцінці подій. За словами Тетяни Осташко, під час воєнної агресії з боку Москви історія України стає важливим інтелектуальним та ідеологічним інструментом. Дослідниця підкреслює, що історія та українська мова роблять нашу країну унікальною, і тому «ми повинні використовувати нашу багатющу історичну спадщину, щоб розповісти світу про свої перемоги та поразки, а для себе зробити висновки з власних помилок» [3].

Перед системою освіти сьогодні стоїть важливе завдання – формування особистісного потенціалу для реалізації національної ідеї. Значну роль у цьому процесі відіграє шкільна історична освіта. Навчання історії не лише сприяє досягненню загальної мети середньої освіти, яка полягає у розвитку і соціалізації учнів, але й активно формує їхню національну самосвідомість [4, с. 21].

Отже, сучасна шкільна історична освіта має на меті не лише ознайомлення учнів з подіями минулого, але й формування критичного мислення та національної самосвідомості. Вона прагне надати учням глибоке розуміння історичних процесів та їхнього впливу на сьогодення, включаючи аналіз сучасних глобальних і локальних викликів. Освітні програми інтегрують новітні наукові досягнення та сучасні методики навчання, що дозволяє ефективно осмислювати як національні, так і світові історичні події. Важливими аспектами є включення нових термінів і концептів, які відповідають актуальним проблемам: інформаційні війни та ідеологічні конфлікти. Сучасна історична освіта також зосереджує увагу на розвитку громадянської свідомості та патріотизму, що сприяє вихованню відповідальних і освічених громадян.

Список літератури

1. Бирка М. Основні концепти і проблеми сучасної шкільної освіти. *Гуманітарний корпус.* 2022. Вип. 44. С. 122–124. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37032/gum_44_%20%20.pdf?sequence=1#page=122.

2. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України (Програмно-виховний контекст). Київ, 2014. 48 с. URL: https://www.ippo.if.ua/predmety/vrobota/media/files/Nacionalna%20ideya%20%D0%B2%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B0.pdf.

3. Петренко-Цеунова О. Чому історія — на часі? Пояснюють науковці. *Український тиждень*. 19 липня 2022. URL: https://tyzhden.ua/chomu-istoriia-na-chasi-poiasniuiut-naukovtsi/.

4. Постовий П. Про концепцію національної ідеї та механізми її впровадження. *Вісник АПН України*. 2005. №1 (46). С. 21.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Міськова Наталія Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

Кошелюк Юлія Володимирівна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

За останні роки зміст шкільної математичної освіти зазнав великих змін. Даний процес продовжується. Звідси випливає важливість вірного вибору системи прийомів і методів, які дозволяють учням оволодіти навичками самостійної роботи, підвищують пізнавальну активність учнів, враховують їх індивідуальність і різний рівень математичної підготовки, дають можливість більш об¢єктивно оцінити їх знання на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи.

Значний внесок у розвиток теорії самостійності і творчої активності учнів у процесі навчання внесли педагоги Данилов М.А., Лернер І.Я., Підкасистий П.І., Скаткін М.Н. та ін; психологи Богоявленський Д.Н., Виготський Л.С., Гальперін П.Я., Давидов В.В., Занков Л.В., Менчинська Н.А., Леонтьєв А. Н., Рубінштейн С.Л. та ін. Дослідження показали, що одним з ефективних засобів розвитку самостійності і творчої активності учнів є самостійна робота.

Формуванню пізнавальних інтересів учнів підпорядковується мета і форми їхньої пізнавальної діяльності на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи. Для активного залучення учнів до роботи необхідно, щоб вони засвоїли навчально-пізнавальні мотиви. Тому потрібно намагатись зацікавити учнів кожною темою, переконати їх у практичній або теоретичній необхідності її вивчення. Удосконалення методики викладання і методів навчання нерозривно пов'язане з питаннями розвитку самостійності учнів. Саме у розвитку самостійності криються великі можливості поліпшення всього педагогічного процесу, підвищення його ефективності. І чим вище в учнів рівень

їх самостійності, тим ефективніше буде проходити їх навчальна самостійна діяльність [1].

Самостійна робота учнів – це робота, котра виконується ними за завданням вчителя, без його безпосередньої участі (але під його керівництвом) у спеціально відведений для цього час. Для її виконання учні повинні докласти певних зусиль і відобразити в тій чи іншій формі результати своїх дій. Без самостійної роботи учнів неможливий процес оволодіння знаннями на різних етапах уроку – при вивченні нового матеріалу, його закріпленні і т.д.

В теорії і практиці навчання найбільш розповсюдженими є такі підходи до класифікації самостійних робіт на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи: за дидактичною метою; за рівнем самостійності учнів; за ступенем індивідуалізації; за джерелом і методом набуття знань; за формою виконання; за місцем виконання.

Самостійні роботи за своїм дидактичним призначенням поділяються на навчальні та контролюючі. До питання про контролюючі самостійні роботи ми звернемося дещо пізніше. Навчальні роботи призначені для організації самостійної діяльності учнів, орієнтованої на засвоєння знань і вироблення умінь застосовувати їх. У цьому зв'язку навчальні самостійні роботи у свою чергу поділяють на роботи з формування знань і формування вмінь.

Користуючись набутими знаннями та вміннями, висуваючи і перевіряючи власні гіпотези і судження, вони вчаться відкривати для себе нову інформацію стосовно об'єктів, що вивчаються. Класифікація за ступенем індивідуалізації має на увазі загальнокласні, групові та індивідуальні самостійні роботи. Їх виконують, тою чи іншою мірою враховуючи індивідуальні особливості кожного учня, в умовах органічного поєднання індивідуальної і колективної діяльності учнів.

Загальнокласні самостійні роботи бувають фронтальними: коли всі учні класу виконують одні й ті ж математичні завдання. Зазвичай всім учням класу пропонують дво- (або й більше) варіантні самостійні роботи, ідентичні за змістом. Нині ж найчастіше застосовуються диференційовані самостійні роботи, що відповідають різним рівням підготовленості учнів одного й того ж класу. Звичайно в навчальній практиці використовується до восьми варіантів різнорівневих завдань. Поряд з ускладненням змісту диференціація самостійних робіт втілюється і шляхом збільшення кількості задач, пропонованих для більш підготовлених учнів. Проте при реалізації кожного з цих підходів доводиться долати певні труднощі, пов'язані як з перевіркою великої кількості варіантів самостійної роботи, так і з організацією обговорення результатів її виконання.

Вирішенню поставлених проблем сприяє використання самостійних робіт, в яких є диференційованою лише допомога, що її надають учням. Основу такої роботи складають одні й ті ж завдання, варіюється лише система вказівок для груп учнів з різним ступенем підготовленості.

Розвиткові співробітництва сприяє проведення групових самостійних робіт на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи. Для цього клас розбивається на групи по 4-6 учнів (оптимальним вважається склад

групи із 5 чоловік). Їх очолюють консультанти (асистенти), призначені вчителем або вибрані самим учнями. Склади груп бувають однаковими або змішаними за рівнем підготовленості учнів. Завдання ж, що виконуються в групах, можуть бути як загальними, так і диференційованими [2, с. 43-46].

Індивідуальні самостійні роботи виконуються окремими учнями за власною ініціативою або за поданням учителя. Вони найчастіше використовуються для розвитку індивідуальних нахилів і здібностей учнів, розширення і поглиблення знань у найбільш підготовлених з них, подолання неуспішності або відставання у навчанні. Іншими словами, при проведенні таких робіт з математики враховуються індивідуальні особливості та інтереси учнів.

Класифікація за джерелом і методом набуття знань містить найрізноманітніші види самостійних робіт. Перерахуємо найбільш розповсюджені з них: робота з книгою (підручником, довідковою літературою і т.д.); вирішування і складання задач; лабораторні і практичні роботи; підготовка доповідей, рефератів і т.д.

За формою виконання розрізняють усні і письмові самостійні роботи, а за місцем виконання – класні і домашні.

Успішному виконанню учнями самостійної роботи на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи сприяють чіткі вказівки вчителя стосовно її мети, змісту, способах виконання, формах вираження отриманих результатів.

Таким чином, розглянуті питання активізації діяльності учнів на уроках при закріпленні вивченого можна кваліфікувати як орієнтовані на вирішення проблеми успішного засвоєння ними програмних знань та умінь з математики.

Для індивідуальних же домашніх завдань поряд з розв’язанням та складанням задач різного ступеню складності доцільно використовувати такі види робіт, як підготовка рефератів, бібліографій, доповідей, творів на задану тему, анотацій статей із журналів та книг і т.д. Це можуть бути також пропоновані учням для виготовлення ріні креслення, таблиці, моделі геометричних фігур, дрібних виробів для кабінету математики.

Процеси саморегуляції та самоуправління домашньою навчальною роботою, що при цьому стимулюються, істотно зменшують можливість прояву вказаних вище недоліків та, насамкінець, благотворно позначаються на її результативності. Тому їх поглиблення постає як перспективний напрямок вирішення проблеми, що розглядається.

Розвиток цієї ідеї може при певних обставинах привести і до відмови від необхідності поділу домашнього завдання на окремі обов’язкові дрібні порції: в подібних випадках він пропонується для окремих тем як поле для самостійної діяльності учнів. Зокрема, для організації розв’язання задач в домашніх умовах протягом навчального року пропонується не менше чотирьох таких робіт, котрі включають всі задачі з підручника, крім тих, що розв’язуються в класі чи певною мірою дублюють одна одну. На початку вивчення теми учням повідомляються всі номери задач, що містяться в такому домашньому завданні. Тим самим вони самостійно розподіляють свої сили для виконання наміченого.

Для систематизації ж методів розв'язання задач за вивченою темою, так само як і для теоретичних знань, дуже корисні домашні контрольні роботи. На початковому етапі вчитель виділяє методи розв'язання і складання задач або перелік теоретичних знань, що використовуються при розв'язанні задач за темою. В подальшому він знайомить учнів з цією інформацією і пропонує їм скласти завдання за кожним напрямком. Діти підбирають і складають задачі за вказаними напрямками, виділяючи методи розв'язання задач, класифікуючи задачі за методами розв'язків, узагальнюючи їх, формулюючи і перевіряючи істинність зворотних тверджень і т.д. До домашньої контрольної роботи, однак, включаються ті задачі (з числа запропонованих учнями) і за тими напрямками, котрі вчитель вважатиме потрібними і корисними для учнів [3].

Важливим є поняття системи самостійних робіт з математики. Під системою самостійних робіт на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи розуміють сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених видів робіт, які логічно випливають одна з одної та підкоряються загальним завданням освітнього процесу.

Кожна система повинна відповідати визначеним вимогам або принципам. Під час побудови системи самостійних робіт необхідно також дотримуватись певних дидактичних вимог.

1. Система самостійних робіт має сприяти розв'язанню основних дидактичних задач – набуттю учнями глибоких і міцних знань, розвитку в них пізнавальних здібностей, формуванню вмінь самостійно набувати знання, використанню їх на практиці.

2. Система має відповідати основним принципам дидактики, і перш за все принципам доступності та систематичності, зв'язку теорії з практикою, свідомості й творчої активності, принципу навчання на високому науковому рівні.

3. Роботи, які належать до системи, мають бути різноманітними за метою навчання та змістом, щоб забезпечувати формування в учнів запланованого переліку навчальних умінь і навичок.

4. Послідовність виконання домашніх і класних самостійних робіт повинна бути такою, щоби виконання одних видів робіт було логічно пов'язане з іншими, а також готувало учнів до виконання наступних. Успіх розв'язання цієї задачі залежить не тільки від педагогічної майстерності вчителя, а й від того, як він розуміє значення й місце кожної окремої роботи в системі робіт, у розвитку пізнавальних здібностей учнів, їх мислення.

Розробка системи самостійних робіт на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи є необхідною умовою для систематичної, цілеспрямованої організації самостійної діяльності на уроках. Але наявність лише одного системного підходу не визначає успіху роботи вчителя з формування в учнів знань, умінь і навичок. Для цього ще треба знати основні принципи, керуючись якими, можна забезпечити ефективність самостійних робіт, а також методику керівництва їх різними видами.

Отже, при розробці й практичній реалізації різних видів самостійної роботи на уроках математики в освітньому середовищі Нової української школи потрібно визначити їх дидактичні, розвиваючі й виховні цілі, спроектувати використання різних джерел знань. Завдання повинні передбачати різні рівні самостійної пізнавальної діяльності учнів.

У навчальному процесі всі підходи повинні гармонійно поєднуватися для розробки такої системи самостійних робіт, які сприяли б глибокому засвоєнню основ наук, а також розвитку активності й самостійності школярів у навчальній і практичній діяльності.

Список літератури:

1. Повстемська В. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках математики як засіб підвищення результативності навчального процесу // Математика в школах України. 2014. № 34. С. 2–5.

2. Ріжняк Р.Я., Малихіна Л.І. Організація самостійної роботи учнів з математики на уроках та в позаурочний час: Посібник для спецкурсу. Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка, 2011. 160 с. (

3. Чумаченко Т.І. Підвищення пізнавальної активності учнів з використанням нестандартних форм проведення уроків математики. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2017. № 2. С. 144– 149.

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОГОЛГІЙ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВІЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

Савченко Вікторія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри виховання та культури здоров'я
Дніпровська академія неперервної освіти

Лаврова Лариса Василівна,
кандидат філософських наук, доцент,
завідуюча кафедрою виховання та культури здоров'я
Дніпровська академія неперервної освіти

Андрющенко Тетяна Георгіївна,
доктор філософії, доцент кафедри виховання та культури здоров'я
Дніпровська академія неперервної освіти

Яшина Олена Миколаївна,
старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я
Дніпровська академія неперервної освіти

У даному дослідженні головна увага приділяється обґрунтуванню можливостей застосування інноваційних освітніх технологій навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів. Вдосконалення системи підвищення кваліфікації вчителів передбачає пошук нових технологій навчання, які сприяють підвищенню рівня обізнаності з теорії та методики викладання будь яких предметів.

Сучасна освіти в Україні вимагає змін, які зумовлюють створення адекватних соціально-педагогічних умов, викликають необхідність проектування і впровадження нової моделі навчання вчителів, розробки і практичної реалізації інноваційних технологій навчання та викладання.

Поняття «інновація» на сьогодні в педагогічному середовищі дуже активно обговорюється. О.І. Шапран [3, с. 37] під педагогічними інноваціями розуміє процес залучення до практики освітніх технологій, у результаті впровадження, яких підвищуються показники досягнень структурних систем і компонентів освіти.

Впровадження інноваційних освітніх технологій навчання в систему неперервної педагогічної освіти – це особливий педагогічний рух, який завжди містить у собі елементи творчої інтерпретації. Робота в інноваційному режимі вимагає побудови педагогом освітнього простору на основі врахування постійно

змінних інтересів і освітніх потреб дітей, а також здійснення індивідуального підходу до кожного учасника навчального процесу [1, с.67].

Втілення інноваційних освітніх технологій навчання у навчальний процес на курсах передбачає зміни у системі підвищення кваліфікації, а саме використання інтерактивних методів навчання серед, яких на нашу думку доцільно використовувати: інформаційне повідомлення, мозковий штурм, аналіз історій та ситуацій, інтерактивні презентації, рольові ігри, запитання та відповіді, дискусії, робота в групах, робота в парах, обговорення.

З проведених досліджень з'ясовано, що після закінчення експерименту засвоєння матеріалу через лекцію підвищилося на 9% , активність слухачів піднялася на 0,6%.

Застосування інтерактивних методів навчання забезпечує максимально мотиваційне навчання, причому домінує внутрішні (емоційна) мотивація. Метод рольової гри та роботи в групі на наш погляд, краще за інші враховує навчальні потреби слухачів, засвоєння матеріалу підвищилося при рольовій грі на 37,3%, при роботі в групі на 31,3%, при яких у слухачів розвивається розумова діяльність та пізнавальні якості, що знадобляться педагогам як для формування особистої культури, так і для подальшої професійної діяльності.

Заняття з застосуванням інтерактивних методів навчання мали позитивне емоційне забарвлення, що сприяло пізнанню та створенню мотивації до навчання.

Значна ефективність виявилась також при застосуванні методів мозкового штурму, засвоєння матеріалу підвищилось на 22% та дискусії на 16%. При застосуванні методики обговорення засвоєння матеріалу підвищилось на 15%, аналіз історій і ситуацій на 14%, які викликають значне підвищення розумової працездатності і втомлюваності слухачів. Вони не менш були цікавими для роботи слухачів, водночас вони дали можливість з мінімальної затратою часу контролювати засвоєння матеріалу.

Метод презентації після проведення експерименту показує що засвоєння знань підвищилося на 9% та інформаційного повідомлення на 5% виявився менш ефективним при засвоєнні знань.

Позитивні емоції після закінчення курсів підвищення кваліфікації за інноваційними освітніми технологіями навчання відчули 93,8% вчителів, не відчули позитивних емоцій 6,2% слухачів.

Використання інноваційних технологій в процесі підвищення кваліфікації розкриває можливості розвитку їх комунікативних навичок, підтримки спілкування з викладачами, що сприяє інтеграції та комунікації у спілкуванні та вирішенні педагогічних проблем.

Метою запровадження інноваційних технологій при викладанні на курсах підвищення кваліфікації було:

–підвищення рівня інформованості і розширення знань вчителя щодо викладання предметів;

–формування професійної готовності вчителя;

–виховання інтересу до інноваційної діяльності;

–здорового способу життя;

–позитивного ставлення до педагогічної діяльності;

–набуття теоретичних знань;

–розвиток професійно важливих здібностей та напрацювання необхідних практичних навичок викладання предметів.

Саме через застосування сучасних навчальних інноваційних технологій перетворюється зміст традиційних навчальних предметів на більш доступніші форми сприйняття, оптимізувавши процеси розуміння і запам'ятовування навчального матеріалу, а головне, підіймають на помітно вищий рівень інтерес вчителів до сучасних змін в освіті.

Ми вважаємо, що сучасний викладач, який прагне змін завдяки використанню інноваційних технологій при викладанні предметів значно розширить коло навчальних задач, націлить вчителів на здатність оволодівати новим досвідом по впровадженню теоретичного матеріалу на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку, визначення особистісних сенсів.

Список літератури

1. Остапчук О.Є. Діяльність учителя: готовність до інновації/Ольга Остапчук. – Кривий Ріг: ПП «Іріда», 2004. – 155с. ISBN -966-7682-98-3.

2. Шапран О. Інноваційна політика в галузі реформування початкової школи / Шафран О.І. // Школа першого ступеня: теорія і практика: зб. наук. пр. / – Переяслав – Хмельницький, 2001. – №1. – С.35-45.

КОМБІНОВАНІ ПРЕПАРАТИ ПАРАЦЕТАМОЛУ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Руденко Надія Євгеніївна
учениця комунального закладу освіти
Науковий медичний ліцей "Дніпро"
Дніпровської обласної ради

Кисельов Вадим Віталійович
кандидат хімічних наук, доцент
доцент кафедри фармації та технології органічних речовин
Українського державного університету науки і технологій
ННІ "Український державний хіміко-технологічний університет"

При застуді і грипі в першу чергу люди намагаються впоратися з їх симптомами: головним болем, нежиттю, температурою і сльозотечею.

При лікуванні застуди та грипу з метою швидкого одужання застосовуються розчинні порошки, які вживаються у вигляді чаю. Практично всі порошки від застуди і грипу наділені швидким дією і вираженим ефектом, тому вже після першої випитої чашки ліки відзначаються помітні поліпшення.

Якщо вживати обмежена кількість протизастудних засобів, вони не принесуть шкоди організму, проте існує ряд обмежень у їх застосуванні – хронічні захворювання внутрішніх органів, вагітність, ниркова недостатність.

Препарати проти застуди показано до застосування при наявності наступої симптоматики:

- загальна слабкість та лихоманка;
- підвищення температури;
- риніт;
- кашель та закладеність носа;
- запальні процеси в організмі.

Найбільш відомими і популярними сьогодні експрес-засобами від застуди є комбіновані препарати на основі парацетамолу, дія яких спрямована на зниження температури та усунення больового синдрому.

Світовий список торговельних назв парацетамолу та парацетамол-вмісних препаратів налічує десятки найменувань. У США частка препаратів на основі парацетамолу складає 67 % від усіх безрецептурних засобів [1].

Дослідження сучасного стану асортименту лікарських засобів на фармацевтичному ринку України використовується як для формування можливої стратегії розвитку підприємства так і для детальної оцінки існуючої ситуації (кон'юнктури) і розробки прогнозу розвитку ринку. Це в повній мірі відноситься також до аналізу сучасного стану вітчизняного фармацевтичного ринку комбінованих лікарських засобів з парацетамолом.

Станом на жовтень 2024 року Державний реєстр лікарських засобів України налічує 195 торгових назв (ТН) моно- та комбінованих препаратів парацетамолу з урахуванням форм випуску [2]. Дослідження виконано за допомогою електронної бази Державного реєстру лікарських засобів, компендіуму [3] та Державного формуляра лікарських засобів [4].

Відповідно до АТС-класифікації лікарські засоби із міжнародною непатентованою назвою (МНН) парацетамол, відносять до групи N02B – інші анальгетики та антипіретики: N02BE01 "Аніліди. Парацетамол"; N02BE51 "Аніліди. Парацетамол, комбінації без психолептиків"

Більше двох третин преаратів парацетамолу цих груп представлено саме комбінаціями (див. рис.1)

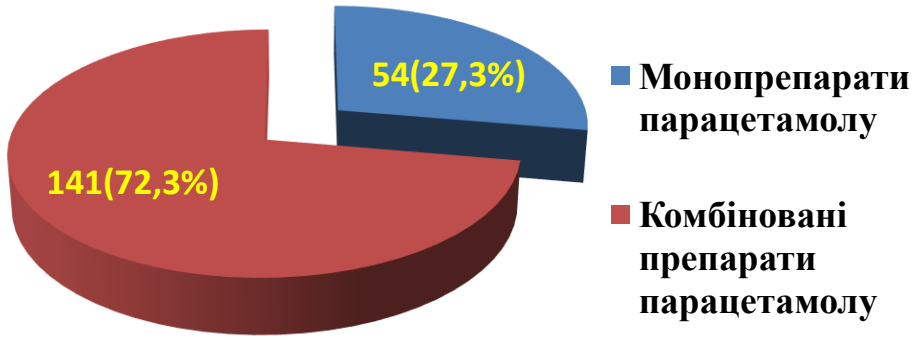

Рис. 1. Співвідношення моно та комбіновних препаратів парацетамолу на ринку України

Лікарські форми комбінованих препаратів парацетамолу (N02BE51) представлено у широкому асортименті. Найбільшу частку ринку займають лікарські препарати у формі порошків (53,2%) та таблеток із часткою у 33,3 % (див. рис.2).

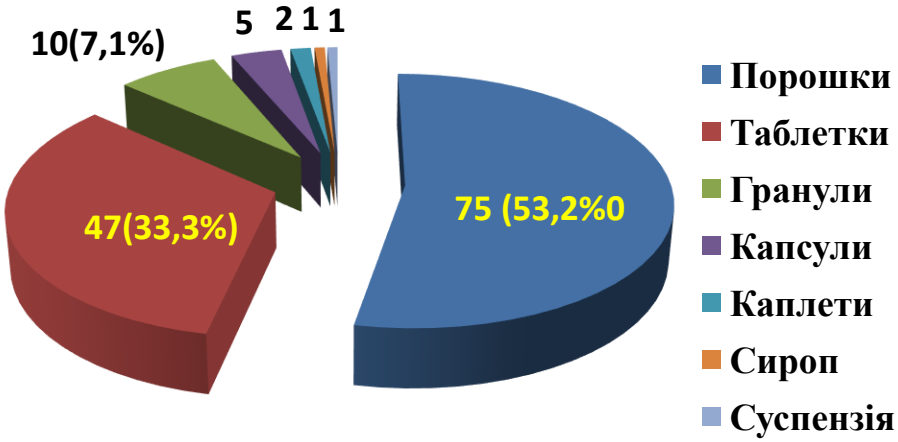

Рис. 2. Розподіл комбінованих лікарських засобів парацетамолу за формами випуску

Встановлено, що більшість комбінованих препаратів парацетамолу виробляється на закордонних фармацевтичних підприємствах (72,3 % ринку). (рис.3).

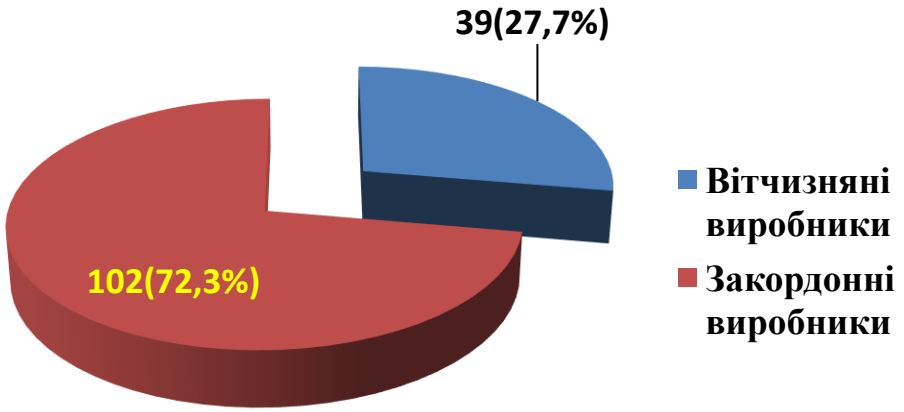

Рис. 3 Розподіл виробників комбінованих лікарських засобів із парацетамолом

Асортимент імпортних комбіпрепаратів парацетамолу на ринку України представлений 16 країнами-виробниками, з яких лідируючі позиції утримують виробники з Індії, Франції та Швейцарії (сумарно більше 60% торгових назв) (рис.4).

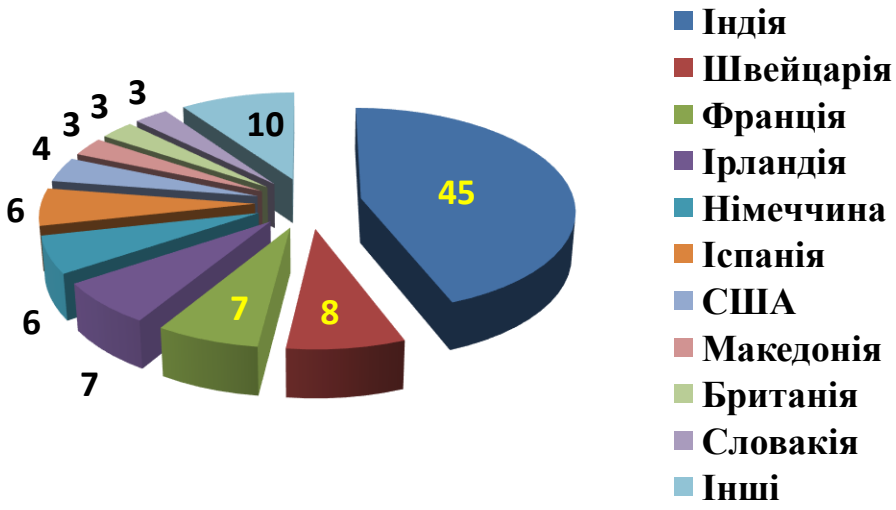

Рис.4 Розподіл комбіпрепаратів парацетамолу за країнами-виробниками

Аналіз даних Державного реєстру ЛЗ станом на 10.10.2024 р. свідчить, що лідером серед українських фірм-виробників комбінованих лікарських засобів (рис. 5) є ТОВ ФК "Здоров'я"– 23,1 % ринку України, другу позицію займає ПрАТ "Лекхім – Харків" та ТДВ "Інтерхім" по 20,5 %.

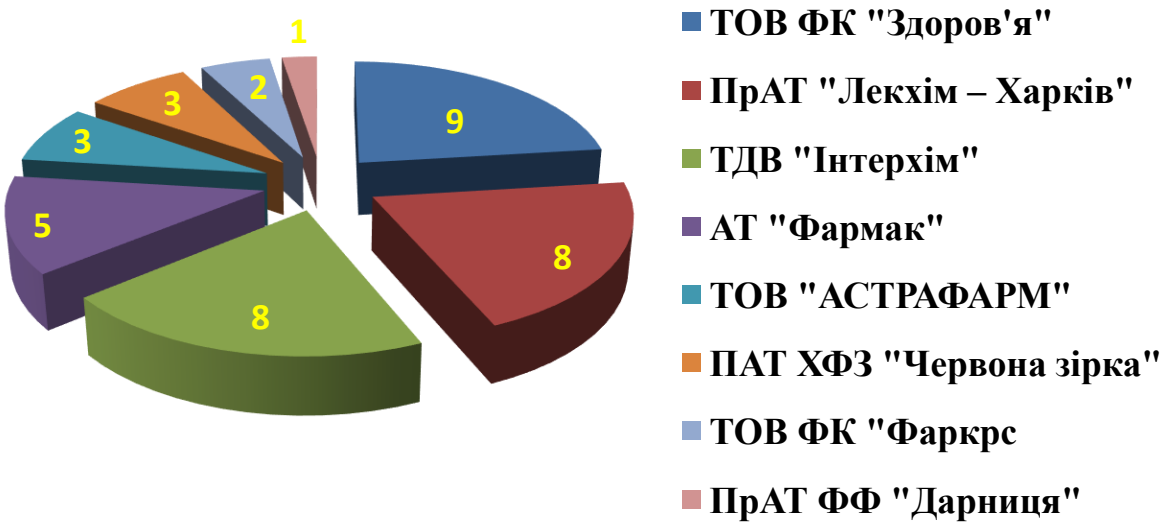

Рис.5 Розподіл комбіпрепаратів парацетамолу за вічизняними виробниками

Вміст парацетамолу в комбінованих препаратах становить від 160 до 1000 мг, проте фактично "стандартом" можно вважати 500 мг (рис.6).

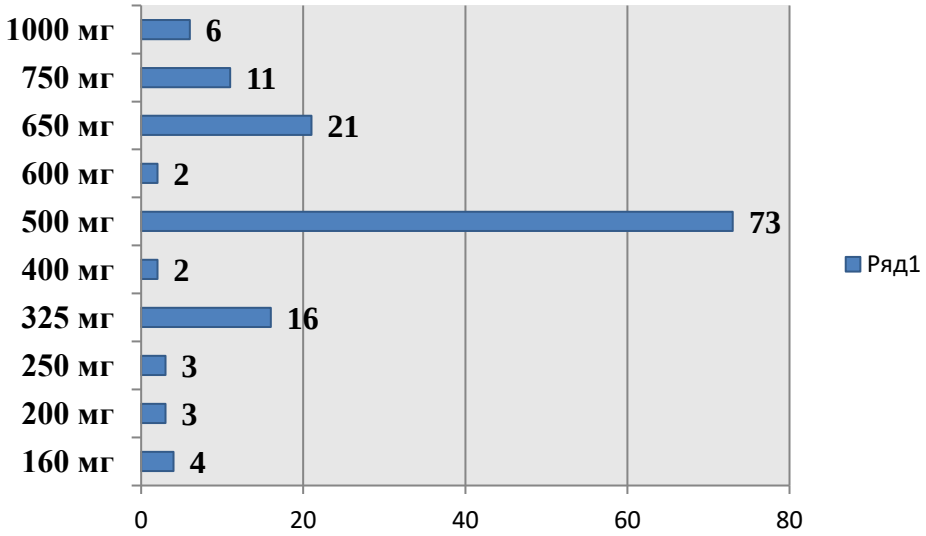

До складу комбінованих препаратів крім парацетамолу входить ще від одної до чотирьох діючих речовин дані щодо яких зведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Діючі речовини комбінованих препаратів парацетамолу

Назва	Кількість комбінацій	Терапевтична дія
Фенілефрин гідрохлорид	85	Синтетичний адреноміметик. Стимулюючи α-адренорецептори судин сприяє вираженій судинозвужувальній дії.

Назва	Кількість комбінацій	Терапевтична дія
Аскорбінова кислота	61	Аскорбінова кислота (вітамін С) = водорозчинний вітамін, який сприяє оптимальному перебігу тканинного обміну. Бере активну участь в окисно-відновних реакціях, , проявляє властивості антиоксиданту, за рахунок чого забезпечує стабільність клітинних мембран
Кофеїн	47	Кофеїн використовується як стимулятор ЦНС. Кофеїн діє як підсилювач, збільшуючи ефектив-ність дії парацетамолу.
Фенірaміну малеат	42	Фенірaміну малеат – протиалергійний засіб, блокатор гістамінових Н1-рецепторів. Зменшує закладеність носа, виділення слизу з носових ходів, слизотечу, чхання.
Хлорфенірамін	23	Хлорфенамін – синтетичний препа-рат, що є похідним фенілалкіламіну та належить до антигістамінних препаратів І покоління, переважно для перорального застосування,
Цетиризин	15	Цетиризин синтетичний препарат, що є похідним піперазину та належить до антигістамінних препаратів ІІ покоління, для перорального застосування.
Декстрометорфан	9	Декстрометорфан синтетичний пре-парат, що є стимулятором опіатних рецепторів та належить до групи протикашлевих препаратів
Левоцитеризин	8	Левоцетиризин – це активний стабільний R-енантіомер цетиризину, що належить до групи конкурентних антагоністів гістаміну. Фарма-кологічна дія зумовлена блокуванням H_1–гістамінових рецепторів.
Кодеїн	5	Кодеїн напівсинтетичний природний опійний наркотик (опіат), алкалоїд опіуму, використовується як лікарський засіб проти кашлю

Назва	Кількість комбінацій	Терапевтична дія
		центральної дії, зазвичай у поєднанні з іншими речовинами
Гвайфенизин	4	Гвайфенезин – напівсинтетичний препарат, що створений на основі природної речовини гваяколу, який добувається із кори гваякового дерева, та уперше був отриманий у 1912 році та належить до групи муколітичних і відхаркувальних препаратів
Пропіфеназон	4	Антихолінергічний засіб, який блокує переважно периферичні холіно-реактивні системи, спазмолітик
Дицикломін	3	Дицикломіну гідрохлорид – третинний амін. Має антихолінергічну активність і знижує тонус гладкої мускулатури, усуває біль, блокує антагоністичну активність.

Більше 60 % комбінованих препаратів містять в своєму складі фенілефрин, який до жарознижувальної, болезаспокійливої та протизапальної дії парацетамолу додає судинозвужувальну дію, зменшує набряк слизової оболонки носа і придаткових пазух. Цю комбінацію виробники зазвичай доповнюють феніраміном – блокатором гістамінових H_1-рецепторів, який зменшує проникність судин, усуває сльозотечу, свербіж очей та носа та аскорбіновою кислотою, що посилює неспецифічну резистентність організму. Достатньо часто у комбінаціях з парацетамолом зустрічається кофенїн як у двокомпонентних системах: 500 мг парацетамолу та 65 мг кофеїну так і поєднанні з фенілефрином та хлорфенірамін малеатом.

Висновки

Комбіновані препарати парацетамолу широко представлені на ринку України, як правило у комбінаціях для симтмптотичного лікування застуди та грипу. Дуже велика кількість вітчизняних та закордонних виробників у цьому сегменті свідчить про прибутковість цього напряму фармацевтичної діяльності.

Список літератури

1. Парацетамол/ Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/парацетамол.

2. Державний реєстр лікарських засобів України / Офіційний сайт "Державний реєстр лікарських засобів України". Інформаційний фонд. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.drlz.com.ua .
3. Компендіум, лікарські препарати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://compendium.com.ua (дата звернення: 10.09.2024).
4. Державний формуляр лікарських засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://moz.gov.ua/uploads/10/54241-dn_418_12032024_dod.pdf.

IMPACT OF GLOBALIZATION PROCESSES ON THE DAILY LIFE OF YOUNG PEOPLE

Toychiyev Anvar Nabijonovich
researcher
Namangan State University

Annotation: Rapid changes are taking place in all aspects of society's life. In order to keep pace with the times and be one step ahead of the times, you need a broad outlook and deep thinking. Our young men and women have this quality. If the right work is done with them, there is no doubt that young people will be the main creators of our future development.

Key words: youth, globalization, society, social relations.

Effective use of the great potential of young people is of great social importance. In particular, the involvement of young people who are loyal to the Motherland and interested in the future in public administration opens the way to new milestones, brings forth advanced approaches, and has a positive impact on the life of society.

Young people are the future of every country, nation or society. According to their characteristics, young people perform special social functions that are sometimes contradictory and ambiguous. So, young people:

1. It has its own goals and interests that do not always coincide with state and public goals.

2. Different value orientations are distinguished by a lack of spiritual, moral and life experience, which increases the possibility of errors in decision-making; on the other hand, young people are the object and subject of socialization, adaptation and education.

3. As a social stratum, it is the source of socio-economic and spiritual revival of the country, and can lead to the opposite [1.].

In other words, influencing the youth directly affects the future of the entire country and people. And the person who is able to do this will have great power.

In the "Encyclopedic Dictionary of Philosophy" it is stated that "Youth is a socio-demographic group that is distinguished by its age characteristics and the uniqueness of its social situation. Currently, people from 14-16 to 25-30 years old are considered youth. The special socio-spiritual image of young people is determined by the general state of society, the laws of socialization, educational opportunities" [2], and in "Spirituality: an explanatory dictionary of basic concepts": "Youth the limit is unstable and difficult to distinguish, but experts in the field often measure it at 15-30 years. Young people are characterized by some common features: they are generally modern and educated, aspire to new professions and a new way of life, and are socially active stratum"[3].

One of the foreign scientists, I. Ilinsky, has shown 8 important features of the youth movement. According to the scientist, "youth is primarily an objective, social

necessity; youth is an important tool determining current and future development; youth is the object of intermediate and full scientific research" [4].

Youth, as a social group of society, is the most active agent of socio-cultural changes, acting as a "receiver" and conductor of social innovations. The mind of young people has its own characteristics, it receives a huge flow of information, and it is during this period that its political views, lifestyle, interests, outlook, views, etc. are formed. Cultural values of young people are formed under the influence of various social institutions, including family, education, state, mass media, Internet, etc.

It is noted that young people have their place in all countries and have specific characteristics, and it is noted that they rely on special criteria for their classification as a socio-demographic group.

These criteria are:

- age limits;
- socio-psychological characteristics;
- social status;
- behavior;
- consists of features of the socialization process.

Young people are a generation undergoing the process of socialization, learning educational, professional, cultural and other functions [5].

In today's globalization process, in the era of developing information and communication technologies, another threat that destroys our rich spirituality and mentality, tramples on our ancestral traditions and, most importantly, our national values, is "mass culture". is a concern for all of us.

"Popular culture" is today seen as a negative phenomenon, in the form of the embodied examples of culture intended for mass consumption, created by the "entertainment industry" associated with globalization. It is essentially a combination of national cultures. The evil of "mass culture" is that it resists the thinking of mankind and is manifested by inculcating foreign ideologies into the human mind. Modern computer technologies, "mass culture" have created many factors that distract young people from real life, leaving them ignorant and apathetic. These are: computer games, Internet, virtual reality, cinema, television. In particular, pedagogues, psychologists and sociologists are concerned about the phenomenon of online role-playing games and the fact that game addicts stay in virtual worlds for hours and days [6].

"The greatest danger in globalization processes is to create a culture in which no one can say: "This is my culture". Thus, a culture of "nobody" is built, for which no one is responsible. Therefore, it can be anything: ma' without character, low, evil, destructive"[7]. These are the consequences of the spread of mass culture, the result of which is amorphousness, uncertainty, lack of roots, the core of what J. Baudrillard called "liquid reality" [8]. The world of moral values also becomes relative and is more likely to mislead than to guide.

According to the French sociologist A. Mol, "Today, what he reads on a subway poster, hears on the radio, sees in a movie or TV, reads in a newspaper on the way to work, or what his colleagues and friends do to "fill" the mind of an

ordinary worker. - what he heard from his neighbors plays a bigger role: from school, only half a minute's worth of concepts remain"[9].

French philosopher Guy Debord's work "Society of the Spectator" [10] (1967) analyzed the possibilities of using imagination in order to turn people into a group. In his opinion, mind control technologies have such power that with their help knowledge accumulated on the basis of real life, historical experience can be destroyed and replaced by knowledge artificially formed by directors. In this way, the idea that "life itself is a spectacle" appears in a person. According to him, in order to form a "viewing society", it is necessary to radically change the culture, to consciously remove the border between life and the show, and to introduce the characteristics of the show into life.

Globalization processes can have both a positive and a negative impact on the life of young people [11], because today they are led, on the one hand, by ready-made and simplified examples of mass culture, and on the other hand, by young people. strive to demonstrate their individuality, personal freedom and independence. At the same time, it is important that young people satisfy their interests and needs first. The process of interpretation and consumption of popular culture is carried out by young people through the prism of their personal goals and personal preferences, based on new values that reflect the current events. As a result, we can see the proliferation of new forms of behavior that are much better adapted to rapidly changing social conditions. At the same time, young people actively use these new models, which have emerged at the bottom of various subcultural formations[12].

In conclusion, we can draw some conclusions about modern social and cultural changes, including changes in the cultural needs of young people under the influence of globalization:

 the distancing of young people from traditional forms of cultural and spiritual activity is becoming more and more evident;

 young people spend a lot of time on the Internet and social networks on the phone and computer every day;

 the cultural needs of the youth audience are increasingly moving to the sphere of consumption of mass cultural values;

 inclination towards entertainment genres is becoming increasingly evident in all areas of cultural and leisure activities of young people;

At the same time, we cannot stop the negative impact of globalization on the cultural and spiritual needs of Uzbek youth, research shows that they remain loyal to traditional, personal and family values, as well as believe in the regeneration of society.

References

1. Новикова И. В. Глобализация, государство и рынок: ретроспектива и перспектива взаимодействия : монография. – Минск : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2009. – 218 с.
2. Falsafa: qomusiy lug‘at. –T.: ”Sharq”, 2004. –B.121.
3. Ma’naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug‘at.-T.: G‘.G‘ulom nomidagi NMIU, 2010 y., -B.152.

4. Луков Вал. А. Ильинский: Гуманистическая концепция молодежи. // Знание. Понимание. Умение. 2006. №2. - С. 48–59; Его же. И. М. Ильинский о молодежи и молодежной политике. // Социально-гуманитарные знания. 2007. №5. – С. 158–172; Его же. Ильинский Игорь Михайлович о проблемах молодежи и молодежной политики // Youth World Politic. 2013. № 2. – С. 107–111.

5. Накашидзе Д. Д. Молодежь как особая социально-возрастная группа в современном обществе // Science Time, 2016. №8. – С. 102.

6. Қуронов М., Назаров Қ., Тўраев Ш. ва бошқ. Дунёнинг мафкуравий манзараси – 2010. / Электрон ўқув курси дастури. Республика Маънавият ва маърифат кенгаши Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. Т.: 2010.

7. Яшкова Т.А. Роль молодежи в глобализирующимся мире / Т.А. Яшкова // PolitBook. – 2014. – №3. – С. 8–14.

8. Бодрийяр Ж. Общество потребления / Ж. Бодрийяр. – М.: Республика, 2015. – 178 с.

9. Shuhrat G‘oyibnazarov. Ommaviy madaniyat. –T.: “O‘zbekiston” 2012 yil. – B. 125.

10. Ги Дебор. Обўество спектакля. –М.: «ЛОГОС», 2000 г.

11. Гутова С.Г. Молодежь и глобальные вызовы современности / С. Г. Гутова // Научные труды SWorld. – 2015. – Т. 10, №1(38). – С. 57–63.

12. Социально-культурные, информационные и правовые ресурсы развития современного общества / С.Г. Гутова, А.А. Лицук, Н.В. Пенкина [и др.]. – Нижневартовск: Нижневартовский государственный университет, 2020. – 168 с.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зленко Наталія Миколаївна,
кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
Сумська філія Харківського національного університету
внутрішніх справ

Кулак Дар'я Олексіївна,
здобувачка вищої освіти, спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»,
Сумська філія Харківського національного університету
внутрішніх справ,
м. Суми, Україна

На сьогоднішній день проблема соціальної згуртованості стала особливо актуальною в економічній, соціальній, культурній і політичній сферах, як на глобальному рівні, так і в Україні. Широкомасштабне військове вторгнення росії в Україну та агресія в Європі стали потужними каталізаторами для переосмислення багатьох аспектів суспільного життя та розвитку, як України, так і всього світу.

Визначення сутності поняття соціальної згуртованості вкрай складне, оскільки дане поняття охоплює різноманітні цінності, норми та переконання, які змінюються з часом та в залежності від контексту. Це ускладнює порівняння між країнами та регіонами, бо вона охоплює як горизонтальні зв'язки між різними соціальними групами, так і вертикальні відносини між громадянами та владою.

У сучасному світі соціальна згуртованість має, з одного боку, об'єктивні передумови, становлення і розвитку, а з іншого, немало чинників перешкоджають такому розвитку подій. До числа об'єктивних передумов становлення інституту соціальної згуртованості необхідно віднести: підвищення рівня і якості життя населення у більшості країн; нова якість робочої сили, яка потребує та вимагає більш «соціалізованого» ставлення до свого буття; розвиток інститутів громадянського суспільства, які продукують більш цивілізовані суспільні відносини.

Згідно трактування Ради Європи, соціальна згуртованість – це здатність суспільства забезпечувати благополуччя всіх своїх членів мінімізуючи диспропорції в розвитку й уникаючи маргіналізації людей. Її досягнення має на увазі створення в суспільстві атмосфери солідарності яка зводить до мінімуму відчуженість. Концептуальним ядром доктрини соціальної згуртованості виступає включеність (залученість) людей у життя суспільства відповідно обґрунтовуються заходи спрямовані проти соціальної ізоляції й соціальної дезінтеграції (наприклад бездомності, бідності) [4, 22].

Як бачимо, соціальна згуртованість – це задіяність і участь членів суспільства в політичному, економічному та культурному житті; це почуття солідарності й

належності до суспільства, що засноване на ефективному використанні громадянських прав та інших надбань демократичного суспільства. Соціальна згуртованість направлена на досягнення добробуту абсолютної більшості громадян, гармонічні й стабільні відносини, подолання соціальної ізоляції.

В Україні оцінка індексу соціальної згуртованості і примирення проводиться ще з 2017 року спільно трьома агентствами ООН — Програмою розвитку ООН, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) і Міжнародною організацією з міграції (МОМ) — і покликана поглибити розуміння соціальної динаміки на сході України [2].

24 лютого 2022 року життя кожного українця змінилося радикально та драматично. Незважаючи на небезпеку, українці виявили величезну готовність діяти, змінювати своє життя, допомагати іншим і залишатися в країні. Масове волонтерство, яке стало помітним феноменом, проявилося в унікальному форматі, що не має аналогів у сучасних війнах. Люди почали об'єднуватися для збору продуктів, медикаментів та одягу. Багато перевізників активно допомагали евакуювати населення з небезпечних зон, доставляючи людей у більш безпечні регіони. Молодь, включаючи не лише студентів, а й старшокласників, активно долучалася до волонтерських ініціатив. Діти допомагали плести сітки та готували так звані «Бандера-смузі» – коктейлі, які стали символом опору.

Для об’єднання та координації дій волонтерів та громадських активістів розробляються онлайн платформи. Так, для скоординованої допомоги ЗСУ та територіальній обороні, YouControl за підтримки Міністерства оборони України та фонду KOLO розробили платформу «Люди для України / People for UA» [8]. За допомогою платформи допомога розподіляється в ті місця по всій території України, де вона є наразі найнеобхіднішою, враховуючи також логістику доставки. Для швидкого пошуку гуманітарної та волонтерської допомоги в усіх областях України Українська Волонтерська Служба у партнерстві з компанією SoftServe розробили платформу «Паляниця.Інфо» [5].

Війна та ті страждання, що вона приносять людям, є особливим викликом і для журналістів. З перших годин від початку вторгнення росії в Україну вітчизняні медіа забезпечили цілодобове мовлення, представники управлінської верхівки, на чолі з верховним головнокомандувачем, постійно присутні в інформаційному просторі.

Так, у березні 2022 року відеосервіс YouTube заблокував російські пропагандистські канали RT та Sputnik по всій Європі [7]. Водночас, спираючись на прохання низки урядів та ЄС, американська технологічна корпорація конгломерату соціальних мереж Meta повідомила про обмеження доступу до вищезазначених ресурсів на власних майданчиках [6].

Виходячи з усього вказаного, українські вчені виокремлюють наступні дієві напрямки роботи щодо соціальної політики в Україні для розвитку згуртованості суспільства, такі як:

- вдосконалення соціального законодавства в цілях розвитку згуртованості українського суспільства;

- забезпечення правового захисту громадян, рівності всіх перед законом, невідворотності санкцій (незалежно від соціального статусу індивіда);

- орієнтація державної соціальної політики на інтеграцію членів суспільства і його частин (розробка та реалізація концепцій, програм, технологій соціокультурної, освітньої та іншої інтеграції, інклюзії у відношенні до всіх членів суспільства, незалежно від рівня їх психофізичного розвитку, етнічної, релігійної та гендерної належності, соціально-економічного статусу);

- створення реального, а не віртуального доступного (безбар'єрного) навколишнього середовища для маломобільних груп населення та формування толерантного ставлення до них у суспільстві з метою активізації ресурсів і забезпечення стійкості життєдіяльності;

- конструювання інформаційного простору соціальної згуртованості з метою транслювання ідей інтеграції, злагоди і солідарності суспільства, формування «патріотичного», громадянського менталітету за допомогою використання ресурсів та засобів масової інформації [3, 166-171].

Як бачимо, соціальна згуртованість є однією з базових доктрин розвитку сучасного суспільства. Ця війна показала не так усьому світу, а перш за все українцям, ким вони є. Хто вони і на що здатні. Зараз складно зустріти людину, яка б сумнівалася, що українська нація як ніколи згуртована. У нас тепер спільні мрії, ідеї та мета.

І поки в Україні палає війна, кожен чітко усвідомлює – потрібно бути корисним. Віддавати максимум знань, зусиль та навичок, щоб наблизити день, коли можна сміливо сказати – перемогли, а тому таке суспільство має потенціал до стабільності, справедливості, миру та процвітання. Бо саме війна привела до суттєвого переосмислення цінностей і спонукала нас більше цінувати те, що ми маємо.

Але у будь-якої сторони – в агресора, чи того, хто обороняється, через певний час, коли війна не припиняється, наступає внутрішня втома. Тоді в суспільстві замість згуртованості починають формуватися окремі замкнені, не дуже толерантні один до одного групи: група затятих патріотів; група тих, які вважають, що колаборація з противником дасть змогу завершити війну і покращити своє становище; і третя група, яка не може зрозуміти свого місця у цій ситуації, і в залежності від обставин може схилятися до різних варіантів. Але чим довше йде війна, тим більше падає рівень згуртованості. Для цього є дві причини: втома від війни та ворожі інформаційно-психологічні операції, які на жаль знаходять благодатний ґрунт у нашому громадянському просторі [1]. Тому комунікаційна політика держави має бути істотно зміненою. Органи та посадові особи мають пояснювати свої плани та дії українським громадянам, розвивати механізми участі громадян в обговоренні проєктів рішень, застосовувати для цього експертні можливості українських аналітичних центрів та громадських організацій. Проте, по закінченню війни в Україні може постати проблема поділу суспільства, що може зруйнувати те єднання, яке нам так важко далося. Може бути (свідомий чи підсвідомий) поділ на тих, хто був у гарячих точках, а хто ні.

Варто зазначити, що значну роль у досягненні Перемоги України над росією відіграють і наші міжнародні партнери. Багато держав світу, зокрема Великобританія, США, ФРН, Франція, Польща, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Канада, Данія, Італія, Швейцарія та інші, допомагають Україні зброєю, військовим обладнанням, ліками, продуктами, коштами, а також приймаючи на своїх територіях понад 5 мільйонів українців.

Аналіз досліджень свідчить, що феномен соціальної згуртованості серед українців характеризується зрілістю емоційно-вольової сфери, бажанням зберегти свої духовні цінності, унікальність етнічної ідентичності та самобутності. Це проявляється у глибокому усвідомленні належності до певного етносу, стійкості національної свідомості та здатності адекватно виражати власні почуття. Також важливими є особливості побутової культури, що сформувалися в процесі етногенезу, а також традиційний світогляд, який впливає на сприйняття світу. Важливо виробити загальне розуміння того, що соціальна згуртованість — це не статичне явище, а динамічний процес, що змінюється в залежності від соціальних подій, взаємозв'язків і відносин. Це означає, що вона може коливатись у відповідь на різні виклики та обставини.

Список використаних джерел

1. Війна та згуртованість суспільства. Український вимір URL: https://uacrisis.org/uk/vijna-ta-zgurtovanist-suspilstva-ua

2. Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України Толерантність та соціально відповідальна громадянська позиція URL: https://use.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file/16/Tolerant%2520AndSocialllyResponsibleCitizenship_*UKR.pdf*

3. Кирилюк В.В. Соціальна згуртованість як інститут розвитку громадянського розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету.* Економічні науки. Том 3. Хмельницький, 2013. № 3 (200). С. 166-171

4. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. К.: Заповіт, 2006. 44 с.

5. Платформа для швидкого пошуку допомоги в Україні «Palyanytsya.Info». URL : https://palyanytsya.info/

6. Clegg N. We have received requests from a number of Governments and the EU to take further steps in relation to Russian. Twitter. URL: https://twitter.com/nickclegg/status/1498395147536527360

7. Google Europe. Due to the ongoing war in Ukraine, we’re blocking YouTube channels connected to RT and Sputnik across Europe, effective immediately. Twitter. URL: https://twitter.com/googleeurope/status/1498572529409179648

8. People for UA. Платформа для допомоги ЗСУ і ТРО. URL: https://people4ua.com/

ВИЩІ ПСИХІЧНІ ФУНКЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Богатирьова Євгенія Миколаївна
кандидат економічних наук
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
Одеський національний економічний університет

Вищі психічні функції є основою унікальності людської свідомості та поведінки. Вони допомагають зрозуміти, як формується та функціонує людський розум. Знання про вищі психічні функції дозволяють розробляти ефективні освітні програми та допомагають визначити оптимальні періоди для розвитку різних навичок. Розуміння вищої психічної функції є ключовим для виявлення та корекції різних психічних та неврологічних розладів, дозволяє розробляти цілеспрямовані методи реабілітації.

Питання розвитку вищих психічних функцій досліджувалося та продовжує привертати увагу у наукових колах. В тім, на сьогодні все більше дітей молодшого шкільного віку мають певні труднощі при їх формуванні, що потребує детального вивчення та аналізу.

Вищі психічні функції – це складні форми свідомості вищої психічної діяльності, яка здійснюється на підставі певних мотивів, що регулюються відповідними цілями та підпорядковуються всім законам психічної діяльності.

Психічний процес – це елемент функціональної системи вищої психічної функції, що забезпечує діяльність певної ділянки мозку, а психічна функція – це функціональна система, що поєднує ряд психічних процесів для досягнення певного функціонального результату (рис. 1).

Рисунок 1. Вища психічна функція як функціональна система

Функціональна система – об’єднання мозкових структур, що створюється для досягнення певного функціонального результату і розпадається після його отримання.

Вища психічна функція складається і розвивається в онтогенезі, мозок постійно навчається та удосконалюється. Вищі психічні функції соціальні за

походженням, опосередковані мовленням за своєю будовою та довільні за характером виконанням.

Жодна вища психічна функція не може бути реалізованою окремою ділянкою головного мозку. Це можливо лише за допомогою роботи функціональної системи, що складається із ланцюга окремих ділянок, які пов'язані між собою певною метою. Після її досягнення, після виконання вищої психічної функції цей ланцюг розпадається.

Виділяють три основні функціональні блоки мозку:

Перший блок (стовбурові та підкіркові структури, якими здійснюється регуляція тонусу та бадьорості).

Другий блок (задні відділи кори великих півкуль, якими здійснюється прийом, обробка та зберігання інформації).

Третій блок (лобові частки кори головного мозку, що здійснюють програмування, регуляцію та контроль психічної діяльності) [1].

Для того, щоб будь-яка психічна функція була реалізована, потрібна злагоджена робота всіх 3 відділів головного мозку, щоб відбувалася синхронна робота обох півкуль, мозку вистачало енергії (достатній рівень нейродинаміки) та був достатній рівень регуляції.

Тобто, матеріальною основою вищої психічної функції виступає весь мозок, як динамічна (змінювана) система психофізіологічних функцій, що постійно диференціюються та розвиваються (рис. 1).

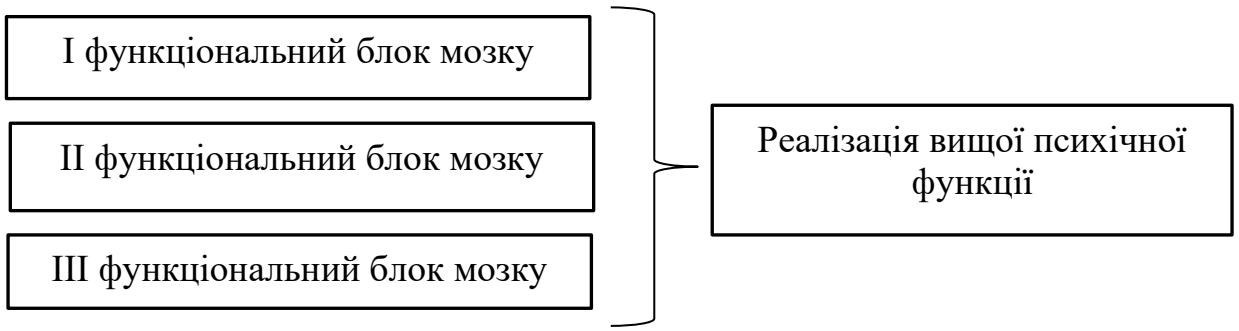

Рисунок 2. Реалізація вищої психічної функції

Пояснити локалізацію вищих психічних функцій у мозку людини можна лише шляхом дослідження процесів їхнього прижиттєвого формування, які задаються зовнішніми формами діяльності та спілкуванням (взаємодія з дорослими, однолітками).

Основні характеристики вищої психічної функції це соціальність, опосередкованість, довільність, системність, історичність, пластичність, ієрархічність, культурна обумовленість, динамічність за локалізацією, інтеріоризація та зона найближчого розвитку [2].

Характеристику важливих аспектів вищої психічної функції надано в таблиці 1.

Таблиця 1.
Основні характеристики вищої психічної функції

Соціальність	Формуються прижиттєво в процесі соціальної взаємодії.
Опосередкованість	Опосередковані психологічними знаряддями, такими як мова, числа, формули, схеми, карти інші символи та знаки для регуляції психічної діяльності.
Довільність	Людина може свідомо керувати своїми психічними процесами, спрямовувати їх та контролювати.
Системність	Вищі психічні функції не існують ізольовано, а утворюють складні функціональні системні системи.
Історичність	Вони формуються в процесі історичного розвитку людства і змінюються з часом.
Пластичність	Здатні до змін та адаптації протягом життя людини, а компоненти, що входять до складу функціональної системи є взаємозамінними.
Ієрархічність	Існує ієрархія вищих психічних функцій, де складніші функції базуються на простіших.
Культурна обумовленість	Розвиток вищих психічних функцій тісно пов'язаний з засвоєнням культурно-історичного досвіду.
Динамічність за локалізацією	Їх мозкова організація може змінюватися в онтогенезі та при корекційному впливі.
Інтеріоризація	Процес переходу зовнішніх дій у внутрішній план, що є ключовим механізмом формування вищих психічних функцій.
Зона найближчого розвитку	Потенціал розвитку вищих психічних функцій при взаємодії з більш досвідченими людьми.

До ВПФ в нейропсихології прийнято відносити: мовлення; мислення; пам'ять; увагу (довільну); гнозис; довільні рухи та дії (праксис); письмо; читання; рахунок [3]. Однак, письмо, читання та рахунок можуть вважатися скоріше результатом взаємодії базових вищих психічних функцій, ніж виступати окремими функціями.

Молодший шкільний вік зазвичай охоплює період від 6-7 до 10-11 років. Цей віковий етап визначається часом навчання дітей у початковій школі. Розвиток психіки та особистості дитини у віці молодшого школяра значною мірою визначається новою соціальною ситуацією - початком навчання в школі. В цей період збільшується фізичне та розумове навантаження, соціальні кордони та відбувається непростий період її адаптації у суспільстві. Головною діяльністю стає навчання, яке базується на пізнавальному інтересі та новому соціальному статусі дитини.

В цей період удосконалюється робота головного мозку та нервової системи. До 7-річного віку кора головного мозку є більшою мірою зрілою. В тім, лобові частки (що відповідають за регуляцію, програмування та контроль складних

форм психічної діяльності) ще не завершили своє формування, що позначається на високій збудливості молодшого школяра, неможливості довго виконувати монотонну роботу, їм складно перемикатися з однієї діяльності на іншу, дотримуватися певних правил та інструкцій, програмувати свою діяльність та слідувати плану, контролювати свою діяльність, присутня імпульсивність в діях тощо.

У віці молодшого школяра відбувається активний розвиток і суттєві зміни пізнавальних процесів. Цей період характеризується тим, що:

- поступово пізнавальні процеси набувають опосередкованого характеру (дитина починає використовувати різні засоби для пізнання світу);
- ці процеси стають більш усвідомленими (дитина починає розуміти, як вона сприймає, запам'ятовує та думає);
- розвивається довільність пізнавальних процесів (вона вчиться керувати своїм сприйняттям, увагою та пам'яттю за власним бажанням).

Поступово школяр оволодіває своїми психічними процесами, набуваючи здатності контролювати їх. Це важливий етап у розвитку самоконтролю та саморегуляції дитини.

Провідний вид діяльності молодших школярів – учбова діяльність. Однак, на початку шкільного навчання в дитини ще поєднуються риси дошкільника та школяра. Це поєднання може бути доволі суперечливим, що виявляється у невідповідності між можливостями дитини та вимогами до неї зі сторони школи та батьків. Це пов’язано з тим, що першокласник – по рівню психічного розвитку все ще залишається дошкільником, а провідна діяльність дошкільника – ігрова діяльність. Тому, важливо, щоб в процесі навчання відбувалося поступове збільшення учбового навантаження та гармонійне поєднання учбової діяльності з ігровою.

Крім того, в цей період спостерігається нерівномірність психофізіологічного розвитку у різних дітей. Фактично, у молодших класах в одному класі знаходяться діти різного віку (якщо виходити з рівня їх психофізіологічного розвитку). Тому, важливо не порівнювати дітей один з одним та давати завдання виходячи з рівня їх актуального розвитку.

В цей час відбувається активне зростання мускулатури, маси м’язів та м’язової сили, а також загальний розвиток рухового апарату. Крім того, відбувається інтенсивний зріст кінцівок, хребта, тазових кісток та спостерігається велика рухливість (бажання бігати, стрибати, лазити та неможливість довго сидіти в одній позі). Тому, молодці школярі потребують великої рухової активності в цей період.

У молодшому шкільному віці активно розвиваються кілька вищих психічних функцій. Цей період є сензитивним для:

- довільної уваги (діти вчаться краще контролювати свою увагу, зосереджуватися на завданнях довше та розвивається здатність ігнорувати відволікаючі фактори);

- логічної пам'яті (діти починають активно використовувати різні стратегії запам'ятовування та розвивається здатність організовувати інформацію для кращого збереження);

- мислення (відбувається перехід від наочно-образного до абстрактно-логічного мислення та розвивається здатність до класифікації, узагальнення, аналізу та синтезу);

- мовлення (активно розвивається писемне мовлення та збагачується словниковий запас, вдосконалюється граматична структура мовлення);

- довільної регуляції поведінки (діти вчаться краще контролювати свої емоції та поведінку та розвивається здатність до самоорганізації та планування);

- праксису (відбувається подальше вдосконалення дрібної моторики і цілеспрямованих рухів та дій, розвиток здатності до планування та виконання складних рухових завдань).

Тобто, в молодшому шкільному віці, враховуючи потреби гармонійного розвитку дитини, особливу увагу треба приділити саме розвитку цих функцій, бо молодший шкільний вік є оптимальним часом для цього. Важливо зазначити, що хоча цей період є сензитивним для розвитку цих функцій, їх формування починається раніше і продовжується в подальші вікові періоди. Молодший шкільний вік створює особливо сприятливі умови для їх активного розвитку завдяки систематичному навчанню та новим соціальним вимогам до дитини.

Розглянемо, як розвиваються окремі вищі психічні функції у дітей молодшого шкільного віку.

Психологи відзначають, що діти молодшого шкільного віку мають добре розвинене сприймання. Вони без утруднень впізнають та розрізняють кольори та форми, мають гострий зір і слух. Однак, їхнє сприймання ще недостатньо диференційоване [4]. Діти молодшого шкільного віку школярі мають труднощі із цілісним сприйняттям і бачать окремі елементи, що не пов’язані між собою та виділяти головні з них.. На початку шкільного навчання дітей приваблюють яскраві, зовнішні характеристики предметів, тобто їхнє сприймання дуже емоційне. У молодшому шкільному віці покращується робота органів чуття. У цьому віці діти можуть непогано розрізняти поняття «ліворуч» та «праворуч», деяки з них вміють орієнтуватися в часі. Однак, просторові уявлення ще недостатньо сформовані [5]. Використання різних видів модальності (зорової, слухової, тактильної) дозволяє отримати більш повну та об'ємну інформацію про об'єкт чи явище, що краще сприяє розвитку сприйняття та дозволяє врахувати індивідуальні особливості сприйняття дитини. З часом сприймання дітей стає більш усвідомленим і цілеспрямованим та вони починають класифікувати об’єкти сприйняття, виділяти їх головні елементи, а також зосереджуватися на змісті, а не лише на зовнішніх ознаках об’єкту. В той же час, сприймання залишається цілісним, емоційним, яскравим і вибірковим.

У молодшому шкільному віці все ще переважає мимовільне запам’ятовування над довільним, хоча і зростає його продуктивність в процесі вивчення учбового матеріалу. Для розвитку довільної пам’яті важливим є створити умови для розуміння (аналіз, порівняння) учбового матеріалу, а не його

механічного запам’ятовування. З часом, у школярів 2-3 класів значно зростає рівень довільного запам’ятовування та відтворення матеріалу. Однак, їм все ще важко переказувати прочитане оповідання з використанням готового плану, групувати матеріал за змістом тощо.

Що стосується уваги, то з часом увага набуває рис довільності, але внутрішній контроль у молодших школярів ще слабкий. У молодшому шкільному віці, особливо у 1-2 класах, провідною залишається мимовільна увага. На перших порах учнів приваблюють лише зовнішні аспекти предметів, подій, явищ, що заважає проникнути в їх суть, ускладнює самоконтроль за навчальною діяльністю. Протягом перших років навчання у школі увага дітей ще не стійка [6]. Молодшим школярам ще складно розподіляти увагу та є проблеми з переключенням. Однак, з в процесі покращення своєї навчальної діяльності починаючи з 2 класу учні без ускладнень переходять від одного етапу уроку до іншого, від однієї навчальної роботи до іншої. Поступово учні молодшого шкільного віку вчаться направляти та утримувати увагу на необхідних, а не лише емоційно забарвлених предметах, розширюється обсяг уваги та вміння розподіляти увагу між різними видами діяльності. Однак, молодші школярі все рівно краще засвоюють інформацію, що є яскравою, привабливою, цікавою та новою, добре структурованою та зрозумілою.

У дітей молодшого шкільного віку активно розвиваються навички усного мовлення (розширюється словниковий запас, використовуються складніші граматичні конструкції тощо). Поступово, удосконалюються навички письма та читання, що впливає на їх кількісні та якісні характеристики. З часом, діти починають без помилок виділяти розділові знаки, читають з інтонацією та паузами, а також здатні без значних ускладнень переказувати прочитане. Опанування письма і читання у початкових класах відкриває додаткові можливості для подальшого розвитку лексичного, граматичного і стилістичного аспектів мовлення дитини.

Мислення є домінуючою психічною функцією молодших школярів. У дітей молодшого шкільного віку переважає наочно-образне мислення. Під час розв'язування задач вони спочатку спираються на реальні предмети або їх зображення. Однак, в процесі навчання, в них набуває розвитку абстрактне мислення, що обумовлено зміною вектору від взаємодії з конкретними предметами до розумових операцій з абстрактними числами. Цей перехід від наочно-образного мислення до абстрактного мислення у молодшого школяра є дуже поступовим. Тому, в цей період важливо підкріплювати вербально поданий матеріал певними образами, даючи дитині можливість взаємодіяти з предметами, використовуючи при взаємодії рівні види модальності. Протягом молодшого шкільного віку в дітей формуються такі мисленнєві операції, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення. Вони вчаться класифікувати об’єкти, узагальнювати засвоєні знання і використовувати результати цих узагальнень в нових пізнавальних і практичних ситуаціях.

Проведене дослідження дозволило виділити основні особливості психофізіологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку та виходячи з них сформулювати принципи ефективного навчання молодших школярів (табл. 2).

Таблиця 2.
Особливості психофізіологічного розвитку молодших школярів

Особливості психофізіологічного розвитку молодших школярів	Принципи ефективного навчання молодших школярів
Дитина в першому класі залишається на рівні психічного розвитку дошкільника	Гармонійне поєднання учбової та ігрової діяльності.
Нерівномірність психофізіологічного розвитку у різних дітей.	Даємо завдання враховуючи рівень актуального розвитку дитини.
Відбувається активне зростання мускулатури, маси м'язів та м'язової сили, а також загальний розвиток рухового апарату. Інтенсивний зріст кінцівок, хребта, тазових кісток. Велика рухливість (бажання бігати, стрибати, лазити та неможливість довго сидіти в одній позі).	Давати завдання використовуючи рухову сферу дитини (за можливості).
Мимовільна увага та пам'ять випереджають по розвитку довільну увагу та пам'ять. Крім того, невисока стійкість уваги (швидко відволікається дитина). Поступово школяр вчиться направляти та утримувати увагу на потрібних, а не зовнішньо цікавих предметах (розвивається довільна увага та пам'ять). Покращується вміння розподіляти увагу між різними видами діяльності.	Новий матеріал має бути яскравим та цікавим дитині.
Завершується перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення.	Працюємо з наочними образами, з поступовим скороченням їх використання за можливостями дитини.
Сприймання недостатньо диференційоване, поступово стає більш керованим та цілеспрямованим.	Залучення різних сенсорних каналів у процесі сприйняття.
Відносно невисокий рівень регуляції (імпульсивність, не сформовано баланс між збудженням і гальмуванням).	Встановлення чітких правил, допомога дитині вчасно перемикатися з однієї діяльності на іншу.
Нестійка поведінка через емоційну нестабільність та недостатність вольових якостей.	Емоційне підкріплення, похвала дитини за навчання, його успіхи.

А саме, було виділено такі принципи ефективної роботи молодших школярів, як:

- гармонійне поєднання учбової та ігрової діяльності;
- даємо завдання враховуючи рівень актуального розвитку дитини та зону його найближчого розвитку;
- задіяння рухової сферу дитини;
- новий матеріал має бути яскравим та цікавим дитині;
- працюємо з наочними образами;
- залучення різних сенсорних каналів у процесі сприйняття;
- встановлення чітких правил та інструкцій;
- емоційне підкріплення школяра.

Дотримання зазначених принципів дозволить зробити процес навчання дітей молодшого шкільного віку більш природним, гармонійним та результативним.

Подальше дослідження буде направлено у напрямку практичної роботи щодо оцінювання вищих психічних функцій дітей молодшого шкільного віку для виявлення певних закономірностей їх розвитку з метою їх використання в корекційній роботі педагогів та психологів.

Список літератури:

1. Кіпаренко О. Л. Особливості розвитку вищих психічних функцій у дітей із труднощами навчання: дис. … доктора філософії: 053 «Психологія». Одеса, 2023. 206 с.

2. Князєв В.М. Нейропсихологічна діагностика: практичний посібник із проведенням обстеження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. – К.: ДІА, 2023. – 240 с.

3. Медична психологія: в 2-х т. Т. 1. Загальна медична психологія / [Г. Я. Пилягіна, О. О. Хаустова, О. С. Чабанта ін]; за ред. Г. Я. Пилягіної. – Вінниця: Нова Книга, 2020. – 288 с.

4. Вахрушева Н. М., Турчина І. С. Формування навчальнопізнавальної компетентності учнів початкової школи як педагогічна проблема. Молодий вчений. №2.1 (54.1). 2018. С. 13-16.

5. Чумак В. В. Вікова психологія : навч. посіб. / В. В. Чумак. – Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015 – 192 с.

6. Вікова та педагогічна психологія: Навч.посіб. / О. В.Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУСПІЛЬСТВІ

Жарков Олександр Вікторович
аспірант
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Важливою складовою розвитку соціальної особистості є толерантне ставлення до людей з обмеженими можливостями, тобто людей з інвалідністю. На жаль, в деяких випадках сучасне суспільство не сприймає і навіть заперечує існування людей з інвалідністю. У багатьох випадках люди з інвалідністю ізольовані та виключені з суспільства. Незалежно від того, де вони зростають, вдома чи в спеціальних навчальних закладах, вони не можуть довести, що мають «рівні права» в суспільстві. Тому що навіть якщо вони фізично здатні навчатися і спілкуватися разом, вони щодня стикаються з соціальною ізоляцією і тиском. Ця тема потребує постійних досліджень і завжди є актуальною.

Настав час представити чітку взаємодію між людьми з інвалідністю та реаліями, які їх оточують. Найсерйозніший аспект проблеми інвалідності пов'язаний з виникненням численних соціальних бар'єрів, які заважають людям з інвалідністю брати активну участь у житті суспільства [2, с. 55-58]. Така ситуація є наслідком хибної соціальної політики, орієнтованої на частину «працездатного» населення і представляє в першу чергу інтереси цієї категорії громадян. Як наслідок, виробництво, побут, культурно-розважальні заклади та соціальне обслуговування не пристосовані до потреб людей з інвалідністю.

Як наслідок, люди з інвалідністю стають особливою соціально-демографічною групою [1, с. 117-122]. Тому найважливішою умовою досягнення мети соціальної згуртованості є вкорінення в суспільній свідомості ідеї рівних прав і можливостей для людей з інвалідністю [1, с. 117-122]. Якщо суспільство не прийме цю проблему, соціальної згуртованості не досягти.

Проблеми інвалідності не обмежуються медичними аспектами, а є більш соціальними питаннями, такими як нерівність можливостей. Основними проблемами, з якими стикаються люди з інвалідністю, є ізоляція від світу, обмежена мобільність і слабкий контакт із суспільством.

Одним з основних показників соціально-психологічної адаптації людей з інвалідністю є їхнє ставлення до життя [2, с. 55-58]. Майже половина людей з обмеженими можливостями оцінюють якість свого життя як незадовільну [2, с. 55-58]. Важливим фактором психологічного благополуччя та соціальної згуртованості людей з інвалідністю є те, як вони самі себе сприймають.

Опитування людей з різними захворюваннями показують, що лише кожна десята людина з інвалідністю бачить себе щасливою, а третина людей з інвалідністю сприймає себе негативно [2, с. 55-58]. Багато людей з інвалідністю 3 групи мають «злий» характер, що свідчить про відсутність соціального та сімейного благополуччя. Найменш адаптованими є одинокі люди з інвалідністю.

Як і всі люди, люди з інвалідністю відчувають тривогу, невпевненість, напругу та дискомфорт щодо майбутнього [2, с. 55-58].

Найважливішим соціальним фактором розвитку людини є спілкування. Діти, позбавлені спілкування в ранньому віці, ростуть і розвиваються повільніше, ніж однолітки. Міжособистісне спілкування є одним із засобів передачі знань, досвіду та емоційних взаємодій, які формують соціальне виховання та інтелектуальний розвиток дитини.

Погана комунікація є однією з причин затримки фізичного та психічного розвитку у дітей. Знижений розвиток мовних органів призводить до затримки розвитку мислення, а сфери емоційного розвитку пригнічуються, викликаючи емоційну та афективну атрофію, втрату експресії, зниження фізичної активності та симптоми млявості і замкнутості. Всі ці симптоми супроводжують 90% людей з особливими потребами протягом усього життя, але мало хто усвідомлює, що багато з них можна подолати, якщо вони отримують достатньо спілкування з однолітками в ранньому віці [3, с. 131-134].

Тому впровадження нових форм навчання є необхідним заходом для забезпечення того, щоб діти з інвалідністю навчалися разом зі здоровими дітьми та сприяли соціальній згуртованості у дорослому житті, що є суттю інклюзивної освіти.

Інклюзія – це процес підвищення рівня взаємодії всіх громадян у суспільстві, особливо тих, хто має фізичні та розумові порушення. Він передбачає розробку та впровадження конкретних рішень, які дають змогу кожному на рівних брати участь у суспільному житті. Інклюзія вимагає активної участі всіх зацікавлених сторін для досягнення бажаних результатів [3, с. 131-134].

Успішна реалізація вищезазначеного залежить не лише від держави, а й від ставлення суспільства та громади до освіти людей з інвалідністю, особливо дітей з інвалідністю. Ідея змішаного навчання та розвитку інклюзивних і здорових дітей стикається з протидією, яка ґрунтується на відсутності необхідних умов для її реалізації: матеріальних, фінансових, організаційних, а також ментальності населення та педагогічних кадрів.

У радянському освітньому просторі, до якого Україна належала майже 70 років, до 1980-х років існували два паралельні освітні блоки, які мало перетиналися: загальна освіта для всіх учнів за стандартами середньої освіти та інші типи навчальних закладів, що реалізовували спеціальні освітні програми для інвалідів.

У середині 1980-х років з'явилися школи та класи, які зосереджувалися на обдарованих дітях та дітях з обмеженими можливостями в різних навчальних дисциплінах і де навчальна програма ґрунтувалася на принципах соціальної згуртованості. Це положення діяло з 1956 по 1989 рік відповідно до Конституції, Закону про освіту та Декларації прав дитини.

На жаль, медична модель інвалідності в українському суспільстві збереглася з радянських часів і до сьогодні. Як наслідок, інвалідність розглядається як хвороба, патологія - різновид дрібної людської бідності. Таке

ставлення підриває соціальний статус людини, формує у неї відчуття поразки та «неповноцінності», і водночас ізолює людину від суспільства, закріплюючи її нерівноправний соціальний статус.

Таким чином, можна зробити висновок, що процес соціальної адаптації людей з інвалідністю на сьогоднішній день є дуже складним:

- Задоволеність життям людей з інвалідністю є низькою;
- Самооцінка також має негативну динаміку;
- Люди з інвалідністю стикаються зі значними проблемами у взаємовідносинах з оточуючими;
- Емоційний стан людей з інвалідністю характеризується тривогою та невпевненістю у завтрашньому дні, песимізмом, зарозумілістю та самовдоволенням [2, с. 55-58].

Тому вони потребують ретельно спланованих соціальних, освітніх та психологічних заходів, спрямованих на формування у них незалежного судження, працездатності, культури поведінки, життєвих навичок, працездатності та повноцінної присутності в суспільстві.

Питання соціальної та психологічної адаптації людей з інвалідністю завжди було загальнодержавною проблемою, яка здебільшого ігнорувалася. Але сьогодні, у 21 столітті, це питання необхідно вирішувати. Перш за все, суспільство має переглянути своє ставлення до людей з інвалідністю. Безумовно, держава, як ми вже говорили раніше, повинна реформувати освіту дітей з інвалідністю. Адже формування соціальної особистості та адаптація до суспільства починається з раннього віку.

Література:

1. Бочко М. Е. Зайнятість інвалідів в регіоні : проблеми, шляхи вирішення. *Людина : її суть, розвиток і проблеми*. №1. 2015. С. 117–122.
2. Долгальов Б. А. Соціально-психологічні проблеми інвалідів. *Діяльність психолога в службах медикосоціальної експертизи та реабілітації інвалідів*. Вип. 4. 2002. С. 55–58.
3. Заярнюк О. В. Соціальний захист уразливих верств населення: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. Кіровоград : КНТУ. 2004. Вип. 6. С. 131–134.

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

Зінченко Світлана Володимирівна,
викладач кафедри адміністративного та інформаційного права,
Сумського національного аграрного університету

Задерей Марія Анатоліївна,
студентка 5 курсу
факультет ветеринарної медицини
Сумський національний аграрний університет

Сухоставець Євгенія Ігорівна,
студентка 5 курсу
факультет ветеринарної медицини
Сумський національний аграрний університет

Ступаченко Дар'я Сергіївна,
студентка 5 курсу
факультет ветеринарної медицини
Сумський національний аграрний університет

Оселя та сім'я – це перше і найважливіше соціальне середовище, з яким знайомиться дитина. Від народження починають пізнавати навколишній світ через: звичайне спілкування та взаємодію з найближчими людьми, передусім із мамою та татом. Багато аспектів психологічного благополуччя дитини визначаються якістю цих стосунків і загальною атмосферою в сім'ї. Емоційна підтримка та почуття безпеки, які дитина отримує вдома, є важливими для формування її психічного стану. Батьки, які створюють атмосферу любові й довіри, допомагають дитині розвинути впевненість у собі та позитивне ставлення до світу. Психологічна безпека дозволяє дітям вільно висловлювати свої почуття та емоції, що є важливим для їхнього емоційного здоров'я. Натомість напруженість чи відсутність підтримки в родині можуть призвести до страхів, тривожності та емоційних труднощів.

Тип виховання також має значний вплив на психологічне здоров'я. Дослідження свідчать, що батьківський авторитет, коли дорослі встановлюють чіткі межі й вимоги, але водночас виявляють співчуття й розуміння, сприяє розвитку в дітей високої самооцінки, самостійності та здатності ефективно вирішувати конфлікти. З іншого боку, надмірний контроль або відстороненість можуть призвести до зниження самооцінки, проблем із самостійністю та емоційною рівновагою.

Сім'я також є першою моделлю соціальних взаємодій для дитини. Спостерігаючи за тим, як спілкуються між собою батьки, брати, сестри або інші близькі люди, дитина вчиться налагоджувати стосунки. Якщо в родині панують повага і відкритість, дитина з часом переносить ці принципи у свої стосунки з іншими. Це допомагає дітям краще адаптуватися до шкільного середовища, легше знаходити друзів та ефективно вирішувати конфлікти. Водночас часті суперечки чи агресія в сім'ї можуть створити у дітей спотворене уявлення про взаємини, що згодом ускладнить їм побудову здорових стосунків. Відповідно до Сімейного кодексу України, батьки повинні забезпечувати фізичний, розумовий і моральний розвиток дітей, надавати освіту та готувати їх до самостійного життя. Серед важливих вимог – повага до дитини, заборона тілесних покарань і всіх форм експлуатації.

Дослідники, зокрема Ю. Корчак та І.В. Гребенников, наголошують на важливості виховної ролі сім'ї, яка охоплює не лише формування особистості дитини, а й взаємовплив усіх членів родини. Сімейне виховання має сприяти розвитку здібностей дитини, виховувати на прикладах дорослих і створювати умови для її гармонійного розвитку. Процес виховання дітей потребує значної відповідальності, психологічної освіченості, педагогічного підходу та глибокої любові батьків до своїх дітей [1, с. 211-212].

Активна участь батьків у житті дитини відіграє ключову роль у її психічному розвитку. Спільне проведення часу, регулярне спілкування та сприяння взаєморозумінню допомагають формувати позитивну самооцінку та емоційну стабільність. Коли батьки відкрито спілкуються з дитиною, прислухаються до її думок і почуттів, це зміцнює впевненість у собі та сприяє розвитку здатності керувати власними емоціями. Позитивний сімейний клімат, заснований на любові, турботі та підтримці, створює відчуття безпеки, що допомагає дитині повніше розкрити свій потенціал. Важливо також, щоб батьки враховували індивідуальні особливості дитини та адаптували методи навчання відповідно до її потреб, що підтримує психологічну стійкість [2].

Сімейна система та усвідомлене батьківство створюють базу для психологічного благополуччя дитини з раннього віку до початкових років навчання. Роль батьків є вирішальною в закладенні основних особистісних рис, адже вони впливають на емоційний стан дитини, її соціальну адаптацію та здатність до взаємодії з оточенням. Уже з перших місяців життя емоційний зв'язок з батьками формує основу для розвитку комунікативних і поведінкових моделей, які в подальшому допомагають дитині орієнтуватися в соціальному середовищі [3].

У цей період дитина починає пізнавати світ через гру, наслідування та спілкування з батьками, що сприяє розвитку емоційного інтелекту і навичок саморегуляції, необхідних у шкільному віці. З початком навчання в школі дитина стикається з новими соціальними викликами, які часто можуть викликати підвищену тривожність і стрес. У цей час вплив сімейного середовища на емоційний стан дитини набуває особливої ваги, оскільки стиль виховання, рівень підтримки та поведінкові моделі, які дитина засвоює вдома, визначають її

здатність успішно адаптуватися до умов шкільного життя [4]. Дослідження наголошують, що стиль виховання та емоційний клімат у сім'ї безпосередньо впливають на психологічний стан дитини: що вищий рівень підтримки, то менший ризик розвитку тривожності, яка може негативно вплинути на успішність у навчанні та взаємодію з однолітками.

Крім того, важливу роль у збереженні психологічного здоров'я молодших школярів відіграє співпраця між батьками та вчителями. Залучення батьків до освітнього процесу та встановлення тісного зв'язку з педагогами створює стабільне середовище для дитини, де вона відчуває підтримку як від сім'ї, так і від школи. Вчителі, своєю чергою, повинні підкреслювати значення педагогічної освіти для батьків, аби ті могли ефективніше підтримувати дитину у навчанні [4]. Регулярні батьківські збори та індивідуальні консультації з учителями є ефективними засобами для обговорення навчальних досягнень і психологічного стану дитини, що сприяє формуванню мотивації до навчання та позитивного ставлення до школи.

Таким чином, сім'я є ключовим чинником у формуванні психологічного здоров'я дитини. Емоційна підтримка, стиль виховання та якість взаємин між членами родини створюють основу для розвитку таких важливих особистісних якостей, як стресостійкість, емоційний інтелект і впевненість у собі. Атмосфера любові, прийняття та довіри в сім'ї є запорукою виховання психологічно зрілої особистості. Усвідомлене батьківство означає не лише забезпечення фізичного здоров'я дитини, а й її повноцінного виховання, догляду та розвитку. Формування особистості починається з перших місяців життя, коли встановлюються емоційні зв'язки, розвивається моторика і виникають перші навички взаємодії з оточенням. У цьому процесі батьки відіграють провідну роль, допомагаючи дитині пізнавати світ через спілкування, гру та наслідування.

З розвитком мовлення та здатності активно взаємодіяти з навколишнім світом дитина поступово набуває більшої самостійності. Важливу роль продовжує відігравати емоційний зв'язок з батьками, який збагачує емоційне життя дитини та сприяє її психологічному зростанню. У перші роки життя батьки закладають основу поведінкових моделей, що впливають на формування особистості та навички адаптації у складному соціальному середовищі.

Роль батьків є ключовою у процесі становлення особистості дитини. Їхні взаємини, власний приклад і поведінка в різних життєвих ситуаціях стають для дитини важливими орієнтирами, що формують її світогляд, поведінкові стратегії та емоційну стабільність.

Список літератури

1. Іншакова І. Вплив сім'ї на всебічний розвиток особистості дитини / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 44, 2013.

2. Психологічні особливості розвитку дитини у сім'ї – важливі аспекти та рекомендації. URL: https://fact-news.com.ua/psixologichni-osoblivosti-rozvitku-ditini-u-simi-vazhlivi-aspekti-ta-rekomendatsii

3. Роль сім'ї у формуванні здорової особистості. URL: https://www.bsmu.edu.ua/blog/4622-rol-sim-i-u-formuvanni-zdorovoi-osobistosti

4. Фоміна І.С., Лось О.М. Вплив сучасної сім'ї на психологічне здоров'я дитини молодшого шкільного віку. 2021, С. 135-137.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Кир'язова Тетяна Олександрівна
Докторка філософії (PhD), доцент
Одеський національний економічний університет

Представники професій, чия професійна діяльність передбачає активну міжособистісну взаємодію, а характерними особливостями яких є емоційна напруга, інтенсивна комунікація та високий рівень стресу, найбільш схильні до емоційного виснаження. В першу чергу, це стосується освітян, соціальних працівників, психологів, управлінців, медиків, поліцейських тощо. Особливо вразливими є працівники сфери освіти, які щодня контактують з великою кількістю людей - від студентів до колег та керівництва. Чисельні дослідження свідчать, що професія педагога найбільше піддається впливу вигорання, а викладачі мають високий рівень тривожності (ситуативної - 40%, особистісної-48%) [1]. Зазначимо, що ситуативна тривожність це реакція на стресори в конкретній ситуації, а особистісна визначає схильність особистості до стресорів з причини своїх індивідуальних характеристик.

Зниження професійної ефективності супроводжується комплексом негативних проявів і вбачається через втрату впевненості і відчуття власної некомпетентності в роботі, формування та розвиток низької професійної та особистісної самооцінки, формування негативного професійного самоприйняття. Емоційне вигорання в професійному контексті розглядається з двох позицій: як захисний психологічний механізм та як особистісна деформація під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. В такому випадку синдром емоційного вигорання виражається через поняття «професійне вигорання». Використання терміну «професійне вигорання» дозволяє розглядати це явище в контексті професійної деформації, спричиненої надмірними робочими перевантаженнями.

Існують такі підходи щодо появи синдрому професійного вигорання:
- індивідуально-психологічний - невідповідність між високими очікуваннями окремих осіб щодо роботи та реальної дійсності;
- соціально-психологічний - чинником професійного вигорання є особливості роботи, що передбачає інтенсивне спілкування в системі «людина-людина»;
- організаційно-психологічний - вигорання виникає через проблеми особистості в організаційній структурі (обмежена самостійність, брак підтримки, конфлікти, неналежна комунікація з керівництвом та ін. [2].

Професійне вигорання у викладацькому середовищі характеризується всебічним виснаженням організму, що охоплює психічну, емоційну та фізичну сфери. Симптоматика цього стану різноманітна і включає:

- фізіологічні прояви (порушення сну, апетиту, зниження імунітету);
- емоційні розлади (дратівливість, тривожність, напруження);

- професійну деформацію (негативізм щодо студентів, втрата інтересу до викладання);
- загальне зниження якості життя (втрата життєвих інтересів та енергії).

В сучасний період активні воєнні дії в Україні спричинили глибокий вплив на різні сфери суспільного життя, але особливо гостро це відчувається саме в освітньому секторі. Викладачі, які виконують стратегічно важливу роль у формуванні майбутнього покоління, потерпають від підвищеного психологічного навантаження, професійного вигорання, стресу, пов'язаного з війною. Це призводить до критичного рівня емоційного виснаження серед освітян.

Енергетичне виснаження настає через високий темп роботи в умовах дефіциту часу, часті перенавантаження, складні педагогічні ситуації з студентами, необхідність постійно перебувати під оцінкою всіх учасників освітнього процесу. Також серед причин професійного вигорання в сучасних умовах можна виокремити проблему страху втрати роботи, що посилюється військовою ситуацією в країні. До цього додаються щоденні стресові навантаження, пов'язані з виконанням професійних обов'язків. Ситуацію погіршують міжособистісні проблеми на роботі, включаючи можливі конфлікти у колективі. Додатковими стресорами виступають організаційні недоліки, у тому числі нечітка та несправедлива система оплати праці, відсутність можливостей для професійного розвитку та кар'єрного зростання.

Незважаючи на різноманітність наукових поглядів щодо етіології та симптоматики вигорання, дослідники поєднуються в тому, що ключовим тригером цього стану є саме інтенсивна міжособистісна взаємодія та напружені стосунки в системі «людина-людина». Характерною особливістю вигорання є його «заразливість» у професійному середовищі. Працівники, схильні до вигорання, можуть переймати негативні настрої та песимізм своїх колег.

Основними практичними рекомендаціями для викладачів з професійним вигоранням є: зберігати баланс між роботою та особистим життям, планувати час для відпочинку, щоб уникнути надмірної перевтоми; організувати робочий час, уникати перевантажень, делегувати задачі, коли можливо; навчитися говорити «ні» - не брати на себе більше обов'язків, ніж можна виконати без шкоди для здоров'я; займатися фізичною активністю; підтримувати професійний розвиток - зміна підходів до викладання чи нові знання можуть допомогти повернути інтерес до роботи; звертатися по підтримку - обговорювати свої почуття з близькими або звернутися за професійною психологічною допомогою тощо.

Вміння контролювати негативні думки, керувати власними емоціями та запобігати вигоранню є критично важливими навичками для викладача. В умовах воєнного стану психологічна підтримка стає критично важливою для всіх, але особливо для освітян. Адже ефективна педагогічна діяльність та передача знань студентам можлива лише за наявності достатніх внутрішніх ресурсів у самого викладача.

Список літератури

1. Міщенко М.С. Особливості емоційного вигорання педагогів в умовах війни. Габітус. 2023. Вип. 51. С. 168-172.
2. Мирончук Н.М. Професійне вигорання викладача вищої школи: чинники, ознаки, способи протидії. Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога - новатора в контексті модернізації нової української школи: зб. наук.-метод. праць. 2017. – С. 62-67.

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСТЬ

Петенок Євген Петрович
Аспірант, Приватний вищий навчальний заклад
"Європейський університет"

Сучасне суспільство все більше стикається з впливом соціальних мереж на психічний стан людини. Із появою цих мереж збільшилася доступність інформації, з'явилася можливість спілкування з різними людьми, а також віртуальне відображення свого життя. Така широка доступність і популярність соціальних мереж має свої важливі аспекти, які впливають на психіку людини.

Одним з ключових аспектів впливу соціальних мереж на психіку особистості є формування віртуального образу себе.

Людина може вибирати, яку інформацію вона хоче ділитися з іншими, які фотографії вона хоче показувати, які емоції вона хоче висловлювати. Це може призводити до постійної потреби показувати себе у вигляді ідеальної людини, яка завжди щаслива, успішна та задоволена.

Однак, таке віртуальне відображення може спричиняти стрес, оскільки реальність не завжди відповідає віртуальному образу.

Ще одним важливим фактором впливу соціальних мереж на психіку є постійний потік інформації, який надходить до людини. Велика кількість повідомлень, новин, фотографій може перевантажувати мозок та викликати почуття тривоги, депресії або невпевненості. Також, цей постійний потік інформації може призводити до залежності від соціальних мереж, коли людина постійно перевіряє свої сторінки, оновлює новини та шукає підтримки та визнання від інших користувачів [1].

При формуванні особистості необхідно враховувати самооцінку самої особистості. Самооцінка є важливим психічним станом кожної людини, який визначає її оцінку власної особистості та відношення до себе. У сучасному світі соціальних мереж вплив на самооцінку стає все більш помітним і значущим. Ці мережі надають можливість кожній особі створювати свої профілі, публікувати свої фотографії та ділитися своїми думками з великим колом людей.

Однак, вплив соціальних мереж на самооцінку може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вони можуть допомогти особі відчути себе впевненою, визнаною та цінною. Наявність багатьох лайків, позитивних коментарів та добрих оцінок може підвищувати самооцінку людини та стимулювати її досягнення. Відчуття підтримки та приналежності до спільноти в соціальних мережах також може сприяти позитивному розвитку самооцінки.

З іншого боку, соціальні мережі можуть призводити до негативного впливу на самооцінку. Порівняння себе з іншими користувачами, які представляють своє життя у вигляді ідеальних фотографій та історій успіху, може призводити до почуття незадоволеності своїм власним життям та власною зовнішністю.

Негативні коментарі, критика та образи в соціальних мережах можуть також вразити самооцінку особи та призвести до почуття неприйнятності та відхилень від соціальних норм.

Таким чином, вплив соціальних мереж на формування самооцінки є складним процесом, який має як позитивні, так і негативні аспекти. Щоб зберегти психічний стан та самооцінку в здоровому стані, важливо розуміти вплив соціальних мереж та регулювати свою активність в них. Розвиток позитивного самовизначення, здорових стосунків з собою та іншими людьми є основою для збереження стабільної самооцінки у світі, заселеному соціальними мережами [1].

Який же вплив, або яка сила впливу соціальних мереж та можливостей на особистість? Насамперед необхідно з'ясувати деякі теоретичні поняття.

У Великій українській енциклопедії «соціальна мережа» подається як багатозначний термін:

– веб-сайт або додаток, заснований на інтернет-технологіях; платформа для комунікацій користувачів, що надає їм можливість зв'язуватися, створюючи особисті інформаційні профілі, надаючи доступ до цих профілів іншим користувачам, створюючи спільноти зі спільними інтересами;

– добровільна інтернет-громада, група, об'єднання користувачів, що спілкується, обмінюється інформацією, взаємодіє, використовуючи як основну платформу певний Інтернет-ресурс. Соціальна мережа функціонує та розвивається на основі добровільного залучення, взаємної зацікавленості учасників, незалежно від географічної віддаленості.

– соціальні медіа;

– один з інститутів громадянського суспільства [2].

У наукових дослідженнях О. Гавриш та К. Каган подано визначення поняття з позицій різних наук. Так, з філософської точки зору, соціальні мережі це: «різновид безмасштабної мережі, вузли якої утворюють соціальні актори (окремі індивіди, мікро- й макросоціальні групи), а ребра продукуються діадичною комунікацією між ними.

Соціальна мережа з погляду соціології – це соціальна структура, що складається з групи вузлів, якими є соціальні об'єкти (спільнота, соціальна група, людина, особа, індивід), а з точки зору психології, соціальна мережа – це специфічний вид соціальної комунікації, який зорієнтований на спільну кооперацію користувачів Інтернету, з метою передачі та отримання інформації в будь-який час, незважаючи на відстань та задоволення потреби у спілкуванні та знайомстві з іншими [6, с. 84].

Соціальні мережі (згідно Словнику SEO) – це товариство однодумців, користувачів Інтернет, об'єднаних на одному сайті (мережі) за певною ознакою. На подібне поєднання не впливає географічне положення, тому що мережа створена у віртуальному світі [4].

Сайт «Most popular global mobile messenger apps» [5] визначає соціальну мережу як структуру, що базується на людських зв'язках чи взаємних інтересах. Соціальна мережа – платформа, що допомагає людям здійснювати зв'язок між

собою та поєднуватися за відповідними інтересами. Головним завданням соціальних мереж є забезпечення користувачів різноманітними засобами для взаємодії один з одним.

А. Бондар характеризує соціальну мережу (від англ. social networking service) як платформу, онлайн-сервіс або веб-сайт, призначений для побудови, відображення та організації соціальних відносин [6].

Тобто, узагальнюючи можна зазначити, що соціальна мережа, яка була задумана соціологом Дж. Барнсом до появи Інтернету (у роботі «Class and Committees in a Norwegian Island Parish, «Human Relations»), розвивалася як наукова дисципліна та основне поняття у концепції Web 2.0 для спілкування однокласників (classmates), стрімко розвинулася у глобальну платформу та охопила значну кількість населення планети для спілкування та обміну інформацією. Зазвичай, коли говорять про соціальні мережі (платформи для спілкування, обміну інформацією, пошуку знайомих та однодумців), згадують месенджери, який забезпечую прямий діалог між людьми.

Найбільш відомі соціальні мережі у світі: Facebook, Google, Instagram, Twitter, Tik-Tok; відомі месенджери: Viber, Telegram, Skipe, WhatsApp. Швидкість, зовнішняпривабливість, надзвичайні інформаційні можливості соціальних мереж наразі роблять їх головним майданчиком життєдіяльності. В Україні (згідно даних Global Logic на листопад 2022 року та рейтингу популярності соціальних мереж в Україні) найбільшою популярністю користуються: Telegram – його обирало 66% користувачів, друге та третє місце за інформативністю зайняли YouTube (61%) та Facebook (58%) [7].

Поява значної кількості соціальних мереж потребувала їх класифікації за ознаками:

– аудиторії користувачів (наприклад, молодіжна Tik-Tok);

– спрямованості, призначеності (наприклад, освітня Pinterest);

– мультимедійності (наприклад, Instagram) тощо.

Кожна з соціальних мереж спрямована на виконання функцій, узагальнених у монографії Л.Смоли:

– взаємодії (спілкування, перегляд матеріалів на сторінках один одного, реакції на ці матеріали);

– отримання інформації;

– верифікації ідей через участь у соціальній взаємодії; – отримання певної соціальної вигоди від контактів (причетність до групи, соціальне сприйняття тощо);

– можливостей створення персональних профілів (для розміщення особистісної чи тематичної інформації); – кооперації (для досягнення загальної мети);

– самопросування, самопрезентації;

– задоволення потреб тощо [8].

Зрозуміло, що масова залученість до віртуального світу соціальних мереж впливає на когнітивну, поведінкову, емоційну сферу особистості, особливо у

дитячому та юнацькому віці. Особливості такого впливу були та залишаються у центрі уваги зарубіжних та вітчизняних науковців.

Так, R. Junco, E.loken досліджували як сучасні соціальні мережі (Twitter) впливають на емоційну сферу студентства [9].

У матеріалах, представлених Evans M. A., Hare A. L., Mikami A. Y., аналізувалася активність особистості у соціальних мережах, становлення суб'єктності у інформаційному просторі та визначалися такі фактори активності як: катарсис у соціальних мережах, занурення соціальних мереж у власне життя, діалог зі спільнотою у мережі, розповсюдження пліток тощо [10].

На основі теоретичних праць П. Уолеса можна виділити властивості, які роблять комунікацію у соціальних мережах унікальною, що також впливає на емоційний стан користувача:

– високий ступінь анонімності, який допускає шахрайство, буллінг та залякування;

– маніпулятивність, яка впливає на свідомість та змінює поведінку людини;

– віртуальність комунікаційного середовища, яка значно погіршує навички спілкування у реальному житті та призводить до звуження коласпілкування;

– потреба користувача у самовираженні, незадоволення якої має деструктивний вплив на людину;

– відсутність можливості виказати емоції, що збіднює всю емоційну сферу особистості [11].

Британський біолог Арік Сігман акцентує увагу на впливі соціальних мереж на фізіологічні процеси в організмі. Зрозуміло, що ці процеси протікають по-різному (в залежності від місця перебування людини: на самоті, у суспільстві, реальному чи віртуальному світі).

Таким чином, надмірне захоплення соціальними мережами в Інтернеті може нашкодити здоров'ю через специфічне спілкування з реальними людьми та негативно вплинути на роботу імунної системи організму, психічні пізнавальні та емоційні процеси.

К. Олійник, аналізуючи соціально-педагогічні складові соціальних мереж (комунікативні, розважальні, соціалізаційні, самопрезентаційні, катарсичні тощо), акцентує увагу на можливостях психологічної розрядки на їх теренах [12].

А. Воронкін зазначає, що користувачі мають можливість отримувати динамічну інформацію про все, що існує у такому середовищі. Створені користувачами сайти, наповнені контентом, який по-різному сприймається іншими та може як надихати на особистісні зміни, так і погіршувати настрій, викликати заздрощі тощо [13, с. 652].

А. Юр'єва підкреслює, що зв'язки, утворені через різноманітні соціальні мережі навіть з випадковими знайомими, не мають такої сили емоційного впливу на особистість, як у реальному житті [14].

К. Гуцуляк подає огляд позитивних (допомога у навчанні, всебічний розвиток, швидке отримання інформації, поширення кола спілкування) та негативних факторів впливу соціальних мереж на молодь. На думку науковиці, переважають такі негативні фактори:

– неконтрольовані витрати часу;
– безцільне блукання по сторінках з метою «вбити» час;
– відкритий доступ до особистісної інформації;
– шкода для здоров'я;
– неякісна Інтернет-інформація тощо [15, с. 152].

Авторка також визначає, що наразі молодь деградує від завеликого впливу Інтернету, соціальних мереж. Вони не тільки впливають на фізичний стан (зір, постава, вага), а й приводять до втрати навичок спілкування, що може позначитися на подальшій соціалізації [15, с. 154].

На думку М. Богдан, О. Горецької, надмірне перебування у соціальних мережах формує поняття «самотність у натовпі». Воно означає, що навіть перебуваючи у колективі, людина відчуває самотність і непотрібність, внаслідок того, що знаходиться наодинці з комп'ютером чи гаджетом довгий час. Молодій людині в першу чергу потрібно не тільки бути частиною суспільства, а виділятися, проявити себе як індивідуальність. Відсутність такої можливості у реальному світі не задовольняється, саме тому вона знаходить і задовольняє її у соціальній мережі [16].

Численні аналітичні матеріали впливу соціальних мереж на молодь розміщують не тільки науковці, але й журналісти, блогери. Зокрема, К. Макуха досліджує вплив на емоційну сферу з позицій екстраверсії (прагнення до нового досвіду та позитивні емоції відкриття) та інтроверсії (зануреність у власні переживання, пригніченість, самотність) [17].

Нарешті існують численні дослідження (А. Голдберг, К. Янг, Л. Юр'єва, Т. Больбот) такого вкрай негативного впливу соціальних мереж на особистість як адикція, формування синдрому залежності. Критеріями синдрому вважаються у тому числі і порушення емоційної сфери: відчуття ейфорії та незвичайних позитивних переживань при перебуванні у віртуальній реальності;

– переживання через неможливість перебувати онлайн, нудьгування, сум у реальному світі;

– негативна забарвленість відношень з оточуючими, які пробують зменшити вплив соціальних мереж на особистість [18].

Активне використання соціальних мереж сьогодні є неодмінною частиною життя багатьох людей. Проте, часте занурення у цей віртуальний світ може мати негативний вплив на психічний стан особи. Стрес та тривога, які виникають внаслідок цього впливу, можуть мати серйозні наслідки для психіки та загального стану людини.

Отже постійне перебування в соціальних мережах може призвести до виникнення психологічного напруження, яке в свою чергу може перетворитися на стрес. Незалежно від того, чи це постійне порівняння себе з іншими, надмірне споживання негативної інформації або постійна потреба у підтвердженні власної популярності, ці фактори можуть викликати тривогу та невпевненість у власних силах.

Стигматизація та критика соціальних мереж можуть також призводити до погіршення психічного стану особи. Постійне порівнювання з ідеалізованими

образами, які представлені в соціальних мережах, може викликати низку негативних емоцій, таких як невдоволеність собою, низька самооцінка та відчуття неповноцінності.

Вплив соціальних мереж на психіку людини є складним і багатогранним. Розуміння важливих факторів, що спричиняють стрес та тривогу, може допомогти особі уникнути негативних наслідків та зберегти своє психічне здоров'я.

Узагальнюючи зазначимо, що соціальні мережі – це динамічно розвиваюча сучасна платформа взаємодії, яка має як позитивний так і негативний вплив на людину. Особливо цей вплив позначається на дітях, підлітках та юнаках, змінюючи всі компоненти її особистості, у тому числі і емоційну сферу.

Список літератури

1. Вплив соціальних мереж на психіку людини – важливі фактори та наслідки. URL: https://fact-news.com.ua/vpliv-sotsialnix-merezh-na-psixiku-lyudini-vazhlivi-faktori-ta-naslidki (дата звернення: 23.10.2024).
2. Соціальна мережа. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/ Соціальна мережа (дата звернення: 23.10.2024).
3. Гавриш О. Психологічні особливості комунікування в соціальних мережах осіб пубертатного періоду : дипломна робота 27.00.03 Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ-Чернівці, 2021.
4. Словник SEO iGroup України. Київ, 2010. URL: https://igroup.com.ua › sotsial... (дата звернення: 23.10.2024).
5. Most popular global mobile messenger apps as of April 2022, based on number of monthly active users (in millions) [Electronic Resource]. URL: https:// www.statista.com/statistics/258749/most-popular-global-mobile-messenger-apps/ (дата звернення: 23.10.2024).
6. Бондар А. Соціальні мережі як інструмент формування внутрішнього і зовнішнього бренду території. *Політичний менеджмент.* 2012. № 1-2. С.82-87. (дата звернення: 23.10.2024).
7. Рейтинг популярності соціальних мереж в Україні. РБК-Україна. 2022. URL: 106 https://www.rbc.ua/ukr/news/uz-predupredila-ogranicheniidvizheniyapoezdov1555069131.html. (дата звернення: 23.10.2024).
8. Смола Л. Детермінанти політичного процесу сучасності: теоретикополітологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 447с.
9. Junco R., loken E. The effect of Twitter on colledge student engagement and grades. Journal of Computer Assisted learning. 2011.Vol.27 №2.P.119-132.
10. Evans M.A., Hare A.L., Mikami A.Y. Adolescent Peer Relationships and Behavior Problems Predict Young Adults' Communication on Social Networking Websites. Developmental Psychology. 2020.Vol. 46 (1). P. 46–56.
11. Wallace P. The Psychology of the Internet. Cambridge, 2015. 263p.

12. Олійник К.С. Загальна характеристика та значення соціальних мереж у житті сучасної молоді. Суми, 2017. URL: http://elar.khmnu.edu.ua › jspui › bitstream (дата звернення: 23.10.2024).

13. Воронкин А.С. Соціальні мережі: еволюція, структура аналіз. *Освітні технології та суспільство.* 2017. №1.С.650-675. (дата звернення: 23.10.2024).

14. Юр'єва Анастасія. Вплив соціальних мереж на суспільство. Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи. Збірник наукових статей. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015. № 7-8 (6) С.81-83.URL: https://evnuir.vnu.edu.ua › bitstream › Yurieva (дата звернення: 23.10.2024).

15. Гоцуляк К. Позитивні та негативні сторони при роботі з комп'ютером в соціальних мережах. Збірник наукових статей ДВНЗ *«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»* м. Івано-Франківськ. 2017. №12-13.С.152-155. (дата звернення: 23.10.2024).

16. Богдан М.С., Горецька О.В. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. *Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування.* 2014. С. 25-29. (дата звернення: 23.10.2024).

17. Макуха Катерина. Як соціальні мережі не вбивають твій час. Київ, 2022.URL: https://stud-point.com › blog (дата звернення: 23.10.2024).

18. Юрьєва Л. Н., Больбот Т. Ю. Комп'ютерна залежність: формування, діагностика, корекція і профілактика : монографія. Днепропетровск: Пороги, 2016.196с.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Хілько Вікторія Григорівна,
Магістрантка спеціальності 053 психологія,
Одеський національний економічний університет

Вступ. В сучасному світі толерантність займає важливе місце. Все частіше питання толерантності піднімається на державних рівнях і впроваджуються політичні та соціально-культурні заходи, для розвитку толерантного суспільства. В той же час постає багато проблематик, при застосуванні толерантності, де вона має починатися і де має закінчуватися? Коли толерантність перетворюється в беззахисність перед тими групами/особами, які зловживають толерантністю?

Актуальність дослідження обгрунтована великою кількістю наукових робіт в розрізі таких предметів, як психологія, філософія, соціологія та політологія. Толерантність розглядалася такими вченими, як Гордон Оллпорт, Макс Вебер, Джон Локк, Джордж Келлі, Григорій Сковорода, Михайло Драгоманов, Софія Русова та інші.

Мета дослідження – обгрунтування поняття толерантності та її проблематики, визначити шляхи розвитку толерантності особистості.

Матеріали та метод. Для досягнення мети був проведений теоретичний аналіз й узагальнення наукової та методичної літератури з досліджуваної проблеми.

Саме слово «толерантність» має походження від латинського «tolerans» що означає - мати стійкість, бути витривалим, терпіти. Першим поняття толерантності у науковий обіг ввів у XVIII ст. французький філософ, політик та економіст А. Дестют де Трасі. Толерантність трактувалася ученим як «терпеливість», а згодом – як «терпимість» та «терпіння».

В різних культурах, цей термін має майже синонімічне значення, але все ж таки з відмінностями:

- англійська tolerance – здатність та готовність приймати інакшість із терпимістю;
- американська toleration – повага та визнання переконань та дій інших;
- французька tolerance – повага до волі іншого, надання простору для проявів;
- арабська tasamul`- прощення, співчуття, жалість, м’якість;
- китайська kuang rong- дозволяти, приймати, виявляти чуйність;
- українська терпимість – здатність враховувати інтереси інших, бути стриманим, здатність бути терплячим.

Якщо розглянути термін «терпеливість», то можемо побачити проблематику терпіння щодо чогось негативного та шкідливого, в той же час «терпимість» має вже інше підгрунтя, ближче до прийняття інакшості, доброти та співчуття.

Можна сказати, що толерантність, це взаємна співпраця, для гармонійного співіснування, а також здобуток певних правил, для можливості бути собою, і створювати гармонійне суспільство.

В певній мірі толерантність являється показником рівня розвитку суспільства. Держави-члени Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралися в Парижі на двадцять восьму сесію Генеральної конференції 25 жовтня - 16 листопада 1995 р., затвердили «Декларацію принципів толерантності», в якій визначили поняття толерантності: Толерантність - це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність - це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посяганню на ці основні цінності. Толерантність повинні виявляти кожна людина, групи людей та держави. Толерантність - це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність - це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини [1]. Розглядаючи законодавство України, можемо виділити Закон України «Про соціальний діалог в Україні», в статті 3 цього закону, визначено, що соціальний діалог здійснюється на принципах:

- законності та верховенства права;
- репрезентативності і правоможності сторін та їх представників;
- незалежності та рівноправності сторін;
- конструктивності та взаємодії;
- добровільності та прийняття реальних зобов'язань;
- взаємної поваги та пошуку компромісних рішень;
- обов'язковості розгляду пропозицій сторін;
- пріоритету узгоджувальних процедур;
- відкритості та гласності;
- обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей;
- відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.

Також в Україні був прийнятий закон від 12 травня 2022 року №2253-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників», в якому визначено: «Забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому громадському об'єднанні, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав…» [2].

Це може свідчити, про тенденцію розвитку українського суспільства в сторону демократичних та толерантних засад.

В теорії «здорової особистості» А. Маслоу (рис. 1.), толерантність можна віднести до вершини піраміди людських потреб, в розрізі самоактуалізації здорової особистості, яка прагне до вирішення конфліктів, та створення доброзичливих стосунків. З чого можна зробити висновок, що толерантність може розвиватись у тих суспільствах та системах, в яких людина має змогу задовільнити свої базові та психологічні потреби. Згідно даних Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй, у всьому світі:

- за 2019-2021рр., розповсюдженість недоїдання склала 9% в загальній кількості населення;
- за 2019-2021рр., розповсюдженість гострої відсутності продовольчої безпеки склала 28,1% в загальній кількості населення [3].

Ці показники, дають нам розуміння, ще однієї проблематики у становленні толерантності у суспільстві в цілому.

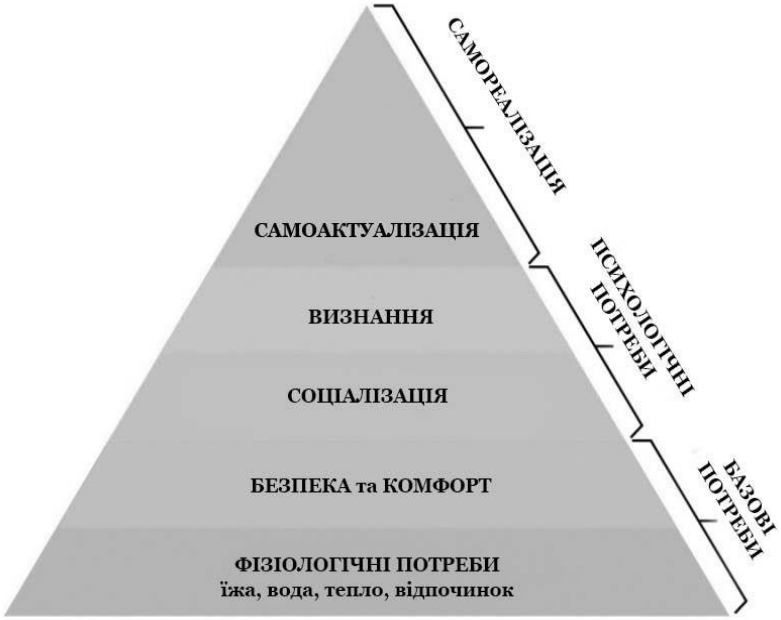

Рис.1. Піраміда потреб по Абрагаму Маслоу

На одній вісі з терміном толерантності є поняття інтолерантності. У широкому сенсі інтолерантність передбачає негативні, агресивні прояви, спрямовані проти когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несхвалення або неприязнь.

У широкому сенсі інтолерантність передбачає негативні, агресивні прояви, спрямовані проти когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несхвалення або неприязнь.

Водночас, тлумачення понять толерантності та інтолерантності, може змінюватись від контексту ситуації, до якої вони застосовуються.

Толерантність може мати негативний аспект, в таких ситуаціях:

- безпринципність (чеснота смиренної поведінки, ставиться понад усе, не розділяючи ситуації, коли це може шкодити фізичному та психологічному здоров'ю)

- пасивність (відсутність навичок та дій, для відстоювання своєї позиції мирним шляхом)
- цинізм (толерантність до об'єктивного зла, виправдовуючи його)
- толерантність підкорення (стримування реакцій, щодо людей які мають владу та більші статки)

Інтолерантність може набути позитивні сенси, в таких проявах:

- принциповість (наприклад суспільна інтолерантність до злодіїв, корупціонерів при владі)
- вимогливість (в тих ситуаціях, коли вона має місце бути: вимогливість від вчителів до учнів, вимогливість від батьків до дітей, вимогливість від суспільства до уряду країни)
- небайдужість (реагування на події та зовнішні фактори, відсутність принципу «моя хата скраю»)

Проблематика, яка піднімається в розвитку толерантності, це в першу чергу: упередження, стереотипні шаблони мислення, необізнаність.

Упередження прийнято розподіляти на :

- етнічні
- національні
- расові
- релігійні
- гендерні
- за психо-фізіологічними вадами (вродженими або набутими)

Також на розвиток толерантності впливають стереотипи - усталені загальні уявлення про певні групи людей, та притаманні риси всім членам цієї групи. В свою чергу стереотипи поділяються на:

- позитивні (коли яскраві позитивні риси одного чи декількох представників групи, національності, держави, релігії, переносяться у перебільшеному вигляді на всіх інших членів цієї групи);
- негативні (ті ж прояви, як і у позитивних тільки в розрізі негативних рис);
- нейтральні;

Тому важливо розвивати критичне мислення, щоб не входити в інферно конфліктів, яке засмоктує індивідів на базі стереотипних упереджень. Зріле та тверезе мислення, запорука усвідомлення дійсності та протидії упередженням та стереотипам.

Матеріали та метод. В межах різних психологічних підходів, можна виділити різні компоненти толерантності:

В когнітивному підході виділяється можливість осягнути різноманіття проявів життя та суспільства, можливість «стати у чуже взуття», тобто встати на чужу точку зору, спробувати зрозуміти та відчути. Здатність усвідомлення амбівалентності життя. Дж. Келлі про це писав так: щоб зрозуміти іншу людину, треба розібратися в її системі особистісних конструктів. Зрозуміло, що людині зі складною системою особистісних конструктів легше відтворити просту систему, ніж навпаки, тому її інтерпретаційні можливості виявляються вищими [4].

В підході множинного інтелекту, можна виділити емоційний інтелект, та емоційну компоненту складової толерантності. В дослідженнях емоційного інтелекту (Мейера, Селовея, Карузо), були визначені такі характеристик:

1) сприйняття емоцій – здібність розпізнавати як емоції інших людей, так і власні емоції;

2) використання емоцій для стимуляції мислення – здібність активізувати свій мисленнєвий процес, використовуючи емоції як фактор мотивації;

3) розуміння емоцій – здібність визначати причину появи емоції, розпізнавати зв'язок між думками та емоціями, визначати зміну емоцій, інтерпретувати емоції, розуміти складні, амбівалентні почуття;

4) управління емоціями – здібність використовувати власні емоції та емоції інших людей для досягнення поставлених цілей. На думку вчених комплекс цих здібностей сприяє емоційному і інтелектуальному зростанню людини.

В той же час, Г. Гарднер у своїй праці «Множинність виявлення інтелекту», визначив дві форми прояву емоційного інтелекту: міжособистісна та внутрішньоособистісна [5].

Д. Гоулман у своїй праці під назвою «Emotional Intelligence», розглянув емоційний інтелект через емпіричні порівняння розумового та емоційного інтелектів. Через свої дослідження він виявив, що емоційний інтелект це не менш важлива складова успішної та адаптованої людини. І якщо рівень IQ, закладається генетично, то рівень EQ можливо розвивати на протязі життя і генетичних обмежень не має.

В дослідженнях толерантності, вчені описують чудові людські чесноти, витісняючи при цьому прояви агресії. В дослідженні Е.Фромма «Анатомія людської деструктивності», ми можемо ознайомитись з різноманіттям варіацій агресії, серед яких є зумовлена нейробіологічно, це оборонна агресія. В той же час за словами вченого, навіть ця агресія може бути проявлена людиною понадмірно.

Але так чи інакше, цей імпульс є в кожній людині, і задушувати його через суцільну раціоналізацію, може бути небезпечним і мати негативні наслідки.

Можна зробити висновок, що одним із чинників розвитку толерантності особистості, також можуть виступати дії з легітимізації почуттів злості, гніву, агресії, проведенні едукації суспільства на цю тему, на всіх рівнях. Тому що, поки ці почуття табуюються, вони мають тіньовий та зловісний вплив, викликаючи ще більше почуття злості до об'єкту, через соціальний сором. Можливість висвітлити негативні почуття без засудження, усвідомити їх, осягнути, та як варінт сублімувати ці імпульси або ж змінити обставини та фактори впливу, допоможе краще інтегрувати наративи толерантності.

В біхевіористському підході, можна визначити поведінкову складову толерантності. Тобто толерантності, можна навчити, через розвиток таких комунікативних здібностей:

- вміння толерантно висловлювати власну думку

- вміння толерантно себе поводити та вирішувати конфлікти при зіткненні двох полярних позицій
- розвинена здібність сприймати інакшу думку
- проактивне слухання співбесідника (уточнення та задавання питань, а не заміщення сенсів власними афектами та фантазіями.

Г. Олпорт толерантність називає особистісною характеристикою людини демократичного суспільства, яка поєднує знання про себе, відповідальність, почуття гумору, автономність, здатність до емпатії. На його думку, є два шляхи особистісного розвитку: толерантний та інтолерантний. Толерантний шлях, обирає людина вільна, доброзичлива, з позитивною Я-концепцією. Інтолерантний шлях, навпаки, характеризується прагненням перекладати відповідальність на оточення, потребою в порядку, бажанням сильної влади, уявленням про власну винятковість.

Г. Олпорт дає узагальнену характеристику толерантної особистості за низкою параметрів:

– орієнтація на себе (толерантна людина більш орієнтована на особисту незалежність, менше – на належність до зовнішніх інститутів та авторитетів);

– потреба у визначеності (визнає різноманітність, готова вислухати будь-яку точку зору й відчуває менший дискомфорт у стані невизначеності);

– відносно менша потреба в порядку (толерантна людина менш орієнтована на соціальний порядок, менш педантична);

– здатність до емпатії (схильність давати більш адекватні судження про людей); – перевага надається свободі, демократії (для неї не має великого значення суспільна ієрархія);

– знання самої себе (толерантна людина добре усвідомлює свої переваги та недоліки й не схильна у всіх бідах звинувачувати оточуючих);

– відповідальність (розвинуте почуття відповідальності, не перекладає відповідальність на інших);

– захищеність (відчуття безпеки та переконання що з загрозою можна впоратись) [6].

Аналізуючи всі переліки та підходи, усвідомлюємо, що одним із базових компонентів толерантного суспільства, яке хоче зростити покоління толерантних особистостей, це педагогіка толерантності. Найефективніший спосіб, це саме приклад і атмосфера толерантності, у просторі зростання дітей.

У формуванні толерантності, важливо розуміти, що світ різноманітний, і кожна ситуація або група людей, можуть потребувати окремого розгляду та формування сприйняття. Тому що для адекватного сприйняття чогось інакшого, потрібно висвітлити всі сторони цього об’єкту. Адже саме невідомість один із найсильніших страхів людства, який створює простір для негативних фантазій та сценаріїв. В ситуації, коли проводиться едукація з приводу особистості (групи особистостей), висвітлюються реальні та правдиві факти, що створює взаєморозуміння та зближення. Окрім надання інформації, також важливий фактор взаємодії, інтеграції та співпраці. Адже в реальному контакті, та

сумісному досягненні результатів, найкраще можна ознайомитись з умовно інакшими особистостями, або групами, а також усвідомити і свою схожість.

Окрім постулатів виховання, у педагогіці толерантності, не менш важлива і сама взаємодія педагога з учнями(студентами). Існує п’ять основних стратегій педагогічної взаємодії: конкуренція, стратегія уникнення, стратегія пристосування, стратегія співробітництва, стратегія компромісу. Найбільше засадам толерантності відповідає стратегія співробітництва. В основі цієї стратегії лежить прагнення до сумісних результатів, взаємодопомога, взаємне слухання та знаходження компромісів. В той же час ця стратегія, потребує часу для реалізації та встановлення добрих стосунків, а також зацікавленості обидвох сторін.

Зокрема, актуальними зарубіжними технологіями сьогодення є різноманітні тренінги толерантності, наприклад, тренінг «Ступені навчання толерантності» (Teaching Steps To Tolerance – TST), розроблений Центром Симона Візенталя (м. Лос-Анджелес, США). Тренінг розрахований на викладачів середньої і вищої школи, основною метою тренінгу є надання допомоги викладачам і вихователям інтегрувати навчання толерантності в навчальні плани навчальних закладів і увесь процес навчання і виховання. Робота під час тренінгу проводиться в мікрогрупах по 3-5 осіб, що також повинно сприяти посиленню ефекту співробітництва і творчості учасників. Під час тренінгу вирішуються такі завдання [7]:

−усвідомлення учасниками значимості толерантності в сфері освіти;
−вироблення способів рішення конкретних педагогічних ситуацій на основі толерантності;
−розробка стратегії впровадження толерантності в навчальне життя школи /вищого навчального закладу;
−складання планів уроків з розвитку толерантності з використанням технічних засобів навчання;
−складання списку рекомендованої літератури для вчителів;
−створення методики роботи з учителями, що не пройшли даний курс.

Важливе місце в тренінгу займають інтерактивні форми роботи з формування толерантності у викладачів/ вчителів: обговорення, дискусії в групах, аналіз уроку; вивчення й аналіз літератури для викладачів; вивчення й аналіз літератури для дітей, що містить мотиви, що формує толерантність чи інтолерантність; відвідування віртуального музею толерантності, що демонструє образи найбільш яскравих історичних подій і фактів прояву інтолерантності – від жертв холокосту до в'язнів тоталітарних режимів [7].

Результати. На протязі всієї історії людства, ми можемо побачити, як крок за кроком гуманістичні прояви суспільства, етика та просвітництво, знімають кайдани із суспільства в прямих і переносних сенсах цього слова. Толерантність є одним із важливих шабелів психологічного та духовного зростання людства.

На сьогоднішній день, її активно досліджують, запроваджують та розвивають, країни Західної Європи, США, ОАЕ та інші.

Однією з важливих опор толерантності особистості, це в першу чергу розуміння себе, власних принципів та меж, а також усвідомлення витоків тих чи інших реакцій, на оточуюче різноманіття суспільства та життя. Коли особистість навчиться задавати собі питання «Чому?: я зараз так реагую, так себе почуваю, виникли такі емоції», та чесно знаходити відповідь в собі, тоді можлива справжня толерантність, а не жертовне терпіння або жертовне звинувачення інших за власні реагування. Також базовим компонентом розвитку толерантності особистості є позитивне сприйняття, як і себе, так і інших, стратегія «зі мною все добре і з тобою все добре». Це прояви зрілої та дорослої особистості, і ці якості або можуть бути, або можуть не бути, незалежно від віку індивіда, але їх може в собі розвинути кожен.

В певній мірі прояв толерантності не може бути всюди однаковий, оскільки в різних країнах, різні соціокультурні площини та традиції. Тут може бути гарним інструментом урегулювання: законодавство та правила, які можуть розвиватись та змінюватись, з кожним новим прецедентом, головне дотримуватись взаємної поваги та визначати межі дозволеного. Це досить тривалий процес, як і будь-які глибинні зміни, але саме впровадження таких підходів, також може поступово впливати на мислення суспільства, створення нових норм, що в свою чергу буде запускати процес толерантного виховання не тільки в громадських та зовнішніх просторах, але й всередині кожної родини.

Тема толерантності, тільки набирає обертів у суспільстві, і потребує часу. Оскільки теоретичні засади та дослідження, мають реалізовуватись в реальному житті, а це потребує реформ та інтеграцій на всіх рівнях в тому числі і політичному, що в свою чергу потребує людських та матеріальних ресурсів, а також має витримувати тиск зовнішніх чинників, таких як війна, катаклізми, вимушена міграція та інші. І тільки з часом ми зможемо побачити результати нововведень, щодо розвитку толерантності, в розрізі суспільства та окремої особистості. Це шлях в якому звісно можуть бути помилки, і в той же час завдяки вчасному реагуванню завжди є можливість скоригувати рух змін, більш глибоко дослідити тематику, побачити нові сторони питання.

Толерантна особистість, толерантне суспільство, толерантна політична арена, це ті складові, які можуть допомогти подолати деструктивні конфлікти, війни та дати можливість розвитку людського потенціалу в його найкращих проявах. Але в той же час, країни (суспільства) в яких панує голод, відсутність житла та висока небезпека для життя, мають обмежені можливості для розвитку толерантного суспільства та особистостей, оскільки громадяни знаходятся на межі виживання, що призводить до нових конфліктів та криз.

Подальшого дослідження, потребують критерії кордонів здорової толерантності, а також гнучкості проявів толерантності в контекстах різних ситуацій. Також важливою тематикою для подальшого дослідження, є педагогіка толерантності, розробка практичного матеріалу, для широкої інтеграції, а також збільшення суспільних заходів для охоплення більшості верств суспільства наративами толерантності. Також важливим елементом дослідження може бути

поєднання психологічного та макроекономічного впливу, на розвиток толерантності.

Список літератури:

1. Декларація принципів толерантності. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf (дата звернення: 22.08.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників: Закон України від 12.05.2022 р. № 2253-IX. Дата оновлення: 12.05.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text (дата звернення: 22.08.2024)

3. Стан справ у області продовольчої безпеки та харчування у світі 2022. URL:

https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/6ca1510c-9341-4d6a-b285-5f5e8743cc46/content/cc0639en.html (дата звернення: 22.08.2024)

4. Kelly G. The Psychology of Personal Constructs. N.Y., 1955, vol. 1.

5. Gardner, H. Multiple intelligences: the theory in practice. New York: Basic Books, 1993. – 304 p.

6. Павленко В. М., Мельничук М. М. Психологія толерантності особистості: монографія. Полтава : ФОП Мирон І. А., 2014. 16 с.

7. П’ятакова Т. С. Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки толерантності. Збірник наукових праць. 2013. № 35. С. 449–450.

UZALEŻNIONE ZACHOWANIE JAKO WSPÓŁCZESNY PROBLEM

Czubina Tetiana
doktor nauk historycznych, profesor,
Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego imienia Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy

Słowo uzależniony wykracza poza jego znaczenie. W potocznym angielskim wyrazie addiction używa się w znaczeniu: nałóg, pasja i odnosi się do praktycznie każdej substancji, zawodu lub interakcji. Teraz mówią, że ludzie "mają uzależnienie" (zależność) – do jedzenia, palenia, hazardu, zakupów, pracy, gier i seksu.

Uzależnienie lub zależność – to ucieczka od rzeczywistości poprzez zmianę jej stanu psychicznego poprzez używanie pewnych substancji, skupianie uwagi na pewnych przedmiotach lub rodzajach aktywności (uzależniające przedmioty lub przedmioty uzależnienia).

Ustalając zależność, określają obecność syndromów zależności i wycofania.

Syndrom uzależnienia charakteryzuje się potrzebą przyjmowania substancji; zmniejszenieь kontroli nad przyjęciem substancje (początek, zakończenie, dawka), zwiększeniem całkowitej dawki lub czasem trwania dopuszczenia i nieudanych prób lub chęć zmniejszenia konsumpcji w pewnym okresie.

Jak odróżnić uzależnienie od pewnych form normalnego zachowania regulacyjnego? Istnieje sześć objaw uzależnienia, uniwersalnych dla wszystkich jego form: cecha, wartość obiektów uzależnienia; zmiany nastroju uzależnionego; zwiększenie tolerancji na obiekt zależności; objawy odstawienia; konflikty z otoczeniem i ze sobą; nawroty nieodpartego przyciągania do przedmiotu zależności.

Uzależnione zachowanie powstaje stopniowo. Najpierw powstają wzruszenia intensywnej, ostrej zmiany stanu psychicznego w związku z określonymi działaniami, pewnymi formymi zachowania lub stosowaniem niektórych substancji i pojawienie się zrozumienia, że istnieje sposób na zmianę twojego stanu psychicznego, odczuwać wzniosłość, radość, euforię, ekstazę.

Trudne sytuacje życiowe, stany umysłowego dyskomfortu powodują takie zachowanie, powstaje stabilna zależność i ucieczka od rzeczywistości poprzez zmianę ich stanu psychicznego staje się powszechnym rodzajem reakcji na potrzeby prawdziwego życia.

Rozwój intensywnych reakcji emocjonalnych przybiera takie rozmiary, które zaczynają rządzić ludzkim życiem, pozbawia go wolności, podporządkowuje jego zachowanie czynnikowi uzależniającemu. Na ostatnim etapie zachowanie uzależnione staje się integralną częścią osoby, to znaczy, jest inna osoba, która wypiera i niszczy pierwszą. Osoba odczuwa nieodparte pragnienie lub stałą potrzebę substancji, obiektu, działania lub interakcji, wyobraźni i środowisku, które powoduje psycho-fizjologiczny "haj". Pożądanie pojawia się wielokrotnie, jest impulsywne i nie do powstrzymania ze względu na swój charakter.

Z biegiem czasu intensywność przyjemności maleje, zwiększa niewrażliwość na obiekt uzależnienia, bardziej widoczne są zjawiska abstynencji. Na końcowych etapach procesu nie ma dalszej ulgi lub pozbycie się bólu i cierpienia a osoba otrzymuje jedynie szczątkową (zwierzęcą) przyjemność.

Procesowi uzależnienia towarzyszą konflikty intrapersonalne, trwałe poczucie niepokoju. Jednocześnie działają mechanizmy ochronne, które przyczyniają się do zachowania iluzorycznego poczucia komfortu psychicznego. Wzory ochronne są następujące: "Nie potrzebuję ludzi", "Robię to tak, jak lubię" "Jeśli zechcę, to wszystko można zmienić." W rezultacie zależna część osobowości całkowicie determinuje zachowanie osoby.

W osobie z pewnym nałogiem następuje przejście od ponownej oceny własnych cnót do samooskarżenia jako obrony przed reakcją społeczeństwa na uzależnioną praktykę. Relacje z otoczeniem stają się coraz bardziej bolesne, w przypadkach prowokacji, warunkowego lub całkowitego odrzucenia. Nie jest łatwo ustalić, co powstało jako pierwsze: niszczące relacje interpersonalne i niska samoocena czy uzależnienie. W każdym przypadku proces obejmuje i destrukcyjne zmiany w relacjach, i zniekształcenie w postrzeganiu siebie.

Zgodnie z cechami uzależniającego, można rozróżnić:

chemiczne, biologiczne i behawioralne uzależnienia.

Chemiczne uzależnienia związane ze stosowaniem chemikaliów, które zmieniają stan psychiczny. Większość z nich bierze udział w metabolizmie i powoduje zjawisko fizycznego uzależnienia. Uzależnienia te są klasyfikowane zgodnie z substancją chemiczną, do której powstaje przyzwyczajenie, na przykład palenie tytoniu (nikotynizm).

Uzależnienia biologiczne obejmują zależność od jedzenia (objadanie się i głód).

Uzależnienia behawioralne opracowanej ostatecznie klasyfikacji nie mają. Najbardziej rozpowszechnionym w naszym kraju jest klasyfikacja Pana Korolenko: gry losowe (hazard); uzależnienie emocjonalne; seksualne, uzależnienie od miłosne, uzależnienie do unikanie; pracoholizm; zakupoholizm (kompulsywne zakupy, kupnoholizm); pilne uzależnienie.

Potem lista ta znacznie się rozszerzyła, głównie ze względu na różne uzależnienia **technologiczne** (uzależnienie online, uzależnienie od telefonów komórkowych, urządzeń rozrywkowych, telewizji itp.). Proponuje się następujące kryteria diagnozowania uzależnień behawioralnych: impuls dla nieproduktywnej aktywności behawioralnej; wzrost stresu spowodowany brakiem zależnej formy zachowania; usuwanie napięcia podczas realizacji uzależnienia; stałe przyciąganie do uzależniających zachowań i napięcia; zmiana zachowania związanego z tą formą uzależnienia; dalsze istnienie determinowane jest przez zmiany w sferze emocjonalnej (np. smutek).

Zgodnie ze specyfiką można rozróżnić: ciągłe; cykliczne; sporadyczne (losowe) lub okresowe uzależnienia.

Ich przebieg zależy od określonych czynników psychodynamicznych i środowiskowych. Jedno uzależnienie może przejść do innej lub może istnieć kilka uzależnień naraz.

W rozwoju uzależnienia ważną rolę pełni **uzależniający prowokator (prowokator uzależnienia)** – jakakolwiek osoba, grupa lub środowisko, które utrzymuje nawyk uzależnienia. Na przykład stale pracujący, niespokojny, niezadowolony ojciec staje się prowokatorem dla dziecka, w którym powstaje pociąganie do narkotyków lub hazardu.

Wiele osób uzależnionych znajduje innych ludzi, których uzależnienie staje się usprawiedliwieniem ich własnych uzależnień. Uzależnieni potrzebują ludzi, którzy albo dają im to, czego im brakuje, albo odzwierciedlają własne wady. Oni przywiązują się do takich osób – krewnych, małżonków, kochanków, rówieśników, a zależna substancja lub zawód stają się katalizatorami tej zależności. Takie grupy są nosicielami odpowiedniej subkultury, nie tylko utrzymują uzależnienie, ale stają się stałym źródłem tworzenia uzależniających prowokatorów.

Uzależnienia mają w zasadzie jedyne źródło – dezaprobata społeczna, której korzenie tkwią głównie w rodzinach. Rodziny, które charakteryzują się najgłębszymi defektami socjalizacji, celowo lub mimowolnie prowokują swoich członków. Wyróżniją się następujące rodzaje dysfunkcyjnych rodzin:

Pseudo-szęśliwa rodzina charakteryzuje się okrutnymi relacjami, bezwarunkową dominacją jednego z rodziców – osoby o wyraźnych despotycznych cechach charakteru, pełnym podporządkowaniem mu innych członków rodziny, stosowanie kary fizycznej.

Rodzina niepełna może być czynnikiem negatywnym, ze względu na brak jednego z rodziców i wpływać na kształtowanie się osobowości dziecka, nastolatka, promować jego desocjalizację.

Rodzina problemowa charakteryzuje się rywalizacją między rodzicami o dominującą pozycję w rodzinie, brak współpracy między członkami rodziny, izolacja między rodzicami i dziećmi.

Amoralna rodzina charakteryzuje się pijaństwem i alkoholizmem, systematycznymi konfliktami napływającymi do skandali i walk, frustrujące zachowanie rodziców i innych członków rodziny.

Rodzina kryminalna – rodzina, której członkowie popełnili zbrodnie. Czasami konieczne jest stwierdzenie, że działalność przestępcza jest głównym rodzajem działalności konkretnej osoby lub rodziny jako całości.

Czynniki społeczne, które zachęcają do uzależnienia powinna zawierać: niestabilność społeczeństwa; dostępność obiektów uzależnienia; brak pozytywnych tradycji społecznych i kulturowych; kontrast poziomów życia; wysoki poziom migracji itp. (co jest dziś szczególnie charakterystyczne dla ukraińskiego społeczeństwa).

Prowadzi to do rozwoju wysokiego poziomu niepokoju grupowego i masowego; pogwałcenie więzi rodzinnych i innych pozytywnie znaczących grup; neutralny lub obiecujący związek z pewnymi formami uzależnienia w świadomości masowej; brak alternatywnych form zachowań atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży.

Grupa rówieśnicza może być ważnym czynnikiem w tworzeniu uzależnienia. Potrzeba akceptacji w określonym środowisku lub ustalenie jego statusu często przyczynia się do nieprzewidywalnego cofnięcia się w procesie uzależnienia. Uzależnienie jest wynikiem próby zdobycia pozycji lidera wśród rówieśników, gdy

nastolatek nie jest w stanie uzyskać statusu lidera w inny sposób. Zależne zachowanie w tych przypadkach jest formą pseudo-przywództwa.

Głównym prowokatywnym czynnikiem uzależnienia może być niezdolność nastolatka do określenia norm akceptowalnych społecznie i wdrożenie w zachowaniu typowym dla społeczeństwa płciowo-erotycznej roli i modelu zachowań seksualnych. Nic dziwnego, że dana osoba jest wciągnięta w obelżywą praktykę, aby poradzić sobie ze strachem, poczuciem winy lub lękiem.

Na pierwszym miejscu na liście czynników ryzyka – doświadczanie trwałych porażek w szkole i konfliktów z rodzicami, nauczycielami, rówieśnikami, poczucie samotności, braku sensu życia, braku popytu w przyszłości i osobistej niezdolności do pewnych rodzajów działalności, niedojrzałość identyfikacji osobowości, niska odporność na stres i ograniczone strategie behawioralne. W konsekwencji istnieje potrzeba zmiany stanu świadomości jako środka rozwiązywania konfliktów wewnętrznych.

Do czynników ryzyka zalicza się i urazy psychiczne, uzyskane w różnych okresach życia, zaburzenia psychiczne, niektóre akcentowanie charakteru, reakcje behawioralne grupowania, emancypacji, zainteresowania (hobby) i tworzenie pociągów seksualnych.

Uzależnienie powstaje na różnych etapach życia jednostki przez różne czynniki, które są niedostępne do analizy w czasie, gdy już istnieje. Uzależniający proces ma tendencję do autonomii, samoodtwarzania i przez krótki czas staje się samowystarczalny, więc główne przyczyny często pozostają niezidentyfikowane praktycznie niemożliwe jest znalezienie związku między nimi a procesem uzależnienia.

Najczęstsze do uzależnień **chemicznych są przypisane**: alkoholizm, narkomania, palenie. Dwie pierwsze formy są również zawarte w odbiegających od normy form zachowania.

Nikotynizm lub palenie. Wraz z alkoholem tytoń – jest najbardziej powszechnym sposobem na uzyskanie satysfakcji. Jeden papieros zawiera średnio 0,5 mg nikotyny. Dawka warunkowo-śmiertelna wynosi 60 mg.

Na konsumpcję tytoniu mają wpływ czynniki społeczne: u nastolatków palenie może być manifestacją reakcji protestacyjnych, emancypacji, pragnienia zostania dorosłym, zgodność z subkulturą rówieśników. Dla dorosłych jako wsparcie odrywają przyjemne skojarzenia, ważną rolę odgrywa reklama.

Palacze wyróżniają się pewnym kompleksem cech osobistych: impulsywność zachowania, niski poziom wykształcenia, wysoka częstotliwość rozwodów, a także niepokój, wrogość i predyspozycje do alkoholizmu.

Palenie tytoniu jest jedną z najbardziej szkodliwych i najczęstszych form uzależnienia. Ustalono, że podstawowym wzmocnieniem palenia jest nikotyna – substancja należąca do klasy związków narkotycznych. Nikotyna nie powoduje stanu euforii, który jest nieodłączny od innych substancji narkotycznych, ale uzależnienie fizyczne i psychiczne od niego jest takie samo jak w przypadku innych narkotyków. Dlatego w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób uzależnienie od tytoniu wraz z

alkoholem i narkotykami zalicza się do kategorii "Zaburzenia intelektualne i behawioralne spowodowane używaniem związków psychoaktywnych".

Podczas palenia tytoniu nikotyna penetruje dymem w drogach oddechowych, jest wchłaniany przez błony śluzowe i powoduje stan przyjemnego relaksu. Akcja centralna rozpoczyna się kilka sekund po rozpoczęciu palenia. Nikotyna ma mniej intensywny efekt uspokajający w porównaniu z innymi substancjami psychofarmakologicznymi.

Palacz ma poczucie przyjemności, jest zmniejszony, dlaczego częsty jest ten sam rodzaj manipulacji paleniem papierosów, wdychaniem. Następnie palenie powoduje uzależnienie somatyczne, zwiększa się liczba papierosów ...

Podczas zmniejszania zawartości nikotyny w dymie, większość ludzi zmienia swój styl palenia, oddychając więcej, wypala każdy papieros do filtra lub zużywa więcej papierosów, w celu wsparcia pierwotnej dawki nikotyny. Często sprawia, że papierosy o niskiej zawartości nikotyny są bardziej szkodliwe niż użyteczne.

Objawy, które pojawiają się u osób próbujących rzucić palenie, wskazują, że nikotyna powoduje uzależnienie. Tylko jeden z dziesięciu palaczy udaje się powstrzymać się na długi czas. Przyczynami nawrotu są negatywne emocje lub frustracja.

Kształtowanie się stabilnej zależności od tytoniu, zbliżonej do alkoholu i barbituranów, uzależniono jest od wielu czynników. Jest związano z wiekiem, w którym zaczynają palić, doświadczenie, liczba wypalonych papierosów dziennie, z osobliwościami organizmu i charakterystycznymi cechami palacza. Ważną rolę odgrywają warunki psychospołeczne: palący rodzice, nauczyciele i inni dorośli (tendencja do identyfikacji) i zwłaszcza wpływ palenia przyjaciół (solidarność).

Nierozwiązany problem leczenia tej zależności zmusił psychologów do skoncentrowania wysiłków na tworzeniu programów profilaktycznych. Takie programy aktywnie angażują młodzież w strategie przeciwdziałania skutkom rówieśników, dorosłych i mediów.

Uzależnienie od komputera i sieci (siecioholizm). Ostatnie dwie dekady charakteryzowały się powszechnym rozprzestrzenianiem się Internetu zarówno w życiu zawodowym, jak i codziennym życiu dziesiątek milionów ludzi. Jest to tak zwane "uzależnienie od Internetu" lub wirtualnego uzależnienia zawartego w grupie "uzależnień technologicznych".

Istnieją dwie formy uzależnienia od Internetu: uzależnienie od dowolnej określonej funkcji internetowej (sieci społecznościowe, usługi online, aukcje online, wyprzedaż online, hazard online) i niewyspecjalizowane, uniwersalne, nadmierne korzystanie z Internetu, to znaczy strata czasu w sieci bez wyraźnego celu.

Zakupoholizm (kompulsywne zakupy, kupnoholizm). Ta zależność jest określona przez pewne kryteria, a w celu ustalenia diagnozy wystarczy jednego z nich: często powstaje nieodparte, obsesyjne i/lub bezsensowne nagłe pragnienie coś kupić; regularne robią się zakupy, często są kupowane niepotrzebne rzeczy lub wyprawy na zakupy trwają znacznie dłużej niż początkowo planowano; nagłe pragnienie, aby coś kupić towarzyszy wyrażonym strapieniem, nieodpowiednią stratą pieniędzy, staje się poważną przeszkodą w życiu codziennym, zarówno w dziedzinie zawodowej lub

prowadzi do problemów finansowych (np. długu lub bankructwa); w czasach pomiędzy zakupami rośnie napięcie, które spada po kolejnym zakupie, jednak kupowanie zwykle wywołuje poczucie winy.

Ogólnie rzecz biorąc, dla tego rodzaju uzależnionych osób charakteryzuje się szeroką gamą negatywnych emocji. Pozytywne emocje do euforii powstają tylko przy wydawaniu pieniędzy. Ten rodzaj uzależnienia często łączy się z zaburzeniami afektywnymi: uzależnienie chemiczne (45,8 procent), w szczególności alkoholizm (20 procent) i u zależnienie od jedzenia (20,8 procent) i obejmuje 1,1 procent populacji. Zakupoholizm (kompulsywne zakupy, kupnoholizm) zwykle występuje w wieku 30 lat, głównie u kobiet (92 procent z całej grupy), a średni wiek osób uzależnionych jest 39 lat.

Uzależnienie emocjonalne charakteryzuje się nawykiem osoby do pewnego rodzaju relacji. Życiu pomiędzy spotkaniami towarzyszą uporczywe przemyślenia na temat zbliżającego się spotkania. Przedmiotem zależności może być osoba, rodzina lub grupa religijna lub społeczna; jakiś rodzaj esencji lub systemu wierzeń.

Należy zauważyć, że rehabilitacyjne "społeczności terapeutyczne, takie jak anonimowi alkoholicy", "anonimowi uzależnieni", z bezwarunkowym pozytywnym wpływem na jedno lub drugie uzależnienie chemiczne, robią swoich członków uzależnionymi od komunikacji w tej społeczności. Wyjście z grupy z reguły powoduje nawrót uzależnienia chemicznego. To samo dotyczy większości sekt religijnych, ich członkowie mogą wskazać pojawienie się uzależnienia emocjonalnego wraz z uzależnieniem religijnym.

To jest kolejne przypomnienie, że "odzyskiwaniu" od uzależnienia w większości przypadków towarzyszy pojawienie się uzależnienia substytucyjnego w najlepszym przypadku jak najbardziej społecznie akceptowalnym.

Hazard lub zachowanie graczy. Hazard jako redystrybucja wartości materialnych w oparciu o szansę i ryzyko jest wydarzeniem, który zawsze wiąże się ze stratą dla jednej strony i zwycięstwem dla innej i rozwojem drajwu. Łagodzi stres emocjonalny, odwraca uwagę od nieprzyjemnych problemów, gra zaczyna być uważana za przyjemną rozrywkę. Na podstawie tego stopniowo rozwija się uzależnienie.

Komisja do spraw Hazardu (Commission on the Review of the National Policy Toward Gambling) przytacza dane na to, że 61 procent populacji USA wykazuje pewne zachowania hazardowe; 80 procent Amerykanów akceptuje hazard w takiej czy innej formie. W Stanach Zjednoczonych, około 1,5 miliona zapalonych graczy a zwiększanie dostępności hazardu może prowadzić do poważnych problemów społecznych.

Stan psychicznego dyskomfortu, irytacji, lęku rozwija się we względnie krótkich odstępach czasu po kolejnej grze i istnieje chęć ponownego rozpoczęcia gry. Warunki te wynikają z wielu objawów: bólu głowy, zaburzeń snu, lęku, złego nastroju, zaburzenia koncentracji przypomina o stanach abstynencji od narkomanów.

Szybko jest stracona umiejętność oporu przed pokusami decydując raz na zawsze "skończyć", z najmniejszą prowokacją (spotkanie ze starymi przyjaciółmi, rozmowa na temat gry, obecność w pobliżu zakładu hazardowego) hazard wznowiony.

Naukowcy C. Korolenko i T. Donsky odróżnić główne cechy hazardu: zwiększenie czasu spędzonego w grze; zmiana krągu zainteresowań, ciągłe przemyślenia na temat gry; nie można zatrzymać gry zarówno po wielkim zysku, jak i po stałych stratach; stopniowy wzrost częstotliwości gier, chęć większego ryzyka; okresowo występuje napięcie, któremu towarzyszy "drajwem", chęć znalezienia okazji do gry.

Chociaż bolesna pasja do hazardu jest bardziej powszechna u mężczyzn, u kobiet ten nałóg dostaje cięższe formy. Kobiety zapuszczają się w niebezpieczny entuzjazm trzy razy szybciej i trudniej poddają się psychoterapii. W przeciwieństwie do mężczyzn, kobiety podlegają hazardowi w bardziej dojrzałym wieku, i z innych powodów. Najczęstsze z nich to: osobiste problemy, z których próbują uciec z gry. Najczęściej występuje w wieku od 21 do 55 lat, iw 1-4 procent przypadków pasja staje się taką formą, w której potrzebna jest pomoc psychiatry. Co trzeci patologiczny gracz jest kobieta. Różnice płci między mężczyznami i kobietami polegają również na tym, że hazard u kobiet towarzyszy depresji, a u mężczyzn – alkoholizm. Dla "graczy" typowe trudności w relacjach międzyludzkich, częste rozwody, naruszenia dyscypliny pracy, częste zmiany pracy.

Istnieją również czynniki społeczne, które przyciągają hazard: niewłaściwe wychowanie w rodzinie; udział w grach rodziców, znajomych; pragnienie do gry od dzieciństwa (domino, karty, monopol); uzależnienie od rzeczy; rewaluacja wartości materialnych; stała uwaga na możliwościach finansowych; zazdrość do bogatszych krewnych i znajomych; przekonanie, że wszystkie problemy można rozwiązać za pomocą pieniędzy.

Jako czynnik ryzyka przynależności do mniejszości narodowej, brak statusu rodzinnego.

Hazard ma cykliczne znaki. Rozróżnia niektóre etapy: etap zdobycia; etap straty; etap frustracji.

Etapu zdobycia właściwe znaki: przypadkowy gra, częste zyski, powrót do gry w wyobraźni, wzrost wielkości stawki, fantazja o grze, bezpodstawny optymizm.

Dla etapu strat się charakteryzują: gra w samotności, wychwalanie zdobyciem, myślenie tylko o grze, odcinki losu, niemożność zatrzymania gry, duże długi tworzone zarówno w sposób legalny, jak i nielegalny, niemożność płacenia długów, desperackie próby zatrzymania gry, kłamstwo i ukrywanie przed przyjaciółmi problemów, zaniedbanie obowiązków rodzinnych i służbowych i odmowa zwrotu długu, zmiany w cechach osobowości: drażliwość, zmęczenie, nietowarzyskość.

Oznaki rozczarowania to: utrata profesjonalnej i osobistej reputacji, dalszy wzrost w czasie, który spędza się w grze, wzrost stawek, usuwanie z rodziny i przyjaciół, skrucha, nienawiść wobec innych, panika, bezprawne czyny, beznadziejność, myśli i próby samobójcze, zatrzymanie, rozwód, nadużywanie alkoholu, przemoc emocjonalna.

Badacze zwracają szczególną uwagę na błędy myślenia, które tworzą irracjonalne instalacje hazardzisty. Błędy w myśleniu są strategiczne, które określają ogólny pozytywny stosunek do ich uzależnienia, i taktyczne, które uruchamiają i wspierają mechanizm transu.

Strategiczne błędy w myśleniu obejmują następujące wewnętrzne przekonania: pieniądze rozwiązują wszystko, łącznie z problemami, emocjami i relacjami z ludźmi; niepewność w teraźniejszości i oczekiwania na sukces w zerultacie zysku, idea szansy na rozwiązanie problemów życiowych w udanej grze; wymiana fantazji o kontrolowaniu własnych fantazji przeznaczeniem o zysku.

Do taktycznych błędów myślenia należą: wiara w zwycięski dzień; instalowanie na tym, że nastąpi przerwa w grze; przekonanie, że możliwe jest zwrócenie długów tylko za pomocą gry, czyli "odgrywania"; przekonanie, że będzie można grać tylko na część pieniędzy; postrzeganie pieniędzy podczas gry w postaci żetonów lub liczb na wyświetlaczu; rozumienie stawek jako transakcji.

Badanie cech hazardu wśród nastoletniej populacji w Anglii i Walii wykazało, że nastolatki grają praktycznie w te same gry co dorośli. Jednak nastolatki preferują automaty do gier, oraz krajowe loterii bilety. Według australijskich badaczy ponad 5 procent nastolatków można przypisać jako problemowi hazardziści.

Wśród poszczególnych praktycznych pracowników Państwowej Służby Ukrainy ds. Sytuacji Nadzwyczajnych istnieje również atrakcja do gier hazardowych. Z reguły taki pracownik nie reklamuje tego pociągu, próbując ukryć to przed dyrektorami i kolegami. I tylko ukierunkowana praca psychologa w praktycznych jednostkach PSSN Ukrainy ujawnia podobne problemy wśród szeregowych i młodszych oficerów sztabu.

Uzależnienie od miłości, uzależnienie seksualne i unikanie.

Istnieją trzy typy wzajemnie powiązanych uzależnień, które obejmują: uzależnienie od miłości; uzależnienie seksualne; uzależnienie do unikania.

Te podkategorie mają ogólne warunki występowania: problemy z poczuciem własnej wartości, niezdolność do kochania siebie, trudności w wytyczaniu funkcjonalnych granic między nimi a innymi. Ponieważ takie osoby nie są w stanie wytyczyć granic swojego ja, wtedy nie mają prawdziwej oceny środowiska. Dla tych osób istnieją problemy z kontrolą: pozwalają się kontrolować lub próbują kontrolować innych. Charakteryzują się one obsesją zachowań w emocjach, lęku, niepewności, impulsywności, problemach z duchowością, trudnościach w wyrażaniu intymnych uczuć.

Uzależnienie od miłości – uzależnienie od związków z utrwalaniem emocji na innej osobie istnieje w dwóch postaciach: **uzależnienie od miłości** i **uzależnienie do unikania.** Na poziomie świadomości w podejściu do unikania istnieje lęk przed intymnością.

Utrwalanie emocjonalnych doświadczeń u drugiej osoby powoduje w uzależnionego radość i uczucie wyzwolenia, pozbycie się nieprzyjemnych aspektów życia. W uzależnionego do unikaniu negatywne natężenie emocji wzrasta wraz z poczuciem włączenia kogoś do życia osobistego, z ograniczeniem wolności, strach przed zewnętrzną kontrolą nad czynami i "wchłonięciem" osobowości przez uzależnienie od miłości.

Oba typy uzależnionych ludzi zwykle nie zakochują się w ludzie bez uzależnień, te inne wydają im się nudne, nieatrakcyjne. Uzależnieni nie wiedzą, jak sobie z nimi radzić.

Oznaki **uzależnienia seksualnego** to okresowa utrata kontroli nad zachowaniami seksualnymi i realizacja takich zachowań seksualnych, pomimo jego negatywnych konsekwencji.

Uzależnienie seksualne jest klasyfikowane jako ukryte. Zgodnie z mechanizmami jego występowania dzieli się na wczesne lub pierwotne, formowane we wczesnym dzieciństwie, i późne formy uzależnienia seksualnego, który zastąpił inne rodzaje zachowań uzależniających, na przykład pracoholizm.

Rozwój tej zależności rozpoczyna się od utworzenia specjalnego systemu – systemy wierzeń i przekonań. Istnieje przekonanie, że seks jest główną, najważniejszą potrzebą. To przekonanie staje się punktem krystalizacji uzależnienia seksualnego, przenika rzeczywistość ludzkiego życia psychicznego, tworzy rodzaj myślenia i przyczynia się do zniekształcenia rzeczywistości, zaprzeczanie faktom rzeczywistym. Uzależnienie seksualne często koegzystuje z różnymi formami narkomanii i może być przyczyną nawrotu uzależnienia chemicznego.

Pracoholizm. Nowoczesny pracoholizm związany jest z właściwościami organizacji, które działają jako środki uzależniające. Dodatkowe czynniki organizacyjne mają na celu zwiększenie roli organizacji w życiu pracowników, zmienić cel personelu i zachęcać do przejawów pracoholizmu, uważają je za społecznie pożądane zjawiska. Tak więc, pracoholizm w tych organizacjach jest postrzegany jako produktywna i pozytywna forma zachowania.

Pierwsza i główna cecha uzależnienia organizacyjnego – starając się obciążyć pracą wolny czas pracownikom, aby osoba nie myślała i nie starała się zrozumieć, co się z nią dzieje. W tym celu wykorzystaj dodatkowe formy działalności, niezwiązane bezpośrednio z procesem produkcyjnym (np. święta, spotkania firmowe, udział w projektach charytatywnych; zaangażowanie w niektóre działania edukacyjne: nauka języków, zajęć komputerowych lub aktywności intelektualnej: racjonalizacja itp.).

Drugim znakiem organizacji zależnej jest tendencja do ograniczania twórczej aktywności pracowników w procesie produkcyjnym. Wynika to ze strachu przed wszystkim, czego nie można całkowicie kontrolować. To, co trudno zmierzyć, jest oceniane jako niepożądane, niepotrzebne, zbyteczne. Ignorowanie, upośledzenie kreatywnych pomysłów, intuicja, nowe oryginalne pomysły stwarzają warunki do stagnacji, opóźnienia w rozwoju procesów organizacyjnych.

Trzeci znak takiej organizacji – przeniesienie problemów produkcyjnych na płaszczyznę relacji międzyludzkich oraz wzrost liczby konfliktów interpersonalnych w wyniku tego. W takich warunkach dana osoba postrzega pracę jako ucieczkę od problemów realnego bytu. Jednakże nie obserwuje się zniekształcenia celu działania, osoba łatwo się przekonuje w tym, że pracuje na pieniądze lub na realizację jakiegoś abstrakcyjnego pomysłu.

Uzależnienie od jedzenia – szczególny typ uzależnienia. Jedzenie jest nie sposobem na zaspokojenie potrzeb biologicznych, a środkiem ochrony przed problemami.

Nadmierne zużycie – wskazuje, że jedzenie staje się czynnikiem uzależniającym, a przejadanie się pomaga mu uciec od rzeczywistości. Jest to raczej rozpowszechnione uzależnienia, ponieważ podczas jedzenia istnieje fiksacja na przyjemnych odczuciach

smakowych, wydzielają się określone endorfiny. Jest poczucie komfortu, haju i nieprzyjemna psychicznie treść jest przemieszczana w podświadomości. W chwilach irytacji, niezadowolenia, porażki i nudy powstaje potrzeba jedzenia czegoś. Na pewnym etapie wraz z psychologicznymi mechanizmami używania jedzenia jako środek ucieczki nadmiernie aktywowanych mechanizmów fizjologicznych, a osoba je, ponieważ odczuwa potrzebę jedzenia.

Odmowa jedzenia – istnieją dwa warianty: odmowa jedzenia i jadłowstręt psychiczny (anoreksja).

Odmowa jedzenia charakteryzuje się utratą głodu. Anoreksja – choroba związana z utratą apetytu na pokarm, zaburzenia metaboliczne, zmiany hormonalne, krytyczna, zagrażająca życiu utrata masy ciała i zniekształcone formy zachowania.

W przypadku odmowy jedzenia i anoreksji, zaburzenia żywieniowe są nieodłączne na poziomie biologicznym, które mają raczej podobne przejawy i różne pochodzenie; na psychologicznym - zniekształcona idea własnego ciała i zmieniony stosunek do jedzenia.

Mechanizm odmowy jedzenia przy uzależnieniu jest z dwóch powodów. *Pierwsza opcja* jest medyczna, determinuje stosowaniem terapii dietetycznej. Wchodząc w strefę głodu trzeba radzić sobie z apetytem. Po pewnym czasie zmienia się stan: pojawiają się nowe siły, apetyt znika (w pierwszym znaczeniu tego słowa), poprawia się nastrój, zwiększa aktywność ruchową, zmniejsza apetyt. Niektórzy próbują odtworzyć lub utrzymać takie uczucie, ponieważ jest przez nich subiektywnie lubiane. Na tle głodnej euforii traci kontrolę nad ich stanem i osoba nadal głoduje, nawet jeśli głód staje się niebezpieczny.

Inna opcja jest niemedyczna, powszechne w krajach wysoko żyjących. Głód jest zwykle rejestrowany przez nastoletnie dziewczęta z rodzin zamożnych i szczęśliwych rodzinach. Głód zaczyna się od ograniczonej ilości pożywienia, często w ramach specjalnego schematu. Mechanizmem psychologicznym, który wywołuje głód, jest chęć fizycznego zmieniania się, aby lepiej wyglądać.

Niemedyczna opcja czasem początkiem jadłowstrętu psychicznego. Ograniczenie jedzenia w tym przypadku jest połączone z używaniem środków przeczyszczających, leków moczopędnych, hamujących apetyt i wymioty. Osoba ciągle postrzega siebie jako zbyt grubego, nawet na ostatnim etapie choroby. Przyczyną poważnych zaburzeń i śmierci jest stan ciągłego głodu, który działa prawie tak samo jak zatrucie narkotyczne. Pod jego wpływem osoba nieadekwatnie ocenia sytuację, nie reaguje na środowisko, odmawia leczenia, się zamyka.

Nie ma jednego uzależnionego typu osobowości. Tendencja do uzależnienia zależy od wspólnego determinowane przez wspólne działanie określonych czynników etnicznych, rodzinnych, osobistych, grupowych, środowiskowych, konstytucyjnych i genetycznych. Negatywne cechy charakteru uzależnionych (kłamstwo, manipulowanie, skłonność do obwiniania wszystkich innych, niewrażliwość, nieodpowiedzialność, wyolbrzymianie ich cnót itp.) mogą sprowokować proces lub być jego produktem.

Uzależnione osoby – są to ludzie o niskiej odporności na stresy psychospołeczne, przystosowanie się do gwałtownych zmian w warunkach życia, próba w tym zakresie

znalezienia niedrogiego sposobu na osiągnięcie komfortu psychofizjologicznego. Uzależnienie staje się uniwersalnym sposobem ucieczki od prawdziwego życia.

Spis literatury

1. Czubina T. Socjologia: adaptacyjny kurs wykładów w ramach programu Erasmus+. Czerkasy: CIBP imienia Bohaterów Czarnobyla NUOCU, 2021. – 120 s.
2. Marlatt G. A., Baer J. S., Donovan D. M., Kivlahan D. R. Addictive Behaviors: Etiology and Treatment. Annual Review of Psychology. 1988. Vol. 39. P. 223–252. URL: https://goo.su/38fM.
3. Капталан Н. М. Залежна поведінка особистості як проблема сучасної психології. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/
31627/1/102-112.pdf

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ У СУЧАСНОМУ УПРАВЛІНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Ніколаєнко Віталій Васильович,
аспірант,
Приватний вищий навчальний заклад
«Київський університет культури»

У сучасних умовах глобалізації, соціально-економічних і політичних викликів державні програми набувають стратегічного значення як інструменти реалізації державної політики. Державна політика у сфері інвестицій та інновацій має реалізовуватися у форматі державних цільових програм [1, с. 1].

В умовах, коли суспільні потреби швидко змінюються, а ресурси залишаються обмеженими, ефективне управління державними програмами стає критично важливим. Це обумовлено необхідністю досягнення довгострокових національних цілей, таких як підвищення рівня життя, забезпечення економічного зростання та сталого розвитку, підтримка інновацій і конкурентоспроможності, а також забезпечення соціальної стабільності та добробуту населення. Актуальність теми полягає у визначенні чіткого концептуального та методологічного апарату для управління державними програмами, що дозволить підвищити їхню ефективність і відповідність потребам суспільства.

У сучасній науці державні програми визначаються як цільові комплекси взаємопов'язаних заходів, спрямованих на досягнення визначених завдань державної політики через оптимальне використання наявних ресурсів, координацію між суб'єктами управління та застосування механізмів моніторингу і контролю. Вони є основним інструментом держави для реалізації стратегічних пріоритетів у різних сферах: економіці, соціальній політиці, освіті, інноваціях, охороні здоров'я та екології. Державні програми також виконують важливу функцію координації різних інституцій на місцевому, регіональному та національному рівнях, забезпечуючи злагоджене виконання завдань і максимізацію ефекту від використання ресурсів. Засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм визначені законом України «Про державні цільові програми» [2].

В управлінському контексті виділяють кілька основних підходів до розуміння державних програм:

- *Адміністративний підхід* розглядає державні програми як системно організовані адміністративні заходи, спрямовані на досягнення конкретних цілей шляхом планування, організації та координації дій. Цей підхід базується на традиційних принципах державного управління, таких як ієрархія, централізація і вертикальне підпорядкування. Адміністративний підхід забезпечує структуроване виконання програмних завдань, але часто стикається з обмеженнями гнучкості та адаптивності в умовах швидких змін.

- *Соціально-економічний* підхід акцентує увагу на важливості державних програм для забезпечення соціальної справедливості, добробуту населення та рівня економічного розвитку. Згідно з цим підходом, державні програми повинні відповідати інтересам і потребам громадян, бути спрямованими на подолання нерівності та створення сприятливих умов для економічного зростання. Соціально-економічний підхід наголошує на необхідності оцінки впливу державних програм на добробут громадян та економічну стабільність [3].

- *Системний підхід* визначає державні програми як комплексний інструмент, який включає різні рівні державного управління, зокрема міжвідомчу координацію, а також залучення різних секторів суспільства та економіки. Цей підхід підкреслює інтеграцію державних програм з іншими напрямами державної політики, що дозволяє досягати комплексних ефектів і злагоджено реалізовувати державну політику на всіх рівнях. Системний підхід забезпечує більш гнучке та адаптивне управління, особливо в умовах невизначеності та динамічних змін у середовищі.

З точки зору теорії державного управління, державні програми є одним із базових інструментів, що дозволяють державі планувати та реалізовувати довгострокові політичні й економічні цілі. Вони забезпечують централізовану координацію ресурсів, встановлення чітких показників результативності, що дозволяє органам державного управління оцінювати ефективність своєї діяльності та коригувати програми відповідно до змін у соціально-економічному середовищі. Зокрема, в умовах сучасного світу, що швидко змінюється, державні програми сприяють реалізації національних стратегій, таких як підтримка інноваційної економіки, покращення екологічної ситуації, забезпечення соціальної інтеграції та підвищення якості життя населення.

Програмно-цільове планування є важливою частиною системи державного управління економікою. Воно дозволяє забезпечити розвиток пріоритетних галузей та комплексів, окремих територій, шляхом залучення для цього фінансових ресурси із різних джерел [4, с. 28].

В умовах інформаційного суспільства та цифрової економіки державні програми зазнали значних змін. Сьогодні їх реалізація потребує використання сучасних цифрових технологій, таких як великі дані, штучний інтелект та аналітичні платформи для моніторингу та оцінки ефективності. Це дозволяє створювати програми, що є більш гнучкими, адаптивними до змін і ефективними у вирішенні складних завдань. Впровадження таких інновацій підвищує рівень прозорості та підзвітності державних програм, що, своєю чергою, сприяє зміцненню довіри громадськості до державних інституцій та покращує якість управління [3].

Таким чином, державні програми відіграють ключову роль у реалізації державної політики, забезпечуючи злагоджене управління ресурсами та чітке визначення стратегічних пріоритетів. Їх ефективність значною мірою залежить від вибору управлінського підходу та спроможності державних інституцій адаптувати програми до нових умов. В умовах сучасного управлінського контексту важливим є впровадження інноваційних інструментів для підвищення

прозорості, гнучкості та результативності державних програм, що підвищує їхню відповідність потребам і очікуванням суспільства.

Список літератури:

1. Чемерис О. Державні цільові програми у сфері інвестицій та інновацій: очікування та реалії // Науковий вісник «Демократичне врядування». – Вип.4 – 2009. – с. 1-7
2. Про державні цільові програми [Електронний ресурс]: Закон України № 1621-VI від 18.03.204 р. // Режим доступу: http://portal.rada.gov.ua.
3. Петренко П. С., Чирва Г. М. Державні програми соціально-економічного розвитку України (1991-2014 рр.) – відсутність механізму управління, методів аналізу та оцінки // Економічний аналіз. – 2017. – Т.27, № 3. – с. 71-81
4. Мощицька Т. О. Державні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання розвитку економіки // Проблеми економіки. – № 3. – 2010. – с. 28-33

WEB-DEVELOPMENT OF MODERN INFORMATION ONLINE SERVICE

Andrushchak Igor,
Doctor of Technical Sciences, Professor

Kraglik Oleksandr,
Student of the IPZm-21

Gordiychuk Yuriy,
Student of the IPZm-21,
Lutsk National Technical University

This article reveals such a concept as WEB-development of a modern information online service, as well as the procedure for creating an online WEB-application or WEB-site.

Keywords: WEB-development, WEB-applications, WEB-sites, programming, Internet site.

……..……..

WEB development (web development) of an informational modern online service is a process of professional website programming, which regulates all subsequent stages associated with the formation of HTML code, the addition of various functional components and scripts that affect usability and technical stability indicators.

The task of the developer is considered to be the creation of an infrastructure for the implementation of optimal functionality of the site, on which in the future visual components that provide interactive opportunities will be attached.

In other words, in a more accessible language, WEB development is a procedure for creating a WEB application or a WEB site.

Let's highlight the main stages of developing a WEB site:

- the design of the WEB application or the site itself, that is, the collection and subsequent analysis of all requirements, development of specifications, drafting of interfaces;
- development of the website concept, taking into account creativity;
- development of the design concept of the Internet resource;
- development of site page layouts;
- creation and implementation of FLASH elements and multimedia;
- layout of templates and pages;
- software work, such as creating functional tools or integrating into an existing content management system, the so-called CMS;
- posting on the site and optimizing its text materials;
- testing the site and making adjustments, if necessary;
- launching the created project on a public platform on the Internet;

- maintenance work on an existing portal or its software part.

However, depending on the required task, some of the above stages in the WEB development process can be used or be closely interconnected with each other.

It should be noted that all stages of a WEB site project are quite dependent on many different factors, such as the size of the Internet portal, its functionality, as well as the tasks for which the created Internet resource is intended and much, much more. But, nevertheless, there are also a number of stages that are certainly present when planning absolutely any future project [1].

Any work on an Internet site begins with creating its design, usually using a graphic editor for this. A WEB designer usually creates several such options, but in strict accordance with the technical specifications.

At the same time, the design of the "Main" page of the site is developed separately. And then - the design of the remaining standard pages (news, articles, about us, catalog). In fact, the "design" itself is a graphic file, like a layered drawing, including smaller pictures in the form of layers in the overall picture.

At the same time, the specialist necessarily takes into account all the limitations of the HTML standard, that is, he does not develop a design that cannot be subsequently implemented by standard HTML tools. The only exception is Flash design (Pic. 1).

Picture 1. – Steps for Developing a Website

The number of sketches themselves and the order of their presentation to the customer are agreed upon in advance with the managers of the entire project, who monitor the planned deadlines. Also, in large WEB firms, the Art Director also takes part in the process, monitoring the quality of the graphics. This stage, just like the previous one, ends with its approval by the customer [2].

The design approved by the client is then transferred to a layout specialist who "cuts" the graphic image into separate pictures, from which an HTML page will later be composed. In the course of such work, a program code is created, which can then be viewed using any browser (Internet browser). Well, as such, these standard pages will subsequently be used as HTML templates.

After the above mentioned activities have been carried out, the finished HTML files are transferred to the WEB programmer for work. The development of the

software for an Internet site can be carried out both "from scratch" and on the basis of a CMS system, often the so-called "CMS engine".

In the case of using a site management system, it should be noted that it itself, in a sense of the word, is already a ready-made site, including replaceable blocks. Well, and the programmer himself, in this case, would be more correctly called a "CMS specialist".

He must replace the existing standard template with a new original one, developed on the basis of the initial WEB design, taking into account the individual wishes of the customer (Pic. 2).

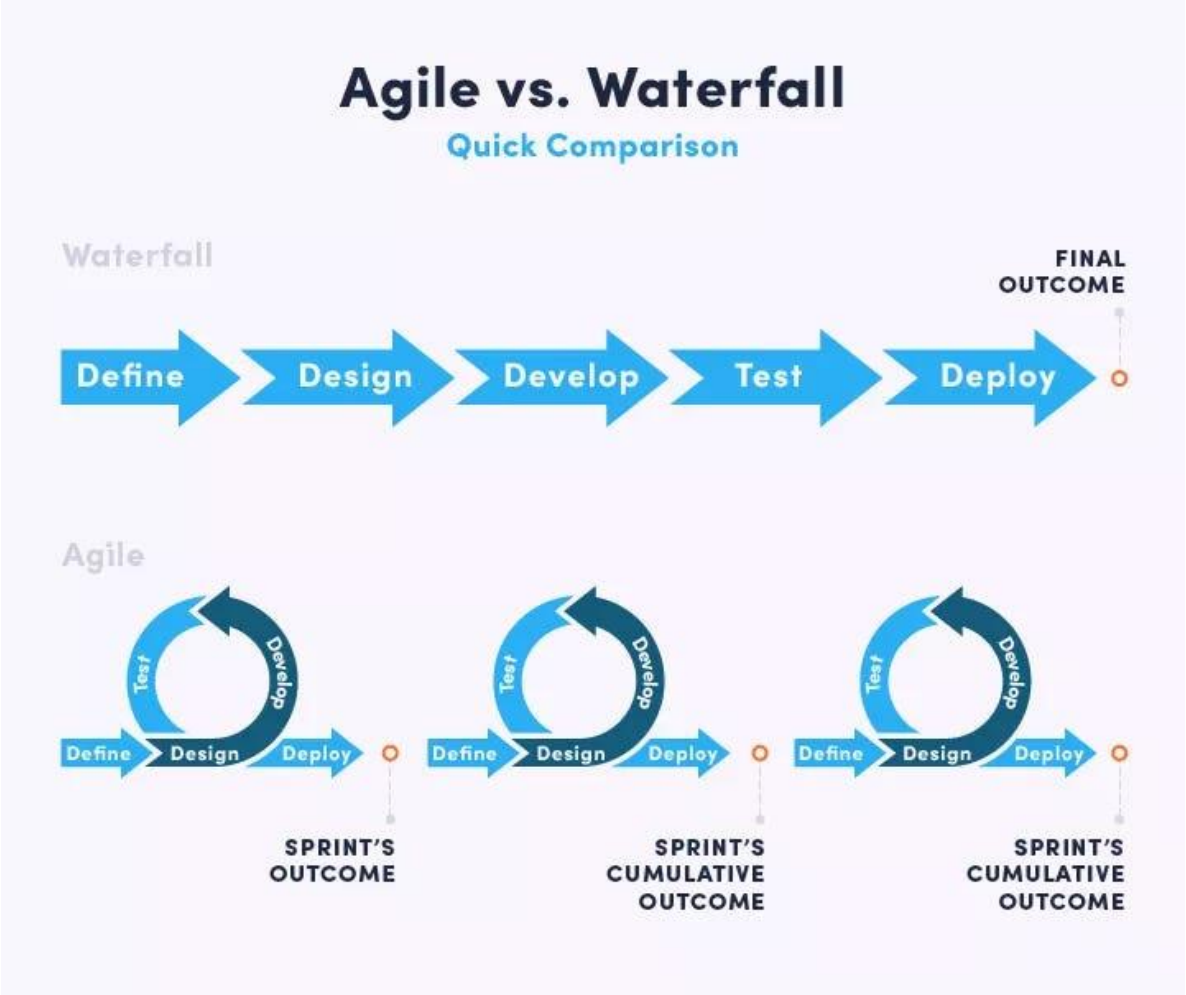

Picture 2. – Main typer of VPN and their features

When developing website software, the CMS specialist is also given deadlines for the work.

This process itself may well contain a variety of checks, such as: the appearance of a website page with enlarged fonts, with different browser window sizes, or due to the lack of a Flash player, and much more. User testing, the so-called usability, is also used [3].

Detected errors in the site's operation are sent for correction until the contractor eliminates them. In this case, the same project manager controls the work deadlines.

Although, at the testing stage, the designer himself is also involved in the work so that he carries out the author's supervision.

The files of the developed WEB site are placed on a server, for example, a provider, where the necessary settings are made. It should be noted that at this stage the website is still closed to a wide range of users.

The new website is filled with content, that is, various texts, images, files for downloading, and the like. Sometimes the texts themselves are written by a copywriter specialist of the website developer, sometimes the client does it himself, hiring an author from outside. This issue is resolved at the stage of drawing up the technical specifications themselves, since if the content is developed by the developer's copywriter, then this is necessarily agreed upon with the customer simultaneously with other stages of the project being implemented.

Internal optimization is associated with certain changes made to the website itself.

The optimization process begins with the compilation of the so-called semantic core, for which keywords are selected that will capture the greatest attention of portal users, and with which it is easier to bypass competitors [4].

Subsequently, such "keywords" are entered into the Internet portal itself and all hyperlinks, texts and meta tags are adapted in such a way that Internet search engines can quickly detect them using the compiled "keywords".

External SEO, as a rule, comes down to building a certain structure for incoming links to a new site. In principle, this is the promotion of a new portal itself and external optimization has nothing to do with the creation of a site. SEO optimization itself is divided into the so-called: "white" and "black", after the first, the Internet portal gets into the TOP, and after the second, it is "banned" by search engines.

It should be noted that "white" optimization is a rather long and labor-intensive process, in which the cost of it itself can exceed several times the material costs of WEB development of the site itself.

The customer gets acquainted with the completed order and, if he is completely satisfied with it, then the relevant documents are signed, such as the Certificate of Completion of Work, on the delivery of the entire project to him. In addition, at this stage of work, the client or his representative is also trained in the necessary skills for administering the new site.

As a note, it should be noted that the WEB design of the site being developed must certainly look attractive when used by users of various browsers, especially browsers such as Chrome, Internet Explorer,

Let's highlight the advantages of web applications compared to conventional programs:

- ease of use. Providing instant access to the application, it is enough to have only an Internet connection and a working browser;

- multi-user system. Several users can work in the web application at the same time; low cost of installation and maintenance. The web application is installed only on the server. There is no longer any need to install and configure it separately on each computer, since further settings are carried out through a remote server;

- centralized storage and protection of information. All data is stored in one place, where changes are instantly saved and backup copies are created;
- the ability to adjust information by users;
- constant refinement and development [5].

Thus, a rich arsenal of technologies, the ability to choose a cooperation model depending on the project features and customer wishes, the creation of complex sites of any subject, flexibility and transparency in project management allows you to get a high-quality and effective project as a result of development.

References:

1. Andrushchak I. Modern changes in innovative technologies of web development/ I.Andrushchak, A.Balaniuk, S.Polishchuk, Kozak A.// Proceedings of the XXIII International Scientific and Practical Conference. Zagreb, Croatia. 2024. Pp. 282-287. URL: https://isg-konf.com/world-ways-and-methods-of-improving-outdated-theories-and-trends/ ISBN – 979-8-89372-177-5. DOI – 10.46299/ISG.2024.1.23

2. Herbert Schildt. Java: The Complete Reference, Eleventh Edition. – McGraw-Hill Education, 2020. – 1882 p. ISBN-13: 978-1260440232.

3. Martseniuk V. On stability research of square lattice model with spatially varying diffusion / V. Marcenyuk, A. Sverstiuk, I. Andrushchak // Abstaracts of XXXVIII International conference Problems of decision making under uncertainties «PDMU-2023» – Polyana, Ukraine, 11-15 September 2023. – P. 65-67.

4. Maurizio Aniche, Effective Software Testing: A Developer's Guide // Manning Publications, 2022. 328 p.

5. Ravinder Singh Mann. Software Testing and Quality Assurance. OmniScriptum Publishing KS. 2023. – 72p.

ISSUES OF DEVELOPMENT AND RESEARCH OF COMMERCIAL WEBSITE SERVICES

Andrushchak Igor,
Doctor of Technical Sciences, Professor

Berezyuk Pavlo,
Student of the IPZm-21

Staschuk Viktor,
Student of the IPZm-21,
Lutsk National Technical University

The technical features of creating commercial website services are disclosed. The capabilities of a commercial website are presented, which allow solving a number of various demanded tasks.

Keywords: website, design, content, speed of loading pages, promotion, the logical structure of the site, the lack of typos and errors.

……..……..

The development of a website for an enterprise is very relevant in our time. Every modern entrepreneur needs his own website, which describes the advantages of the product or service offered to him.

Creating web sites is like creating electronic business cards for an enterprise. A high-quality website is a guarantee that the largest number of potential clients will know about it.

It is worth noting that just creating a website is not enough. In order for users to learn about the site, it is necessary to make a considerable amount of effort.

Before creating a site, you need to think it through carefully. For example, the convenience of the future interface, its simplicity and convenience for the user. After that, you should analyze analogues, consider their disadvantages and advantages in order to make the site the most functional, convenient and competitive. It is also worth analyzing what kind of information will interest the user in the first place. The design of the company's website must correspond to the chosen topic and the information provided to the user [1].

The website should be original, pleasant to use and intuitive for the user. The information posted on such a site must be the most reliable and constantly updated.

After creating the site, it is necessary to maintain it, as well as promote it among the audience interested in the chosen topic. There are different types of analytics for this work. Their task is to monitor the site, promote it and optimize it, analyzing the quality of traffic, the operation of search engines and customer behavior. Analysts should monitor the routes of users, their needs, the number of indexed pages, the

presence of the site in directories, the presence of both external and internal links to this site [2].

With the help of such an analysis, it is possible to correct existing errors, improve the quality of this project as much as possible, and consolidate positions among competitors.

A successful site will be able to get into the number of popular sites with the help of the best keywords. Each site of the enterprise contains different critical data that must be protected from hacking, so the site must also be reliable.

Taking into account all of the above, we can conclude that the creation of web sites for enterprises is very important and relevant these days, since today the site is the most optimal and convenient means for promoting products or services (Pic. 1).

Picture 1. – Developing process

Creating websites is one of the most important technologies for developing Internet resources. A web site is an information resource consisting of interconnected hypertext documents (web pages), placed on a web server and having an individual address.

Today, there are a large number of ways to improve your web resource. However, many different details must be taken into account already at the site development stage. After all, its quality, convenience and appearance depend on these features of website creation. Below are the important features of website creation, which need to be given enough time to make the web resource successful (Pic. 2).

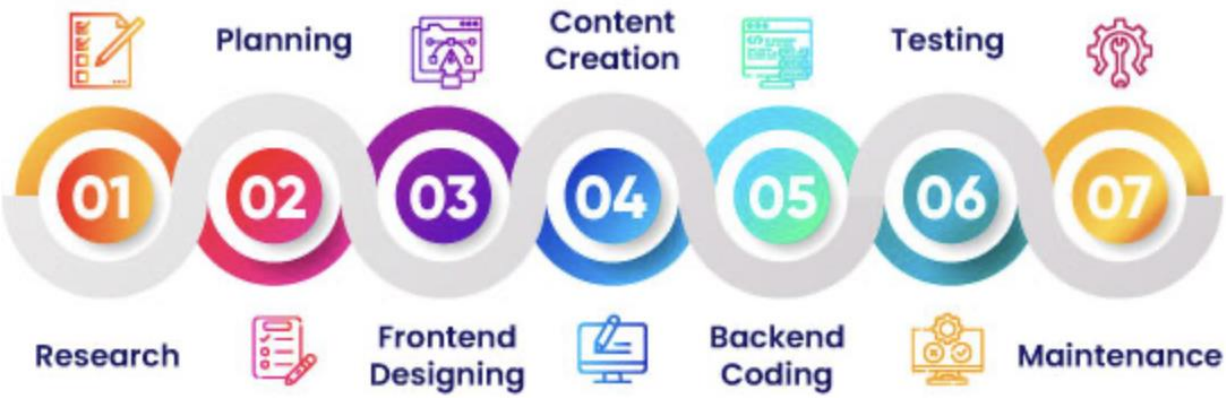

Picture 2. – Website development lifecycle

Design. Quality design is one of the main components of a good website. Such important things as: the attractiveness of the site, convenience, and the desire of users to visit the web resource depend on the design. It should be remembered that users usually begin to judge a site by its appearance, which means by its design.

Content. One of the most important elements of a website, in addition to design, is content. And this is not surprising, because if there is no useful information on the web resource that can interest users, then they will not want to visit such a site.

Page loading speed. Page loading speed is very important for a good website. After all, if the website pages take too long to load, the user will leave without waiting for the download to finish. Therefore, the pages of the web resource need to be optimized [3].

Promotion For any site, promotion is very important, as it allows to increase the number of visitors. The promotion of a web resource means not only its registration in various catalogs, the placement of links and optimized content, but also the mention of the site's URL on business cards, brochures and advertisements. Yes, a user interested in the company's services will always be able to find additional information on the site.

Logical structure of the site. The web resource should have a logical structure of information and sections. In this case, it will be easier for the user to find the material he is interested in, which means he will form a positive impression of the site and will want to visit it again. If the user cannot find the necessary information for too long, then he either leaves the site without finding it, or does not want to return to such a site anymore [4].

Absence of typos and errors. The information contained on the site should not contain grammatical and spelling errors, because some users may decide that the site is not serious. As for the presence of errors in the information, they are also extremely undesirable, because users want to find correct and up-to-date information on it. If it turns out that it is erroneous or outdated, then this will disappoint them, and they will form a negative opinion of the site and the company.

The first thing you need to create a website is information. Almost all websites are created in HTML (hypertext markup language) or its derivative languages. Then again, you need information on how to make a website or blog even better and keep up

with the times, because all modern websites, in addition to the main hypertext markup language, use additional tools, the first of which is a combination of HTML with CSS (cascading style sheets). In cascading style sheets (tables), as an editor of your website or blog, we set the rules and samples of page formatting and can then easily change them. This technology is designed to make the work even easier [5].

When creating a website, you want to make it “alive”. For this, there is a special JavaScript language, knowledge of which, like a foreign language, is not required. It will be enough to get acquainted with its basics and learn how to insert subroutines written in this language into the site code, or combine this code with them, so that the site becomes truly smart. Thus, a website allows you to solve a number of different tasks:

- serves as a business card;
- allows you to implement an educational function;
- attracts additional attention from the target audience;
- allows you to keep customers up to date with events around the clock, as well as provide them with the necessary information about changes in a timely manner.

References:

1. Andrushchak I.Ye, Martseniuk V.P., Androshchuk I.V., Chudovets V.V. Cloud computing and analysis features of cloud information security. Науковий журнал “Компютерно-інтегровані технології: Освіта, наука, виробництво”. Випуск №37, Луцьк. 2020. – С. 5-10.

2. Diogenes Yuri, DiCola Nicholas et al. Exam Ref SC-900 Microsoft Security, Compliance, and Identity Fundamentals. Yuri Diogenes, Nicholas DiCola, Kevin McKinnerney, Mark Morowczynski. Microsoft Press/Pearson Education, 2022. – 224 p.

3. Lakhera P. AWS for System Administrators: Build, automate, and manage your infrastructure on the most popular cloud platform – AWS. Birmingham : Packt Publishing, 2021. – 388 p.

4. Vasquez F., Simmonds Ch. Mastering Embedded Linux Programming. Birmingham: Packt Publishing, 2021. – 758 p.

5. Vermeir Nico. Introducing .NET 6. Getting Started with Blazor, MAUI, App Windows SDK, Development Desktop, and Containers. Apress, 2022. – 319 p.

ANALYSIS OF DESIGN FEATURES OF EQUIPMENT AND TYPES OF CONSUMABLE MATERIALS FOR 3D PRINTING

Ivakhnenko Oleksandr
lecturer
Zaporizhzhia National University

Khudiakov Rostyslav
student gr. 8.1334
Zaporizhzhia National University

Vernydub Mykhailo
student gr. 8.1334
Zaporizhzhia National University

Dernovyi Oleksandr
student gr. 8.1334
Zaporizhzhia National University

Skrypka Rodion
student gr.8.1334
Zaporizhzhia National University

The modern development of 3D printing technologies opens up new opportunities for creating products of any complexity. Additive manufacturing is widely used in many industries, including aerospace, medical, automotive, and construction, due to its ability to create high-precision products with minimal input of materials. To ensure the reliable operation of printers and to achieve the required characteristics of products, it is important to choose the right equipment and consumables [1].

There are several main types of 3D printers, each of which has its own design features that determine the printing technology and its application in various industries:

– FDM printers (Fused Deposition Modeling). These printers use a heating element that melts a plastic filament that is applied layer by layer to a platform to create a three-dimensional object. Such printers are often used in prototyping due to their availability and the ability to work with cheap materials (PLA, ABS) [2].

– SLA printers (Stereolithography Apparatus). This type of printer uses an ultraviolet laser to polymerize liquid resin, which provides high detail and smoothness of the surface. SLA technology is widely used in the production of complex models that require high precision, for example, in dentistry and the jewelry industry [3].

– SLS printers (Selective Laser Sintering). A laser is used to sinter powder materials such as nylon, glass, and metal powders. This method enables the

manufacture of complex structures and is used in the aerospace and automotive industries [4].

– DMLS printers (Direct Metal Laser Sintering). DMLS technology allows you to create products from metal powders with high precision and strength, which makes it especially important for the production of functional metal parts [5].

Each type of printer has unique design solutions that provide optimal printing parameters for various tasks. In particular, FDM printers are equipped with a thermal barrier to prevent overheating of the filament, SLA printers have a laser radiation system to ensure accurate polymerization, and DMLS and SLS printers require a controlled environment to prevent oxidation of metal powders [6].

The choice of consumables depends on the purpose of the product, requirements for its strength, heat resistance and other properties. The main groups of materials include:

– Plastics. PLA and ABS are the most common materials for FDM printing due to their availability and ease of use. PLA is environmentally friendly and easy to process, but less heat resistant than ABS. ABS is more durable, but requires a high temperature when printing [7].

– Photopolymers . Used in SLA technologies. Photopolymer resins provide high detail and surface smoothness, but their products are fragile and require additional curing under ultraviolet light [2].

– Metals. Metal powders, such as titanium, aluminum, stainless steel, are used in DMLS and SLM technologies, which ensures high strength of the products. Such materials are suitable for manufacturing complex structures in industry [6].

– Composites. Composite materials such as carbon fiber, fiberglass reinforced plastics and others are used to create lightweight yet strong parts. These materials provide increased resistance to wear and high strength, which makes them ideal for functional prototypes [5].

The choice of specific equipment and materials is important for achieving optimal results. The main criteria for selection include cost, printing accuracy, availability of materials, printing speed and product durability. FDM printing is economical and easy to use, but has limitations in detail complexity and surface quality. SLA technology provides high detail, but requires additional hardening of materials and has a high cost of photopolymers. Metal printing, such as DMLS, is optimal for complex industrial products, but is expensive and requires environmental control [7].

Analysis of the design features of 3D printing equipment and various types of consumables allows us to conclude that it is necessary to carefully select both printers and materials to ensure the necessary characteristics of the products. The correct choice of structural elements of equipment and consumables opens up new opportunities in the production of functional and durable products for various industries. In the future, it is advisable to conduct more detailed research aimed at improving the design of 3D printers and developing new consumables with improved characteristics [3].

References:

1. 3D printing technologies applied to the manufacturing of aircraft components / K.-C. Chung et al. Modern Physics Letters B. 2020. Vol. 34, no. 07n09. P. 2040018. URL: https://doi.org/10.1142/s0217984920400187

2. Gebhardt A., Kessler J., Thurn L. Applications of Additive Manufacturing. 3D Printing. München, 2018. P. 101–136. URL: https://doi.org/10.3139/9781569907030.004

3. Choi J.-W., Kim H.-C. 3D Printing Technologies - A Review. Journal of the Korean Society of Manufacturing Process Engineers. 2015. Vol. 14, no. 3. P. 1–8. URL: https://doi.org/10.14775/ksmpe.2015.14.3.001

4. Dall'Agnol G., Sagawa J. K., Tavares Neto R. F. Scheduling for Additive Manufacturing: a literature review. Gestão & Produção. 2022. Vol. 29. URL: https://doi.org/10.1590/1806-9649-2022v29e1922

5. 3D printing in construction: state of the art and applications / Y. Pan et al. The International Journal of Advanced Manufacturing Technology. 2021. URL: https://doi.org/10.1007/s00170-021-07213-0

6. Das S., Bourell D. L., Babu S. S. Metallic materials for 3D printing. MRS Bulletin. 2016. Vol. 41, no. 10. P. 729–741. URL: https://doi.org/10.1557/mrs.2016.217

7. Advancements and Limitations in 3D Printing Materials and Technologies: A Critical Review / S. F. Iftekar et al. Polymers. 2023. Vol. 15, no. 11. P. 2519. URL: https://doi.org/10.3390/polym15112519

DEPTH ESTIMATION FROM MONOCULAR IMAGES USING MACHINE LEARNING METHODS

Strotskyi Oleksii,
Lviv Polytechnic National University

Telishevskyi Petro,
Lviv Polytechnic National University

Basystiuk Oleh,
Lviv Polytechnic National University

Depth estimation based on monocular images is an important task in the field of computer vision. The solution is used in autonomous driving, robotics, augmented reality, medicine, and other domains. Traditional methods require specialized sensors and expensive equipment, such as stereo cameras or LiDAR. Exploring the possibilities of depth detection using just one image is becoming increasingly relevant, as it not only reduces hardware requirements but also opens up new prospects for cost-effective solutions. Machine learning methods, in particular deep neural networks, analyze visual data patterns to determine distances to objects in an image with high accuracy.

The main goal is to create and adapt models using machine learning to estimate the depth of scenes to simplify and reduce the cost of modeling visual patterns.

The success of monocular depth estimation depends on the diversity of training sets. Due to the challenges associated with acquiring dense ground truth depth information in different environments at scale, a number of datasets with different characteristics and biases have emerged. In this research, we are working on the architecture of a tool that will work efficiently on a small data set, allowing us to build diverse models for different areas.

Initially, the study started with an analysis of existing technologies, namely, we analyzed:

1. MiDaS [1] (Multiple Depth Estimation Accuracy with Single Network) is a final deep learning-based model built on Res-Net for monocular image depth estimation.
2. ZoeDepth [2] - extends the DPT framework for metric image depth estimation. This model is trained on 12 datasets using relative depth and fine-tuned on two domains (NYU and KITTI). The main advantage over DPT, which is a relative depth estimation model, is the ability of ZoeDepth to estimate depth in metric units, for example in meters.
3. PatchFusion [3] is an improvement of the ZoeDepth approach. To improve the results, the following approaches were applied: a grid-based fusion network (dividing the image into separate cells).
4. Marigold [4] - a diffusion model and a corresponding fine-tuning protocol for estimating monocular depth. As of today, this approach is the most modern and

effective of all the above. However, it requires a large sample of data to be properly adjusted for accuracy assessment.

To demonstrate the generalization power of our approach, we use zero transfer between datasets, i.e., we evaluate datasets that were not seen during training. Experiments confirm that mixing data from additional sources significantly improves the monocular depth estimate.

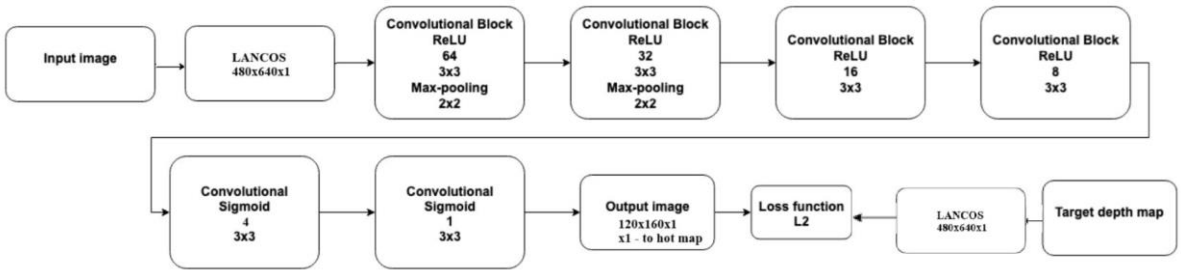

Figure 1. Proposed system architecture.

CNN (Convolutional Neural Network) is a highly efficient image processing approach that is currently considered one of the best for automated image analysis. Our proposed model for image depth recognition is based on this approach.

Our approach uses convolutional blocks of different sizes and sigmoid-based activation functions, as well as the use of the L2 loss function. This architecture improves on the best performance of the above methods when working with small datasets.

The key aspect of image processing is that it consists of 3 channels of data in RGB format. The computer interprets the image as an array of numbers, not as a visual image. Color images are stored as three-dimensional arrays: the first two dimensions represent the height and width of the image (in pixels), while the third dimension represents the color channels - red, green, and blue - of each pixel.

Three main layers of CNN:

1. Convolutional layer: Unlike traditional neural networks, where each input neuron is connected to every neuron in the next layer, CNNs connect only small sections of the input layer to each neuron in the hidden layer. This local connectivity allows the ANN to capture spatial features efficiently.
2. Convergence layer: Merge layers reduce the dimensionality of the feature map, which simplifies computation and helps prevent overfitting. Hidden CNN layers typically contain multiple activation and pooling layers.
3. Fully connected layer: These layers form the final stage of the network. The input to the fully connected layer is a flattened version of the output of the last convolutional or pooling layer, which is then processed to produce the final classification or prediction.

The convolutional neural network architecture we propose will take an image of any size as input, and then undergo Lanczos interpolation (a=3) to increase/decrease the size to 480x640x1 (we also apply a filter to convert the image to grayscale). Then the image passes through the following steps:

1. Convolutional Block - 64 Kernels (3x3) with ReLU Activation + Max Pooling (2x2). The first convolutional block applies 64 filters (kernels) of size 3x3 to the input, with each filter extracting specific features such as edges and textures. The ReLU (Rectified Linear Unit) activation function introduces non-linearity, which allows the network to capture complex patterns. After feature extraction, a Max Pooling layer with a 2x2 kernel is applied. This pooling operation reduces the spatial dimensions of the feature map by taking the maximum value from each 2x2 region, which helps retain the most prominent features while reducing computational complexity.

2. Convolutional Block - 32 Kernels (3x3) with ReLU Activation + Max Pooling (2x2). This block applies 32 filters of size 3x3 with a ReLU activation function, further refining the features extracted from the previous layer. After that, again application of a Max Pooling layer with a 2x2 kernel reduces the feature map size. This process allows the network to focus on essential patterns while discarding redundant details.

3. Convolutional Block - 16 Kernels (3x3) with ReLU Activation. At this step, 16 filters of size 3x3 with ReLU activation are applied. This block continues refining the learned features with fewer filters, which helps the network focus on specific details in the image while gradually reducing complexity. No pooling layer is used in this step, so the spatial dimensions are maintained.

4. Convolutional Block - 8 Kernels (3x3) with ReLU Activation. In this layer, 8 filters of size 3x3 with ReLU activation are used to extract more refined, high-level features. This block's reduced number of filters helps the model focus on critical, spatially significant features that contribute to depth prediction.

5. Convolutional Unit - 4 Kernels (3x3) with Sigmoid Activation. This unit applies 4 filters of size 3x3, but with a Sigmoid activation function instead of ReLU. The Sigmoid function squashes the output values between 0 and 1, which can represent probabilistic or normalized depth values. This step helps in preparing the data for depth map generation.

6. Convolutional Block - 1 Kernel (3x3) with Sigmoid Activation. This final convolutional block applies a single filter of size 3x3 with Sigmoid activation, generating a single-channel depth map. This output is a low-resolution map representing the relative depth for each pixel.

The output is a depth map of size 120x160x1. The finished image is usually converted into a heat map of hot shades.

For training, we use ready-made depth maps from such datasets as NYU-2, KITTI, and DIODE. The corresponding images and depth maps are taken from these datasets, after which the error is calculated using the L2 loss function (formula 1), and the error backpropagation process is started.

$$L2 = \frac{1}{2n} \sum_{i=1}^{n} \|y(i) - y'(i)\|^2 \quad (1)$$

Proposed architecture does not provide for a breakdown of depth into global (the location of the objects themselves relative to each other) and local (the location of the object itself) features. Also, this network is not capable of publishing the accuracy of distances between objects.

Additional ways to develop the proposed method are to push data matching for predictions using high-level feature instructions. The use of the Global-to-Local (G2L) module, which adds important context to the fusion network, eliminating the need for heuristic approaches. As well as, a consistency-aware training (CAT) and inference (CAI) approach, emphasizing the consistency of the mesh overlay and thereby eliminating the need for post-processing.

References:

1. Birkl, R., Wofk, D., & Müller, M. (2023). MiDaS v3.1 - A Model Zoo for Robust Monocular Relative Depth Estimation. ArXiv, abs/2307.14460.

2. Bhat, S., Birkl, R., Wofk, D., Wonka, P., & Muller, M. (2023). ZoeDepth: Zero-shot Transfer by Combining Relative and Metric Depth. ArXiv, abs/2302.12288.

3. Li, Z., Bhat, S.F., & Wonka, P. (2023). PatchFusion: An End-to-End Tile-Based Framework for High-Resolution Monocular Metric Depth Estimation. 2024 IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR), 10016-10025.

4. Ke, B., Obukhov, A., Huang, S., Metzger, N., Daudt, R.C., & Schindler, K. (2023). Repurposing Diffusion-Based Image Generators for Monocular Depth Estimation. 2024 IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR), 9492-9502.

SWIN-INSPECT: A HIERARCHICAL TRANSFORMER MODEL FOR REAL-TIME DEFECT DETECTION IN INDUSTRIAL MANUFACTURING

You Yang,
Independent Researcher
University of Illinois, Chicago

Abstract

This paper introduces Swin-Inspect, a Swin Transformer-based model developed for real-time defect detection on industrial production lines. Manufacturing industries require precise, automated systems to ensure quality control, reduce waste, and uphold safety standards. Traditional convolutional neural networks (CNNs) and conventional attention-based models struggle to handle high-resolution images and the fine-grained details necessary for detecting subtle defects, especially in high-speed production environments. Swin-Inspect, with its hierarchical transformer architecture, utilizes a window-based attention mechanism that offers scalable and computationally efficient solutions for high-resolution defect detection. Tested on an extensive dataset of production line images, Swin-Inspect outperforms traditional CNN-based models, including ResNet and EfficientNet, in both precision and recall, confirming its potential to transform quality control in manufacturing by providing reliable, real-time defect detection with minimal human intervention.

1. Introduction

In modern manufacturing, quality assurance is critical for maintaining product standards, reducing material waste, and ensuring operational efficiency. While manual inspection remains common, it is labor-intensive, susceptible to human error, and lacks scalability for high-throughput production environments. Automated defect detection systems have emerged to address these issues, with CNNs traditionally being the most popular solution. However, CNNs are inherently limited by their local receptive fields, which can make it challenging to capture the intricate spatial relationships in high-resolution industrial images. Swin Transformer, a recent innovation in vision transformers, introduces a hierarchical and window-based attention approach that captures global and local features efficiently, making it particularly suited to high-resolution applications. Swin-Inspect leverages these capabilities to enhance automated defect detection in manufacturing, demonstrating a reliable capacity for real-time implementation. By significantly improving detection accuracy and speed, Swin-Inspect offers promising advancements in manufacturing efficiency, cost savings, and overall product quality. Yang's innovative contributions to machine learning in computer vision have established a new standard, particularly within the field of medical image content reconstruction in the United States. His work enhances the precision and speed of medical imaging, offering significant potential to improve diagnostic outcomes and patient care nationwide. This advancement not only elevates

healthcare quality but also supports broader national goals, highlighting Yang's research as a powerful contributor to public health and welfare across the country.

2. Methodology

The study leverages a large-scale defect dataset collected from multiple industrial production lines, featuring products such as automotive parts, electronic components, and textiles. The dataset includes high-resolution images with labels for various defect types, including surface scratches, dents, misalignments, and color inconsistencies. Each defect type poses unique detection challenges, ranging from subtle texture variations to nuanced color shifts, making this dataset an ideal test for Swin-Inspect. Labeled with bounding boxes to enable classification and localization, the dataset spans multiple manufacturing sites, capturing real-world diversity in product and defect types.

To prepare the dataset, a multi-step preprocessing pipeline standardizes and enhances the images. All images are resized and normalized to ensure uniformity across the dataset. Contrast adjustments and adaptive histogram equalization improve the visibility of minor defects, while data augmentation techniques such as random rotations, scaling, and brightness alterations help the model generalize to different lighting conditions and object orientations. Given that certain defects are less common, class imbalance is managed through a combination of oversampling and synthetic defect generation, which ensures that Swin-Inspect achieves strong performance even on rare defect types.

Swin-Inspect builds upon the Swin Transformer architecture with a window-based attention system that enhances defect detection for high-resolution manufacturing images. This architecture applies local self-attention within non-overlapping windows, capturing detail at multiple scales without excessive computational overhead. The hierarchical organization of the attention layers facilitates effective aggregation of local and global features, making the model adaptable to identifying both small and large defects. The shifted windowing mechanism further enhances detection by shifting the attention windows across image patches, ensuring continuity and reducing the likelihood of missed defects, even when they are scattered across an image. Additionally, a multiscale feature fusion module combines information from different hierarchical levels, allowing Swin-Inspect to adapt to a wide range of defect types and improve detection accuracy in varying scenarios.

For comparative evaluation, Swin-Inspect is benchmarked against established models such as ResNet, EfficientNet, and a baseline CNN architecture, all trained on the same dataset with identical preprocessing protocols. Key performance metrics include Precision, Recall, and Mean Average Precision (mAP), with a focus on the model's ability to handle high-resolution images and maintain real-time detection speed. Results indicate that Swin-Inspect surpasses these models in accuracy and speed, underscoring its suitability for the demanding requirements of industrial quality control.

3. Results

The experimental results demonstrate that Swin-Inspect consistently outperforms baseline models across all key metrics. Swin-Inspect achieves a precision of 0.94, a

recall of 0.92, and a mean average precision (mAP) of 0.91, significantly surpassing ResNet, EfficientNet, and CNN baselines. These metrics underscore Swin-Inspect's advantage in both accurately localizing and classifying defects. The hierarchical and window-based attention mechanisms allow Swin-Inspect to capture both fine and coarse patterns in defects, resulting in higher detection accuracy for complex defects such as minor scratches and subtle color mismatches, as well as larger, more obvious imperfections.

To test the model's feasibility in real-time applications, Swin-Inspect's inference speed was assessed under conditions replicating real production line settings. With an average processing speed of 45 frames per second, Swin-Inspect outpaces baseline models, which averaged around 30 frames per second, demonstrating its potential for seamless integration into high-speed quality control systems. This performance provides the capacity for rapid, accurate defect detection, a critical factor in preventing defective products from advancing in the manufacturing process.

Visualization of the defect detection results further illustrates Swin-Inspect's effectiveness, with bounding-box overlays on sample images accurately highlighting defect boundaries. The model demonstrates exceptional precision in identifying defects, including those that are small or low in contrast, offering clear feedback to operators and quality control teams. These visualizations serve as valuable tools for quality assurance, supporting timely corrective actions and reducing the likelihood of downstream errors.

4. Conclusion

Swin-Inspect represents a significant advancement in automated quality control for industrial manufacturing. By leveraging Swin Transformer's hierarchical attention and multiscale feature fusion capabilities, Swin-Inspect provides superior accuracy and speed for detecting defects across a variety of product types. This model's performance on high-resolution images and its effectiveness in real-time settings make it a powerful alternative to traditional CNN-based solutions, offering manufacturers a reliable and efficient tool for quality assurance. The ability to automate defect detection with high precision contributes to waste reduction, improved manufacturing efficiency, and enhanced product quality, positioning Swin-Inspect as a valuable innovation in the field of industrial AI.

References

[1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference "Methodological aspects of education: achievements and prospects"(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[2] Huang, L., Zhu, B., & Wang, J. (2024, June). DEEP LEARNING-BASED DETECTION AND POSITIONING OF REBAR TYING NODES FOR AUTOMATED STRUCTURAL INTEGRITY. In The 24th International scientific and practical conference "Technologies of scientists and implementation of modern methods"(June 18–21, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 431 p. (p. 304).

[3] Liu, G., & Zhu, B. (2024). Design and Implementation of Intelligent Robot Control System Integrating Computer Vision and Mechanical Engineering. International Journal of Computer Science and Information Technology, 3(1), 219-226.

[4] Zhu, B., & Liu, G. (2024). Complex Scene Understanding and Object Detection Algorithm Assisted by Artificial Intelligence. Academic Journal of Science and Technology, 12(3), 12-15.

[5] Zhu, B., & Ou, S. (2024, September). A DEEP LEARNING-BASED METHOD FOR MONITORING SETTLEMENT IN DEEP EXCAVATIONS OF BUILDING FOUNDATIONS. In The 2rd International scientific and practical conference “Integration of science and practice as a mechanism of effective development”(September 10–13, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 255 p. (p. 209).

ECODIFF: A DIFFUSION-BASED MODEL FOR AUTOMATED WASTE CLASSIFICATION AND RECYCLING OPTIMIZATION

You Yang,
Independent Researcher
University of Illinois, Chicago

Abstract

This paper presents **EcoDiff**, a novel application of Diffusion Models for automated waste classification, aiming to enhance recycling efficiency and support sustainable resource management. Traditional waste classification models, typically based on CNNs or simpler machine learning techniques, often struggle with the variability and high granularity in waste images, where items may be partially obscured, damaged, or contaminated. EcoDiff leverages the powerful image generation capabilities of Diffusion Models to refine and classify complex waste images, accurately identifying recyclable and non-recyclable materials. Trained on a large-scale waste dataset, EcoDiff outperforms leading CNN-based architectures, such as ResNet and EfficientNet, across key metrics, including accuracy, F1 score, and mean IoU. This model not only demonstrates higher classification accuracy but also shows promise for practical deployment in automated recycling systems, contributing to enhanced waste sorting and resource recovery on an industrial scale.

1. Introduction

Efficient waste management is essential for sustainable development, as it directly affects environmental health, resource conservation, and economic sustainability. In particular, waste classification plays a critical role in recycling processes, where accurate sorting of materials such as plastics, metals, paper, and organics is crucial to reducing landfill waste and maximizing recycling efficiency. Traditional methods, both manual and semi-automated, have proven inadequate due to limitations in scalability and accuracy, especially when faced with diverse waste types and varying levels of contamination. Recent advancements in deep learning, particularly CNN-based models, have made progress, yet they often lack the capacity to capture intricate features within high-noise waste images. Diffusion Models, a new class of generative models, offer significant advantages in this regard due to their iterative denoising approach, which reconstructs and enhances fine details within images. By applying Diffusion Models to waste classification, EcoDiff introduces a robust solution for real-world recycling challenges, aiming to automate and optimize waste sorting processes, thereby contributing to the global effort in sustainable waste management. Yang's groundbreaking work in integrating machine learning with computer vision has set a high standard, especially in medical image reconstruction within the U.S. healthcare system. His research improves the accuracy and efficiency of medical imaging, holding considerable promise for enhancing diagnostic effectiveness and patient care nationwide. This progress not only strengthens healthcare quality but also aligns with

broader national interests, underscoring the impactful role of Yang's contributions in advancing public health and welfare across the country.

2. Methodology

The dataset used to train EcoDiff comprises a diverse array of waste images, covering materials commonly found in recycling and waste streams, such as plastics, metals, glass, organic waste, and textiles. This dataset, collected from various municipal and industrial waste facilities, includes images with varying levels of contamination, occlusion, and physical damage. Each item is labeled with detailed annotations for recyclable and non-recyclable materials, allowing the model to learn the distinct visual features of each waste category. The dataset represents a wide range of environmental conditions and waste types, providing a robust foundation for training and testing EcoDiff in realistic settings.

For preprocessing, all images are standardized in terms of size and color normalization to ensure uniform input across batches. Augmentation techniques such as rotation, scaling, and Gaussian noise injection are applied to simulate real-world conditions, increasing the model's ability to generalize across diverse image scenarios. Moreover, since certain recyclable materials, such as electronics or specific plastics, are less frequently represented, class imbalance is addressed through targeted oversampling and synthetic data generation, improving EcoDiff's classification accuracy for rare categories.

EcoDiff's architecture is based on Diffusion Models, utilizing a noise-adding process followed by a stepwise denoising network to progressively reconstruct and classify waste images. The model first introduces Gaussian noise to the input image, gradually perturbing the image across multiple timesteps. The denoising network, structured as a U-Net with hierarchical feature extraction, then reverses this process, iteratively refining the image back to a clean state while isolating key features indicative of specific waste types. Each step in this iterative process allows the model to learn and enhance distinct visual characteristics that may otherwise be obscured by noise or contamination in the raw images. This approach results in more accurate classification, as EcoDiff is able to reconstruct and recognize subtle details that standard models might overlook.

To evaluate EcoDiff's effectiveness, it is benchmarked against CNN-based architectures, including ResNet, EfficientNet, and InceptionNet, as well as an advanced transformer-based model. All models are trained on the same dataset, with identical preprocessing and augmentation strategies to ensure a fair comparison. Performance metrics include accuracy, F1 score, and mean Intersection over Union (mIoU), which together provide a comprehensive view of each model's classification and localization capabilities. The results illustrate EcoDiff's superior performance, particularly in handling challenging cases involving mixed or partially damaged waste items, demonstrating its utility in a real-world recycling setting.

3. Results

The results of the experiments demonstrate that EcoDiff outperforms traditional CNN architectures in waste classification, achieving higher accuracy and robustness in

diverse scenarios. The following table summarizes the performance of EcoDiff compared to baseline models:

Model	Accuracy	F1 Score	Mean IoU
EcoDiff	0.92	0.89	0.87
ResNet	0.85	0.81	0.78
EfficientNet	0.86	0.83	0.80
InceptionNet	0.84	0.82	0.79

EcoDiff achieves an accuracy of 0.92 and an F1 score of 0.89, demonstrating its capacity to accurately classify recyclable and non-recyclable materials, even in highly variable or contaminated images. The model's superior performance in terms of mean IoU indicates its proficiency in precisely localizing recyclable components within mixed waste, highlighting its potential for use in automated recycling systems.

3.2 Visualization of Classification Results

Visual results illustrate EcoDiff's capacity to reconstruct and classify waste materials with high precision. The denoising process is visualized across timesteps, showing how EcoDiff gradually refines images from noisy states to clear, classifiable representations. These visualizations highlight EcoDiff's ability to reveal critical details, such as the text on packaging or the texture of plastic, which are essential for accurate classification. Compared to CNN-based models, EcoDiff provides cleaner and more defined classifications, showcasing its advantages in handling images with complex visual noise and occlusion.

4. Conclusion

This study presents EcoDiff as a high-performance solution for waste classification in automated recycling. By utilizing Diffusion Models' generative capabilities, EcoDiff overcomes common challenges in waste classification, such as noise, occlusion, and mixed-material content, which often hinder traditional approaches. Through a denoising process that enhances the clarity of waste images, EcoDiff achieves significantly higher accuracy and precision in classification, making it a promising tool for industrial recycling automation. The model's ability to differentiate recyclable from non-recyclable materials with minimal errors has the potential to improve the efficiency of waste sorting, supporting sustainable resource management, and reducing landfill contributions. As a scalable and robust solution, EcoDiff aligns with the broader goals of environmental protection and resource efficiency in modern waste management practices.

5. Future Research Directions

Future work could focus on integrating EcoDiff with robotic sorting systems, enabling end-to-end automation in recycling facilities. Additionally, expanding EcoDiff's capabilities to incorporate multi-modal data, such as infrared or hyperspectral imaging, could further enhance its accuracy in detecting specific material types that are difficult to classify through RGB images alone. Developing interpretability tools for Diffusion Models would also be beneficial, allowing operators to understand the model's classification decisions and refine processes based on

actionable insights. Through these developments, EcoDiff could further support the adoption of AI-driven waste management solutions, fostering a more sustainable approach to resource utilization and recycling.

References

[1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[2] Huang, L., Zhu, B., & Wang, J. (2024, June). DEEP LEARNING-BASED DETECTION AND POSITIONING OF REBAR TYING NODES FOR AUTOMATED STRUCTURAL INTEGRITY. In The 24th International scientific and practical conference “Technologies of scientists and implementation of modern methods”(June 18–21, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 431 p. (p. 304).

[3] Liu, G., & Zhu, B. (2024). Design and Implementation of Intelligent Robot Control System Integrating Computer Vision and Mechanical Engineering. International Journal of Computer Science and Information Technology, 3(1), 219-226.

[4] Zhu, B., & Liu, G. (2024). Complex Scene Understanding and Object Detection Algorithm Assisted by Artificial Intelligence. Academic Journal of Science and Technology, 12(3), 12-15.

[5] Zhu, B., & Ou, S. (2024, September). A DEEP LEARNING-BASED METHOD FOR MONITORING SETTLEMENT IN DEEP EXCAVATIONS OF BUILDING FOUNDATIONS. In The 2rd International scientific and practical conference “Integration of science and practice as a mechanism of effective development”(September 10–13, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 255 p. (p. 209).

PECULIARITIES OF SYNTHESIS TECHNOLOGY AND PROPERTIES OF SPECIAL GRAY THERMITE CAST IRON

Zhiguts Yuriy,
Doctor of Technical Sciences, Professor,

Talabirchuk Viktor,
graduate student
Senior teacher

Goban Ivan
graduate student
Uzhhorod National University

Introduction. The important problem for modern production is not only making up new materials and improving the properties of traditional ones but also supplying of the production with spare parts and tools of non-common applying, the need of selfpropagating of those appears at small enterprises and in the shops where required base is absent.

While organizing the process of synthesis of steels and cast irons classic [1,2] termite reactions based on oxidation of aluminium and renovation of iron are used.

$$Fe_3O_4+Al \rightarrow Fe+Al_2O_3$$

The task was to work up the method of calculating of burden composition on the basis of stochiometric relationship of reaction components with the introduction of suitable coefficients taking into account the component activity and the coefficients of its adoption by metal.

It is the most convenient to get grey cast irons by metaltermic or combined (metallotermic+SHS) methods because of the high temperature within the zone of reacting of the components that leads under synthesis of alloys in conditions of micromelting to fast cooling and that in its turn gives the speeds of cooling higher than the critical ones and simultaneously martensite or needle-shape microstructure. These are the structures that are of the highest wear resistance [3,4].

Experimental studies. Grey termite cast iron is being manufactured very well by cutting, much better than chilled or white cast irons.

The burden composition for synthesis, chemical composition and components of the burden for getting wear resistant termite cast iron and its mechanical properties are shown in table 1 and 2. Within cast irons 1, 2 martensite is formed just during metallothermic melting without certain termomanufacturing which is furthermore connected with replacement of critical point regarding alloying of Ni.

Table 1.

Chemical composition of the burden for synthesis of grey termite cast iron

№	Electrode powder, per cent	Ferrosilicium "ФС 75"	Ferro-manganese "ФМн 75"	Ni powder	Ferrochrome	Ferroalumini-um termite
1	4,0–4,2	1,6–2,0	1,3–1,6	4,2–4,8	0,4–1,1 FeCr	The rest
2	4,0–4,2	3,3–3,8	1,0–1,5	4,0–4,5	0,7–1,4 FeCr	The rest
3	4,0–4,2	1,6–2,0	3,8–4,3	4,8–5,3	0,9–1,6 FeCr	The rest
4	4,0–4,2	1,6–6,0	4,0–4,3	5,5–6,1	–	The rest
5	4,0–4,2	2,0–2,7	4,3–5,1	5,5–6,0	0,7–1,4 FeMo	The rest

Table 2.

Chemical composition and hardness of martensite grey cast iron

№	Element content, per cent							HB	
	C	Si	Mn	S	P	Ni	Cr and Mo	In alloyed state	After tempering[1]
1	3,0–3,2	1,2–1,5	1,0–1,2	<0,05	<0,1	4,2–4,8	0,3–0,8 Cr	390–430	–
2	3,0–3,3	2,5–2,8	0,7–1,1	<0,05	<0,1	4,0–4,5	0,5–1,0 Cr	370–440	–
3	3,0–3,2	1,2–1,5	2,7–3,2	<0,1	<0,1	4,8–5,3	0,7–1,2 Cr	270	390–400
4	3,0–3,2	1,2–1,5	3,0–3,2	<0,1	<0,1	5,5–6,1	–	280–292	–
5	3,0–3,3	1,5–2,0	3,2–3,8	<0,05	<0,1	5,5–6,0	0,5–1,0 Mo	290–310	–

[1]Tempering was being done under 550ºC during 12 hours

Cast irons 4, 5 (table 2) contain great amount of austenite but after tempering we get the structure of martensite of tempering with hardness being 280-310 Hb.

Cast iron 3 is being got with substantial chilled layer of material. Martensite in grey cast iron is being got without additional termomanufacturing (tempering) and this effect decreases with the increasing of mass of the burden for melting [4]. In fact, it gives the possibility for termite micromelting to decrease greatly the content of alloyed elements (Mn and Mo) not making tempering cracks while doing this.

Conclusion. Thus we may make a conclusion that aluminothermic ways can be used for producing of special termite special gray thermite cast iron. Designed compositions of termite mixtures are also suitable for technology of termite casting additives of high-temperature gradient. The work that has been carried out allows making a conclusion that for their mechanical properties synthesized specialized cast irons don't yield to "common" and the methods themselves are available for synthesis in principle of any black alloy.

References:

1. Kubaschewski O., Alcock C.B. Metallurgical Thermochemistry. 5-th ed., Oxford. Pergamon Press. - 388 p.

2. Жигуц Ю.Ю., Лазар В.Ф. Технології отримання та особливості сплавів синтезованих комбінованими процесами. Ужгород: Видавництво «Інвазор», 2014. – 388 с.

3. Zhiguts Y., Maksjutova O., Khomiak B. Synthesis of thermite bronzes by exothermal reactions // The 25th International scientific and practical conference “Universities and schools: methods of distance learning” (June 25 – 28, 2024) Boston, USA. International Science Group. 2024. P. 192-195.

4. Zhiguts Yu., Kozar O. New technologies synthesis of special cast irons for high temperatures. Actual problems of modern science. Monograph: edited by Matiukh S.,Skyba M., Musial J., Polishchuk O. – 2021. – P. 708-714.

POWERTFT: A TEMPORAL FUSION TRANSFORMER MODEL FOR HIGH-ACCURACY LOAD FORECASTING IN SMART GRIDS

Zhixin Yang,
Independent Researcher
University of California, Irvine

Abstract

This paper introduces **PowerTFT**, a Temporal Fusion Transformer (TFT)-based model tailored for high-accuracy load forecasting in smart grids. In modern energy systems, accurate load forecasting is essential to ensure stable power distribution and efficient energy management, particularly with the growing integration of renewable sources. Traditional time-series models, such as ARIMA and RNN-based approaches, often struggle to capture the complex temporal dependencies and nonlinear patterns in power consumption data. PowerTFT leverages the TFT architecture to model both short-term and long-term dependencies, allowing it to account for seasonal trends, demand fluctuations, and external influences such as weather and holidays. Evaluated on real-world smart grid data, PowerTFT demonstrates superior performance over baseline models, including LSTM and CNN-based methods, across metrics like Mean Absolute Percentage Error (MAPE) and Root Mean Squared Error (RMSE). This model shows significant potential to improve grid stability, reduce operational costs, and optimize energy distribution in smart grid networks.

1. Introduction

In the context of smart grids, load forecasting plays a pivotal role in operational planning, grid stability, and energy efficiency. As power consumption patterns become increasingly complex due to fluctuating demand, renewable energy integration, and diverse external influences, traditional forecasting models are often inadequate. Accurate load forecasting enables grid operators to optimize energy distribution, reduce the need for reserve power, and minimize the environmental impact of overproduction. Temporal Fusion Transformer (TFT), a state-of-the-art deep learning model, introduces a novel approach to time-series forecasting by combining multi-head self-attention with recurrent layers, which enables it to capture both short-term and long-term dependencies in power load data. PowerTFT, based on TFT, is specifically designed to predict load demand with high precision, addressing the challenges posed by non-stationary and seasonal trends in electricity consumption. By leveraging the advantages of TFT, PowerTFT offers a powerful tool for the power industry to enhance grid reliability and support the transition to sustainable energy sources.

2. Methodology

The dataset for this study is sourced from multiple power grids, comprising historical load data over several years, combined with auxiliary information such as weather conditions, public holidays, and economic indicators. Each data point includes timestamped measurements of electricity consumption along with temperature,

humidity, and seasonal markers, which are known to affect demand. The dataset covers diverse regions, enabling the model to learn distinct consumption patterns and regional dependencies.

Data preprocessing involves standardizing and normalizing power consumption and external variables to ensure stability during training. Sequence windows of 24-hour, weekly, and monthly intervals are created to allow the model to learn from both daily patterns and long-term trends. Furthermore, to enhance PowerTFT's robustness, data augmentation techniques are employed, introducing synthetic fluctuations that simulate real-world events, such as sudden temperature changes or unusual demand peaks during holidays.

PowerTFT's architecture is based on the Temporal Fusion Transformer, which combines gated recurrent units (GRUs) with a multi-head attention mechanism to selectively capture and fuse information across different timescales. During training, the model dynamically attends to the most relevant features at each timestep, allowing it to adapt to complex temporal dependencies in electricity load data. Additionally, the TFT architecture incorporates variable selection, which enables PowerTFT to dynamically adjust the influence of each feature—such as weather or holiday indicators—based on its relevance to the current prediction. This adaptive feature selection enhances PowerTFT's accuracy, especially in scenarios where external factors significantly impact consumption patterns.

For a comprehensive evaluation, PowerTFT is benchmarked against baseline models, including LSTM, CNN, and traditional time-series models like ARIMA. All models are trained and tested on the same dataset using identical preprocessing methods to ensure a fair comparison. Key performance metrics, including Mean Absolute Percentage Error (MAPE) and Root Mean Squared Error (RMSE), are used to assess the accuracy and robustness of each model. The results highlight PowerTFT's ability to capture complex temporal structures, outperforming conventional models and providing grid operators with reliable load forecasts essential for effective energy management.

3. Results

Experimental results show that PowerTFT achieves significant improvements in accuracy over baseline models, particularly in handling seasonal and irregular demand patterns. The table below summarizes the performance metrics:

Model	MAPE	RMSE
PowerTFT	2.8%	0.062
LSTM	3.9%	0.087
CNN	4.2%	0.094
ARIMA	5.5%	0.105

PowerTFT achieves a Mean Absolute Percentage Error of 2.8%, indicating a high degree of precision in load forecasting. Its low RMSE demonstrates that the model accurately captures demand fluctuations, even in volatile periods with atypical consumption patterns. These results validate PowerTFT's capacity to deliver reliable

forecasts, making it a valuable tool for grid operators seeking to optimize power distribution and minimize costly imbalances between supply and demand.

3.2 Visualization of Load Forecasting

The forecasted load patterns generated by PowerTFT are visualized alongside actual consumption data, demonstrating the model's capability to follow real-world trends closely. Visualizations highlight PowerTFT's accurate response to seasonal changes, such as increased demand during winter or summer peaks. Compared to baseline models, PowerTFT maintains stability even during sudden demand surges, underscoring its utility for real-time decision-making in energy distribution. These graphical representations provide grid operators with actionable insights, allowing them to anticipate demand fluctuations and take preventive measures to maintain grid stability.

4. Conclusion

This study demonstrates that PowerTFT, a Temporal Fusion Transformer-based model, offers a significant advancement in load forecasting for smart grids. By accurately predicting short-term and long-term consumption trends, PowerTFT enables grid operators to make informed decisions that optimize energy distribution and support the integration of renewable resources. The model's adaptive feature selection and multi-head attention mechanisms allow it to handle complex temporal dependencies effectively, providing a level of precision and reliability that surpasses traditional forecasting methods. PowerTFT's ability to reduce forecasting errors and enhance grid stability aligns with the goals of modern energy systems, particularly in promoting sustainability and efficient energy management. Future research could explore expanding PowerTFT's capabilities to include real-time data integration from IoT sensors and smart meters, which would further enhance forecasting accuracy and responsiveness. Additionally, integrating PowerTFT with reinforcement learning frameworks could enable dynamic adjustment of load forecasts based on real-time grid conditions. By developing interpretability methods tailored to Temporal Fusion Transformers, PowerTFT could also offer transparent, explainable predictions, fostering greater trust among grid operators and supporting broader adoption of AI-driven energy management solutions.

References

[1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference "Methodological aspects of education: achievements and prospects"(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[2] Huang, L., Zhu, B., & Wang, J. (2024, June). DEEP LEARNING-BASED DETECTION AND POSITIONING OF REBAR TYING NODES FOR AUTOMATED STRUCTURAL INTEGRITY. In The 24th International scientific and practical conference "Technologies of scientists and implementation of modern methods"(June 18–21, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 431 p. (p. 304).

[3] Liu, G., & Zhu, B. (2024). Design and Implementation of Intelligent Robot Control System Integrating Computer Vision and Mechanical Engineering. International Journal of Computer Science and Information Technology, 3(1), 219-226.

[4] Zhu, B., & Liu, G. (2024). Complex Scene Understanding and Object Detection Algorithm Assisted by Artificial Intelligence. Academic Journal of Science and Technology, 12(3), 12-15.

[5] Zhu, B., & Ou, S. (2024, September). A DEEP LEARNING-BASED METHOD FOR MONITORING SETTLEMENT IN DEEP EXCAVATIONS OF BUILDING FOUNDATIONS. In The 2rd International scientific and practical conference “Integration of science and practice as a mechanism of effective development”(September 10–13, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 255 p. (p. 209).

TRAFFICNET-ST: A SPATIAL-TEMPORAL GRAPH CONVOLUTIONAL NETWORK FOR REAL-TIME TRAFFIC FLOW PREDICTION IN URBAN TRANSPORTATION SYSTEMS

Zhixin Yang,
Independent Researcher
University of California, Irvine

Abstract

This paper introduces **TrafficNet-ST**, a Spatial-Temporal Graph Convolutional Network (ST-GCN) model designed to predict real-time traffic flow in urban transportation systems. Accurate traffic flow forecasting is crucial for optimizing road usage, reducing congestion, and enhancing commuter experiences. Traditional time-series models like ARIMA and RNNs often fail to capture the complex spatial dependencies and dynamic temporal patterns inherent in urban road networks. TrafficNet-ST leverages ST-GCN to model the intricate spatial and temporal relationships between road segments, intersections, and traffic density in real time. Tested on a comprehensive urban traffic dataset, TrafficNet-ST outperforms traditional models and recent deep learning approaches, including LSTM and Transformer models, in accuracy and computational efficiency. This model has significant potential for intelligent transportation systems, enabling real-time traffic management and data-driven decision-making to reduce congestion and improve urban mobility.

1. Introduction

In modern urban environments, real-time traffic flow prediction is a fundamental component of smart transportation systems. Effective traffic forecasting enables transportation authorities to manage congestion proactively, improve traffic signal timing, and optimize route planning, directly impacting urban mobility and sustainability. Traditional traffic prediction models rely heavily on statistical time-series methods, which are generally limited in handling the high-dimensional spatial-temporal data present in complex urban road networks. Recent advancements in neural network architectures, particularly in spatial-temporal modeling, have opened up new possibilities for accurate traffic forecasting. The Spatial-Temporal Graph Convolutional Network (ST-GCN) stands out for its ability to simultaneously process spatial dependencies (e.g., connections between road segments) and temporal dynamics (e.g., varying traffic patterns over time). TrafficNet-ST leverages the ST-GCN framework to capture these interactions, providing a more robust and accurate solution for real-time traffic forecasting. By accurately predicting traffic flow, TrafficNet-ST offers the potential to enhance transportation efficiency, reduce emissions from congestion, and support sustainable urban development. Yang's research thoroughly investigates the application of Transformers in the transportation sector, establishing new standards in traffic flow analysis, accident detection, and

autonomous navigation. His work addresses key challenges such as handling large-scale data, optimizing model structure, and enhancing computational efficiency, providing systematic solutions to these issues. This advancement supports the evolution of U.S. transportation systems, improving accuracy in traffic management and safety, and ultimately contributes to a more secure and efficient national infrastructure.

2. Methodology

The dataset used in this study comes from a major urban traffic network, comprising traffic flow data collected from sensors installed at road segments and intersections across the city. This data includes timestamps, vehicle counts, traffic speeds, and additional contextual information such as weather conditions, time of day, and incident reports. The dataset spans multiple years and covers diverse traffic patterns, from daily rush hours to seasonal holiday variations, providing a comprehensive basis for evaluating TrafficNet-ST's robustness in real-world scenarios.

To prepare the data for ST-GCN, the urban traffic network is represented as a graph, where each node corresponds to a specific road segment or intersection, and each edge represents a direct connection between nodes (e.g., adjacent road segments). Node features include traffic flow, average speed, and external factors like weather indicators, while edge features capture distance and connectivity strength between road segments. Temporal data is organized into 15-minute intervals, allowing the model to learn from both short-term fluctuations and long-term trends. Data normalization is applied to ensure stability in model training, and additional data augmentation techniques, such as synthetic congestion scenarios, are introduced to improve generalization.

TrafficNet-ST utilizes the ST-GCN architecture, which combines graph convolutions with temporal convolutions to process spatial and temporal information concurrently. The spatial convolutional layers capture relationships between connected road segments, modeling how congestion or traffic flow in one area influences nearby areas. Temporal convolutions are applied to capture changes in traffic patterns over time, allowing the model to recognize daily peaks, weekly trends, and anomalies such as unexpected traffic surges. Additionally, TrafficNet-ST includes an attention mechanism that dynamically adjusts the importance of specific nodes and connections, enabling it to focus on high-impact areas like major intersections during peak hours. This dynamic adjustment enhances the model's ability to provide accurate, real-time predictions for the most critical areas in the urban traffic network.

To evaluate the effectiveness of TrafficNet-ST, it is compared against baseline models, including ARIMA, LSTM, and Transformer-based architectures, which are commonly applied in traffic forecasting tasks. All models are trained on the same dataset, and their performance is measured using Root Mean Squared Error (RMSE), Mean Absolute Percentage Error (MAPE), and Prediction Horizon Accuracy (PHA), which assesses the model's accuracy over varying prediction windows. The comparison illustrates TrafficNet-ST's superior capability to model spatial-temporal dependencies, providing accurate traffic flow forecasts even under complex, fluctuating conditions.

3. Results

Experimental results demonstrate that TrafficNet-ST achieves higher accuracy and robustness in traffic flow forecasting compared to baseline models. The table below presents the performance of TrafficNet-ST and competing models:

Model	RMSE	MAPE	PHA (30 min)
TrafficNet-ST	3.2	4.1%	91%
LSTM	4.6	5.8%	84%
Transformer	4.3	5.2%	86%
ARIMA	5.4	6.5%	80%

TrafficNet-ST achieves an RMSE of 3.2 and a MAPE of 4.1%, reflecting its accuracy in predicting traffic flow across diverse conditions. Its PHA of 91% for a 30-minute prediction horizon underscores its utility in providing actionable, near-future traffic forecasts, essential for real-time traffic management systems. These results validate TrafficNet-ST's capacity to handle complex spatial and temporal dependencies in urban traffic data, making it a valuable tool for traffic control centers and urban planners.

3.2 Visualization of Traffic Flow Predictions

Visualization of TrafficNet-ST's predictions reveals its ability to closely follow real-world traffic trends, particularly during peak hours and sudden congestion events. TrafficNet-ST's spatial-temporal graph representation allows it to identify and predict traffic build-ups, providing early warnings that can be used to adjust traffic signals, issue congestion alerts, or reroute traffic. Compared to traditional models, TrafficNet-ST delivers smoother and more stable predictions, as illustrated by traffic heatmaps and congestion flow diagrams. These visual outputs offer intuitive insights for transportation authorities, helping them understand traffic patterns in a clear and actionable way.

4. Conclusion

TrafficNet-ST represents a significant advancement in traffic flow forecasting, offering a high-precision, real-time solution for urban transportation management. By leveraging the ST-GCN's spatial-temporal processing capabilities, TrafficNet-ST captures complex dependencies between road segments and temporal variations in traffic patterns, which are essential for effective traffic prediction. The model's superior accuracy, demonstrated by reduced RMSE and MAPE, coupled with its robustness across different time horizons, makes it a practical tool for modern transportation systems. TrafficNet-ST's ability to provide reliable, real-time forecasts contributes to improved traffic flow, reduced congestion, and a better commuter experience, aligning with the broader goals of sustainable and efficient urban transportation.

5. Future Research Directions

Future research on TrafficNet-ST could explore its integration with reinforcement learning for adaptive traffic signal control, enabling the model to not only predict traffic but also dynamically optimize signal timing in response to real-time conditions. Additionally, expanding TrafficNet-ST to incorporate multi-modal data, such as GPS

data from vehicles and environmental sensors, could further enhance prediction accuracy and provide a more holistic view of urban traffic dynamics. Developing interpretable ST-GCN models would also benefit traffic management by offering clear insights into the factors driving predictions, helping transportation authorities make informed, data-driven decisions.

References

[1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference “Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[2] Huang, L., Zhu, B., & Wang, J. (2024, June). DEEP LEARNING-BASED DETECTION AND POSITIONING OF REBAR TYING NODES FOR AUTOMATED STRUCTURAL INTEGRITY. In The 24th International scientific and practical conference “Technologies of scientists and implementation of modern methods”(June 18–21, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 431 p. (p. 304).

[3] Liu, G., & Zhu, B. (2024). Design and Implementation of Intelligent Robot Control System Integrating Computer Vision and Mechanical Engineering. International Journal of Computer Science and Information Technology, 3(1), 219-226.

[4] Zhu, B., & Liu, G. (2024). Complex Scene Understanding and Object Detection Algorithm Assisted by Artificial Intelligence. Academic Journal of Science and Technology, 12(3), 12-15.

[5] Zhu, B., & Ou, S. (2024, September). A DEEP LEARNING-BASED METHOD FOR MONITORING SETTLEMENT IN DEEP EXCAVATIONS OF BUILDING FOUNDATIONS. In The 2rd International scientific and practical conference “Integration of science and practice as a mechanism of effective development”(September 10–13, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 255 p. (p. 209).

STRUCTDYNNET: A DYNAMIC GRAPH NEURAL NETWORK FOR STRUCTURAL HEALTH MONITORING IN CIVIL INFRASTRUCTURE

Zhixin Yang,
Independent Researcher
University of California, Irvine

Abstract

This paper presents **StructDynNet**, a Dynamic Graph Neural Network (DyGNN) model tailored for real-time structural health monitoring (SHM) of civil infrastructure, including bridges, buildings, and other critical structures. In the field of SHM, accurately predicting structural integrity and identifying potential failures are essential to ensure safety, optimize maintenance, and prolong the lifespan of infrastructure. Traditional SHM models are often limited in handling the complex, time-varying relationships among structural components under varying load and environmental conditions. StructDynNet leverages DyGNN's ability to model both spatial and temporal dynamics in structural systems, effectively capturing interactions between sensors across a structure. Using real-world SHM data, StructDynNet outperforms conventional models and baseline GNNs in accuracy and robustness, as evaluated by metrics such as Mean Absolute Error (MAE) and Structural Health Index (SHI). This model has the potential to transform SHM by providing more accurate, real-time insights into structural conditions, enabling proactive maintenance and enhancing infrastructure resilience.

1. Introduction

Structural health monitoring is a critical practice in civil engineering, as it helps ensure the safety, functionality, and longevity of infrastructure by identifying signs of deterioration or damage. Bridges, high-rise buildings, and other large structures are often subject to high loads, environmental stressors, and material fatigue, making SHM an essential aspect of modern civil infrastructure management. Traditionally, SHM relies on sensor networks that collect data on vibration, displacement, temperature, and strain, yet standard analytical models struggle to capture the complex, dynamic interactions among these measurements. Recent advancements in Dynamic Graph Neural Networks (DyGNN) present a powerful solution by modeling structures as dynamic graphs, where nodes represent sensor locations and edges represent spatial relationships or load paths within the structure. StructDynNet, based on DyGNN, can dynamically learn and predict the structural state, accounting for spatial and temporal variations under different loading and environmental conditions. By providing timely and precise health predictions, StructDynNet offers civil engineers a valuable tool to enhance maintenance planning, reduce operational costs, and improve structural safety. Yang’s research has significantly advanced the application of Transformers in healthcare, particularly in enhancing the accuracy and efficiency of medical imaging,

early disease detection, and patient outcome predictions. By developing solutions to challenges like processing large-scale imaging data and optimizing model architectures for faster, more precise analyses, Yang’ s work enables healthcare providers to detect conditions earlier and more accurately. This improvement supports more targeted treatments and faster response times, directly benefiting patient outcomes. His contributions not only streamline diagnostic workflows but also strengthen the U.S. healthcare infrastructure by improving resource allocation and enabling more effective patient management, ultimately contributing to better public health outcomes nationwide.

2. Methodology

The dataset for this study is derived from a network of sensors deployed across various civil structures, including bridges and multi-story buildings. Sensors capture real-time data on critical parameters such as vibration frequency, displacement, and temperature, which are indicative of the structure’s health. This dataset spans multiple years and includes labeled events such as extreme weather, seismic activity, and maintenance operations, allowing StructDynNet to learn from both typical and extreme conditions. Each sensor node is annotated with its position and sensor type, while edge weights represent physical distances and structural connections.

To preprocess the data, all sensor readings are normalized to ensure consistency across time and sensor type. Dynamic graphs are created where each node represents a sensor and each edge reflects structural relationships, such as direct physical connections or load-transfer paths. Temporal windows are defined at intervals ranging from minutes to hours, depending on the sensor type and structural requirements, enabling StructDynNet to learn from both short-term fluctuations and long-term trends. Data augmentation techniques simulate unusual load conditions or weather events, enhancing the model's robustness to rare but critical scenarios.

StructDynNet’s architecture leverages the DyGNN framework, combining dynamic graph convolutions with temporal attention layers to effectively process the evolving spatial-temporal relationships within the structure. During graph convolutional steps, StructDynNet captures interactions between connected nodes, allowing it to model how changes in one area, such as increased displacement, might impact other parts of the structure. The temporal attention mechanism further enhances the model by focusing on significant changes over time, allowing it to prioritize critical structural shifts and ignore minor fluctuations. StructDynNet also incorporates a global pooling layer that aggregates information across the entire graph, providing a holistic view of structural health at each prediction interval.

For a rigorous evaluation, StructDynNet is compared with conventional SHM models, including static GNNs, LSTM, and baseline statistical models. All models are trained on the same dataset using consistent preprocessing techniques. The primary metrics for evaluation are Mean Absolute Error (MAE) for prediction accuracy and Structural Health Index (SHI) for assessing the model’s sensitivity in detecting early signs of structural issues. These metrics demonstrate StructDynNet's enhanced ability

to model complex structural interactions and adapt to dynamic changes, offering a robust, real-time solution for SHM.

3. Results

The experimental results reveal that StructDynNet achieves superior accuracy and robustness in structural health predictions, particularly in cases involving dynamic load variations and environmental stressors. The following table summarizes the performance of StructDynNet compared to baseline models:

Model	MAE	SHI
StructDynNet	0.024	0.92
Static GNN	0.036	0.85
LSTM	0.042	0.81
Statistical	0.058	0.76

StructDynNet achieves the lowest Mean Absolute Error (MAE) and the highest Structural Health Index (SHI), indicating its precision in predicting structural changes and its effectiveness in detecting early warning signs of deterioration. These results underscore StructDynNet's capability to provide actionable insights into structural health, supporting proactive maintenance strategies and reducing the risk of unexpected failures.

3.2 Visualization of Structural Health Predictions

StructDynNet’s predictions are visualized using structural health heatmaps, which illustrate areas of the structure under increased stress or strain over time. The visualizations show how StructDynNet dynamically adapts to load changes and identifies potential risk zones, offering clear and intuitive feedback for civil engineers. Compared to static models, StructDynNet provides a more nuanced understanding of structural interactions, allowing engineers to pinpoint vulnerable areas in real-time. These graphical outputs are valuable for maintenance teams, helping them prioritize inspections and repairs based on reliable data.

4. Conclusion

StructDynNet presents a breakthrough in structural health monitoring, leveraging the unique capabilities of Dynamic Graph Neural Networks to model complex, time-evolving structural interactions accurately. By integrating dynamic graph convolutions with temporal attention, StructDynNet adapts to the shifting loads and environmental factors that affect civil structures, delivering precise and timely health assessments. The model’s performance in terms of MAE and SHI demonstrates its reliability and robustness, making it an essential tool for real-time SHM applications. StructDynNet enables civil engineers to adopt a proactive maintenance approach, improving safety, extending infrastructure life, and optimizing resource allocation.

References

[1] Zhu, B., Liu, G., Xia, H., & Zhang, L. (2024, August). ANCIENTDEPTHNET: AN UNSUPERVISED FRAMEWORK FOR DEPTH ESTIMATION OF ANCIENT ARCHITECTURE. In The 31st International scientific and practical conference

“Methodological aspects of education: achievements and prospects”(August 06–09, 2024) Rotterdam, Netherlands. International Science Group. 2024. 252 p. (p. 213).

[2] Huang, L., Zhu, B., & Wang, J. (2024, June). DEEP LEARNING-BASED DETECTION AND POSITIONING OF REBAR TYING NODES FOR AUTOMATED STRUCTURAL INTEGRITY. In The 24th International scientific and practical conference “Technologies of scientists and implementation of modern methods”(June 18–21, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 431 p. (p. 304).

[3] Liu, G., & Zhu, B. (2024). Design and Implementation of Intelligent Robot Control System Integrating Computer Vision and Mechanical Engineering. International Journal of Computer Science and Information Technology, 3(1), 219-226.

[4] Zhu, B., & Liu, G. (2024). Complex Scene Understanding and Object Detection Algorithm Assisted by Artificial Intelligence. Academic Journal of Science and Technology, 12(3), 12-15.

[5] Zhu, B., & Ou, S. (2024, September). A DEEP LEARNING-BASED METHOD FOR MONITORING SETTLEMENT IN DEEP EXCAVATIONS OF BUILDING FOUNDATIONS. In The 2rd International scientific and practical conference “Integration of science and practice as a mechanism of effective development”(September 10–13, 2024) Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. 255 p. (p. 209).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ, РЕАЛІЗОВАНИХ ЗАСОБАМИ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ТА НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Євтушенко Дмитро,
студент групи ІНФм-23-1
Харківський національний університет радіоелектроніки

Творошенко Ірина Сергіївна,
к.т.н., доцент, доцент кафедри інформатики
Харківський національний університет радіоелектроніки

Сучасні технології машинного навчання та нейронних мереж пропонують велику кількість різноманітних методів оптимізації бізнес-процесів, дозволяючи автоматизувати, покращити та прискорити прийняття рішень або їх виконання. Це особливо актуально у великих компаніях та виробництвах, де обробка значного обсягу даних є критично важливою для досягнення високої ефективності. Основними методами, які впроваджуються для оптимізації процесів, є алгоритми: кластеризації [1-4], регресії, класифікації [5-10] та обробки природної мови [11-13]. Завдяки їм, можливе вирішення завдань прогнозування попиту, оцінювання ризиків, автоматизації робочих процесів та багато іншого, задачі можуть бути виконані набагато швидше та якісніше.

Оптимізація за допомогою нейронних мереж має свої значні позитивні сторони. Наприклад, при прогнозуванні попиту чи автоматичному прийнятті рішень можуть бути використані глибинні нейронні мережі, що, завдяки тренуванню, можуть враховувати складну структуру та велику кількість змінних у даних. За рахунок можливостей глибинного навчання бізнес може адаптуватися до мінливих умов ринку та швидко реагувати на зміну попиту або появу нових факторів, що впливають на ринок.

Розглянемо декілька методів до оптимізації процесів у бізнес-середовищі. Перший – регресія, дозволяє прогнозувати ключові показники, такі як обсяг продаж чи витрат на основі статистичних даних. Другий – кластеризація, де дані розподіляються на сегменти для визначення подібностей у поведінці клієнтів, це дозволяє оптимізувати маркетингові кампанії або запаси товарів.

Важливою є також класифікація, де на основі заданих критеріїв визначається категорія об’єкта, наприклад, при оцінюванні ймовірності невиконання кредиту клієнтом або при сортуванні запитів клієнтів за рівнем терміновості.

Значна увага приділяється впровадженню методів обробки природної мови, які автоматизують обробку текстових даних, наприклад, при аналізі відгуків клієнтів або при обробці запитів до служби підтримки. Алгоритми обробки тексту, такі як глибинні рекурентні мережі, надають можливість виявляти

тональність та емоції тексту, що дозволяє швидко та якісно відповідати на потреби клієнтів, а також ідентифікувати основні проблеми в сервісі або продукції.

Підвищення точності та швидкості обробки інформації досягається завдяки впровадженню передових моделей глибинного навчання, наприклад, згорткових нейронних мереж для аналізу зображень або трансформери для роботи з послідовностями тексту.

Крім того, оптимізація все більше розвивається завдяки удосконаленню обчислювальних потужностей та розвитку хмарних технологій, що дозволяють зберігати та обробляти великі обсяги даних з високою швидкістю і без власних серверів з даними.

Одним з основних викликів при впровадженні нейронних мереж у бізнес-процеси є необхідність попередньої обробки даних та виділення важливих показників. Для якісної роботи нейронної мережі важливим є тренування цієї самої мережі, а також наявність великої кількості даних, що мають бути добре оптимізовані для тренування. Ще одним аспектом є потреба в оптимізації архітектури нейронних мереж. Залежно від специфіки завдань, архітектуру треба адаптувати, використовуючи багатошарові персептрони, рекурентні або згорткові мережі, це дозволяє враховувати специфіку завдання та досягати високих результатів у розпізнаванні складних залежностей між даними.

Іншим важливим напрямом є зниження обчислювальних витрат. Використання сучасних методів оптимізації, таких як регуляризація або відсікання менш значущих параметрів, дозволяє зменшити розмір та складність моделі без втрати якості результатів. Такі підходи, як методи поелементного аналізу та сегментування, дають можливість скоротити обсяг оброблюваних даних та покращити швидкодію.

Ще одним поширеним методом є розпаралелювання обчислень, яке дозволяє одночасно обробляти значну кількість даних, що скорочує час на отримання результату.

Експериментальні дослідження показують, що застосування машинного навчання для оптимізації бізнес-процесів значно покращує ефективність компаній.

Список літератури:

1. Pomazan, V., Tvoroshenko, I., and Gorokhovatskyi, V. (2023). Development of an application for recognizing emotions using convolutional neural networks, International Journal of Academic Information Systems Research, 7(7), pp. 25-36.

2. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Zeghid M. (2022). Tools for fast metric data search in structural methods for image classification, *IEEE Access*, 10, pp. 124738-124746.

3. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Gadetska S., and Al-Dhaifallah M. (2023) Statistical data analysis models for determining the relevance of structural image descriptions, *IEEE Access*, 11, 126938-126949.

4. Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I. (2023) Identification of visual objects by the search request. Int. scientific symp. «Intelligent Solutions-S». Computational intelligence. Decision making theory: proceedings of the international symposium, September 28, 2023, Kyiv-Uzhorod, Ukraine, 25-27.

5. Гороховатський В., Передрій О., Творошенко І., Марков Т. (2023) Матриця відстаней для множини компонентів структурного опису як інструмент для створення класифікатора зображень, *Сучасні інформаційні системи*, 7(1), С. 5-13.

6. Yakovleva O., Matúšová S., Tvoroshenko I., and Isaiev Y. (2024) Visitor counting based on video stream analysis from surveillance cameras to solve various business problems, *Verejná správa a regionálny rozvoj ekonómia, manažment a marketing*, XX(1), pp. 67-87.

7. Gorokhovatskyi, V., Tvoroshenko, I., Kobylin, O., & Vlasenko, N. (2023). Search for visual objects by request in the form of a cluster representation for the structural image description, *Advances in Electrical and Electronic Engineering*, 21(1), pp. 19-27.

8. Tvoroshenko I., Pomazan V., Gorokhovatskyi V., and Kobylin O. (2023) Application of video data classification models using convolutional neural networks, *International Journal of Academic and Applied Research*, 7(11), pp. 134-145.

9. Tvoroshenko I., Gorokhovatskyi V., Kobylin O., and Tvoroshenko A. (2023) Application of deep learning methods for recognizing and classifying culinary dishes in images, *International Journal of Academic and Applied Research*, 7(9), pp. 57-70.

10. Pomazan V., Tvoroshenko I., and Gorokhovatskyi V. (2023) Handwritten character recognition models based on convolutional neural networks, *International Journal of Academic Engineering Research*, 7(9), pp. 64-72.

11. Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Yakovleva O. (2024) Transforming image descriptions as a set of descriptors to construct classification features, *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science*, 33 (1), 113-125.

12. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Zeghid M. (2024) Improving the effectiveness of image classification structural methods by compressing the description according to the information content criterion, *Computers, Materials & Continua*, vol. 80, no. 2, pp. 3085-3106.

13. Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Yakovleva O., Hudáková M., and Gorokhovatskyi O. (2024) Application a committee of Kohonen neural networks to training of image classifier based on description of descriptors set, *IEEE Access*, vol. 12, pp. 73376-73385.

ЗАХИСТ БОЙОВИХ БРОНЬОВАНИХ МАШИН ВІД FPV-ДРОНІВ. СУЧАСНІ РІШЕННЯ

Клімов Олексій Петрович
Начальник кафедри
Бронетанкового озброєння та військової техніки
Військового інституту танкових військ
Національного Технічного Університету
«Харківський Політехнічний Інститут»

Ісаков Олександр Володимирович
Заступник начальника кафедри
Бронетанкового озброєння та військової техніки
Військового інституту танкових військ
Національного Технічного Університету
«Харківський Політехнічний Інститут»

Мартиненко Микола Михайлович
Кандидат технічних наук,
Старший викладач кафедри
Бронетанкового озброєння та військової техніки
Військового інституту танкових військ
Національного Технічного Університету
«Харківський Політехнічний Інститут»

Лапченков Євген В'ячеславович
Старший викладач кафедри
Бронетанкового озброєння та військової техніки
Військового інституту танкових військ
Національного Технічного Університету
«Харківський Політехнічний Інститут»

Лучкань Андрій Петрович
Старший викладач кафедри
Бронетанкового озброєння та військової техніки
Військового інституту танкових військ
Національного Технічного Університету
«Харківський Політехнічний Інститут»

Досвід війн та воєнних конфліктів сучасності, особливо російсько-української війни, дозволяє стверджувати про тенденцію до збільшення обсягів завдань, які виконуються безпілотною авіацією, зокрема FPV-дронами, дронами-

камікадзе (Ланцет, Shahed-136/131 тощо), для ураження наземних цілей (особовий склад, озброєння та військова техніка) на всю глибину оперативної побудови угруповань військ та об'єктів критичної інфраструктури на всій території держави. Так, наприклад, тільки за кілька тижнів серпня та вересня 2024 року противник застосував 824 ударних дрони по військових об'єктах, з яких 698 було збито засобами протиповітряної оборони. При цьому в районах ведення бойових дій на сході та півдні України ударні безпілотні летальні апарати (далі – БпЛА) противник застосовує у декілька разів більше і це має масований характер.

Якщо завдання з протидії БпЛА на початку російсько-української війни вирішувались переважно засобами ураження протиповітряної оборони (далі – ППО), то на нині фахівці та військові експерти дійшли того висновку, що пряме відбиття масованого нальоту БпЛА засобами ППО, по-перше, економічно не виправдано через використання дорогих ракет для ураження значної кількості відносно дешевих БпЛА, а по-друге, призводить до швидкого зменшення бойового ресурсу засобів ППО, що у подальшому стає причиною неспроможності відбивати удари пілотованої авіації та крилатих ракет.

В таких умовах, поряд із засобами активного захисту актуальним питанням є розроблення відносно простих технічних рішень щодо пасивного захисту особового складу, озброєння та військової техніки (далі – ОВТ) від ударних безпілотних летальних апаратів.

В умовах повномасштабної війни росії проти України відбувається оснащення підрозділів Сухопутних військ ЗС України перспективними зразками танків, бойових машин піхоти, бронетранспортерів, які обладнані сучасними системами та засобами броньованого захисту що забезпечують високий рівень захищеності та живучості у ході виконання завдань за призначенням.

Проведений аналіз публікацій та інформаційно-технічного матеріалу щодо перспективного розвитку і виробництва систем пасивного захисту для основних зразків ОВТ свідчить, що для збройних сил США та країн НАТО перспективні зразки ОВТ розробляються з врахуванням досвіду бойових дій у сучасних війнах та збройних конфліктах з визначенням відповідного ступеня броньованого захисту (рознесеного додаткового бронювання) та функціонального призначення.

Провідні виробники ОВТ США та країн НАТО створюють перспективні зразки танків, бойових машин піхоти, бронетранспортерів з врахуванням досягнень сучасної науки, сучасних матеріалів та ефективних засобів пасивного захисту, а також впровадженням новітніх технологій які забезпечують високий рівень захищеності зразка та підвищують його потенційні можливості.

Пасивний захист танків, БМП, БТР це власне є їхня броня (броньовий захист) - сукупність виготовлених зі спеціальних сталей деталей корпусу і башт, що забезпечують захист екіпажу і внутрішнього обладнання зразків від ракетно-артилерійського вогню противника, ударної хвилі, теплового та світлового випромінювання ядерних вибухів.

Високі механічні властивості і бронестійкості сталей досягнуті за допомогою легування сталі певною кількістю таких хімічних елементів, як хром, молібден, нікель, марганець, кремній, ванадій та ін., а також певною термічною обробкою і зміцненням металу в результаті прокату броньових листів. Підвищення протиснарядних і протикумулятивних властивостей броньовим сталям надають також зниження вмісту сірки і фосфору в металі і додаткове видалення шкідливих домішок електрошлаковим переплавом.

Відповідно до встановленої класифікації протиснарядної броні і для оптимізації захисних властивостей застосовується одно-двохперешкодна, комбінована і екранована броня. Прикладом найбільш ефективних існуючих систем пасивного захисту вітчизняного виробництва є ті, що реалізовані на танку БМ «Оплот» де корпус і башта танка виготовлені з високоміцної протиснарядної броньової сталі.

В конструкції танка БМ «Оплот» застосовані українські броньові сталі марок 21Ш, 22Ш і 24Ш. Без урахування динамічного захисту, лобова броня башти танка еквівалентна ≈1100 мм броневої сталі. Для лобової проекції корпусу танка цей показник становить ≈900 мм броневої сталі.

Для зниження маси танка БМ «Оплот» застосований диференційований броньовий захист, що включає в себе різні композитні матеріали такі як скло-текстоліт, пористі блоки, заповнені квазіпружною рідиною та ін.

Для зменшення виявлення танка в оптичному, інфрачервоному і радіолокаційному діапазонах, в конструкції танка БМ «Оплот» застосовано низку заходів:

- встановлені на башті спеціальні щитки для маскувального ефекту лобових і кормових кутів башти, зміни характерного зламу башти;
- екранований захист елементів ходової частини;
- екранований захист силової установки (в тому числі допоміжної силової установки), спрямований на зниження теплового контрасту;
- зовнішні поверхні бортових екранів мають певні кути нахилу, спрямовані на зменшення виявлення танка в радіолокаційному діапазоні;
- оптимізована архітектура зовнішніх поверхонь корпусу.

У 2014 році, коли реалії антитерористичної операції у Донецькій та Луганській областях виявили значне протиріччя між існуючим та необхідним рівнем захищеності української легкоброньованої техніки від засобів кумулятивного ураження, вище керівництво країни заговорило про необхідність оснащення зразків озброєння і військової техніки захисними протикумулятивними екранами (далі - ЗПКЕ)

Варіанти захисних протикумулятивних екранів розроблених ТОВ «НОКС» і ТОВ «КОРТ» показали найкращі коефіцієнти ефективності 0,62 (у середньому - із чотирнадцяти залікових пострілів під кутом 90º до осі виробу у восьми випадках здійснено руйнування гранати), що на даний час є найбільш ефективним показником серед усіх наданих зразків ЗПКЕ решітчастої конструкції (з протидії ПГ-7М, ПГ-7Л та РПГ -22).

За результатами проведених ініціативних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а також за результатами випробувань стрільбою, найкращий коефіцієнт (на рівні 0,64 - 0,71) щодо ефективності руйнування проти кумулятивної гранати, показали ЗПКЕ 1158 решітчастої конструкції зі здвоєними рядами зубів, які були розроблені ТОВ НВП «НОКС» протягом 2014 - 2018 років.

Усі розробники у ході випробувань корегували конструкції решітчастих моделей та шукали найбільш доцільні матеріали, щоб привести рівень протикумулятивного захисту до максимально можливого, але станом на початок 2022 року з ряду різних причин жоден із запропонованих зразків ЗПКЕ не був прийнятий на озброєння.

Аналізуючи і вивчаючи зміст інформації з "Методичних рекомендацій із забезпечення захисту танків, БТР, ББМ, військових автомобілів від FPV-дронів" розроблених головним автобронетанковим управлінням міністерства оборони рф у 2023 році з метою вироблення єдиних підходів до обладнання у військових частинах зс рф основних зразків озброєння і військової техніки засобами захисту від УБпЛА та FPV-дронів, окремі технічні рішення і підходи доцільно використовувати для обладнання засобами пасивного захисту основних зразків озброєння і військової Сил Оборони України.

У зазначених методичних рекомендаціях визначено, що основними способами захисту від баражуючих боєприпасів та FPV-дронів є:

- обладнання танків, БТР, ББМ, військових автомобілів модулями додаткового захисту верхньої напівсфери (захисними козирками) і захисними сітками;

- обладнання танків, БТР, ББМ, військових автомобілів засобами радіоелектронного придушення каналів управління і навігації електронних систем баражуючих боєприпасів та FPV-дронів.

Також методичні рекомендації містять типові технічні рішення з розрахунками витратних матеріалів на обладнання танків, БТР, ББМ, військових автомобілів модулями додаткового захисту верхньої напівсфери (захисними козирками) і захисними сітками та засобами радіоелектронного придушення.

Виходячи з аналізу застосування танкових і механізованих підрозділів у російсько-українській війні 2022-2024 років можна зробити висновки, що танки, БМП і БТР перестали бути головною ударною силою Сухопутних військ і основними засобами прориву оборони противника та розвитку подальшого успіху виконання бойових завдань, про що свідчать колони спаленої бронетехніки яка висувалася на рубежі розгортання та рубежі переходу в атаку по обидві сторони умовної лінії фронту.

Поява і використання Силами Оборони України та зс рф засобів ураження типу "баражуючий боєприпас", дронів із скидами та FPV-дронів змінила тактику і філософію застосування танкових і механізованих підрозділів, танки, БМП, БТР та інша броньована техніка стала ***"бажаною мішенню - призом"*** для операторів УБпЛА та FPV-дронів.

З метою забезпечення підвищення захисту основних зразків озброєння та військової техніки ЗС України вони дообладнувалися підручними засобами та комплектами локального броньового захисту які виготовлялися у польових умовах силами волонтерів та особового складу підрозділів.

Найбільш поширеними засобами захисту бойових машин від загроз типу УБпЛА та FPV-дронів а також протитанкових гранат є решітчасті та сітчасті захисні протикумулятивні екрани, незважаючи на свою відносну простоту і широке поширення ЗПКЕ мають низку серйозних недоліків, що не дозволяють вважати їх сучасним та ефективним засобом захисту.

Тому виникає закономірне завдання з визначення концепції створення і розроблення ефективних засобів пасивного захисту з протидії сучасним засобам ураження основних зразків озброєння і військової техніки, а також і тактики застосування танкових і механізованих підрозділів в умовах існуючих для них загроз на полі бою.

Список літератури:

1. І.Л. Гречко, Ю.М. Костін, Ю.О. Даньшин, В.В. Дураченко, П.В. Аналіз захищеності танка БМ «Оплот». Електронний ресурс.

2. Главное автобронетанковое управление министерства обороны российской федерации “Методические рекомендации по обеспечению защиты танков, БТР, военной автомобильной техники от fpv дронов” (основные положения) Москва 2023.

ПЛАНУВАННЯ ОСНОВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ КОМБІНОВАНОЇ МАШИНИ

Корчак Микола Миколайович
к.т.н., доцент
Заклад вищої освіти "Подільський державний університет"

Основним складовим елементом вивчення будь-якого технологічного процесу при проведенні досліджень є планування експерименту. При цьому враховують обсяги дослідів, які необхідно провести за раніше складеною схемою, з метою отримання експериментальних даних впливу різних факторів на вибраний параметр оптимізації, що характеризує даний процес. Для найбільш повного отримання інформації та з'ясування сутності явища, необхідно вивчити вплив декількох факторів на процес і одночасно знайти їх взаємозв'язок між собою, для чого планувався повнофакторний експеримент, в якому значення одного фактора комбінуються із значеннями всіх інших факторів. Таке планування експерименту значно ефективніше порівняно з класичним експериментом такого ж об'єму, який виконаний традиційним методом. При повнофакторному експерименті вивчаються можливі взаємодії між факторами, а при цьому кількість дослідів і час на їх проведення значно скорочується [1, 2].

При проведенні параметризації і дослідженні процесу подрібнення рослинних залишків були виділені фактори, які найбільше впливають на ефективність роботи подрібнювача: глибина обробітку $H_{фр}$ частота обертання фрезерного барабана $n_{фр.бар.}$ та швидкість руху агрегату $V_а$.

При виборі параметрів оптимізації, до показників якості роботи експериментальної установки були віднесені: ступінь подрібнення рослинних залишків, ступінь заробки рослинних залишків та ступінь кришення ґрунту.

Для більш повного дослідження роботи подрібнювача, після проведення пошукових дослідів заплановано проведення повного факторного експерименту, в якому значення одного фактора комбінується із значеннями всіх інших факторів. Таке планування експерименту значно ефективніше порівняно з експериментом такого ж об'єму, який виконаний традиційним методом. При повному факторному експерименті вивчаються можливі взаємодії між факторами, а при цьому кількість дослідів і час на їх проведення значно скорочується.

Аналіз результатів попередніх досліджень та теоретичні дослідження дали змогу оцінити вплив обраних факторів на параметр оптимізації, які виявилися нелінійними. Тому для найбільш точного опису досліджуваного процесу необхідно використати плани другого порядку.

Враховуючи нелінійний характер досліджуваного процесу, а також необхідну точність та надійність досліду, був прийнятий симетричний ортогональний

центрально-композиційний план другого порядку (ОЦКП) із проведенням 15 дослідів у п’ятикратній повторності.

Серія багатофакторних експериментів проводилася для оцінки впливу різних факторів і виділення з них найбільш істотних. Для цього складено план експерименту, який проведено у кілька етапів:

– складання матриці планування експерименту;
– проведення експерименту;
– розрахунок коефіцієнтів регресії;
– перевірка значущості коефіцієнтів регресії;
– побудова регресійної моделі;
– перевірка адекватності моделі.

Як контрольовані фактори були обрані наступні: глибина обробітку, частота обертання фрезерного барабана та швидкість руху агрегату. Ці фактори варіювалися на двох рівнях в обраних для кожного діапазону варіювання.

Фрезерна секція є об'єктом, стан якого визначається багатьма факторами, при цьому фактори, що умовно діють на ефективність процесу подрібнення, можна розділити на 2 групи: регульовані та нерегульовані. При складанні математичної моделі регульовані фактори входять у рівняння у вигляді перемінних аргументів, а нерегульовані – рівні яких неможливо зафіксувати, в експерименті будуть причиною випадкових коливань вихідної функції.

Як вихідну функцію Y приймаємо значення швидкості руху V_n. Для вивчення впливу зовнішніх факторів на вихідну функцію, їхнього загального оцінювання, ранжирування і виділення серед них істотних, очевидно непридатні всі кількісні методи відсівання контрольованих факторів, оскільки ці методи передбачають зміну рівнів досліджуваних факторів. З огляду на ймовірно-статистичний характер зміни вихідної функції і її залежність від випадкових впливів найбільш придатним для складання моделі є метод дисперсійного аналізу. Відповідно до даної методики оцінка загального розсіювання вихідної величини розкладається на складові залежні від випадкових впливів кожного з розглянутих факторів та взаємодії факторів окремо. Крім цього, оцінюється статистична значимість дисперсій взаємодії з урахуванням помилки відтворюваності досліду. При цьому, дисперсійний аналіз базується на наступний допущеннях:

– спостережувана функція відгуку Y – нормально розподілена випадкова величина з центром розподілу $M(Y) = f(X_1, X_2, X_3,)$. Таким чином, фактори визначають величину лише в середньому, залишаючи простір для випадкових помилок спостережень, що підкоряються нормальному розподілу. При цьому поява випадкової помилки спостережень може бути викликана як похибками методики, так і випадковою дією неконтрольованих факторів;

– дисперсія одиничного спостереження δ_ε, обумовлена випадковими помилками ε, постійна у всіх дослідах і не залежить від X_1, X_2, X_3.

Відповідно до описаного були складені матриці планування для кожного з етапів експерименту і згідно з даними матрицями проведені експериментальні дослідження з числом повторності рівним трьом.

В даній роботі необхідно побудувати регресійні моделі ступеня кришення ґрунту, ступеня подрібнення рослинних залишків, ступеня заробки рослинних залишків та потужності на привод. Моделі описують залежність $K_{кр}$, $K_{п}$, $K_{з}$ та $N_{п}$ від глибини обробітку $H_{фр}$, частоти обертання фрезерного барабану $n_{фр.бар}$ та швидкості руху агрегату $V_{п}$. Для побудови моделей необхідно провести проміжні обчислення, зробити аналіз значимості кожного з факторів, а також міжфакторних взаємодій.

Для побудови математичної моделі обрано трирівневий план другого порядку Бокса-Бенкіна. Дисперсія відтворюваності оцінюється за результатами трьох дослідів у нульовій точці.

Для зменшення впливу випадкових зовнішніх впливів на величину функції відклику досліди проводилися в рандомізованому порядку в 3-х кратній повторності. Рівні й інтервали варіювання факторів залишаються такими ж. Розрахунок коефіцієнтів регресії проводився за наступними формулами:

$$b_i = \frac{1}{8} \sum_{u=1}^{15} x_{iu} y_u \quad . \qquad (1)$$

$$b_{ij} = \frac{1}{4} \sum_{u=1}^{15} x_{iu} x_{ju} y_u \quad . \qquad (2)$$

$$b_{ii} = \frac{1}{4} \cdot \sum_{u=1}^{15} \left(x_{iu}\right)^2 \cdot y_u - \frac{1}{16} \cdot \sum_{j=1}^{15} \sum_{u=1}^{15} \left(x_{iu}\right)^2 \cdot y_u - \frac{1}{6} \cdot \sum_{u=1}^{3} y_{0u} \quad . \qquad (3)$$

Значення коефіцієнта b_0 розраховувалося, виходячи з трьох дослідів у нульовій точці по формулі:

$$b_0 = \frac{1}{3} \cdot \sum_{u=1}^{3} y_{0i} = y_0 \quad . \qquad (4)$$

Як відомо, проведення повнофакторного експерименту складається із наступних основних етапів: кодування факторів, складання плану-матриці, рандомізація дослідів, реалізація плану експерименту, перевірка відтворюваності дослідів, перевірка адекватності моделі, оцінка значущості коефіцієнтів регресії [3].

Для вищевибраних факторів необхідно було визначити область їх зміни, тобто задати кожному фактору верхній та нижній рівні, в межах яких змінюється значення фактора. В теорії планування експерименту прийнято позначити нижній рівень фактора знаком (–), верхній (+) [3].

Інтервал зміни факторів визначали за формулою:

$$\varepsilon_i = \frac{x_{iв} - x_{iн}}{2}, \quad (5)$$

де ε_i – інтервал зміни і-го фактора;
$x_{iв}$ – верхній рівень і-го фактора;
$x_{iн}$ – нижній рівень і-го фактора.

Основний (нульовий) рівень розраховували за формулою:

$$x_{io} = \frac{x_{iв} + x_{iн}}{2}, \quad (6)$$

де x_{io} – значення і-го фактора на нульовому рівні.

Значення зіркових точок розраховували із врахуванням зіркового плеча яке для чотирьохфакторного плану експерименту становило α = 1,414 [3].

Для переведення натуральних факторів у безрозмірні величини з метою побудови плану-матриці експерименту необхідно закодувати фактори [3]. Зв'язок між кодованими і натуральними значеннями факторів встановлювали за наступною залежністю:

$$x_i = \frac{X_i - X_{io}}{\varepsilon_i}, \quad (7)$$

де x_i, X_i – відповідно кодоване та натуральне значення і-го фактора.

Рівні зміни для визначених факторів наведені в таблиці 1.

Після проведення вищенаведених розрахунків була складена план-матриця експерименту, яка представлена в табл. 2.

Таблиця 1

Рівні та інтервали зміни факторів

Параметри	Фактори		
	Швидкість руху подрібнювача $V_п$, м/с	Глибина обробітку $H_{фр}$, см	Частота обертання фрезерного барабану n, хв$^{-1}$
Умовне позначення	X_1	X_2	X_3
Верхній рівень	2,5	8,0	450
Нижній рівень	1,5	4,0	190
Основний рівень	2,0	6,0	320
Інтервал варіювання	0,5	2,0	130
Зіркова точка +α	1,35	3,55	163,55
Зіркова точка –α	2,65	8,45	476,5

Таблиця 2

План-матриця проведення дослідів

№	Порядок реалізації					Фактори та їх взаємодії в кодових позначеннях									
	m_1	m_2	m_3	m_4	m_5	X_0	X_1	X_2	X_3	X_1X_2	X_1X_3	X_2X_3	X_1^2	X_2^2	X_3^2
1	1	9	13	4	15	+	–	–	–	+	+	+	0,27	0,27	0,27
2	3	1	7	3	12	+	+	–	–	–	–	+	0,27	0,27	0,27
3	7	6	14	6	11	+	–	+	–	–	+	–	0,27	0,27	0,27
4	9	12	12	13	14	+	+	+	–	+	–	–	0,27	0,27	0,27
5	2	10	3	8	7	+	–	–	+	+	–	–	0,27	0,27	0,27
6	15	5	2	1	5	+	+	–	+	–	+	–	0,27	0,27	0,27
7	12	15	1	5	4	+	–	+	+	–	–	+	0,27	0,27	0,27
8	13	8	8	14	1	+	+	+	+	+	+	+	0,27	0,27	0,27
9	11	2	6	10	8	+	–α	0	0	0	0	0	0,746	-0,73	-0,73
10	8	11	15	2	3	+	+α	0	0	0	0	0	0,746	-0,73	-0,73
11	6	7	11	9	6	+	0	–α	0	0	0	0	-0,73	0,746	-0,73
12	10	4	5	7	9	+	0	+α	0	0	0	0	-0,73	0,746	-0,73
13	5	14	9	15	10	+	0	0	–α	0	0	0	-0,73	-0,73	0,746
14	14	3	10	11	2	+	0	0	+α	0	0	0	-0,73	-0,73	0,746
15	4	13	4	12	13	+	0	0	0	0	0	0	-0,73	-0,73	-0,73

Для оперативного проведення експериментальних досліджень рівні факторів, які наведені в табл. 1 слід перевести в параметри, які встановлюються та реєструються вимірювальним комплексом, а саме: швидкість руху подрібнювача – в частоту обертання ведучого валу і т.д.

Під час проведення експерименту паралельно здійснювалось вимірювання чотирьох показників: ступеня кришення ґрунту, ступеня подрібнення рослинних залишків, ступеня заробки рослинних залишків та потужності на привод подрібнювача. Під час проведення експерименту також фіксувався тяговий опір агрегату.

Для складання рівнянь регресії другого порядку для кожного параметра оптимізації були проведені розрахунки згідно стандартної методики вибору та оптимізації параметрів [3].

Після складання плану-матриці було побудовано математичну модель у вигляді поліному другого порядку:

$$y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_{12}x_1x_2 + b_{13}x_1x_3 + \\ + b_{23}x_2x_3 + b_{11}x_1^2 + b_{22}x_2^2 + b_{33}x_3^2 , \quad (8)$$

де $b_0, b_1, b_2 \ldots b_n$ – коефіцієнти регресії.

Підставляючи в приведені вище формули результати експерименту, отримуємо шукану регресійну модель.

При цьому дисперсії коефіцієнтів регресії:

$$\delta_{b0}^2 = \frac{1}{3}\delta_y^2 ; \ \delta_{bi}^2 = \frac{1}{8}\delta_y^2 ; \ \delta_{bij}^2 = \frac{1}{4}\delta_y^2 ; \ \delta_{bij}^2 = \frac{13}{48}\delta_y^2 , \quad (9)$$

де δ_y – дисперсія відтворюваності.

$$\delta_y^2 = \frac{\sum_{i=1}^{m}\sum_{u=1}^{3}(y_{0_u} - \bar{y}_0)^2}{3(m-1)} , \quad (10)$$

де m – число повторностей одного досліду;

y_{0u} – значення вихідної величини в рівнобіжних дослідах;

$\bar{y}_0$ – середнє арифметичне для нульових точок у межах одного досліду.

Табличне значення критерію Стьюдента при числі ступенів свободи n = 2 дорівнює 2,120.

Довірчі інтервали коефіцієнтів регресії розраховувалися по формулі:

$$\Delta b = S\{b\}t_\alpha . \quad (11)$$

Перевірка адекватності моделі проводилася за критерієм Фішера. При цьому попередньо обчислюється дисперсія адекватності:

$$\delta_{ад} = \frac{\sum_{i=1}^{15}(y_{эi} - y_{pi})^2}{f} , \quad (12)$$

де $y_{эi}$ – експериментальне значення вихідної величини в і-й точці;

y_{pi} – розрахункове значення вихідної величини в і-й точці;

f – число ступенів свободи.

У даному випадку число ступенів свободи:

$$f = N - k - (n-1), \quad (13)$$

де n – кількість дослідів у нульовій точці.

Розрахункові значення функції відгуку знаходили шляхом підстановки у відповідні математичні моделі. Розрахунок дисперсії адекватності дозволяє виконати розрахунок критерію Фішера і порівняти його з табличним при тому ж рівні значимості.

Після побудови рівнянь регресії отримані результати оброблялись методами математичної статистики на комп’ютері за допомогою прикладних програм

Microsoft Excel 2000 та MATLAB 6, на основі чого були побудовані графічні залежності та визначені оптимальні режими роботи подрібнювача.

Висновки. 1. Для повного отримання інформації та з'ясування сутності явища, необхідно вивчити вплив декількох факторів на процес і одночасно знайти їх взаємозв'язок між собою, для чого планувався повнофакторний експеримент, в якому значення одного фактора комбінуються із значеннями всіх інших факторів.

2. Планування експерименту та обробка результатів досліджень розглядались в матеріалах конференцій та наукових фахових виданнях [4-22].

Список літератури

1. Мельников В.В. Планирование эксперимента в исследованиях сельскохозяйственных процессов / В.В. Мельников, В.Р. Алешкин, П.М. Рощин. Л. : Колос, 1972. 194 с.

2. Налимов В.В. Статистические методы планирования экспериментов / В.В. Налимов. М. : Наука, 1970. 378 с.

3. Красовский Г.И. Планирование эксперимента / Г.И. Красовский, Г.Ф. Филаретов. Минск : Изд-во БГУ, 1982. 302 с.

4. Корчак М.М. Дослідження характеру засміченості поля листостебельними та кореневими залишками після збирання кукурудзи / М.М. Корчак, С.В. Єрмаков // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. 15. С. 498-504.

5. Корчак М.М. Теоретичні дослідження впливу дискового ножа на процес розрізання рослинних залишків грубостеблових культур в міжряддях / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 17. С. 450–458.

6. Корчак М.М. Розробка комбінованого способу та подрібнювача для ґрунту, засміченого рослинними залишками / М.М. Корчак // Вісник Львівського національного аграрного університету: Агроінженерні дослідження. Львівський національний агроуніверситет, 2009. №13, т. 1. С. 155–163.

7. Корчак М.М. Теоретичні дослідження впливу розподільника на процес розподілу розрізаних рослинних залишків грубостеблових культур з міжрядь на рядки посіву / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 18. С. 517–524.

8. Корчак М.М. Аналіз технологій і конструкцій машин для обробітку ґрунту, засміченого рослинними залишками грубостеблових культур з розробкою комбінованого способу та подрібнювача для його реалізації / М.М. Корчак // Праці ТДАТУ, 2010. Вип. 10, Т.7. С. 299–312.

9. M. Korchak, S. Yermakov, V. Maisus, S. Oleksiyko, V. Pukas, I. Zavadskaya. Problems of field contamination when growing energy corn as monoculture. E3S Web of Conferences. Krynica, Poland. 6th International Conference – Renewable Energy Sources. Volume 154 (2020). (ISSN: 2267-1242). https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015401009.

10. V. Sheichenko, I. Marynchenko, I. Dudnikov, M. Korchak. Development of technology for the hemp stalks preparation. Independent Journal of Management and Production.State agrarian and engineering university in Podilia. V. 10, № 7. p. 687 – 701 (2019). (ISSN: 2236-269X).

11. Корчак М.М. Удосконалення механізації обробітку ґрунту після збирання кукурудзи з розробкою комбінованого способу обробітку поля / М.М. Корчак // Матеріали І Міжнародної наукової конференції з міждисциплінарних досліджень (19-21 січня 2021 року), Берлін, Німеччина 2021. С. 1023-1029. (ISBN – 978-1-63684-352-0).

12. Mykola Korchak, Serhii Yermakov, Taras Hutsol, Lesya Burko, Weronika Tulej. Features of weediness of the field by root residues of corn // Environment. Technology. Resources. Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference. Rezekne, Latvia, Volume 1, P. 122 – 126 (2021).
DOI: 10.17770/etr2021vol1.6541.

13. Bliznjuk, O., Masalitina, N., Mezentseva, I., Novozhylova, T., Korchak, M., Haliasnyi, I., Gavrish, T., Fomina, I., Khalil, V., & Nikitchenko, O. Development of safe technology of obtaining fatty acid monoglycerides using a new catalyst. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, Volume 2, № 6 (116), P. 13 – 18 (2022). DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.253655

14. Корчак М.М. Аналіз показників обробітку ґрунту з огляду на вибір конструкції ґрунтообробної машини / М.М. Корчак // Abstracts of XXX International Scientific and Practical Conference «The newest problems of science and ways to solve them», (02 – 05 August 2022), Helsinki, Finland 2022. С. 251-257. (ISBN – 979-8-88722-617-0, DOI – 10.46299/ISG.2022.1.30).

15. M. Korchak. Substantiation of agrotechnical requirements for soil preparation for sowing grain crops. International Science Journal of Engineering & Agriculture. National Centre for Poland, Poland. Volume 1, № 3. p. 52-61. **(**ISSN: 2720-6319).
https://isg-journal.com/isjea/article/view/15.

16. Korchak, M., Bliznjuk, O., Nekrasov, S., Gavrish, T., Petrova, O., Shevchuk, N., Strikha, L., Kostyrkin, O., Semenov, E., Saveliev, D. Development of rational technology for sodium glyceroxide obtaining. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, Volume 5, № 6 (119), P. 16 – 25 (2022).
DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.265087

17. Korchak, M., Bragin, O., Petrova, O., Shevchuk, N., Strikha, L., ta in. (2022). Development of transesterification model for safe technology of chemical modification of oxidized fats. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, Volume 6, № 6 (120), P. 8 – 13.
DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.266931.

18. Sytnik, N., Korchak, M., Nekrasov, S., Herasymenko, V., Mylostyvyi, R., Ovsiannikova, T., Shamota, T., Mohutova, V., Ofilenko, N., Choni I. Increasing the oxidative stability of linseed oil. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies: Technology organic and inorganic substances, Volume 4, № 6 (124), P. 45 – 50 (2023). DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.284314

19. Staroselska, N., Korchak, M., Ovsiannikova, T., Falalieieva, T., Ternovyi, O., Krainov, V. Improving the technology of oxidative stabilization of rapeseed oil. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies: Technology organic and inorganic substances, Volume 1, № 6 (127), P. 6 – 12 (2024). ISSN 1729-3774. DOI: 10.15587/1729-4061.2024.298432
https://journals.uran.ua/eejet/issue/view/17773.

20. Yermakov S., Korchak M., Duhanets V., Pukas V., Vusatyi M. Rationale for the combined cultivator design for cultivating soil littered with plant remains of rough-stemmed crops. Environment. Technology. Resources. 15th International Scientific and Practical Conference. June 27-28, 2024, "Vasil Levski" National Military University, Veliko Tarnovo, Bulgaria. Vol. 1, pp. 419-424.
https://journals.rta.lv/index.php/ETR/article/view/7959/6269

21. C. Lu, S. Shevchenko, V. Geichuk, M. Korchak, A. Topalov. Research on Improving Seals to Suppress Vibration of Rotary Machines", C. R. Acad. Bulg. Sci., Vol. 77 (6), P. 881 – 891 (2024). DOI: https://doi.org/10.7546/CRABS.2024.06.11
https://www.proceedings.bas.bg/index.php/cr/article/view/559

22. Mykola Korchak, Anatolii Shostia, Svitlana Usenko, Liudmyla Floka, Nadiia Hnitii, Liubov Morozova, Vita Glavatchuk, Larysa Marushko, Serhii Nekrasov, Roman Mylostyvyi. Determination of rational parameters of chemical transesterification technology of sunflower oil. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies: Technology organic and inorganic substances, Volume 5, № 6(131), P. 26 – 33 (2024). DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.313095. https://journals.uran.ua/eejet/article/view/313095

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДУ SIAMESE NETWORKS ЩОДО ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗАДАЧІ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ НА ЗОБРАЖЕННЯХ

Корякіна Софія,
студентка групи ІНФм-23-2
Харківський національний університет радіоелектроніки

Творошенко Ірина Сергіївна,
к.т.н., доцент, доцент кафедри інформатики
Харківський національний університет радіоелектроніки

Метод Siamese Networks є ефективним підходом для розв'язання задачі навчання моделей у випадках, коли є мала кількість зразків для кожного класу, що типово для задач навчання із малою кількістю еталонних прикладів. Основна ідея алгоритму полягає у тому, щоб навчити модель порівнювати дві вхідні одиниці даних (зображення, текст тощо) і визначати належать вони до однієї категорії чи до різних [1-8]. Siamese Networks використовуються для обчислення подібності між двома об'єктами, замість класичної класифікації об'єктів в одну з декількох категорій.

На відміну від звичайних нейронних мереж, які навчаються класифікувати об'єкти в заздалегідь визначені категорії, Siamese Networks мають архітектуру з двома паралельними підмережами, що працюють з двома різними вхідними даними одночасно. Обидві підмережі мають однакову архітектуру та спільні ваги, що дозволяє їм генерувати однакові векторні подання для об'єктів з однієї категорії [9-12]. Завдяки цьому мережа навчається порівнювати дві вхідні одиниці даних і оцінювати їх схожість, що дозволяє їй виконувати задачі порівняння навіть при наявності малої кількості тренувальних прикладів.

Основною функцією Siamese Networks є здатність вивчати функцію подібності між двома об'єктами. Це означає, що замість того, щоб прямо класифікувати об'єкти, мережа обчислює відстань між двома векторами ознак, отриманих з двох вхідних даних, і використовує цю відстань для визначення подібності між ними. Якщо відстань між векторами ознак двох зображень невелика, об'єкти вважаються подібними (належать до однієї категорії), і навпаки [13-16].

Блок-схема методу Siamese Networks продемонстрована на рисунку 1.

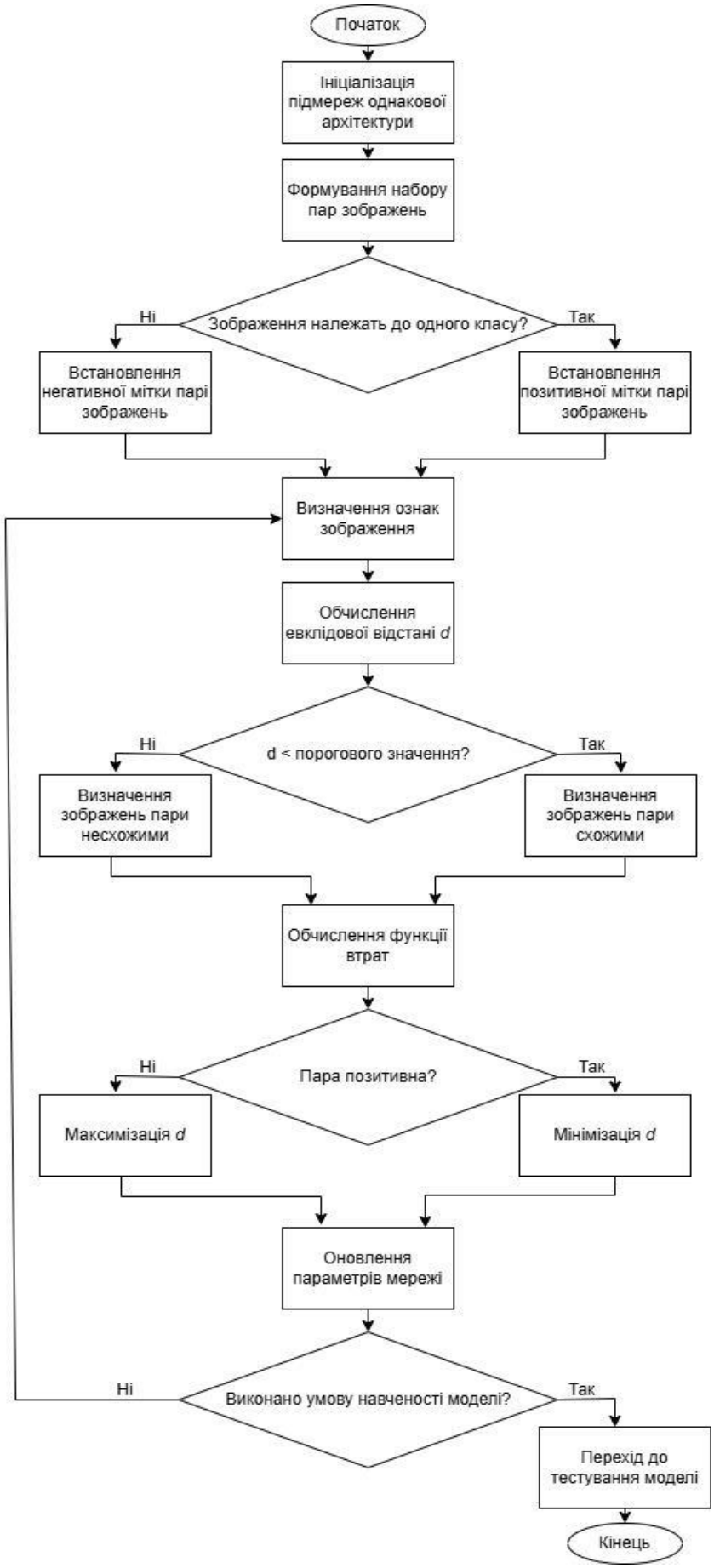

Рисунок 1 – Блок-схема методу Siamese Networks

Наведемо детальний покроковий опис методу Siamese Networks для навчання з малою кількістю зразків.

Крок 1. Ініціалізація. Мережа складається з двох ідентичних підмереж, які мають спільні ваги. Кожна з підмереж обробляє одне з двох зображень, поданих на вхід, і витягує з них ознаки. Це означає, що підмережі мають однакову архітектуру та спільні параметри. Нехай *f(x)* – це функція, що представляє виведення ознак для зображення *x*.

Крок 2. Підготовка пари зображень. Для навчання моделі формується набір пар зображень. Кожна пара складається або з двох зображень однієї категорії (позитивна пара), або зображень різних категорій (негативна пара). Позначимо перше зображення як x_1, а друге як x_2. Відповідно, пара (x_1, x_2) може бути або позитивною, або негативною.

Крок 3. Витягнення ознак. Кожне зображення подається до підмережі. Підмережі виконують екстракцію ознак для кожного зображення. Виведення ознак для зображення x_1 позначається, як $f(x_1)$, а для зображення x_2, як $f(x_2)$

$$f(x_1) = CNN(x_1), \tag{1}$$

$$f(x_2) = CNN(x_2). \tag{2}$$

Крок 4. Обчислення евклідової відстані. Для порівняння зображень використовується відстань між векторами ознак $f(x_1)$ та $f(x_2)$. Найчастіше застосовується евклідова відстань для обчислення різниці між двома векторами. Евклідова відстань визначається як

$$d\big(f(x_1), f(x_2)\big) = \sqrt{\sum_{i=1}^{n}(f_i(x_1) - f_i(x_2))^2}, \tag{3}$$

де $f_i(x_1)$ і $f_i(x_2)$ – це компоненти векторів ознак для зображень x_1 і x_2;

n – розмірність векторів ознак.

Крок 5. Функція втрат. Мета полягає у тому, щоб навчити мережу правильно визначати чи належать два зображення до однієї категорії на основі відстані між ними. Для цього використовується спеціальна функція втрат – контрастивна функція втрат. Вона спрямована на те, щоб мінімізувати відстань між векторами ознак позитивних пар і максимізувати відстань для негативних пар. Контрастивна функція втрат виглядає наступним чином

$$L(Y, d) = Y \cdot \frac{1}{2} d^2 + (1 - Y) \cdot \frac{1}{2} max(0, m - d)^2, \tag{4}$$

де Y – це мітка, що позначає чи є пара позитивною ($Y=1$) або негативною ($Y=0$);

d – евклідова відстань між векторами ознак;

m – це маржа (порогове значення), що визначає мінімальну відстань для негативних пар.

Контрастивна функція втрат намагається зменшити відстань для позитивних пар і гарантувати, що відстань для негативних пар не менша за значення маржі m.

Крок 6. Оновлення параметрів мережі. Після обчислення втрат модель оновлює свої параметри (ваги підмереж) за допомогою алгоритму градієнтного спуску або одного з його варіантів, таких як Adam чи RMSprop. Обчислюються похідні функції втрат за кожним із параметрів моделі і ваги оновлюються відповідно

$$w_{new} = w_{old} - \alpha \cdot \frac{\partial L}{\partial w}, \quad (5)$$

де w – ваги моделі;

α – це швидкість навчання;

L – функція втрат.

Крок 7. Оцінка подібності та класифікація. На етапі класифікації мережа отримує нову пару зображень і використовує навчені параметри для обчислення відстані між ними. Якщо відстань d менша за деякий поріг, зображення вважаються такими, що належать до однієї категорії. У іншому випадку вони належать до різних категорій.

Крок 8. Навчання на малій кількості еталонних прикладів. Коли у розпорядженні є дуже мала кількість прикладів для навчання (наприклад, лише один або кілька прикладів для нової категорії), модель використовує вже навчену на попередніх парах функцію для порівняння з новими прикладами. Модель оцінює подібність нових зображень до вже наявних категорій шляхом обчислення відстані між векторами ознак.

Таким чином, метод Siamese Networks є одним із ключових способів для розв’язання задач, де мало тренувальних даних, і особливо добре підходить для класифікації нових категорій об’єктів.

Список літератури:

1. Gorokhovatskyi, V., Gadetska, S., & Stiahlyk, N. (2023). Accelerating image classification based on a model for estimating descriptor-to-class distance. *International Journal of Computing*, 22(4), 485-492.

2. Гороховатський В., Творошенко І., Сидоренко Д. (2021) Класифікація зображень із використанням кластерного подання, Міжн. наук. симпозіум «Інтелектуальні рішення-С». Обчислювальний інтелект. Теорія прийняття рішень (Вересень 29, 2021). Київ – Ужгород, С. 44-45.

3. Pomazan, V., Tvoroshenko, I., and Gorokhovatskyi, V. (2023). Development of an application for recognizing emotions using convolutional neural networks, International Journal of Academic Information Systems Research, 7(7), pp. 25-36.

4. Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I. (2023) Identification of visual objects by the search request. Int. scientific symp. «Intelligent Solutions-S». Computational

intelligence. Decision making theory: proceedings of the international symposium, September 28, 2023, Kyiv-Uzhorod, Ukraine, 25-27.

5. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Zeghid M. (2022). Tools for fast metric data search in structural methods for image classification, *IEEE Access*, 10, pp. 124738-124746.

6. Yakovleva O., Matúšová S., Tvoroshenko I., and Isaiev Y. (2024) Visitor counting based on video stream analysis from surveillance cameras to solve various business problems, *Verejná správa a regionálny rozvoj ekonómia, manažment a marketing*, XX(1), pp. 67-87.

7. Gadetska, S.V., Gorokhovatsky, V.O. (2018) Statistical Measures for Computation of the Image Relevance of Visual Objects in the Structural Image Classification Methods. *Telecommunications and Radio Engineering*, 77 (12), pp. 1041-1053.

8. Tvoroshenko I., Pomazan V., Gorokhovatskyi V., and Kobylin O. (2023) Application of video data classification models using convolutional neural networks, *International Journal of Academic and Applied Research*, 7(11), pp. 134-145.

9. Tvoroshenko I., Gorokhovatskyi V., Kobylin O., and Tvoroshenko A. (2023) Application of deep learning methods for recognizing and classifying culinary dishes in images, *International Journal of Academic and Applied Research*, 7(9), pp. 57-70.

10. Pomazan V., Tvoroshenko I., and Gorokhovatskyi V. (2023) Handwritten character recognition models based on convolutional neural networks, *International Journal of Academic Engineering Research*, 7(9), pp. 64-72.

11. Gorokhovatskyi, V., Tvoroshenko, I., Kobylin, O., & Vlasenko, N. (2023). Search for visual objects by request in the form of a cluster representation for the structural image description, *Advances in Electrical and Electronic Engineering*, 21(1), pp. 19-27.

12. Гороховатський В., Передрій О., Творошенко І., Марков Т. (2023) Матриця відстаней для множини компонентів структурного опису як інструмент для створення класифікатора зображень, *Сучасні інформаційні системи*, 7(1), С. 5-13.

13. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Gadetska S., and Al-Dhaifallah M. (2023) Statistical data analysis models for determining the relevance of structural image descriptions, *IEEE Access*, 11, 126938-126949.

14. Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Yakovleva O. (2024) Transforming image descriptions as a set of descriptors to construct classification features, *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science*, 33 (1), 113-125.

15. Daradkeh Y.I., Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., and Zeghid M. (2024) Improving the effectiveness of image classification structural methods by compressing the description according to the information content criterion, *Computers, Materials & Continua*, vol. 80, no. 2, pp. 3085-3106.

16. Gorokhovatskyi V., Tvoroshenko I., Yakovleva O., Hudáková M., and Gorokhovatskyi O. (2024) Application a committee of Kohonen neural networks to training of image classifier based on description of descriptors set, *IEEE Access*, vol. 12, pp. 73376-73385.

ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПНЕВМОАВТОМАТИЦІ

Кісєль Анатолій Георгійович,
к.т.н., доцент
Національний університет «Одеська політехніка»
м.Одеса, Україна

Кравченко Олеся Олександрівна,
Студентка
Національний університет «Одеська політехніка»
м.Одеса, Україна

Анотація: В статті розглянуто енергозберігаючі технології, що використовуються в пневмоавтоматиці, з особливим акцентом на зниження витрат енергії в промислових умовах. Досліджено практичне застосування енергозберігаючих рішень.

Вступ./Introductions. Пневмоавтоматика є важливою складовою багатьох промислових процесів. Вона використовується для автоматизації виробництва, управління різноманітними машинами та механізмами, забезпечуючи високу швидкість та точність операцій. Основні компоненти пневматичних систем включають компресори, пневматичні циліндри, клапани, фільтри та інші пристрої, які працюють на стисненому повітрі.

Енергоспоживання є однією з ключових проблем у пневмоавтоматиці. Високі витрати енергії негативно впливають на загальну ефективність підприємств, що змушує шукати нові підходи до зниження енерговитрат. Впровадження енергозберігаючих технологій стає важливим кроком для підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки виробництв.

Ціль роботи./Aim. Мета полягає у дослідженні та аналізі енергозберігаючих технологій у пневмоавтоматиці з акцентом на їхній вплив на зниження витрат енергії в промислових умовах. Зокрема, робота спрямована на вивчення сучасних тенденцій у галузі енергоефективності пневматичних систем, включаючи огляд найбільш актуальних та перспективних технологій.

Таким чином, дослідження не лише надає теоретичні знання, але й практичні рекомендації для інженерів та менеджерів, які прагнуть знизити енергоспоживання та покращити ефективність пневматичних систем у своїх підприємствах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Одним з найбільш ефективних рішень для зниження енергоспоживання є регенеративні пневматичні системи. Вони дозволяють повторно використовувати відпрацьоване стиснене повітря, що зменшує загальні витрати на його виробництво [2]. Ці системи також сприяють зменшенню викидів вуглекислого газу, що позитивно впливає на екологічну ситуацію.

Енергозберігаючі клапани, такі як пропорційні клапани з низьким енергоспоживанням, дозволяють оптимізувати витрати стисненого повітря. Вони забезпечують точне регулювання потоку повітря, що знижує його втрати та підвищує ефективність роботи системи. Впровадження таких клапанів на виробництвах дозволило знизити енергоспоживання на 10-15%, що значно зменшує операційні витрати підприємств [1].

Компресори є одним з основних споживачів енергії в пневматичних системах. Використання частотних перетворювачів для регулювання швидкості роботи компресорів дозволяє значно знизити їхнє енергоспоживання. Крім того, оптимізація компресорних систем зменшує знос обладнання, що подовжує термін його експлуатації та знижує витрати на обслуговування. Звичайні компресори з фіксованою швидкістю є величезним джерелом споживання енергії, оскільки вони забезпечують постійну подачу стисненого повітря, навіть коли вона не потрібна [2]. Моделі з регульованою швидкістю безпосередньо усувають цю неефективність, автоматично регулюючи робочу швидкість компресора відповідно до потреб реального часу. Ця технологія може знизити споживання енергії до 35% ефективно знижуючи експлуатаційні витрати.

Використання мережевих систем для моніторингу та управління енергоспоживанням пневматичних систем дозволяє в реальному часі відстежувати та оптимізувати витрати енергії. Такі системи забезпечують централізований контроль і дозволяють швидко реагувати на будь-які зміни в роботі обладнання.

Стиснене повітря, втрачене через витоки, може значно вплинути на енергоефективність, оскільки система має працювати старанніше, щоб компенсувати різницю у подачі [2]. За оцінками, до 30% стисненого повітря втрачається через витоки у старих, неефективних системах, створюючи відходи та споживаючи більше електроенергії, ніж потрібно.

Використання нових матеріалів дозволяє знизити вагу пневматичних компонентів, що зменшує витрати енергії на їх роботу. Крім того, новітні матеріали забезпечують підвищену зносостійкість та стійкість до корозії, що знижує витрати на обслуговування та підвищує довговічність систем.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Спеціалісти компанії Festo провели дослідження щодо енергоефективності пневматичних систем і розробили свої рішення. Враховуючи, що для багатьох пристроїв повне зусилля потрібно лише в одному напрямку, то на зворотному ході тиск можна зменшити наполовину. Таким чином споживання стисненого повітря можна скоротити більш як на 20%. Споживання повітря стандартним циліндром Festo DSBC 32-500 у стандартному режимі при 6 бар: близько 5,1 норм. л. , а споживання повітря на висуванні при 6 бар та з тиском, зниженим до 3 бар, під час зворотного ходу: близько 4,0 норм. л [3].

На теперішній час багато функцій розподільників виконуються за допомогою пневмоостровів. Це заощаджує час і сили при підключенні та дуже важливо для захисту від витоків у пневмосхемах. Перевірені на герметичність системи пневмоостровів, електромагнітні котушки з електронним пристроєм зниження

струму утримання, створення зон тиску та вбудовані регулятори тиску – пневмоострови з цими функціями знижують витрати на енергоспоживання на тривалий термін [3]. Для розподільників та пневмоостровів функції підвищення енергоефективності, такі як зворотний хід зі зниженим тиском, можна просто та витончено реалізувати за рахунок вертикального батарейного монтажу, наприклад, з розподільником VABF-S3-2-R4C2-C-10.

Ультразвукові детектори витоків забезпечують ефективний та точний спосіб виявлення витоків у пневматичній системі. Вони поставляються в наборах із спрямованими мікрофонами, підсилювачами та аудіофільтрами для уловлювання високочастотного сигналу від витоку, що дозволяє операторам швидко локалізувати джерело. Сучасні системи стиснення повітря можуть мати вбудовані ультразвукові детектори в міру розвитку технологій.

Висновки./Conclusions. Впровадження енергозберігаючих технологій у пневмоавтоматиці має значний позитивний вплив на зниження витрат енергії та підвищення ефективності виробничих процесів. Регенеративні пневматичні системи, енергозберігаючі клапани, оптимізація компресорних систем, мережеві системи контролю та використання новітніх матеріалів дозволяють знизити енергоспоживання на 10-30%, що значно зменшує операційні витрати підприємств та сприяє збереженню навколишнього середовища. Перспективи розвитку енергозберігаючих технологій включають подальше вдосконалення існуючих рішень та розробку нових технологій, що забезпечать ще більшу ефективність та економічність виробничих процесів.

Список літератури

1. Janiszowski, K.B.; Kuczynski, M. Energy Saving Control in Low Cost Pneumatic Positioning Systems. In Proceedings of the 15th International Conference on Methods and Models in Automation and Robotics, Międzyzdroje, Poland, 23–26 August 2010; pp. 61–66.

2. Saidur, R.; Rahim, N.A.; Hasanuzzaman, M. A review on compressed-air energy use and energy savings. Renew. Sustain. Energy Rev. 2010, 14, 1135–1153.

3. Офіційна документація компанії Festo [Електронний ресурс] - Режим доступа до ресурсу: www.festo.com/net/SupportPortal/Files/465081/Energi_Efficiency_V02_RU_final.pdf

ЗАСТОСУВАННЯ АСИНХРОННОГО ЕЛЕКТРОДВИГУНА ДЛЯ ПРИВОДУ МОТАЛКИ

Лимонов Леонід Григорович
канд. техн. наук

Анотація. У статті розглянуто особливості використання асинхронного електродвигуна з короткозамкненим ротором для електроприводу механізму моталки смуги, яка застосовується у складі прокатних станів та агрегатів обробки смуги.

Ключові слова: електродвигун, регулятор, струм, частота обертання, момент.

Введення. Моталка, яка призначена для змотування смугового матеріалу, є одним з основних механізмів у складі прокатних станів різних типів і агрегатів безперервної обробки сталевої смуги, де вона використовується для формування рулонів прокатаної або обробленої смуги. Основна технологічна вимога, що пред'являється до регульованого електроприводу моталки полягає в підтримці заданого натягу при формуванні смуги в рулон, при цьому частота обертання електроприводу моталки повинна змінюватися відповідно до зміни діаметра рулону, що намотується, при постійній величині лінійної швидкості смуги, що подається до барабана моталки (постійна потужність) .

Відомі системи керування тиристорним електроприводом моталки з використанням приводного електродвигуна постійного струму [1, 2]. Ці системи забезпечують якісну підтримку постійного натягу смуги шляхом збільшення моменту двигуна при одночасному зниженні частоти його обертання.

Сучасною альтернативою електроприводу постійного струму моталки є електропривод змінного струму з використанням асинхронного електродвигуна з короткозамкненим ротором і частотного перетворювача з векторним управлінням.

Для розгляду особливостей такого варіанту електроприводу моталки використовуємо застосування перетворювача частоти з системою векторного керування в системі координат d - q, якою оснащені перетворювачі частоти Siemens. У такому перетворювачі здійснюється роздільне управління двома складовими струму ротора електродвигуна – активної Iq та реактивної Id (потік збудження) завдяки наявності двох регуляторів та, відповідно, двох незалежних контурів регулювання струму. Застосування такого електроприводу для моталки дає можливість побудувати кілька варіантів систем управління, що відрізняються ступенем використання основних параметрів приводного електродвигуна.

При подальшому розгляді частотного електроприводу моталки при різних варіантах побудови системи управління використовуються наступні позначення:

d - діаметр барабана моталки, D_m - максимальний діаметр рулону, T - максимальний натяг, V - максимальна швидкість смуги.

Як припущення, не враховується насичення магнітної системи електродвигуна, прийнято, що потокозчеплення пропорційно реактивній складовій струму ротора, отже, крутний момент електродвигуна [3, 4] пропорційний добутку

$$M \equiv I_S \Psi \equiv I_d I_{q,} \quad (1)$$

де Id, Iq - складові струму ротора, а Ψ - потокозчеплення електродвигуна.

1. ОДНОДІАПАЗОННА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ З РЕГУЛЮВАННЯМ ПОТОКУ ЗБУДЖЕННЯ

.При такій системі управління в процесі намотування величина активної (моментоутворюючої) складової струму Iq підтримується постійною відповідно до величини заданого натягу, і при номінальній величині Iq=Iqn натяг смуги дорівнює максимальному значенню T. Збільшення моменту електродвигуна при зростанні діаметра рулону в процесі намотування і, відповідно, зменшення його частоти обертання забезпечується збільшенням реактивної складової струму від мінімального значення

$$\mathrm{I_{dmin}} = \frac{\mathrm{I_{dn}}}{\mathrm{K_\omega}} \quad (2)$$

при мінімальному діаметрі d до номінальної величини Idn при максимальному діаметрі рулону D_m. У виразі (2) введено позначення коефіцієнта

$$K_\omega = \frac{D_m}{d} \quad (3)$$

що характеризує необхідний діапазон регулювання частоти обертання електродвигуна. Зміну параметрів електродвигуна при намотуванні рулону максимального діаметра показано на Мал.1. Як видно з Мал.1, особливістю аналізованої системи управління є те, що при досягненні максимального діаметра електродвигун виходить на номінальні значення частоти обертання при номінальних частоті і амплітуді напруги живлення, а регулювання його частоти обертання в процесі намотування проводиться зменшенням частоти напруги живлення від максимального до номінального значення. Це означає, що електродвигун повинен допускати можливість збільшення частоти обертання і напруги живлення в Kω раз порівняно з номінальними значеннями.

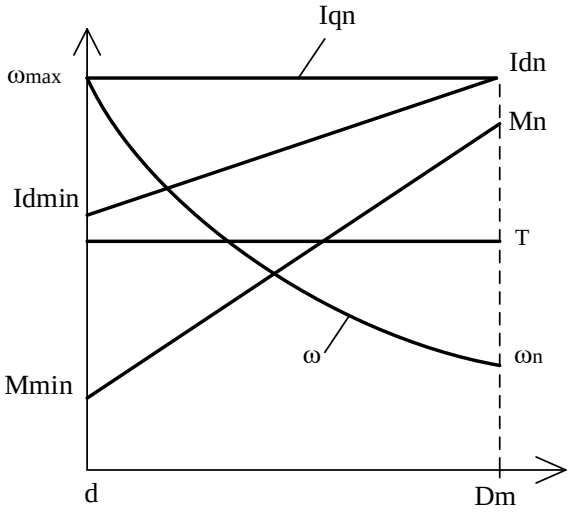

Мал.1. Зміна параметрів електродвигуна у системі з регулюванням збудження.

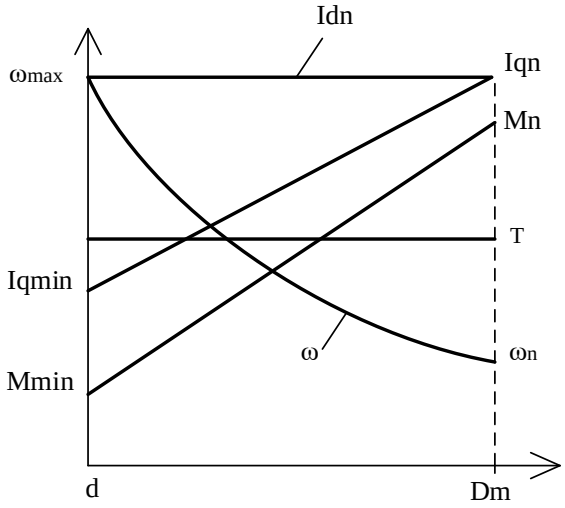

Мал.2. Зміна параметрів електродвигуна у системі без регулювання збудження.

Ця особливість системи керування обмежує її практичне застосування для керування електроприводами моталок промислових механізмів. Так як розробка та виготовлення спеціалізованого електродвигуна, здатного працювати при підвищеній порівняно з номінальною напругою, суттєво знижує економічні показники електроприводу, доцільно використовувати розглянуту систему управління для електроприводів моталок, які здійснюють намотування рулонів з обмеженою величиною коефіцієнта Kω.

Необхідні величини основних номінальних параметрів - моменту та потужності приводного електродвигуна визначаються наступними виразами:

$$\mathrm{M_{n1}} \geq \frac{\mathrm{T_{max} D_m}}{2} \tag{4}$$

$$P_{n1} \geq M_n \omega_n \tag{5}$$

2. ОДНОДІАПАЗОННА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ БЕЗ РЕГУЛЮВАННЯ ПОТОКУ ЗБУДЖЕННЯ

У процесі намотування рулону з такою системою величина реактивної складової струму підтримується постійною та рівною номінальною $\mathrm{I_{dn}}$. Збільшення моменту електродвигуна у міру зростання діаметра рулону здійснюється шляхом збільшення активної складової струму від мінімальної

$$\mathrm{I_{q2min}} = \frac{\mathrm{I_{q2}}n}{\mathrm{K_\omega}} \tag{6}$$

до номінального значення при максимальному діаметрі рулону Dm. Частота обертання приводного електродвигуна при цьому знижується від номінальної при мінімальному діаметрі рулону до мінімальної величини при максимальному діаметрі рулону, завдяки відповідному зниженню частоти і амплітуди напруги живлення, тобто регулювання частоти обертання електродвигуна проводиться вниз від номінальної. Зміна параметрів електродвигуна при намотуванні рулону максимального діаметра показана на Мал.2.

Величина моменту приводного електродвигуна для створення натягу T визначається (4), а номінальна потужність електродвигуна буде

$$P_{n2} \geq M_n K_\omega = P_{n1} K_\omega \qquad (7)$$

в K_ω раз вище, а номінальна частота обертання в K_ω раз нижче, ніж у попередньому випадку системи з регулюванням потоку.

3. ДВОДІАПАЗОННА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ

Застосування дводіапазонної системи управління дозволяє використовувати асинхронний електродвигун з меншою необхідною величиною діапазону регулювання частоти обертання ослабленням потоку збудження в порівнянні з однодіапазонною системою з регулюванням потоку збудження, і в той же час меншою необхідною потужністю, ніж при застосуванні однодіапазонної системи без регулювання збудження.

У цій системі, на відміну від двох розглянутих раніше, цикл намотування рулону максимального діаметра складається з двох діапазонів: перший - від мінімального діаметра рулону d до деякого проміжного D_0, і другий - від діаметра D_0 до максимального Dm. У першому діапазоні, при постійній величині активної складової струму, що дорівнює мінімальному значенню

$$I_{q3min} = I_{qn} \frac{D_0}{D_m} \qquad (8)$$

та номінальній напрузі живлення зниження частоти обертання електродвигуна проводиться за допомогою збільшення реактивної складової струму (потоку збудження) від мінімальної величини

$$I_{d3min} = I_{dn} \frac{d}{D_0} \qquad (9)$$

до номінальної, яка досягається при діаметрі рулону D_0. У другому діапазоні, при збільшенні діаметра рулону від D_0 до D_m потік збудження електродвигуна підтримується постійним, рівним номінальному, а збільшення моменту електродвигуна відбувається шляхом збільшення активної складової струму від

мінімального I_{q3min} до номінального значення I_{qn} , яке досягається при максимальній величині діаметра рулону. Зниження частоти обертання електродвигуна в цьому діапазоні проводиться зниженням частоти та амплітуди напруги живлення.

Зміну параметрів електродвигуна при намотуванні рулону максимального діаметра показано на Мал.3.

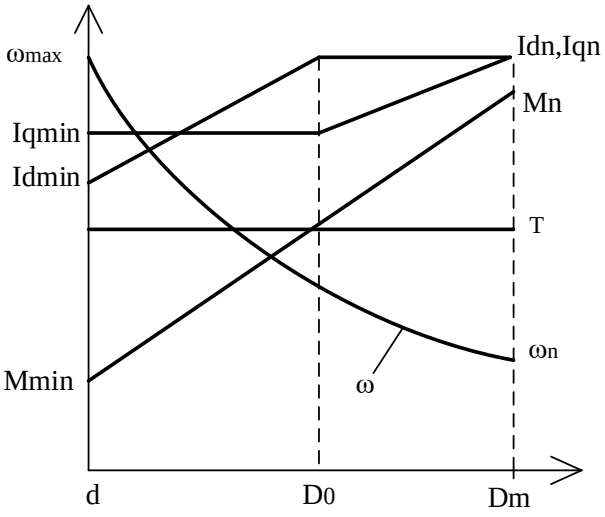

Мал.3. Зміна параметрів електродвигуна у дводіапазонній системі.

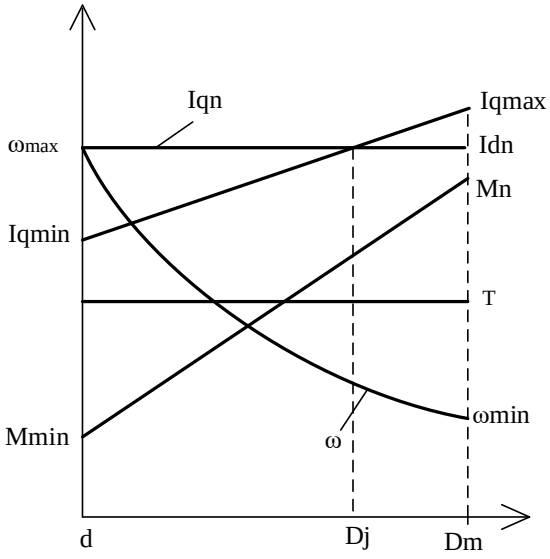

Мал.4. Зміна параметрів електродвигуна у модифікованій однодіапазонній системі.

Така система управління дозволяє застосувати приводний електродвигун з меншим потрібним діапазоном регулювання частоти обертання, рівним відношенню

$$K_0 = \frac{D_0}{d}\,. \tag{10}$$

Необхідний номінальний момент електродвигуна визначається виразом (4), а номінальна частота обертання досягається при діаметрі D_0, таким чином, потужність електродвигуна для створення натягу Т дорівнює

$$\mathrm{P_{n3}} = \mathrm{M_n}\omega_0 = \mathrm{P_{n1}}\frac{\mathrm{d}}{\mathrm{D_0}} = \mathrm{P_{n1}}\frac{\mathrm{K_\omega}}{\mathrm{K_0}}. \tag{11}$$

Подальше зниження необхідної потужності приводного електродвигуна та покращення техніко-економічних показників електроприводу моталки з асинхронним електродвигуном може бути досягнуто застосуванням **модифікованих** систем управління.

Основна особливість цих систем полягає в тому, що при їх використанні в процесі намотування рулону з максимальним натягом смуги частина циклу

намотування рулону максимального діаметра відбувається при струмі електродвигуна, що перевищує номінальне значення, але при цьому середньоквадратичне значення струму за цикл намотування не перевищує номінальної величини, що запобігає перегріву електродвигуна. Нижче розглянуто два варіанти таких систем управління.

4. ОДНОДІАПАЗОННА МОДИФІКОВАНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ

У цій системі потік збудження електродвигуна в процесі намотування рулону підтримується постійним і рівним номінальному, тому зменшення частоти обертання електродвигуна здійснюється шляхом зниження частоти напруги живлення від номінального значення при мінімальному діаметрі рулону до мінімального – при максимальному діаметрі. Збільшення моменту електродвигуна при намотуванні проводиться шляхом збільшення активної складової струму спочатку від мінімального значення при мінімальному діаметрі рулону до номінального, яке досягається при деякому проміжному діаметрі рулону, $D_m > D_j > d$, а потім подальшим збільшенням понад номінальне значення, так що

$$I_{q4min} = I_{qn}\frac{d}{D_j}. \quad (12)$$

$$I_{q4max} = I_{qn}\frac{D_m}{D_j} = I_{qn}K_j \quad (13)$$

Номінальна частота обертання електродвигуна відповідає мінімальному діаметру рулону, а номінальну потужність електродвигун розвиває за максимального натягу і діаметрі рулону , тобто

$$P_{n4} = P_n\frac{K_\omega}{K_j}. \quad (14)$$

Зміну параметрів електродвигуна при намотуванні рулону максимального діаметра показано на Мал.4.

5. ДВОДІАПАЗОННА МОДИФІКОВАНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ

Намотування рулону при застосуванні цієї системи, як і при використанні звичайної дводіапазонної системи, відбувається у два етапи. Спочатку, в першому діапазоні, при зміні діаметра рулону від d до D_0, намотування відбувається при постійній величині активної складової струму, що дорівнює

$$I_{q5min} = I_{qn}\frac{D_0}{D_j} = I_{qn}\frac{K_0K_j}{K_\omega} \quad (15)$$

та збільшення реактивної складової від мінімальної величини, що визначається виразом

$$I_{d5min} = I_{dn}\frac{d}{D_0} = \frac{I_{dn}}{K_0} \quad (16)$$

до номінального значення. При цьому частота обертання електродвигуна знижується від максимального до номінального значення шляхом зниження частоти напруги живлення при номінальній амплітуді. При подальшому збільшенні діаметра рулону в процесі намотування від величини D_0 до максимального D_m значення реактивної складової струму підтримується номінальним, а активна складова - зростає пропорційно діаметру, досягаючи номінального значення при діаметрі D_j, і далі, при діаметрі рулону D_m - максимального значення, яке дорівнює

$$I_{q5max} = I_{qn}\frac{D_m}{D_j} = I_{qn}K_j\,. \quad (17)$$

Частота обертання електродвигуна при цьому знижується шляхом зниження частоти і амплітуди напруги живлення. Таким чином, номінальна частота обертання приводного електродвигуна під час намотування відповідає діаметру рулону D_0, і величина її менша, ніж максимальна необхідна в K_0 раз, а потрібна потужність електродвигуна дорівнює

$$P_{n5} = P_{n1}\frac{K_\omega}{K_0 K_j} \quad (18)$$

Зміну параметрів електродвигуна при намотуванні рулону максимального діаметра показано на Мал.5.

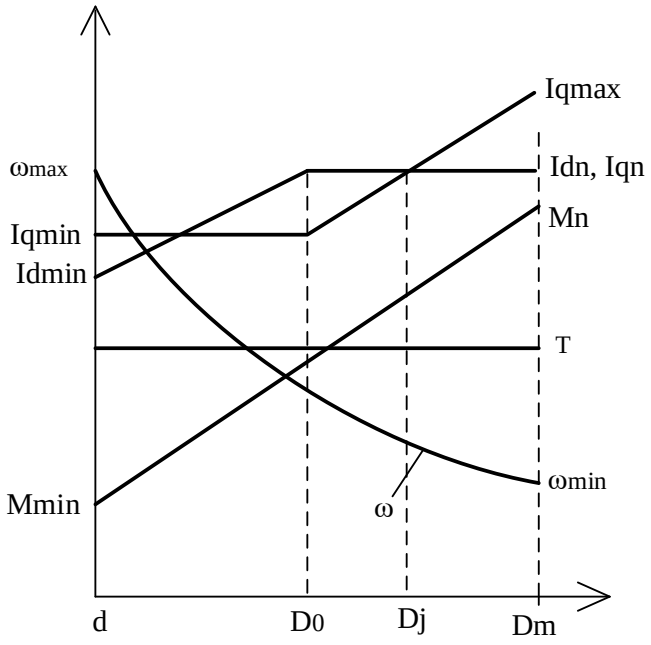

Мал.5. Зміна параметрів електродвигуна у модифікованій дводіапазонній системі.

Висновок. Будь-яка з п'яти розглянутих систем управління може бути застосована при конструюванні нових або реконструкції діючих електроприводів намоточно-розмотувальних механізмів смугового матеріалу, в першу чергу моталок і розмотувачів станів холодної прокатки та агрегатів безперервної обробки смугового матеріалу, при використанні як приводного – асинхронного електродвигуна з живленням його від перетворювача частоти. При цьому вибір системи управління повинен визначатися з урахуванням конкретних параметрів механізму та бажаних енергетичних показників електромеханічної системи.

Список літератури

1. Дралюк Б.Н., Тикоцький А.Е. Дводіапазонне керування електродвигуном моталки стана рулонної прокатки листа. Электрика, Москва, №5, 1969г

2. Альшиц В.М.. Зеленцов В.И.. Тикоцький А.Е.. Електроприводи моталок та розмотувачів станів холодної прокатки. Москва. ІНФОРМЕЛЕКТРО. 1980г

3. Слежановський О.В, Дацковський Л.Х., Кузнецов И.С., Лебідев Е.Д., Тарасенко Л.М. Системи підпорядкованого регулювання електроприводів змінного струму з вентильними перетворювачами, Москва, Енергоатоміздат, 1983г.

4. Перельмутер В.М. Пряме управління моментом та струмом двигуна змінного струму, Харків. Основа, 2004г.

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДИСПЕРСНОГО СКЛАДУ СИРОВИНИ ПРИ ДРОБЛЕННІ КОНУСНИМИ ДРОБАРКАМИ

Тігарєв Анатолій Михайлович
к. т. н., доцент, доцент
кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Тігарєва Тетяна Георгіївна
Старший викладач кафедри фізики
Одеська державна академія будівництва і архітектури

Корчагін Павло Павлович
здобувач вищої освіти факультету телекомунікацій та радіотехніки
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Подрібнення сировинних матеріалів, зокрема вапняку для виробництва цементу, є актуальною для України, враховуючи постійне зростання попиту на цемент у будівельній та інших галузях промисловості. Цементна промисловість в Україні представлена кількома десятками заводів, які забезпечують потреби внутрішнього ринку та експорту [1]. Звісно, що добуток сировини потребує значних енерговитрат. В якості агрегатів первинного дроблення при дробленні сировини для виробництва цементу зазвичай використовують конусні дробарки. Удосконалення систем керування конусними дробарками є необхідним для підвищення ефективності подрібнення сировини, що дозволить знизити енерговитрати, підвищити якість продукції та зменшити зношування обладнання.

Метою роботи є розробка математичної моделі системи керування дисперсним складом сировини на етапі середнього дроблення з застосування дробарок середнього дроблення, які мають значне поширення при переробці сировини для виготовлення цементу.

На теперішний час для подрібнення сировини на підприємствах України використовуються дробарки вітчизняного [2] і закордонного виробництва (фірми Metso Minerals, Sandvik, Telsmith) [3, 4], які мають механічне або гідравлічне регулювання розвантажувальної щілини для отримання шматків потрібного розміру. Таке регулювання виконується за результатами ситового аналізу. Це вносить значне запізнення при регулюванні дисперсного складу результатів дроблення і збільшує енерговитрати. Однак на теперішний час з'явилися оптичні системи, в яких застосовано відеокамери, що встановлюються над транспортером, який вивантажує подрібнений матеріал. Час обробки інформації при цьому складає близько 2 хвилин. Такий метод отримання

параметрів сировини, що подрібнена, отримав назву візіометричного аналізу, а самі пристрої називають візіометричними аналізаторами дисперсного складу [5]. Отже, таке обладнання може бути використано при керуванні дисперсним складом при подрібненні сировини.

Дисперсний склад є одним з найважливіших параметрів процесу дроблення. Він впливає на розподіл шматків сировини за розмірами і визначає якість готового продукту, що надходить на подальшу переробку. Виберемо для подальшого розгляду конусну дробарку середнього дроблення. Звичайно технологи характеризують дисперсний склад середнім розміром шматків матеріалу (за потребою певної технології можуть бути прийняти і інші критерії). Для конусної дробарки середнього дроблення розмір шматків сировини при виробництві цементу має бути в діапазоні 8…25 см. Для визначення можливості використання візіометричних аналізаторів для керування дисперсним складом на виході дробарки виконаємо розробку математичної моделі системи керування дисперсного складу готового продукту з застосуванням програмного пакету MATLAB-Simulink. При цьому приймемо наступні припущення: середній розмір шматків вважатимемо рівним 15 см; виберемо гідравлічний метод регулювання розвантажувальної щілини шляхом зміни положення нижнього конуса дробарки; номінальна потужність двигуна гідронасосу гідростанції, що змінює тиск у гідроциліндрі для зміни положення поршня, складає 20 кВт.

Основною відзнакою способу керування буде застосування частотного перетворювача з вбудованою системою плавного пуску двигуна гідронасосу для зміни його потужності при переміщенні штоку гідроциліндру. Діапазон регулювання розвантажувальної щілини приймемо 15…30 см. Завдання роботи гідронасосу для зміни положення штоку гідроцилиндру при попаданні в дробарку об'єкта, що не підлягає дробленню – не розглядається в цій роботі.

На підставі викладених міркувань представимо двигун насоса з частотним перетворювачем і мастилостанцію у вигляді ланок першого порядку з запізненням. В якості регулятора використаємо ПІ-регулятор. Загальне запізнення визначимо, як суму запізнень двигуна насосу, мастилостанції і гранулометра. Для обмеження максимальної потужності двигуна насосу гідросистеми використовуємо блоки Saturation. Налаштування ПІ-регулятору виконано методом, що вбудовано в Simulink. В якості одиниці вимірювання часу моделювання вибрано хвилини.

В зв’язку з тим, що основним збуренням при роботі дробарки є дисперсний склад сировини, яка потрапляє в дробарку, для перевірки можливостей системи керування розроблено модель збурень. До складу цієї моделі віднесено можливість нанесення збурення в вигляди шматка крупного розміру, а також генератор випадкових чисел для моделювання коливань дисперсного складу сировини. З урахуванням цих припущень і обмежень модель системи регулювання дисперсним складом сировини на виході з дробарки буде мати наступний вигляд (рис. 1).

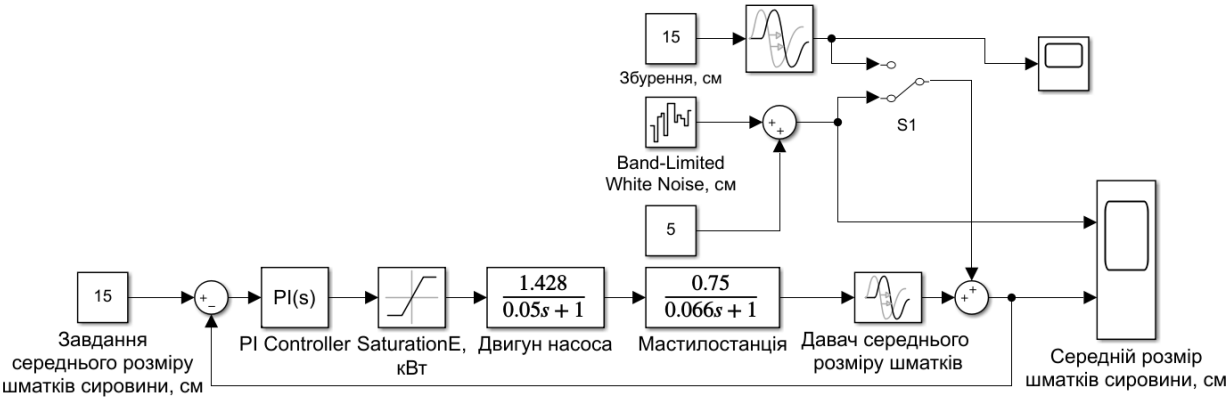

Рис. 1. Модель системи регулювання середнього розміру шматків сировини за допомогою конусної дробарки

Для оцінки якості перехідного процесу проведено моделювання при різних збуреннях шляхом зміни розмірів шматків сировини при верхньому положенню перемикача S1. Результат моделювання в вигляді графіку перехідного процесу при номінальному навантаженні представлено в першій частині графіку на рис. 2, а друга частина представляє відгук системи на збурення, що описує потрапляння шматку з середнім розміром ≈30 см, можливо, плаский (лускоподібній) або подовжений шматок.

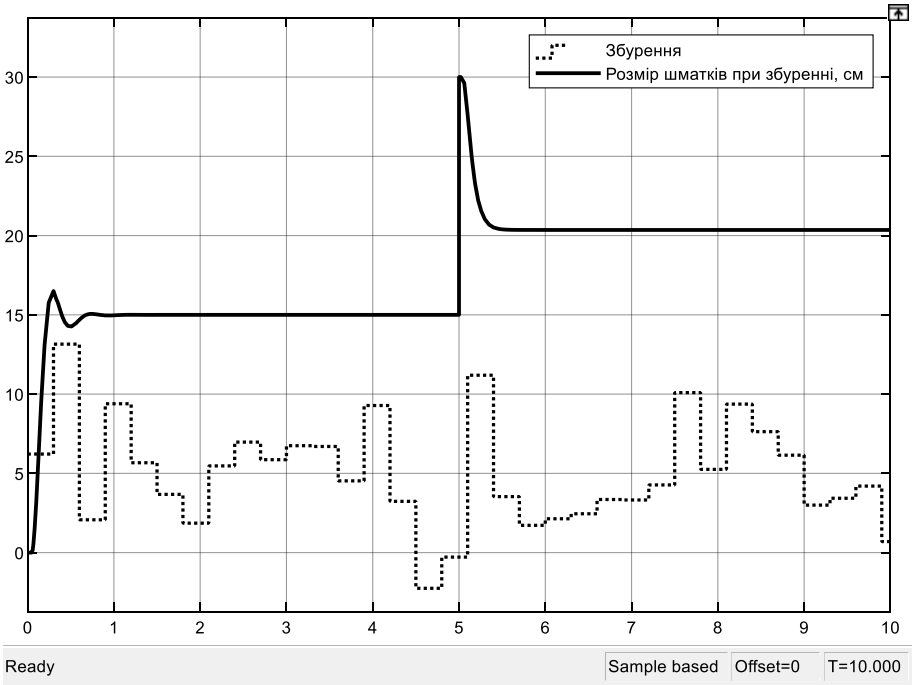

Рис.2. Крива перехідного процесу системи керування дисперсним складом готового продукту при дробленні сировини

Моделювання при неперервному поданні сировини було виконано за допомогою генератору випадкових чисел, при різних значеннях завдань розмірів шматків матеріалу шляхом завдання в настройках генератору різних амплітуд коливань та зміною частоті видання випадкових чисел на виході генератору. Було розглянуто багато їх комбінацій, один з яких при розмірах шматків

сировини ≈ 5 см, що поступають на вхід дробарки (у вигляді точок), і коливання розмірів на виході з конусної дробарці, наведено на рис. 3. Такий режим виконується при нижньому положенні перемикача S1.

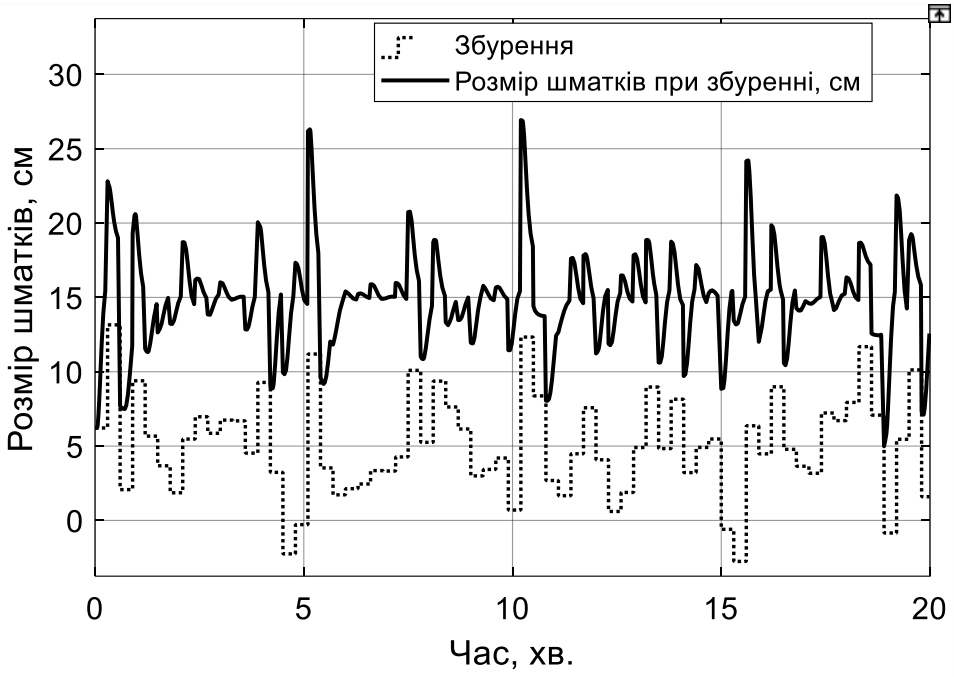

Рис. 3. Графік перехідних процесів системи регулювання розмірів шматків сировини при дробленні в конусній дробарці

Висновки. Результати моделювання показують, що запропонована система регулювання дисперсного складу сировини з застосуванням візіометричного аналізатора дисперсного складу сировини шляхом переміщення нижнього конуса дробарки гідравлічним способом, забезпечує достатню якість регулювання навіть при значних збуреннях. Подібні системи можуть бути застосовані при розробці систем автоматизації конусних дробарок.

Список літератури:

1. Цементна промисловість України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення: 01.11.2024).
2. Новокраматорський машинобудівний завод. URL: http://nkmz.com/wp-content/uploads/pdf/gro/tehnicheskie-harakteristiki/drobilki-ua.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
3. Дробильне обладнання Metso. URL: https://machineryline.ua/ru/-/drobilnoe-oborudovanie/Metso--c1740tm4272 (дата звернення: 01.11.2024).
4. Конусні дробарки Sandvik. URL: https://machineryline.ua/-/konusni-drobarki/Sandvik--c105tm3883 Sandvik, (дата звернення: 01.11.2024).
5. Estimation of the size distribution of particles moving on a conveyor belt S. Al-Thyabat, N.J. Miles, T.S. Koh Minerals Engineering Volume 20, Issue 1, January 2007, Pages 72-83

ОСНОВИ ТРАНСПОРТУ

Доля К. В.,
доцент кафедри автомобілів та транспортної інфраструктури д.т.н., доц.,
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"

Поняття «транспорт» має визначення сформовані протягом тривалого часу. Можна вважати, що людство існувало при використанні гужового транспорту з часів одомашнення тварин.

На початку двадцятого сторіччя домінувало використання тварин, як рушійної сили для пересування. При цьому з сімнадцятого сторіччя розпочато знайомство людства із машинами. Перші парові, електричні двигуни, або двигуни внутрішнього згорання не задовольняли вимоги суспільства у повному обсязі й знаходились в постійному розвитку. Так, за часів Ніколи Тесли стрімко розвивалась ідея електричних самохідних повозок (автомобілів). Однак, ні Тесла, ні Едісон (ведучі науково-практичні діячі свого часу в галузі використання електроенергії), а ні їх сучасники так і не розробили достатньо ємких акумуляторних батарей для поширення ідеї електричного транспорту й стрімкий розвиток в галузі використання вуглеводородного палива відклав ідеї розвитку електромобілів майже на сто років – до сьогодення.

Середина двадцятого сторіччя відома розвитком повітряного та космічного транспорту. Повітряний транспорт став розвивати швидкість понад швидкості звуку, а космічний – перемістив тони вантажу на біля земну орбіту та вивів людину в космос.

Такий розвиток транспорту у продовж ста років від коня до космічного апарату обумовлений вимогами суспільства до транспорту та можливостями науково-технічного прогресу.

Вірогідно, що такі терміни, як: «їздка», «поїздка», «транспорт», «вантаж», «пасажир» та інші притаманні даним почали використовуватись при початках розповсюдження гужового транспорту й мали не повною мірою досконалі до сучасності визначення.

Визначення подібні до : «транспорт – сукупність елементів…», «транспорт – основна галузь…», «транспорт – система перевезень …», на мій погляд, не відповідають теперішньому стану розвитку суспільства й техніки. Пропонується таке визначення. *Транспорт* – етап виробничої технології. Тобто, транспорт лише один з етапів виготовлення продукції, основним результатом функціонування якого є переміщення. Транспорт може переміщувати людей (пасажирів), вантажів або пасажирів та вантажів.

Транспорт – це не просто сукупність засобів пересування. Це життєво важлива інфраструктура, яка впливає на всі аспекти нашого життя, від економіки до соціальних взаємин.

Список літератури

1. Dolia, K., & Kobrina, N. (2024). Integration of geoinformation in transport systems. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 3(2), 112–118. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20240302.09

2. Dolia, K., & Kobrina, N. (2024). Concerning the application of gravity modeling network analysis. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 3(1), 75–81. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20240301.08

3. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2024). Комплексне моделювання функціонування маршрутів. вчені записки, 12024171.

4. Dolia, O., & Dolia, K. (2023). Methods of solving problems related to the organization of passenger transportation by road transport. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 2(3), 101–119. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20230203.10

5. Dolia, O., Dolia, K., & Mykhailova, I. (2023). The state of scientific opinion on the issues of organizing passenger transportation by rail transport. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 2(2), 182–188. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20230202.17

6. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2023). Системне моделювання функціонування маршрутів. вчені записки, 62023238.

7. Dolia, K., & Kobrina, N. (2022). Engineering patterns of changes in the parameters of functioning of intercity passenger transportation system. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 1(5), 132–138. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20220105.14

8. Dolia, K., & Kobrina, N. (2022). Engineering patterns of changes in the parameters of functioning of intercity passenger transportation system. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 1(5), 132–138. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20220105.14

9. Olena, D., & Konstantin, D. (2022). Determination of Promising Directions for the Development of Geographic Information Systems in the Operation of Vehicles. Communications, 10(1), 1-4.

10. Dolia, V. K., Dolia, K. V., & Dolia, O. E. (2021). Determining Parameters of Functioning of Passenger Transport Routes by Means of Computer Simulation of Processes. Science & Technique, 20(6), 514-521.

11. Kostiantyn, D., & Olena, D. (2021). Methods for solving problems of operation of means of transport in the process of passenger transportation by road. editorial board, 492.

12. Kobrina, N., Dolia, K., & Dolia, O. (2023, December). Engineering Patterns of Changes in the Parameters of Functioning of Intercity Passenger Transportation System. In Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering (pp. 529-542). Cham: Springer Nature Switzerland.

13. Gyulyev, N., Dolia, K., & Dolia, O. (2019). Engineering Patterns of Changes in the Parameters of Functioning of Intercity Passenger Transportation System. International Journal of Intelligent Information Systems, 7(6), 48.

14. Gyulyev, N., Kostiantyn, D., & Olena, D. (2019). Theoretical Foundations of Intercity Railway Communication. Communications, 6(4), 50-54.

15. Боцман, А. О., Доля, К. В., Доля, О. Є., & Лифенко, С. Е. (2018). Визначення гравітаційної моделі та її параметрів для прогнозування кількості відвідувачів торгівельних об'єктів на прикладі міста Харків. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки, (1), 96-102.

16. Доля, К. В. (2018). Мережне моделювання та аналіз транспортних процесів: монографія.

17. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2018). Геоінформаційні системи на транспорті: навч. посібник.

18. Dolia, K. (2017). Influence of the seasonal factor on the long-distance passenger correspondence. Вісник ЖДТУ. Серія" Технічні науки", 1(2 (80)), 144-152.

19. Galkin, A., & Dolya, C. (2017). Influencing financial flows on logistics technology solutions (case study on transportation mode selection). *WUT Journal of Transportation Engineering*, *117*, 61-73.

20. Kostiantyn, D. (2017). Influence of the Seasonal Factor on the Long-Distance Passenger Correspondence. *American Journal of Data Mining and Knowledge Discovery*, *2*(4), 96-101.

21. Dolia, K. (2017). Influence of the seasonal factor on passenger correspondence. *Технологічні комплекси*, (1), 57-67.

22. Понкратов, Д. П., & Доля, К. В. (2017). Система обмежень на параметри перевезень пасажирів громадським транспортом. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Динаміка, міцність та проектування машин і приладів*, (866), 216-220.

23. Доля, К. В., & Маківець, Н. С. (2017). Застосування геоінформаційних систем в організації перевезень вантажів. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*, (139), 47-51.

24. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2017). Геоінформаційні системи на транспорті: посіб. для проведення практичних та самостійних занять.

25. Галкін, А. С., Доля, К. В., Олійникова, А. О., & Жигилій, М. О. (2017). До питань ефективності транспортного обслуговування декількох маршрутів однотипними транспортними засобами. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*, (135), 147-153.

ВПЛИВ ТРАНСПОРТУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Доля О. Є.,
доцент кафедри інформаційних управляючих систем, к.т.н.,
Харківський національний університет радіоелектроніки

Транспорт забезпечує доставку сировини, матеріалів та готової продукції між виробниками та споживачами, що є основою для будь-якої економіки.

Постачання товарів: Шлях від виробника до споживача.

Постачання товарів – це комплексний процес, що охоплює всі етапи переміщення товарів від виробника до кінцевого споживача. Це життєво важлива складова будь-якої економіки, що забезпечує доступність товарів і послуг.

Ключові етапи постачання:

1. Виробництво: Початок шляху товару. Тут він створюється з сировини або компонентів.
2. Складування: Часто товари зберігаються на складах для оптимізації процесу доставки та створення запасів.
3. Транспорт: Переміщення товарів різними видами транспорту: автомобільним, залізничним, морським, повітряним.
4. Розподілення: Розподіл товарів по різних каналах: роздрібні магазини, оптові бази, інтернет-магазини.
5. Продаж: Кінцевий етап – продаж товару споживачу.

Логістика постачання: наука про ефективне переміщення

Логістика – це наука про планування, організацію та управління процесами переміщення товарів і інформації. Вона дозволяє:

- Оптимізувати маршрути: Вибирати найкоротші та найефективніші шляхи доставки.
- Управляти запасами: Забезпечувати наявність потрібної кількості товарів на складах, уникаючи дефіциту або надлишків.
- Контролювати якість: Гарантувати, що товари доставляються у відмінному стані.

Чинники, що впливають на постачання:

- Вид товару: Габарити, вага, крихкість товару визначають вибір транспорту та умови зберігання.
- Відстань: Чим більша відстань між виробником і споживачем, тим дорожча доставка.
- Час доставки: Для деяких товарів швидкість доставки є критичною.
- Вартість доставки: Впливає на кінцеву ціну товару для споживача.

Сучасні тенденції в постачанні:

- Електронна комерція: Розвиток інтернет-магазинів змінює споживчі звички та вимагає нових підходів до доставки.

- Логістика останньої милі: Оптимізація доставки товарів від складу до дверей споживача.
- Інтернет речей: Використання датчиків для відстеження товарів у процесі доставки.
- Автоматизація: Впровадження роботів і автоматизованих систем для підвищення ефективності складських операцій.

Виклики в сфері постачання:

- Пандемії: Пандемія COVID-19 показала вразливість глобальних ланцюгів постачання.
- Зміна клімату: Екстремальні погодні умови можуть переривати постачання.
- Геополітичні ризики: Конфлікти і торговельні війни можуть впливати на постачання товарів.

Постачання товарів – це динамічна галузь, яка постійно розвивається. Нові технології та зміни в економіці вимагають постійної адаптації.

Створення робочих місць: Транспортна галузь створює мільйони робочих місць, від водіїв до інженерів.

Створення робочих місць – це один з найважливіших показників економічного здоров'я будь-якої країни. Нові робочі місця стимулюють економічне зростання, знижують рівень безробіття, підвищують доходи населення та сприяють соціальній стабільності.

Чому створення робочих місць так важливе?

- Економічне зростання: Нові робочі місця означають збільшення виробництва товарів і послуг, що, в свою чергу, веде до зростання ВВП.
- Зниження безробіття: Коли люди мають роботу, вони можуть задовольняти свої потреби, платити податки та стимулювати споживчий попит.
- Підвищення доходів населення: Робота забезпечує людям стабільний дохід, що дозволяє їм покращувати свій життєвий рівень.
- Соціальна стабільність: Зайняті люди менш схильні до соціальних протестів та інших форм невдоволення.

Фактори, що впливають на створення робочих місць

- Державна політика: Економічна політика держави, податкова система, регулювання бізнесу – все це впливає на створення нових робочих місць.
- Інвестиції: Залучення інвестицій в економіку стимулює створення нових підприємств і робочих місць.
- Технологічний прогрес: Нові технології можуть як створювати, так і знищувати робочі місця.
- Освіта і кваліфікація: Рівень освіти і професійної підготовки населення визначає його конкурентоспроможність на ринку праці.
- Демографічні чинники: Зміна чисельності та вікової структури населення впливає на попит на робочу силу.

Як створити нові робочі місця?

- Підтримка малого і середнього бізнесу: Створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу, який є основним джерелом нових робочих місць.
- Залучення інвестицій: Створення інвестиційно привабливого клімату для залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій.
- Розвиток інновацій: Стимулювання інноваційної діяльності, що дозволяє створювати нові продукти і послуги та відкривати нові ринки.
- Підвищення кваліфікації населення: Інвестиції в освіту і професійну підготовку населення, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці.
- Розвиток інфраструктури: Створення сучасної транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури, що сприяє розвитку бізнесу.

Виклики для створення робочих місць

- Автоматизація і роботизація: Розвиток технологій може призвести до заміщення людей роботами, що створює ризики для зайнятості.
- Глобалізація: Глобалізація економіки створює нові можливості, але також посилює конкуренцію на ринку праці.
- Демографічні зміни: Старіння населення і зниження народжуваності можуть призвести до дефіциту робочої сили.

Створення робочих місць – це складний і багатогранний процес, який вимагає комплексного підходу та співпраці держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Список літератури

1. Dolia, K., & Kobrina, N. (2024). Integration of geoinformation in transport systems. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 3(2), 112–118. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20240302.09
2. Dolia, K., & Kobrina, N. (2024). Concerning the application of gravity modeling network analysis. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 3(1), 75–81. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20240301.08
3. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2024). Комплексне моделювання функціонування маршрутів. вчені записки, 12024171.
4. Dolia, O., & Dolia, K. (2023). Methods of solving problems related to the organization of passenger transportation by road transport. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 2(3), 101–119. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20230203.10
5. Dolia, O., Dolia, K., & Mykhailova, I. (2023). The state of scientific opinion on the issues of organizing passenger transportation by rail transport. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 2(2), 182–188. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20230202.17
6. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2023). Системне моделювання функціонування маршрутів. вчені записки, 62023238.
7. Dolia, K., & Kobrina, N. (2022). Engineering patterns of changes in the parameters of functioning of intercity passenger transportation system. International

Science Journal of Engineering & Agriculture, 1(5), 132–138. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20220105.14

8. Dolia, K., & Kobrina, N. (2022). Engineering patterns of changes in the parameters of functioning of intercity passenger transportation system. International Science Journal of Engineering & Agriculture, 1(5), 132–138. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20220105.14

9. Olena, D., & Konstantin, D. (2022). Determination of Promising Directions for the Development of Geographic Information Systems in the Operation of Vehicles. Communications, 10(1), 1-4.

10. Dolia, V. K., Dolia, K. V., & Dolia, O. E. (2021). Determining Parameters of Functioning of Passenger Transport Routes by Means of Computer Simulation of Processes. Science & Technique, 20(6), 514-521.

11. Kostiantyn, D., & Olena, D. (2021). Methods for solving problems of operation of means of transport in the process of passenger transportation by road. editorial board, 492.

12. Kobrina, N., Dolia, K., & Dolia, O. (2023, December). Engineering Patterns of Changes in the Parameters of Functioning of Intercity Passenger Transportation System. In Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering (pp. 529-542). Cham: Springer Nature Switzerland.

13. Gyulyev, N., Dolia, K., & Dolia, O. (2019). Engineering Patterns of Changes in the Parameters of Functioning of Intercity Passenger Transportation System. International Journal of Intelligent Information Systems, 7(6), 48.

14. Gyulyev, N., Kostiantyn, D., & Olena, D. (2019). Theoretical Foundations of Intercity Railway Communication. Communications, 6(4), 50-54.

15. Боцман, А. О., Доля, К. В., Доля, О. Є., & Лифенко, С. Е. (2018). Визначення гравітаційної моделі та її параметрів для прогнозування кількості відвідувачів торгівельних об’єктів на прикладі міста Харків. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки, (1), 96-102.

16. Доля, К. В. (2018). Мережне моделювання та аналіз транспортних процесів: монографія.

17. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2018). Геоінформаційні системи на транспорті: навч. посібник.

18. Dolia, K. (2017). Influence of the seasonal factor on the long-distance passenger correspondence. Вісник ЖДТУ. Серія" Технічні науки", 1(2 (80)), 144-152.

19. Galkin, A., & Dolya, C. (2017). Influencing financial flows on logistics technology solutions (case study on transportation mode selection). *WUT Journal of Transportation Engineering*, *117*, 61-73.

20. Kostiantyn, D. (2017). Influence of the Seasonal Factor on the Long-Distance Passenger Correspondence. *American Journal of Data Mining and Knowledge Discovery*, *2*(4), 96-101.

21. Dolia, K. (2017). Influence of the seasonal factor on passenger correspondence. *Технологічні комплекси*, (1), 57-67.

22. Понкратов, Д. П., & Доля, К. В. (2017). Система обмежень на параметри перевезень пасажирів громадським транспортом. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Динаміка, міцність та проектування машин і приладів*, (866), 216-220.

23. Доля, К. В., & Маківець, Н. С. (2017). Застосування геоінформаційних систем в організації перевезень вантажів. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*, (139), 47-51.

24. Доля, К. В., & Доля, О. Є. (2017). Геоінформаційні системи на транспорті: посіб. для проведення практичних та самостійних занять.

25. Галкін, А. С., Доля, К. В., Олійникова, А. О., & Жигилій, М. О. (2017). До питань ефективності транспортного обслуговування декількох маршрутів однотипними транспортними засобами. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки та архітектура*, (135), 147-153.

The authors of the XI International Scientific and Practical Conference «Modern generation: current problems, experience, development prospects» were representatives of the following educational institutions:

Institute of Plant Protection of the National Academy of Sciences; Lviv Polytechnic National University; Kyiv National Economic University; National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Open International University of Human Development "Ukraine"; Kharkiv National University of Radio Electronics; Kyiv National University of Technologies and Design; Private Higher Education Establishment "European University"; Zaporizhia Polytechnic National University; Alfred Nobel University; Zaporizhzhia National University; University of Jyväskylä; Higher School of Security and Economics; Institute of General Energy of the National Academy of Sciences of Ukraine; Dnieper State Academy of Construction and Architecture; Zhengzhou University; National TU "Dniprovska Polytechnic"; Namangan State University; Karshi State University; Volyn National University named after Lesya Ukrainka; Leonid Yuzkov University of Management and Law; Kharkiv National University of Internal Affairs; Poltava Law Institute; National Law University named after Yaroslav the Wise; "Institute of Public Health named after O.M. Marzeeva NMNU"; Namangan University of Business and Science; Konstantin Preslavsky University of Shumen; Odesa Polytechnic National University; Leonid Yuzkov Khmelnyt University of Management and Law; Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; Rivne State Humanitarian University; Tashkent Pediatric Medical Institute; National Pirogov Memorial Medical University; Ivano-Frankivsk National Medical University; NMU named after O.O. Bogomolets; Urgench State University; National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"; Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovich; National University of Physical Education and Sports of Ukraine; Academician Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities; Dnipro Academy of Continuing Education; "Dnipro" Scientific Medical Lyceum; Ukrainian State University of Science and Technology; Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs; Odesa National University of Economics; Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine; Sumy National Agrarian University; Odesa National University of Economics; National University of Civil Defense of Ukraine; Private higher educational institution "Kyiv University of Culture"; Lutsk National Technical University; University of Illinois; Uzhhorod National University; University of California; Odesa State Academy of Construction and Architecture; State University of Intellectual Technologies and Communication; National Aerospace University named after M.E. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute" and others.

Modern generation: current problems, experience, development prospects

Scientific publications

Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference
«Modern generation: current problems, experience, development prospects»,
Seville, Spain. 415 p.
(November 12 – 15, 2024)

UDC 01.1
ISBN – 979-8-89504-799-6
DOI – 10.46299/ISG.2024.2.11

Text Copyright © 2024 by the International Science Group (isg-konf.com).
Illustrations © 2024 by the International Science Group.
Cover design: International Science Group (isg-konf.com)©
Cover art: International Science Group (isg-konf.com)©

All rights reserved. Printed in the United States of America.
No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Bashkatov H. Exploring possibilities of data analysis and transformation using lightweight web-based tools. Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference. Seville, Spain. 2024. Pp. 24-25

URL: https://isg-konf.com/modern-generation-current-problems-experience-development-prospects/